

סדר

הגדה של פסח

עם

מאתים שלשים ושמונה

פירושים והוספות

מאת מרנן ורבנן נאונים קדושים, נבוני לחש וחכמי חרשים,
בעלי תריסין אילי תרשישים, צדיקים וחסידים זקנים וישישים,
אשר כוזהר הרקיע מזהירים, כשמש בנבורתו לארץ מאירים,
בדבריהם הנהמדים מפז ומפנינים יקרים, ינון שמם לדור דורים.

לוח המפתח עם שמות הגאונים ופירושיהם.

נו פי' האבודרהם.
 נח פי' השר דון יצחק אברבנאל ז"ל.
 נס פי' בעל מעשה ה' ז"ל.
 ס פי' כלי חסדה כהר"ש לאנדא ז"ל.
 סא פי' הג"א מוילנא ז"ל.
 סב פי' אמת ליעקב להרב מדובנא ז"ל.
 סג פי' שליח הקדוש ז"ל.
 סד פי' צמח פנח להגאון ר"י גיקסליא ז"ל.
 סה פי' דרושי הצליח.
 סו סרגייתא דרב להגאון מ' ברוך פרענקיל ז"ל.
 סז פי' דברי שאול להגאון מ' יוסף שאול ז"ל.
 סח פי' מהגאון מ' יעב"ץ ז"ל.
 סט פי' לקוים יקדים מהג"ל.
 ע פי' חסד לאברהם להרב מ' אברהם דוב פלוים ז"ל.
 עא פי' שפת זוים להרב מ' זאב וואלף אלמשילער.
 עב פי' סטה אהרן להגאון ר"א תאומים ז"ל.
 עג פי' מהגאון בעל מעשה רוקח.
 עד פי' מרכבת משנה.
 עה פי' יד חזקה.
 עז פי' דובר שלום.
 עז פי' חתם סופר.
 עח פי' מטה כשה.
 עט פי' דברים נחמדים.
 פ פי' אהדות פזורות.
 פא פי' שתי ירות.
 פב פי' דברי חיים להג"ל הקדוש סטאנו זצ"ל.
 פג פי' פנים יפות.
 פד רגל כהנה אפרים.
 פה ערבי נחל.
 פז פי' ביה"ט.
 פז ספורני.
 פה גור הקידש.
 פט פי' חסרת שלמה להגאון אבר"ק ווארשא.
 צ פי' תפארת יונתן להגאון ר' יונתן אייכעשיץ.
 צא משנה לסוף.
 צב פרשת דרכים.
 צג פרשת דרכים: וטא להגאון בעהמ"ח מלוא הרועים.
 צד פי' רבינו אמרים ז"ל.
 צה פי' אמרי נועם.
 צו כרכת השיר להגאון מפלאצק ז"ל.
 צז פי' חירושי נפלאות להגאון מה"ש מאוסטער.
 פאלער ז"ל.
 צח זכרון אברהם.
 צט מנחת אהרן.
 ק עשרת חכמים.
 קא באור ושמע.
 קב דברי יונתן להגאון בעל יערות דבש ז"ל.
 קג צמח ה' לצבי.
 קד אברי שפר להגאון מ' נפצי' מן וואלאוין.
 קה אור ישרים.
 קז יציאת מצרים להגאון מ' צבי הירש קאלישר ז"ל.
 קז יד יוסף להגאון ר"י צרפתי ז"ל.
 קח פתגמים קדישין.
 קט להם עני.
 קי יעלת חן.
 קיא מרקי דריא.
 קיב מגלה עסקקות.
 קיג פי' מהגאון ר' אברהם כרורא ז"ל.
 קיד פי' מדרש אגדה.
 קטו שבילי חלקט.
 קטז זכרון זאת.

א דרך חיים להגאון מליטא.
 ב לקוטי דינים הנחוצים מגאוני ארץ.
 : תוכחת סופר.
 : התעוררות לצדקה.
 ה התעוררות לשאיבת מים למצת מצות.
 י לקוטים יקרים.
 ו התעוררות לע"פ אחר חצות.
 ח דיני ערב כזה.
 ז מעם למה שאומרים כל חמירא כלשון ארמי.
 י דיני ערוב תבשילין.
 יא מעם ללבישת הקיטל בשעת הסדר.
 יב התעוררות קודם הסדר.
 יג הערות מהגאון בעל שובע שמחות וצל"ה.
 יד הערות מהגאון מהר"ל צנונ מפלאצק.
 טו התעוררות להגאון בעל באר מים חיים.
 טז רבנו הסדר להגאון הקדוש מהר"ם אלשך ז"ל.
 יז סימני הסדר סעף יוסף להרב מהר"ח זונדיל ז"ל.
 יח מעם לעקירת השלחן כשאומרים הא לחמא.
 יט מעם למה נקרא כל עניני הלילה סדר בית אהרן בשם רבינו אשר.
 כ מעם למה שאומרים הגדה בקול רם לקוטי מהר"ן.
 כא מעם לאמירת ההגדה מבני סדר היום.
 כב הערה נפלאה על הא לחמא מגאון אחר.
 כג מעם למה שנוטפין מהכוס מ"ו נטיפות כהר"ל.
 כד מעם להגיל דרכי משה.
 כה מעם לעקירת השלחן להגאון ר' חיים בן ראפאפארט.
 כז מעם למה שאוכלין מצה תחלה וזאח"כ כרור.
 כז מעם למה מותחין תדלל כשאומרים שפוך חמתך.
 כח מעם שצולין ביצה ובר לחגיגה ולא תבשיל אחר בשם מעשה רב.
 כט עור טעם לזה בשם מהר"ל ז"ל.
 ל מעם שצניעין האפיקומן.
 לא מעם לאמירת אחר מי יודע אחר סיפר יצ"ט.
 לב מעם לאמירת חר נדיא בלילי פסח תשב"ץ.
 לג מעם למה שקוראין לכוס רביעי כוס אלי' מבני דברי נועם.
 לד מעם שאנו עושין כהלל לאכול למר"ט ביחור מספר שם עולם.
 לה ירושלמי.
 לו קרבן העדה.
 לז פי' הסבילתא.
 לח פי' רבינו רש"י ז"ל.
 לט פי' רבינו הרמב"ם ז"ל.
 מ פי' רבינו אבן עזרא ז"ל.
 מא פי' רבינו מברשנורא ז"ל.
 מב פי' רבינו הטור ז"ל.
 מג פי' רבינו הרד"ק ז"ל.
 מד פי' רבותינו בעלי תוס' ז"ל.
 מה פי' רבינו הרמב"ן ז"ל.
 מו פי' רבינו הרשב"ם ז"ל.
 מז פי' רבינו תרשב"א ז"ל.
 מח פי' רבינו הריטב"א ז"ל.
 מט פי' רב עמרם גאון.
 נ פי' רבינו הראב"ד ז"ל.
 נא פי' מדרש רבה.
 נב פי' מדרש פליאה.
 נג פי' מדרש בחינשוש.
 נד פי' מדרש שיר השירים.
 נה פי' מחזור ישרי לרבינו שמחה ז"ל.
 נו פי' הכלכל.

לוח המפתח עם שמות הגאונים ופירושיהם

קיו מי לב אר"י עה"ת.
 קיח מי תורת חיים
 קיט לב שמה להר"צ מאלעסק.
 קכ מי להגאון בעל פני יהושע.
 קכא חוס' יו"ט.
 קכב ביאיר על ר"ע מברטנורא.
 קכג צנצנת מנחם.
 קכד יריעות שלמה.
 קכה מי להגאון מ' שאל ויל אבו"ק אמסטרדם.
 קכו מי מהרש"א ז"ל.
 קכז מי מסי חכמה גנוזה.
 קכח חוס' ר"ע אייגר ז"ל.
 קכט מדרש חכמים.
 קל בני יששכר.
 קלא תשבי מבשר.
 קלב דברי תורה.
 קלג זרע קודש מהגאון הקדוש מראפשיץ.
 קלד משה נפתלי.
 קלה מהר"ק ר' ר' ברוך ממעזיבועו.
 קלו מי מלכים.
 קלז ישועות יעקב להגאון מלובוב.
 קלח כתב סופר.
 קלט עבודת ישראל.
 קמ מי באר יצחק.
 קמא מי רבינו בחיי.
 קמב מי מאת המלכות.
 קמג רכיר הוזהב.
 קמד לקיט תורת.
 קמה שלך הרבון.
 קמו מהר"ק ר' ברוך מקאמוב.
 קמז בריכות בחשבון.
 קמח שפתי כהן לרבנו הש"ך ז"ל.
 קמט חקות השם.
 קנ מי איפור כד.
 קנא מי דברי חמודות.
 קנב לשון למודים.
 קנג שביל הישר להגאון בעל ח"צ.
 קנד אוהב ישראל.
 קנה סמיכה לחיים.
 קנו הגאון סהר"ו אבי.
 קנז סגאון אחר קדוש.
 קנח מי מהר"ג מלארי.
 קנט מי בעל ררשות הר"י מעין.
 קס מי פנינים יקרים.
 קסא מי תולדות יצחק.
 קסב מי רבינו יהודא חסיד.
 קסג מי דברי חכמים.
 קסד מי עטרת זקנים.
 קסה מי"א באר מים חיים.
 קסי מי טבעל אור החיים.
 קסז מי זרע גד.
 קסח מי סבעל חרשי אגדה.
 קסט מי משיח ידי ויצר.
 קע מי משיח נסים להגאון מליסא.
 קעא מי נחל קדושים.
 קעב מי רומאי ראובן.
 קעג מי הללא דרבנן.
 קעד מי הירושל תורה.
 קעה מי ארץ החיים להגאון מ' חיים מטבר"י ז"ל.
 קעז נכסי מים להגאון מ' יעקב מאיר פארוז ז"ל.
 קעז ת' גבורות שלמה להגאון מהרש"ק ז"ל.

קעה מי' כנפי יונה.
 קעט מעשה רב.
 קפי קדושת לוי.
 קפא מנחם ציון להרב הקדוש מ' מ"מ מפרוסטיק ז"ל.
 קפב מי מהגאון ר' מרדכי בנעט ז"ל.
 קפג מי הכתב והקבלה.
 קפד מי תפארת יצחק לר' יצחק הלוי מקראקא.
 קפה מי שער השמים.
 קפו אמרי שפר להגאון מחר שלמה קלוגר ז"ל.
 קפו בעל סדר היום.
 קפח מי עוללות אפרים.
 קפט מי נופת צופים.
 קצ מי אור ישראל.
 קצא דברים אחרים להגאון מו"ח יוסף אלגיר ז"ל.
 קצב כוונות פשויות.
 קצג מי נהורא השלום.
 קצד מי גבורות ה' להגאון סהר"ל מסראג.
 קצה שובע שמחות.
 קצז נועם אלימלך.
 קצז נצוצי אורות מהגאון אוולאי.
 קצח מי מים יהוקאל.
 קצט מי מהר"ם אלשיך.
 ר מי תפארת שלמה להגאון מראדאמסק ז"ל.
 רא מי זכרון אברהם.
 רב מי מהגאון הר' חיים יהודה קלוגער.
 רג מי האר"י ז"ל.
 רד מי מקור הברכה.
 רה הגהות מיימוני ז"ל.
 רו מי שמחת הנגל להגאון אוולאי ז"ל.
 רז מי עבודת הלוי.
 רח מי לקוטי רצב"א.
 רט מי פני אל"י.
 רי מי דבש לפי.
 ריא מסרי נפלאות מרוב מי משה מזאלאשין ז"ל.
 ריב מי כלי יקר.
 ריג מי דברי חמודות.
 ריד מי מהגאון ר' חיים בצלאל.
 ריז מי זכרון יעקב.
 ריזו מי גנוי נסתרות.
 ריו עבודת הגמל להרב מ' וואלף מפינסק ז"ל.
 ריח גבורת ישראל להרב"ק מקאניץ.
 ריט מי מהוק מדבש.
 רכ כחונת פסים להגאון מ' יוסף מפרעמיסלי.
 רכא מי בעל עקירה.
 רכב מי משניות דרע"א ספונא ז"ל.
 רכג מי מהגאון בעל מחצית השקל.
 רכד מי בינה לעתים ז"ל.
 רכה מי גבול בנימין להגאון מי בנימין הכהן ז"ל.
 רכו מעשה מצרים להגאון מו"ח אלעזר אשכנזי ז"ל.
 רכז מי אור פני משה להגאון מ' משה חיוון ז"ל.
 רכה מי צמח דוד.
 רכט מי מגיד משרים לר' דוב בער ממעזריטש ז"ל.
 רל מי הגאון ר' אלעזר מאסטערדאם ז"ל.
 רלא רמת שמואל לרבי ר' שמעלקי האראוויטץ ז"ל.
 רלב מי בית אהרן להר"ק מ' אהרן מקארלין.
 רלג מי ראשי בשמים להגאון מי ישעי' משקאס ז"ל.
 רלד תולדות אדם להגאון רא"ד בעל חיי אדם ז"ל.
 רלה מי תפארת ישראל להגאון מהר"י ליפשיץ ז"ל.
 רלו מי מדיון שבויים להרב מ' יוחנן בר"ש ז"ל.
 רלז מי מנן דוד.
 רלח טעם אמירת שה"ש בפסח.

בלא שם ומלכות (ח"י וא"ר סי' תל"ב דלא כמ"א וע"י שם): (ב) יזהר שלא להפסיק בין ברכה למחלת הבדיקה אפי' בדיבור ואם הפסיק בדברים שאינן מענין הבדיקה לריך לחזור ולברך (שם) אבל אם הפסיק בדברים שהם מענין הבדיקה כגון לפתוח החדר שריך לכנוס שם לבדוק או להדליק את הנר אם ככה מותר להפסיק (א"ר שם) וטוב שלא ידבר בדברים אחרים עד שגמור כל הבדיקה כדי שישם אל לבו לבדוק כל המקומות במכניסין בהם חמץ וזהו א"ל לחזור ולברך אפילו הפסיק בדברים אחרים (שם במ"א): (ג) בברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים ואם בעה"ב רוצה יעמיד מב"ב אצלו בשעה שהוא מברך ויתפזרו איש איש למקומו לבדוק על סמך ברכה שברך בעה"ב. ועכ"פ גם הוא יבדוק כי מליה בו יותר ממשלומו. ואם הבעה"ב בעלמו אינו צורך רק מליה לאחר לבדוק אותה אחר מברך (שם) ואם בירך בעה"ב הברכה אינו רשאי לשלוח לאחר שלא היה בשעת הברכה לבדוק אף ששלוחו של אדם כמותו מ"מ השליח לא יאלץ בברכה שברך בעה"ב והשליח בעלמו לא יברך כיון שכבר בירך בעל הבית ואין לברך על מליה אחת שתי פעמים (ח"י שם): (ד) וגוהגים להניח חמץ קשה במקום המשחמר כדי שימלאם הבדוק (שם וע' בח"י הטעם): (ה) אין בודקין חלא בנר של שעה והוא יחידו אלא ב' נרות ביחד לא (סי' תל"ג). ובשעת הדחק זאין לו נר של שעה יבדוק בנר של חלב או בל שומן (ח"י וא"ר שם): (ו) בודק כל המקומות שיש לחוש שהבגיסו שם חמץ ולכן כל חדרי הבית ומרתפות ובית העצים וחתחת הספסלים במקום שאוכלין לריבין לבדוק (שם): (ז) בתי כנסיות ובתי מדרשות לריבין בדיקה מפני שהחינוקות מכניסין בהם חמץ ולריבין בדיקה בליל י"ד (שם): (ח) המכנד חדריו ב"ג בניסן ומכוין לבדוק החמץ ולבערו וגוהר שלא להכניס עוד שם חמץ אטפ"ב לריך לבדוק בליל י"ד (שם): (ט) כל אדם לריך לכנד חדריו קודם הבדיקה והכניסם או בתי ידיים של בנדים לריבין בדיקה שלפעמים נותנין בהם חמץ (שם):

דינים הנוהגים אחר הבדיקה

(א) אחר הבדיקה בלילה יהא נזהר בחמץ שמשייר להגניעו והעולם אינן נזהרין בזה ולא שפיר עבדי (מ"א). אחר הבדיקה מיד בלילה יאמר הניעול בלשון שמכין. אם אינו מבין מה שאומר בלשון ובלשון תרגום וסובר שהוא איזה החמה יאמר בלשון לא ועריך להזכיר בהניעול ימץ ושאלו (סי' תל"ד): (ב) חוזר ומבטני

(א) בע"פ א"ל חמור לתודה ואח"כ ולמנחת (סי' תכ"ט): (ב) בע"פ הבכורים מתעניין אפי' בכור מאם. וכן הבא אחר הגפלים מהענה דהוא בכור לנחלה (סי' ח"ע ומ"א): (ג) כשהאב בכור. האם א"ל להתענות בשביל בנה הבכור שהענית האב עולה בשבילו ובשביל בנו הבכור. ואם מת האב האם התענה. מעובדות ומיניקות שמאטערין אין מתעניין אפי' מת האב. ואם האב אינו בכור הוא מתענה בשביל בנו הבכור עד שיגדל: (ד) אם חל ער"פ בשבת מתעניין הבכורים ביום חמישי שלפניו ואם קשה להם התענית יכולין לטעום קודם שיבדקו או יאוו לאחר שיבדקו. אבל אם חל פסח ביום שבת מתעניין הבכורים ביום ששי ואפילו יש עשרה בכורים בבה"כ אין אומר הש"ץ ענגו. אבל יחיד אומר ענגו: (ה) הסנדק והמוהל ואבי הבן מותרים לאכול ויפרטו מעית אחר וכשהתענה בשביל בנו יכולין ללך למיין לאכול וכשהל ער"פ בשבת שמתענה ביום חמישי יתענה ולא ישלים (סי' ח"ע א"ר) האם חט"פ שאינה לריבה להתענות אם התענה פעם אחת הוי כמו נדר (מ"א שם):

דיני בדיקת חמץ

(א) אור להרכבה עשר בודקין את החמץ לאור הנר אבל לא לאור האבוקה ולא לאור הלבנה וכן כשלא בדק בליל י"ד לא יבדוק לאור החמה אלא לאור הנר וחצי שעה קודם אסור לאכול יותר מכביצה פת אבל פחות או פירות מותר וכן אסור לעשות מלאכה חצי שעה קודם אבל ללמוד מותר קודם ביה"ש אבל מביה"ש אסור ללמוד עד שיבדוק ואפי' אם התחיל בהיהר מבט"י בין ללמוד בין לעשות מלאכה פוסק כשהגיע זמן הבדיקה ובבהמ"ד מותר ללמוד רק בלא ספול דהא לריך לילך לביתו וכן מי שאמר לחבירו להוכיר לו הבדיקה משתחשך מותר ללמוד ביה"ש (א"ר סי' ת"ע) אבל בפסול אסור ללמוד אפי' בבהמ"ד מסיים דלתי לאמאוכי (סי' תל"ה): (ב) מי שרגיל להפסל ערבית בזמנה מתפסל ערבית קודם ואח"כ בודק בין אם רגיל להפסל בעשרה או ביחיד (ח"י א"ר ומ"א): (ג) מי ששכח לבדוק בלילה אסור ביום בעל הדברים האמורים לעיל עד שיבדוק (מ"א שם ס"ק ג):

דין ברכת בדיקת חמץ

(א) קודם שיחיל לבדוק ברך אקב"ו על ביעור חמץ וקודם הברכה יכול ידיו ואם התחיל לבדוק בלא ברכה יברך כל זמן שלא סיים בדיקתו ואם סיים בדיקתו לא יברך אף בשיעור המישיית בשעת שריפת החמץ יברך

דין א"י שהפקיד חמצו אצל ישראל

(ה) א"י שהפקיד חמצו אצל ישראל אם הוא חייב באחריותו ואפי' אינו רק שומר חנם שאינו חייב רק בפשיעה או שהוא אלם ויכפרו לשלם אם יאבד חייב לבטל (סי' ת"מ בע"ז) ושם נתבאר פרטי דיונו: (ב) אי' שנכנס לבית ישראל והמצי' בידו אינו זקוק להוציאו ואי' שבהשאלה רואה המנוה כל אי' אין בכך כלום אבל אכזר להעלותו על השילתן עמו ואפי' בהפסק מפה (שם):

דין מה שצריך לבטל

(א) בגדים וצעיפי נשים שנכנסים איתם כהלכ' חסיה יש להחמיר לכבש איתם קודם לפסח ל' יום (מ"א נס' תמ"ב ס"ק ה'): (ב) ניירות שזבין אותם קודם פסח אפי' ברוך ל' יום קודם פסח מותר לקיימן בפסח אבל אם נראה החמץ מבחיץ צריך לגרור אותם (שם): (ג) נהנו לגרר הכתלים והכסחות שנגע בהם חמץ ואם יש חמץ בחדר שהיו יכול להטע אחריו מצינו עלי משע טיט (שם): (ד) עריבות שלשין בהם חמץ אין לכמוד על מה שירצין אותן בחמין ומתקרינ חופן כי ה"א לנקרן שלם ישאר בין הכל כזית והכלי מלרפו ולריך ליתן במחנה לא"י או למכור וכו' לנלק שכלי נכרים שאינו יכול להוציאו וטוב כמי כן ליתן לא"י או למכור הכלים במניחם בהם קמח כל הסנה (שם): (ה) שקיס של קמח חמוצים שרינה להניח שם קמח של פסח אין די בכיבוס לבד רק צריך להחיר כל התפירות והעלהות יצריך כיבוס בחמין ואשר וחניטה (מ"א שם):

ומכנסו פעם שנית ביום י"ד סוף שעה חמישית וטוב לבטלו לאחר ששרף החמץ כדי שיקיים מצות שריפה בחמץ שלו. בביטול היום יאמר דחיותיה ודלא חיותיה דבערתיה ודלא בערתיה (שם): (ג) שלוחו יכול לבטל היינו כשליה שליח לבטל חמץ יבטל השליח אבל אם לזה לו לבדוק לא יוכל לבטלו (שם) ולריך לומר כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותיה דפלוני דידע ביה ודלא ידע ביה ובגילויא יאמר דלא ידע ביה לחוד יהא בטל (שם): (ד) וכן אם לא לזה שליח לבטל והוא בדרך יכול לבטל שם בעלמו במקום שהוא ואם אינו רגיל לעשות כן טוב שתבטל אשתו אף שלא לזה לה לבטל דמסתמא כמו שנתן לה רשות דמי (שם). וכשאשתו מבטלת האמר כך כל חמירא דאיכא ברשות בעלי דידע ביה כו' כמו בשאר שליח ואם אשתו חותה יודעה לבטל יכולה היא לעשות שליח לבטל וכן האלמנות יבטלו בעלמן ואם אין יודעה בטמנה לבטל יכולה היא לעשות שליח שיבטל (שם): (ה) בית העצים צריך בדיקה כמו שנתבאר לעיל ואם הניח עצים הרבה שם תוך ל' יום לפסח ואז היה חל עליו חובת בדיקה ומן הדין צריך לפנות העצים כדי לבדוק לכן יראה למכור את בית העצים לא"י ביום י"ג כדי שלא יעטרך לבדוק אותו בליל י"ד ולא יעטרך לפנות אותו (סי' תל"ו): (ו) חנויות צריכים בדיקה כדין בית לפי שמכניסים שם חמץ ואיכנין (שם): (ז) ישראל שיאל מבית הא"י בהיך שלשים יום לפסח ונכנס לבית אחר אפי' אם ה"י נכנס לשם אין צריך לבדוק בית הא"י (ח"י). וכ"ש הייאל מבית ישראל וישראל אחר נכנס לדור שם דא"ל לבטל בתוך ל' אבל אם אין ישראל אחר נכנס לדור שם חייב לבטל תוך ל' יום (שם):

כתוב בסידור בית יעקב שקודם הנכנס טוב לומר:

חריני מוכן ומוזמן לקיים מצו' ולית של בדיקת חמץ לשיקב"ה ושיבנתיו עיי' תורת סמיר ונעלם בשם כל ישראל ויהי נועם וכו'

קודם שיבדוק יברך כזה כהנא:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו עד פיעור חמץ:

ואחר הבדיקה מיד בלילה יבטלו ויאמר

כל חמירא וחמיעא דאכא ברשותי דלא חמיתיה ודלא בערתיה לבטיל ולהוי הפקר בעפרא דארעא:

דיני חמץ בערב פסח

(א) בערב פסח אין לאכול חמץ רק עד ד' שעות על היום היינו שלים היום בין אם היום ארוך או קצר היינו אם היום

כופה עליו כלי עד אחר י"ט ויבערנו דבי"ט
דכבר נאסר בהנאה אסור לטלטלו (ט) בספרי
מקור חיים (שס): (ה) אם שכה למכור החמץ
בע"ס יתן החמץ במתנה לא"י בשבת עם החדר
במסירת מפתח אם יודע שהא"י יחזיר לו אחר
פסח ואם לאו ימכור החדר עם החמץ בשבת
ויקנה לו עם מכירת המפתח ואם אין מפתח
בחדר זה ימכור לו בלא מפתח ולא יכתוב לו
שטר רק יתן לו הא"י הכסף ויתנה עם הא"י
שכסף בלא שטר יקנה החדר ולא יקבל הכסף
בירו רק יתן לחיבתו ולא היו כמקח וממכר
כיון דאין עושה רק להגלל מאיסור החמץ (א"ר
ופ"מ סי' תמ"ד): (ו) אם מבשל לשבת זה
בכלי פסח אין לערות רוחה לתוך כלי חמץ אם
לא שרופה שלא לשמש בפסח בקדירה זו שפירה
בפסח עד לאחר פסח (פ"מ שס): (ז) אם שכה
בע"ס להפריש חלה מן הפת של שבת אין תקנה
לאותו פת. דבשאר שבתות אם שכה אוכל והולך
ומשייר מכל פת חתיכה ואחר שבת מפריש חלה
מן החתיכות שמשייר כמו שנתבאר בדיוני חלה
וע"פ שחל בשבת א"ל לעשות כן דא"ל לשייר
דלריך לבערו לכן אין תקנה לאותו פת ואסור
לאכלו (מ"א סי' תק"ו ס"ק ח'): (ח) אותם
הכלים החמוצים והשולחנות החמוצים מותר לטלטלם
ולהוציאם מביתו בשבת אבל לסדר השולחנות
שרופה לאכול עליהם בלילה לא משום דהוי כמכין
משבת ליו"ט אבל אם רוצה לאכול סעודה שלישית
שאו אסור לאכול חמץ יכול להשרי' ולסדר אותם
כדי לאכול עליהם וכן מותר לסדר אותם כדי
שלא יבא נראה הנתי כחורבה דהוי כמכין לשבת
עלמז (פ"מ סי' תרס"ו): (ט) סעודה ג' בשבת
ע"פ אינו יכול לקיימה בפת כי אסור לאכול
חמץ וגם מזה אסור לאכול בע"פ אבל יכול
לקיימה בתבשיל כגון (קניידליך) אבל דבר שהוא
מטונן בכלי כגון (קעוליך) אסור לאכול וגם
(קניידליך) אסור לאכול משעה עשירית ולמעלה
ולכן אם רוצה לאכול משעה עשירית ולמעלה
סעודה שלישית אינו יכול לקיימה רק בפירות
או בכשר ודגים (סי' תע"א):

כל שעה ה' ואם ריוס ארוך ט"ו שעות לריך
מכור החמץ קודם שיהיה שעה ורביע קודם
חלות ובדיעבד אם שכה למכור חמץ אם הוא
עדיין יותר קצת משעה קודם חלות מותר למכור
לא"י אף שהיוס ארוך יותר מי"ב שעות (מ"א
שס): (ג) ישראל שהיה בירו חמץ של ישראל
בפקדון יעבדנו בירו עד שעה ה' ואם לא בא
בעליו ימכרו לא"י וכן אם לא ימלא קונים
בריוס בשעה ה' יכול למכור קודם שעה ה'
(שס): (ד) בע"פ אסור לאכול מזה שיוצאין
בה בלילה אבל בתבשיל העשוי מקמח של מזה
אפסיה מותר לאכול וה"ה מזה עשירה ג"כ
מותר עד שעה עשירית אבל אם הוא מטונן
בכלי אסור וכן שעה עשירית ולמעלה אפי'
מבשלת אסור לאכול (סי' תע"א):

דין ערב פסח שחל להיות בשבת

(א) ארבעה עשר שחל להיות בשבת בודקין ליל
י"ג ואומרים כל חמירא כו'
ומצטלים הכל מלפני השבת ומשיירין מזון כו'
סעודות ללריך השבת הסעודה ג' ומזה אחר
המתנה ואז אינו יכול לעשותה לא במזה ולא
בחמץ ויקיים סעודה ג' במיני פירות או בכשר
ודגים ואם אין לו יעסיק בתורה במקום סעודה
שלישית (סי' תמ"ד): (ב) ומבערין החמץ בע"ס
קודם חלות ואינו מבשל בשבת שריפת החמץ
רק בשבת אחר האכילה יאחר כל חמירא כו'
(שס): (ג) אין מבשלין לשבת זו דייסא ושאר
מיני קמחים מפני שנדבק בקדירה ויטעיר הדחה
בשבת ואם עבר וביטל נדבק בקדירה וא"ל
לקנחו יש להדיחו מעט להעביר החמץ אבל אם
לא נדבק חמץ בקדירה אסור להדיחו בשבת רק
ווקנחו באלכנעו (שס): (ד) אחר שאכל ביום
השבת סעודת שחרית יעבר המפה שאכלו בו
ייקנה הקערות באלכנע וישמיים מן העין עם
שאר כלי חמץ בחדר שאינו בא שם כיו"ט ואם
נשאר פת יכול ליתנו לא"י בשבת במתנה (שס)
ואם אין א"י יכול לזרוק למים אם לא בעיר
שאנייה מעורבת דאינו רשאי להוציאו מביתו או

בסוף שפה חמיתית יסרוף החמץ ויבעלו ויאמר:

הריני סוכן ומוזמן לקיים מ"ע ולית של שריפת חמץ לשם יקב"ה ושכניתי ע"י החזא טמיר ונעלם בשם
כל ישראל ויהי גועם כו'.

יתו רצון מלפניך די אלהינו ואלהי אבותינו שתרחת עלינו ותצילנו מאיסור חמץ אפי' מכל שהוא לנו
ולכל בני בתינו ולכל ישראל בשנה זו ובכל שנה ושנה כל ימי חיינו וכשם שבערנו החמץ מביתנו
ושרפנוהו כך תוכנו לבער היצר הרע מקרבנו תמיד כל ימי חיינו ותוכנו לירדק כך ובתורתך ובאבהך
ולירדק ביצר הטוב תמיד אנהנו וזרענו וזרענו מעתה ועד עולם כן יהי רצון אמן: (מסודר ריש)

בְּלִי הַמִּירָא וְהַמִּיעָא דַּאֲבָא בְּרִשּׁוֹתַי דְּחַמִּיתִיָּה

ור"ל

וּדְלָא חֲמִיתִיהּ דְּבַעֲרִיתִיהּ וְדָלָא בַּעֲרִיתִיהּ לְבָטִיל וְלָהּוּ הַפֵּיחַר בַּעֲפָרָא דְאַרְעָא :

כתוב בספר זכרון לליון שראוי למח הסלה זו כשעת שריפת החמץ

יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי כשם שאני מבקר החמץ מביתו ופרשתי כך ה' אלהינו ואלהי אבותינו תבער כל החיצונים ויאת רוח הטומאה תבער מן הארץ ואת יצרנו הרע תעבירה מאתנו ותחן לנו לב בשר וכל הסיא וכל הקליפות וכל הרשעה כעשן תכלה ותעביר ממשלח זרע מן הארץ וכל המעיקים לשכינה תבערם ברוח בער וברוח משפט כשם שבערת את מצרים ואת אלהיהם בימים ההם ובזמן הזה אמן :

תוכחת מוסר.

בנידון זה שפיקר חיקון של אנשים חלו. הן ביד ר"ל ליתן לזקה ביד. כלומר בעצמו מידו ליד העני וזוהי יתרון מקומות חלו. וזוהי יהיה נחשב לו כקרבן לכפר על חטאיו. והגם בעלמך אם אתה נותן לו בעלמך אז עיניך נזכרת יביתו על העני וזה יתרון העני שאתה נותן לו בעין יפה. כלומר העני בלך יתרון ויהיה יפה ועליו נאמר טוב עין הוא יבורך. כי נתן מלחמו לגל. כלומר עשה בנתן מלחמו לדל. וזה נקרא טוב עין המשמעות ה' שהיה החלה רע עין. אבל עשה נתן העין ונקרא טוב עין. וזוהי כמותו בעלמו יתרון ג"כ האנשים אשר החזיק נאמר אותם חזקו משמעות רל. אבל שמוע חל אכזריות נהקנו האנשים ג"כ. גם ידים בעד הנה ידי העני לא החזיקו. וזוהי גיהן בידו ליד העני בדיוק הכתוב ידי עני לא החזיקו. כלומר דוקא להחזיק העני בידו וזה הקצרה. זה כמותו לו בעלמו אז יתן לו בדרך כבוד ופיס דרך הלוואה וכיוצא בו. א"כ חינו מהבנים ממנו. ויתקן את פיו וזה. לכל נביהן לו ע"כ כליו נהנים העני החשוב. ויתקן ג"כ את בעיך חרר שאלת נדבם של עניים. ויתקן גם לגור העליון להשפיע עלינו אשר נתקבל ע"כ מילה כ"ל. ובלזקה בזו יתקן הכל. וכן רגלים שמולכים לזקה זו יתקן ג"כ : ובפרט בהג הקדוש שמרובים נרכי בני ישראל. ומרובים הם ה' כי אין להם זמא לבנות. וגדולה לעקב שזעקים וזוכים על שאין ידם מבינה להוציא ידי חובתה. ויבואו להוציא על ה' לשפיר נחת הרבה ואלל ובצע ודמן נפשו. והריקות לו ברכה עד בלי די. עד שיבולו בכהיות מלוצה די. ואנו עניים חומללים יושבים וזרומם. ופרטים מן הכיס כלים. ואין בידנו לפירמה הפילו בזה פרוטה. ואף רחמנותך שנקרלת נחום והגון. ומאנה הגם נפסם מהמת תרשימות גדולה על ה'. ואין אדם נחפס על לערו. להחשב להם לעון. כי מוכ כעסו ולחמו דבר אחר. לכן מי שמוע עמם טובה כדי שלא יבואו לידי קטנות ומרוב

קודם בדיקה חמץ נריך כל אדם לפשפש במעשיו על מה שטבר עליו כה"ש עד היום ולעס תשובה שלימה ולחפש בחורין וסדקין מה שפנס בנפשו רוחו ונשמתו (ויבדוק הכיסין שלו כמבואר בש"ט) היינו שזריך לבדוק הכיס שלו אם המזון שלו הוא ביושר ואין בו דל נדנד נזל, ולריך ע"כ בדיקה היטב היטב ואיהא בכפרים שהחמץ רמו לז"ה"ר ולריך לבקר היל"ר היא החמץ מלבו והוא השאור שבעיסה המעכב אותנו מעבודת בוראנו ומחמץ את לבבנו ע"כ לריך אדם להגביר עליו ולא ייתנו לשלוט עליו מכל וכל אלא לזד המוכרח וזה ענין מלות מזה שהזכרנו בזה"ק לאכול בליל הפסח אחר ביעור החמץ כי מזה היא היל"ט והיא סיוע מהש"י כי הנא לטבר מסייעין אותו ע"כ יפשפש היטב ח"ע מכך רגלו ועד קדקדו כמה שפנס בכל רמ"ח אבריו וסס"ה גידיו בפרט בחטא הידוע בעוה"ר ויקבל על עצמו בלא ישיב לכסלו עוד וזה ד' יערה עלינו רוח ממרום לעבדו באתם וכלב שלם אמן : איתא בכפרים בלוחו היום שנעשה נכ לישראל אזי בכל שנה והנה כשנא אהו היום נהעורר אזי יעשה לישראל מן אותו הנס ח"כ בפסח שהיה הנס שילחו מעבדות לחירות וגנאלו ממ"ט שברי טומאה ונכנסו למ"ט שברי קדושה (שברי בינה) לכן בכל שנה ישנה בלוחו זמן נהעורר זה הקדושה ממש של יליאת מלרים ובכל שנה ישנה יש לנו גאולה מלרים מלר יס שגהל מהקליפות כי זה עיקר יל"מ ואיהא בזהר הקדוש כד בעי קודש"ה לעשות לאחר חיות גם חזי מחדרי לך מקדש דירונא וחיות דירונא מוכנה כדי לזכות בו וא"כ גם בהג הקדוש הזה שנהעורר בחינה יליאת מלרים לריכים חזי נסים ורחמים גדולים לפניה חזקו בנשמיית ובנהגיות ע"כ לריכין לזהר יהוצות דירונא להרבות בלזקה ויהי' בהרצון ומקדיון ולריכין העניים להבין לעלמם לרכי חזק ויהני משהיק לך דברי הרב המקיבל בזה"מ"ח ספר שמעון וגוי וז"ל :

אחת ההוא מקשרנה ותבע רשו ורדף אבתריה דההוא ב"ב כו' עכ"ל:

ואעתיק לך מה שמאלתי בספר אחד בעיר אחת שהי' בה איש א' עני ת"ת ולדיק והי' עני מדוכא ולא ידעו בני עירו מגדול דחקותו וגם הרב הי' דרכו לקבץ בעירו לזקה לחלקו לעניים וקודם ההג חלק הרב קמחא דפסחא ולא נתן להעני הלז ולא הי' לו על שום דבר על ההג הפסח והי' יושב וזוכה לגדול לערו עד כי מלטה לעקמו למרום עד שנגזרה גזירה ח"ו על כל העיר עבור זה ובא אליהו לפני הש"י והתפלל עבור העיר ועורר עליהם רחמים ואמר רבש"ע אני אחד העירה להשקיע את לער העני הנדיק הלז ואראה שיהי' לו מעות על ההג ובא לפני בדמות אורה ובקש ממנו להיות אלו על ההג ואמר לו אין לי פרוטא חדא על ההג ונתן לו מעות להבין לו על יו"ט אף לזורך ב"ב ובגילה המחזיזו עליו עם הסדר הרבה שעות ולא בא והבינו שזה הי' אלי' זכור לטוב ואח"כ בגילה בא בחלום להרב דשם בנהלה ואמר לו חדע שנגזור עליך ר"ל שממות בשנה זו מפני שאחיה מעלים עיניך מאותו עני ומאלו והלאה קיבל עליו הרב להשגיח על עניים נסתרים וכעין זה מלאתי כתוב בשם רבינו האר"י ז"ל שפעם אחת הי' יושב בשדה עם התלמידים ופתאום אמר להם אשר שמע כרוז בשמים גזירת רעב ובגזרת מחמת שהיה שמה עני אחד שלא הי' יודעים ממנו כ"כ להחזיק אותו ופעם אחת לא הי' לו כלום והי' בדחקות גדול והי' יושב וזוכה לפני הקב"ה ומתדעס על רוע מזלו ולקח סכום רב ונתן לתלמיד אחד ואמר לו לך מהר העירה לפיים אותו העני וליתן לו לזקה וכן עשה הח"כ ראה התלמיד חיל גדול של מיני חגבים פורחים שמה אשר יוכלו לחבל כל התבואות ופחדו התלמידים מאוד מאוד ואמר להם רבינו ז"ל שלא ידאגו כלל כי ת"ל צטלו הגזרה והחגבים יסעו לדרכס המדברה מזה נראה כח הלזקה ועונש המקמץ ידו מן הלזקה:

התעוררות לשאיבת מים למצת מצורה.

בי"ג לחודש ניסן אחר תפילת מנחה ילך להביא מים למלת מלוא ואם חל ע"פ בשבת ישאלו ביום הי' לעת ערב וכתוב בספרים שז"ל ילך בעלמו לשאוב המים של מלוא אף שהוא רב או פרנס הדור לא יקפיד על כבודו וכ"א מישראל יודרו בשמחה ענייה ויחפלו להש"י שזבחו לשאיבת מים של מלת מלוא לשנה הבאה ולשאוב מים בששון ממעטני הישועה לראות בעינינו מים חיים מנארה של מרים הנביאה ויבחר כלים וריב

ומריבות. עליו נאמר או יחזיק כמעטוי יעשה שלום לי שלום וגו' תרין שלומין שלום העני עם הקב"ה. ושלום של הקב"ה למי שמטיב עמו. איש כמחנת ידו כברכת הי' אלהיו אשר נתן לו להשגיח על עניי ישראל. ועל לזקה כזו נאמר והטאריך בלזקה פרוק הן הן החטאים שעשה כל השנה יפרוק אותן בלזקה שעושה עם העניים קודם פסח:

והירא את דבר הי' יראה ליתן להם קודם פסח לי יום. כדי שיוכלו לקנות ג"כ בשעה שבני אדם קונים. ולא כאותן המאחרים ליתן מעות חסים וקונים לעלמם ואח"כ נוהגים לעניים. ואני אומר שקול עיבודך ושדי אחיזא. וכמדומה לי שהיא מלוא הנאה בעבירה. שהעני רואה איך שהעשיר קונה לו לעלמו. ואין לך יסורין גדולים מזה. דכתיב כי על זה בחרת מעוני. ופרש"י כשעני רואה שהעשיר קונים והוא חסר פרוטה עליו נאמר לוטעג לרש. תלא תן לו קודם. שיקנה הוא ג"כ בשעה שבני אדם קונים. ועל לזקה כזו נאמר והטאריך בלזקה פרוק. תפרוק לך מן המיתה. וכן תמלא רמז בתיבת מצת כתיב חסר ר"ת צדקה תליל מצות. כלומר מי שנותן מלה למי שחסר לזקה כזו תליל מצות. ולכן את דו"ק בלמלע תיבה של מלת. לומר שהוא מפריד המות שהוא מ"ס תי"ו מן מת. כלומר אף שהוא חייב מיתה אך בזה אות צ רמז לזקה והפריד. וזה לזקה תליל מצות והטאריך בלזקה פרוק. ומה שנאמר מיתה סתם משמע מד' מיתות ב"ד שכן מיתות החמורות. כי בזה שהעני טוחן את החטים שנתן לו ברחיים שהן מאבנים יגלל מסקילה. ובזה שהעני אופה בעת שכולס אופים בזה יגלל משריפה. ובזה שקוטפים בעת שכולס קוטפים יגלל מחנק. ובזה שמערבין בעת שכולס עורכים יגלל מהרג. עכ"ל:

ועונש המונע א"ע מליתן לעני צימים אלו הוא מצויר בזה"ק פ' בראשית וז"ל פתח ר"ש ואמר כל מאן דחדי באינן מועדיא ולא יהב תולקא להקב"ה ההוא רע עין שטן שונא אותו ומקטרג ליה וסליק ליה מעלמא. וכמה עקו על עקו מסבב ליה. חילקיה דקב"ה למחרי למסכנא כפיים מה דיכול למעבד. בנזן דקוב"ה ציומי אלן אחי למחמי לאינון מאנין תכירין דליה. ועאל עלייהו וחמי דהא לית להון למחדי ובכי עלייהו. סליק לעילא להרבא עלמא. אחאן בני מתיבתא קמיה ואמרי רבון עלמא רחום וחנין אחקריאית יתגלגלון רחמין על בניך. א"ל וכי עלמא לא עבדיה אלא על חסד דכתיב כי אמרתי עולם חסד יבנה. ועלמא ע"ד קיימא.

לכש"מ כמש"כ רמ"א בנהג ס' חג"ה ולא תיכף
אחר הבאת מים יבדוק עכ"ל:
ובתב הקה"י פרק פט"ו וז"ל קבלה בידי מרבתי
להניח חמץ בי מקומות נגד י' מכות
שהביא הקב"ה על המארים וכנגד עשרה דינים
שעתיד הקב"ה לעשות וכנגד שהקב"ה יקדים את
א"י בעשרה קדושין וכמו שהוא מחפש ומגדל
חמץ מחורין וסדקין ע"י אור הנר של שעה
שבידו כן הקב"ה יבצר כל זיהמת הסט"א אשר
הסט"א עתיד להעמין להבא מפני אור השכינה
אשר יופיע הקב"ה לחפש את ירושלים בנרות
ואז יתבטל ויתבצר ה"ה"ר וכל הסט"א ויטבר
כל הארץ בעשר קדושות העליונות במהרה
בימינו אמן:

עוד מלאמי כתוב טעם שנהגין להניח
עשרה פתיחים לפי שהעפרים נכתבו בי"ג
בניסן להבמיד וכו' והסופרים ה' עשרת בגי
המן ע"כ עשו ישראל פעולה בעשרה פתיחי חמץ
לבער עשר כתרין דמסאבותא שבה' מפלה להמן
ובנינו ונגמר ליום ג' הוא ג' דפסח:

דיני הגערה.

א) שאנק לריך להגעיל דף העליון תחילה; ב)
כלי מתכות ושל אבן ושל עץ שנשתמש
בהם חמץ בהמין לריכין הגעלה הן וידותיהן והם
נשתמש בהם ע"י האור לריכין ליבון; ג) כלי
שיש בו טלאי וקדמה בליעת האיסור ישרפנו
בגהלים ויגעילנו; ד) ככין לריך להשחיו וללכך
הגימות ולהגעיל; ה) כלי חרס לא מהני הגעלה;
ו) אין להגעיל כלי של בשר ושל חלב ביחד
אל"כ ה' אחד מהן אינו ב"י:

תובחת מוסר.

כתב השל"ה הקדוש ראה ראיתי ברוב המון עם
שאינם מזהרים ואוכלין חמץ לאחר ד' שעות
על היום ועבירה גוררת עבירה במשכנין בשריפה
החמץ ובא שם קודם שנשרף ושמים רעות עושים
אינם מקיימים מצות שריפה בחמץ שלהם וגם
הביטול שמבטלין אינו ביעול כי לאחר זמן איסורו
ואז אינו בשרשו כי כבר נהנו שלא לבטלו עד
אחר שריפה ורע עלי המעשה לנהוג קולא בדבר
כזה בפרט במצוה שאינה בזה לאדם אלא פ"ה
בשנה ע"כ בני הזהרו מאוד להשכים בדבר
בבוקר וזרזין מקדימין למצוה ומכאן יראה העולה
וכן יעשו וזה' זוכים ומזכים את הרבים:

ובתב הקה"י קבלה בידי מרבתי מי שמירב
לאכול חמץ אחר ד' שעות לא יפסור
מסיבה גדולה בזה השנה ואפילו אם לא יעבור
עליו שום סיבה יש לו לראוי יותר כי בודאי
מאספין

נקיים שלא יהי' בהם שום ליכלוך לשאוב בהם
מי מצוה ומובא עוד בספרים שהרבה גדולי
ישראל כשהי' שאובים מים היו לוקחים כלי קטן
והי' סופרים בכל שפיכה כזה א' ב' ג' עד שהיו
סופרים כל כ"ב אותיות שבפורס להמשיך קדושה
הפורה לתוך המים ואם הוא זקן או חולה שאינו
יכול לילך לשאיבת המים עכ"פ ימסין וישמור
על פתח ביתו וכשרואה שגושמים המים ירוק
לקראתם ויקחם לביתו וכן נהגו הרבה גאוני
כשהיו רואים שמביאים לביהם המים של מליה
היו רצים לקראתם וגושמים על כתפיהם ומביאים
בעצמם לביתם והיו גזרין להעמידם במקום
נקי שאין שם לכלוך וסרחון ועוב מאוד שלא
חגע במים אשה נדה ויהיו המים מכיסים
במטפחת נקיה בלתי שוב לכלוך כי הגילוי
אסור מלד נחש וספ"א ומעת שהולך לשאוב
המים עד שיצמידם על מקומם לא ידבר דברי
חול רק בנשה"ק כי עבודה הקודש עליו בכהף
ישאו וקודם השאיבה ירחץ ידיו תחלה ויאמר
הגני הולך לשאוב מים כדי שיהי' לי למחר מים
שלנו לינת לילה למלת מצוה בספי בלנו חז"ל
לקיים מ"ע וי"ת וללוש בהם מלת מצוה שלנו
הצורא במ"ב לאכול בליל פסח וגם בחזרה עם
המים יאמר כך והל יתשל בזה כי בכל דבור
עושה רושם ונ"ר להקב"ה ועושה בזה עבודה
גדולה במציאת בזה"ק כל מלה ומלה דמסיק
בר נש מפימיה בקטא קרעין ועאלת לאחר
העאלת ויעשה הכל בשמחה כי בכל דבר מליה
עיקר ה"ה השמחה כי ע"י עשיית המצוה בשמחה
זוכה לכל המדרגות וכוונת השמחה שע"י מצוה
זו יזכה לקיים מצות בוראו ית' באכילת מצה
בלילה הראשונה:

לקושים יקרים.

כתב הרמ"א ז"ל נוהגים ליקח כלי חרס חדשה למלת
מצוה ואין לשנות המנהג ויש לכסות המים
כשגושמים המים לביתם עוד כתב לכתחילה יש
לשאוב מן הנהרות אבל כשהנהרות גדולות
מהפשרת שלגים וגשמים טוב יותר לשאוב מן
הבארות ואין לשפוך מים שלנו מכאן או
מפני החקופה דשומר מצוה לא ידע רע ומ"מ
טוב לשום במים ברזל חדש או נקי ויתלה במשיחה
הוך המים אבל לא ישים ידו לתוך המים כי
היד מחמם המים. כתב המהרי"ל בשעת שאיבה
יאמר לשם מצה מצוה ונוהגין לסנן המים:

וכתב בשל"ה הקדוש וז"ל וילך מחיל אל חיל
ממצוה למצוה דהיינו לאחר שישאב מים
נמצא מצוה יבדוק חמץ כי שאיבת מים היא סמוך

מעם להם באומרים כל המירא בלשון ארמי מפני
שאלו מרמזין בביעור הזה לנער החמץ
מקרבנו הוא החמץ הוא השמן הוא ה' ר' ע"כ
אומרים בלשון הזה ש"ן המלכים מבינים בלשון
ההגנוס בלא יתקנאו בו :

מאספין עליו עונשין קשין להאכידו בפעם אחת
מהטילם באיזה סיבה רעה ע"כ כל איש הירא
וחרר לדבר ר' ישכים בהשכמה כדי שלא יהי'
נכשל ח"ו בתבילת המזן וחרר ר' שעות על היום
עכ"ל בקיטור :

דיני ערב פסח

ויותר לאחות מלת מלוא אחר תלות דוקא. שהוא כוונת
הקרבנות קרבן פסח. ובתל כבשת לזשין כך כשרה
בנת כדן כסור וכו"פ וכמה פוסקים כנס הירובנמי שאין
יולדים י"ח כלל בנחת מלוא ח"ל בנאשה דוקא בע"פ אחר
תלות. ואף אם נאשה בע"פ קודם תלות אכדו רכותיו
בכחול כסור בע"פ תלות. לכן ראוי להזהר ולהוכיח ג"כ
להחזן עם פל וס בלא יקלו כס ת"ו. כי הדברים מקובים
כלו מנחה שנים שהקילו בזה ולזשין מלת מלוא כמה ימים
קודם פסח עם שאר המנחות. ובהנה הפוסקים לומר כלל
בפת לישה ועריכה ולישה של מנת מלוא. ועכ"פ ישיה
בשמהה. (יו"ט) :

ובתב הארז"ל שאל עוסק עד מהניע הוא חקיון גדול
לקרי. בשעת נתינת קמח וכן בהטלת מים לעיבה
וכן בעריכת המלוא יאמר (לשם מלת מלוא) :
בשעת לישה יאמר כל פדורים בשלל מעיפה זו בשעת
לישה ועריכה וסודות מנחה בבלים יהיו הפקרי.
ויקנה כל הלישה כיוצא בין עיפה לעיפה. ולא ילש פחות
משיעור חלה. כי מלוא מן המתקדש הפדורים חלה מן העיפה
ופרים שיעור כליה ובשעת ההרבה ינכר :

אסור לאכול מלוא כל היום. ומלך כפולה ונטוח ג"כ אין
לאכול כל היום דמחא מלוא כול. אך מלוא עשירה
יותר ואם חל ע"פ כבשת יוכל לקיים כס סעודה שלישית :
קודם תלות ד קא יסתפר לכבוד יו"ט. וזרנו להסתפר ע"י
כדרי אחר תלות. הכל ע"י ישיה"ל אסור. (בא"ט)
הס"ח פ"ק א. וכתב מהר"י ומהר"ל דבנ עטלן הפדורים
אסור אחר תלות. וא"ו מתיר כשיעור נתינת חס ככת
ליטול קודם תלות. ונכדו בלא להקין דס כסוס פרב
יוס עובד :

ואחר תלות הוא יו"ט בשלל קדושת קרבן פסח. ולא יספוק
חלל כשיניי התב. י"ך למרחק ייטבול עמלו לכבוד
הרגל. כי מה שאמרו חז"ל חייב הדם לזהר עמלו כרגל
אין הפדורים ביטור עמלו כרגל שזה דוקא חלל לרין לעסר
עמלו קודם תלות כרגל כדי שיקבל הרגל בקדושה ובטהרה :
ואח"כ ייטבול בלשכה רכה ובמנחת העקוב כ"ה בעש"ח
המלוא בקדושה ובטהרה ובמנייה יתירה. ולא יספוק
פל אגבי בית. רק כשיניי וליהם בהקדש המזון אם בהמלוא
טולכים בכל המלוא. כי לא י' בלשם ההובלת ויכר בפסק
המלוא שלא יהיו רגע בלא פסק :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו ואננו להפריש חלה מן העשה :

התעוררות לערב פסח אחר חצות

אחרי יסדר שאלנו מנעוד יוס כדי להסב מיד בשתתך
שמאיה למה ולאכל חמצי התעוררות שלא ייטב.
גם לרין וקדושים עמלו כנס הכל יקרא קודם תלות. ויכין
כרסם ומדור. ועל מדור יושין תמכא בקרין חרין לגודרו
פל הכליה א"יין דוקא. כי בללו הכי אפשר בלא יוכל לאכול
ממנו כוית מדור. וע"י גריסה בקל יוכל לאכול ממנו כוית.
דעד שעה אכילה של הסדר יושן קלל במיריות אף לאחר
כליל שני של פסח מוכרח לגודר כוית קודם כסדר. כי זה
בגדר התחולל כפנס עמס מיריותו מכל וכל. וכסדר אליהו
רכא הנהי לנער תמכא כיו"ט ודאי למחן פל דעת
במקנין לזרך מלוא. ויושין יין ל' כוכות. ויראה שיהיה
טוב ומכונה כי גם בלל המלוא אין ראוי לקנן מה גם
במלוא זו בהפלגו כס חז"ל אפי' בני כו'. לכן ראוי בכל
סא דאפשר בוכיה כיון מוכח ביות. ויושין יין מבשלין
א' זכר לפסח וא' זכר לתענית. והנה כבשה מודיע כבשה
רמז לזרוד נעוים. וכליה. ובזיהם עטבליה דוקא לדעת
בכליה. וזהר ככדיה יתקוס ל"ב לזכר אכילת פסח
ומנייה. ויראה שיהיה כורוס חמס כשר פלור. ולא מוכר
סוף. ואם שכת להזמין הכשר והכילה משי"ע אין לשל
וללוח כלילה אם לא שדעתו לאכול כאלוה ליל יוס. גם
בהרובת כיוון מנעוד יוס ופדנו מפרדות ממשכנ כס
ישראל כיון הפדורים תלויים קדושים אנוניס. וזוה"ס
פיו ע"י כשמים קס וקושון הדומין לתבן כיון מנבלים

בו את העינים. ולא ידוען היטב. ולכן עושין אותו פס זכר
לע"ס. וזוה"ס בו יין ארזם זכר לזה. ויכל ליתן כמותו
אף כיו"ט. ויושין חמין או מי מלח להטיבול. ובתב הבלון
ר"ם מי מלח עיין היינו ב' בלבים מלח אכילו עמס אכור
לעשות כיוס טוב. אכל עוסה הוא מי מלח מושטין בלא
חוקים לזרך טיבול הליה : ימים כל הדברים הללו בקשרבו
ויכדרם כמו שיבאר לקמן בנס הארז"ל. ויכדו את הבלון
בזהם לכסות המלח הפסח שמקדושים היון לעינה לקדושו
אח"כ י"ך להשכל מנחה :

על תפלת המנחה בללו להזהר שיהיה כמותה. כי עיניי
הלו רבים עיכרים זמן מנחה זו מנחה ערית היום.
לכן יזרו את תלואו להסבין כל לזכו הכל מקודם בלא מה
דאפשר :

אחר תפלת המנחה יקרא כיוצא בהרבה כס' בל (דנו)
חל כל פדת וגוי ויקר להם איש וגוי עד פסח הוא
(לה). אח"כ יכדר סדר הקרבנות הפסח. כמ"ס בשלח הו
ד' ק"כ ח"ל כתיב ונבלמה פדים שפדונו. ע"כ תקנו להס
כסות הגדולה החפלה כגד החמדין. ותפלת המנחה היא
נגד תמיד של בין הערבים. והנה שומן המקדש היה הפסח
בשנת אחר תמיד של בין הערבים. וכדי בשלח פדים
שפדונו ראוי לעסוק כסדר קרבן פסח אחר תפלת המנחה.
עכ"ל. לכן כירא ויכדר לדבר כי יכדר אותו כיוצא
בתפלת קריאתו בתקום הקרבנות. וירא על שומן בית
המקדש. ויתחקן לפני המזבח שיהיה אותו כמנחה כיוצא
אין :

דיני עירוב תבשילין

חשוב או כשר או תרגול מה שחננו ה' המוכן לו לסעודה שחרית של שבת או לסעודה שלישית. אבל אותן האגשים הלוקחים עלם קטן ועל כל פנים מבינים סעודתם לשבת אי"כ כחנם עושים המלות בביתו ואפשר שאל"כ משליכים אותו לכן יחוב כ"ל:

גם ראוי שכל אי יעשה כשכ"ל כל בני הפיר ויזכה את הפירוב ע"י אחר. כי אולי שבתה הוא לאחד מבני הפיר או חיוב אלמנות בר מינן שאינם יודעים, ובכ"ז ראיתי רבותי נוהגים ג"כ ככה בכל ע"ש בעירובי חירות וכמו שעשה מהר"ל ואשרי לאדם הוזהר ומזכה. עכ"ל. ויבקר:

בדין אתה וי אליהו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב:

עירובי חצירות

בדין יהא שרא לנא לאפוקי ולטלטולי ולעיילי מבית לבית. ומחצר לחצר. ומבית כבוד. ומבית קבית. ומעלות דתחתית. ומתחתית לעלית. ומנויות קנויות. ומרשות לרשות. משבת זו קשבת אחרת. לנו ולכל ישראל ההרים בקציר הוואת:

עירובי תבשילין

בדין יהא שרא לנא לאפוקי וקבשולי וקאצרוני ולאטמוני ולאדכוקי שרנא ודקקנא וקמעבר קר צרכנא מיומא טבא קשבתא לנו ודכל ישראל ההרים בקציר הוואת:

סדר הגדה

שלקן צפ"ע לריך להסב (שס): (ז) לכהלה יסב בכל הסעודה ובדיעבד יאל אם הסב בשעת הכילה כזית מלה וכן אם שבת ביום שליש ורביעי בלא הסיבה אין לאזור ולשאת כוסות אחרים בכסיבה משים לריך לבדך צפ"ג אם יראה לשחות כוס אחר והוי כמוסיף על הכוסות משום דשם הלה כראב"ה דבזמ"ז אין להסב ונמלה דלא ככר ומה שזאת עוד הוי כמוסיף אבל אם יש לו כוס גדול ולא שבת אחרו בלו ונזכר שבתה אותו בלה הסיבה אם נזכר קודם שנתחיל לומר הלל או שאר הגדה דלא הסיב דעתו עדיין משתיית שאר הכוס יכול לשתיית השאר בהסיבה ובלא ברכה דלא הוי כמוסיף משום דכוס א' יכול לשחות כמה פעמים ומסתמל היה דעתו בשעת ברכה על כל הכוס אבל אם התחיל לומר הלל או שאר הגדה הוי כמזכיר ואם יראה לשחות הנשאר שבכוס יצטרך לבדך ואחור לשתייתו והוי כמוסיף על הכוסות ואם שבת כוס בני בלא הסיבה יכול לשחות כוס אחר בלא ברכה צפ"ג. ובהסיבה דבין בני לשלישי יכול לשחות יין בלא ברכה ולא נראה כמוסיף אבל אם שבת כוס ראשון בלא הסיבה ובין כוס ראשון לשני אין רגילין האידנא לשחות ואם יראה לשחות כוס אחר הרי יצטרך לבדך עליו והוי כמוסיף על הכוסות ע"כ אין לשחות כוס אחר אבל טוב שנתחלת הסיבה יהא דעתו לשחות בין הכוסית הראשונה ואם יעשה שיסבה כוס ראשון בלא ססיבה

אשר חו"ל אין יושע מכין לשבת ופי' עירוב מותר. ולכן אם חל יושע בערב שבת מכריזין (עירוב תבשילין) להזכיר כל מי שלא הניח עדיין:

כתב העמק ברכה ד' סי' ו"ל עירוב תבשילין ראיתי הרכה המוניס לוקחים פת ולוקחים בשר פס עלם א' של ומאפל כדאי לענין דניא יואלן אבל חביבה מלה בשעתה. ואל תהי מלה זו קלה בעיניך. ולא לחס אמרו דו"ל שקיים אכרסא הנינו עירוב תבשילין. ובספר יוחסין כתב סוד בדבר זה. על כן כל איש השמח במלות יקח פת המוכן לסעודה שחרית של שבת או של סעודה שלישית. וזה תבשיל חשוב המוכן לו לסעודה של שבת. כגון תחית ד:

בדין אתה וי אליהו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב:

(ח) יהא שולחנו ערוך מצע"י שמונה למחר ולתביל כדי שלא יישנו החיובות אבל קודם שתישך חסיר אפי' לימיר הקידוש משום דכחב של קידוש הוא אחד מד' כוסות וכולן צריכין להיות גלילה (ס' תע"ג): (ב) יסוד בולחוי בכלים נאים כפי כחו חס שבכל הסב טוב לחטט בכלים חשוב וזכר לחורבן הין מליל פסה שמונה להסיבה בכלים נאים ויכין מקום מיסנו שיסב בהסיבה דרך חירות ואפי' עני שאין לו כרים יסב על הפסל וכן מותר לסוון על ירך חבירו אבל לא על ירך עצמו דמיוח כדואז (שס): (ג) כשכח מיסב לא יטה על פניו ולא על גבו ולא על ימיו אלא על שמאלו ואין חינוק בין אימר לאחר (שס): (ד) נשים נסנו שלא להסב כי סומכות עלזון על הראב"ה שבזמן הזה אין להסב (שס): (ה) אבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו או תוך שלשים על שאר קרוביו כגון שלא נהג שנטה לפני הרגל אין מייסב על מטע כבודה ובוללה וכל לריך להסב בשנינו קמ דהיינו על משה וזכר א' תחת מראשותיו או על ירך חבירו. וקט"ל לא ילכש (פ"מ סס): (ו) בן אלא אביו וריך הסיבה אפי' הוא רבו מוכח דמסתמל מוחל לו אבל תלמיד לפני רבו א"ל הסיבה אפי' אין רבו מוכח אלא"כ יתן לו רבו רשות ות"מ מופלג כדורו אף שלא למד ממנו כלום חשיב כרבו וא"ל הסיבה ודוקא שאוכלין על שלחן אחד אבל אם אוכל נל

ואם נזכר לאחר שהחיל לברך בהמין אומר על כוס רביעי כלל והכדלה (מ"א ח"י פ"מ סג): (ב) אם שבה לומר שהחיינו בקידוש עיין בהלכות סוכה ושם נכתבתי רק ביום שמיני של פסח אין לו תשלומין משום דבקיאותו אנו בקביעת דירתה והוי ברכה לבעלה (פ"מ סי' תע"ג): (ג) אם לא אחר ההגדה עד לאחר חלות יאכל מזה בלא ברכת על אכילת מזה ולא יברך בפס"ג על כל כוס רק על כוס ראשון ואחר הד' כוסות יברך ברכה אחרונה וכן מרור יאכל בלא ברכת על אכילת מרור (פ"מ סי' תע"ג ותע"ז) משום דהוא פלוגתא בין הרמב"ם וצ"ח הפוסקים א"ט הלכה כרמב"ם או כרמ"ם (ועיין בתשובת הרשב"א סי' תמ"ה) לכן נ"ל דלא יברך דפסק ברכות להקל (וע' פ"מ סי' תע"ז ס"ק א'): (ד) אונן בנ' לילת של פסח חייב בכל המצות הנוהגות בלילה חוץ מהסביבה ומברך על אכילת מזה ומרור ושאר ברכות שמחייב רק ההגדה ישמע מאחר ואי ליכא אחר יאמר ההגדה בעלמו וא"ל לדג המדרשים וכן בכל יו"ט אונן חייב בקידוש בליל י"ט (פ"מ סימן ת"פ במ"ז):

סדר ליל פסח.

(א) אחר ערבית יבא אל ביתו ויסדר הקערה. והחומץ לא יעשה אותו בקערה אלא מבחין. והחרוסת יעשה מפירות שנמשלו בהם ישראל כמו פחוסים תאנים תמרים אגוזים ושקדים ונותנים עליהם קנה וקנמין הדומין לתנן שהיו מגדלין בהם הטיט. והב' תבשילין א' זכר לפסח וא' זכר תחינה והנו בכשר ובינה. ונאכלים בליל ב'. ונותנין לבא"א ממנו מעט ולריך להיות הקצרה רחבה שהיו מוהלים בה על הסדר ואפי' אינו יודע סודן של דברים רחמנא לבא בעי ואנחנו מכוונים שהיו מעשינו מלופפים עם היודעים ומכוונים כהונן: (ב) ולא יאמר הקידוש אלא עד שתתקן שיקר המצות האלה הם בלילה: (ג) מצוה ליתן כוס לכל א' מהמסובין לפניו גם לתינוקות כדי להנכס במצות: (ד) ויזהר שלא יהיה הכוס פגום וימוזג היין לפי החזק שלו: (ה) יין למוקים מקדשין עליו והוא שיהיה טהור למוקים למחותית קצת קודם שריה (פ"מ):

לקושים יקרים

ונראים וכפזרי יליאת מזרים היא הורה וסו"א שיהיה ממנה רק מזון בפנימיות אבל לא מלבישים מבחוץ לזה אמרו אפי' כולנו חכמים וכו' דאפי' כולנו יודעים אה התורה שהוא מזון הנשמות מטה עלינו לספר ביציאת מזרים כי יליאת מזרים לבר שביא עיין התורה עוד למצוה יחשב ומתהווה מלביש עלינו מבחוץ (הערה מכפר

הסביבה יכול לשחות כוס אחר בהסביבה ובלא ברכה ולא יהא נראה כמוסיף (שם מ"א ופרי מגדים): (ח) לריך לשחות ד' כוסות על הסדר דהיינו שאמר ההגדה בנתיים ואם שתאן זה אח"ו שלא שסדר דהיינו שלא אחר הגדה בנתיים לא ילא וישתה עוד ג' כוסות על הסדר ויברך על כל כים וכוס (שם פרי מגדים): (ט) שיטור הכוס רביעית וישתה ממנו רובו וכן אם הכוס מחזיק אפי' כמה רביעית ילא שלריך לשחות רוב הכוס ואם אין שותה ממנו רובו לא ילא לכן יקח כוס קטן של רביעית וישתה רובו (שם מ"א) ולריך לשחות שלא ישה יומר שיטור רביעית ואם ששה יומר אז בשני כוסות ראשונות לריך להזון ולשתות ובאחרונות א"ל ואם ששה יומר מכדי אכילת פרס אפי' בנ' כוסות אחרונות לריך להזון ולשתות (שם במ"א): (י) מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שוגאו לריך לדחוק עלמו ולשתות לקיים מצוה ד' כוסות (שם): (יא) מצוה להזון אחר יין אדום אם אין הלבן משונה ממנו (שם): (יב) אפי' עני המתפרנס מן הזדקה ילוי או ישכיר עלמו גרי שיהיה לו יין על ד' כוסות ומי שאין לו אלא על ד' כוסות ישתה כולם בלילה הראשונה ולא ישאיר ללילה שניה משום דבקיאותו אנו בקביעת דירתה. נר בבת עדיף מד' כוסות משום שלום בית (מ"א): (יג) תינוקות שהגיעו לחינוך מצוה ליתן לכל אחד כוס לפניו ואין ליקח כוס שפיו גר מפני שלא יוכל לשחות רביעית בנ"א (שם): (יד) נשים חייבות בד' כוסות ובכל מצוה הנוהגות באותו לילה:

דין כוס ראשון וסדר הפסח עד כוס שני.

(א) אין ליעול ידיו קודם הקידוש רק אם אין ידיו נקיות יעול ידיו ואין מברך על נטילת ידים ומוזגין לו כוס ראשון ומקדש ואומר זמן. בשבת אומר ויכולו ואם חל במ"ש אומר יקנה"ו ואם שבה להכדיל ולא נזכר עד לאחר שהחיל ההגדה ישלים ההגדה עד גאל ישראל ואומר הכדלה על כים פני ויברך בפס"ג ושותה ואם נזכר באמצע סעודה אומר הכדלה על כים ושותה בלא ברכת בפס"ג (דמסמחא דעמו לשחות י' בתוך הסעודה וברכת כים שני פוטרת)

מעשים ללבישה הקיטל בשעת הסדר:

(א) כדי לצייר לפניו כאלו כבר ה' לעה"ב וראה התראה שלו ופסק בעלמו הפסק לעשות לו כל הענין כפי הראוי לו רק נתינו להבחירה לשב עוד לעה"ו לתקן מעשיו: (ב) ידוע דהתורה היא מזון הנשמות בנ"ע ומשם המצות הם לנישים של הנשמות והלבושים הם בחיך

מהכוס כשיאמר העשר מכות: (ז) יכין מושבו
שיהי' אחריו לנפון ופניו נגד הנרות כדורום:

ההעוררות קודם הסדר.

קודם הקידוש יהרהר בתשובה ויחשב עוד מה
שעבר עליו כל השנה ויקבל ע"ע להתקן
את אשר עוות ולקבל עליו מהיום והלילה לעבור
את הבו"ש בכל מה דאפשר הנס דכל היום עבד
בתשובה ופירש"ש א"ע בחורין ושדקין בגדיקה
וביעור החמץ מביאו ומלבו אך כעת כאשר האיר
עליו קדושת החג ואור הנפלא הנתנה בליל
הקדוש הזה וכו"ל לפי בחינתו השני איזה
הארה קדושה ע"כ לזאת תשובתו היא ג"כ
במדרגה יותר גבוהה כי כל מה שמתקרב יותר
להביו"ש ע"י תשובתו וע"ז מביא יותר גדולה
הביו"ת וחבין יותר רח שפנס לפנים ע"כ לדרך
להרבות יותר בתשובה ועל דרך זה מביא בדיבורו
סעדי' הנחין ז"ל אשר פעם נסע לדרך וכשכח
לביטו טעה לעלמו סופים בגילגול שלג וכשנחודע
הדבר להתמאדים חדרו מחוד ואמר לו רבינו
כלים אהם לרובין ליסורים וכסופים קשים באלה
ואם רבינו אשר מעולם נזהר מכל נדנד ובהרור
חטא מה יענין אכן חייבי הקיר מלאים פשעים
ועינות הלא לא יכפיק לנו כל מיני צער וסנופין
והביב להם הדע שמעולם לא עשינו סנופים
באלה שידעתי בנפשי שמעולם לא עשינו ח"ו
עבירה כזה שאלערך לגיבול שלג אך למדתי
דרך הזה מבע"כ אשר ההתבססתי אליו והוא
לא הי' מכיר אותי לבעל חירה וכדבני בדרך
הכבוד שמופין לכל המון עם ואח"כ יאל הקול
צעיר שאני באתי לבס' ונחאכפו כל בני העיר
אנשים ונשים וטף ובאל כולם לכבודי ומשמשין לפני
ושמחין עמי מאוד ובראות הכנה"ב שבני העיר
מכבדין אותי התהיל ג"כ לכבוד אותי בכבוד גדול
כפי השגת ידו ובעת ששמתי לדרך פעמי בלוי
כל בני העיר ללויני ויפול הבט"ב לרגלי ויבך
ויחנן לי לאמר ימחול לי כ"ת על כבודי ואמרת
לו הלא כל הכבוד הזה עשית לי מאשר היה
בידך ובכבודך לעשות והשיבני אני מפייסך על
השעה הראשונה בלא הייתי יודע ומכיר גדולת
אדומ"ר ולא כבדתי כראוי לכבודו הרמה רק
כאחד מפסיעי העם ב"ו ע"ז אני ניפל לרגלי
אדומ"ר ומבקש מלפניו שימחול לי על אשר
פגמתי בכבודו שלא ידעתי אז בגדולה אדומ"ר:
הדברים האלה ירדו לתדרי בעני אס בכבוד ב"ו
נפל לפני בבכי ובתחנונים לבכות לו
על העבר שלא שימש אותי כראוי מחמת שלא
הכיר בי מש"כ וכ"ש גדולת הבורא אדון כל
שידעתי בטוב אשר עשה נתרצה הדעת וההכרה
לפני

מכפר בני יששכר: (ג) לרמוז על אכילות ט"ב
שה' ג"כ בליל זה: (ד) שהיא נגד מתים ולשבר
את לבו בעת השמחה: (ה) שהיא נגד לבן
וחשוב ומרמו לחרות: (ו) טעם לבישת הקיטל
מהגאון ר' לבי קאליטער ז"ל, כהונת בל קודש
(קיטל) ילכש. מדברי זקני הגאון רבינו מהר"ל
מפראג למדתי טעם על מהג' ישראל ללבוש
הקיטל שהוא לבן בליל חג הפסח כי כתב שם
ככהן גדול משמש כל השנה בבגדי זהב. וביוה"כ
לפנים בבגדי לבן. מפני שהוא קינה מדרגה
עליונה כנכנס לפני ולפנים ויש לו לסלק מדרגת
עולם הזה. ולפיכך יש לו לשמש בבגדי לבן כי
בגדי לבן הם פשוטים עכ"ר בשנינו לשון. וכוונתו
כי הלבינות הוא מדת הכד עליה. ובאשר כבר
הרהבנו הדבור בעצמו ונימוקי בענין הנוטין.
לחות הלבינות בזה מן שלילות כל גוף ומהעדר
שמך כהם מראה. וכן חכד עליון הוא כמראה
לבן. ומאחר שהש"ה הלבש בלילה זו במדת
החסד. ע"כ בני ישראל לובשים לבנים דוגמת
כהן הגדול ביוה"כ. ובלילה זו גם ישראל זר
ככהן יחשב. שהרי מבינו ר' טרפין כאשר אכל
תרומה אמר עבודה ענדתי ובאליהו הכיריו וכי
יש עבודה בזמן הזה. והשיב הלא נאמר בתורה
עבודה מהנה אתן את כהונהכס. הרי מבינו
שכאשר נאמר לשון עבודה הוא דוגמת קרבן
במקדש. ובענין החוקים אשר ליה' אלהינו
אומנו בלילה הזה נאמר ג"כ עבודה שנאמר
ועבדת את העבודה הזאת. ונאמר מה העבודה
הזאת וגו' ועבודת לילה זו כנכנסים למדת חסד
עליון ככהן גדול ביוה"כ. כי בליל התקדש חג
הנה כעס ככהן יחד ירוממו ויביהו עוף. ע"כ
ילבשו לבנים. וזוה מוכן העעם שמי שהוא אכל
לא ילכש הקיטל. מפני שמדת הדין שורה עליו
לא ישים עליו מדת חסד עליון עד ישים הש"י
אבלו לנפון:

לקוטים יקרים מהגאון רי"ע ז"ל:

(א) יקח כוסות יקרים ואם תשיג ידו יהי'
מכסף: (ב) הכוס יחזיק עכ"פ
רביעית ולא יהי' גדול יותר מדאי כדי שיוכל
לשתות עכ"פ רוב כוס ולא יהי' פיו לר כדי
שיוכל לשתותו כז"ל: (ג) לא יחזיק פחות מן
בינה ומחלה ולדעת הג"ה ג' בינים: (ד) יכין
לכל אחד מב"כ כוס מלא ולא פנוס ויחן עוד
כוס אחד גדול ויקרא כוס של אליהו הנביא
ויריק שמה הנשאר מהכוסות ושמה ממנו חוך
הסעודה: (ה) ישתיק וידים הכוסות מבעוד יום:
(ו) יכין כלי סכר חמת השלחן לזרוק לתוכו

דעת שאין יואלץין בו. וז"ל כספר מעשה ניסים
 שחבר על הגדה בפתיחה נ"ל דאסיר למלול
 הקריין בו' דהא בברכות ל"ח אמרינן מחלוקת
 האמוראים בשלקות או מברך שהכל או כפס"א
 בו' פריך התם ממרור כבוש ושלוק ודחי שאני
 התם דבעינן טעם מרור אלמא דכל דחשיב שינוי
 לענין ברכה שמברכין שהכל בודאי חינו יואל
 משום מרור וצדק ל"ט אמרינן הגי גרנלידי
 דליפתא דרמינהו פרימא וזאטא שהכל וכו' הרשב"א
 הטעם דאיפנס טעמא קלא. ולדבריו דחשיב שינוי
 טעם לענין ברכה ודאי דלא יאל ימי מרור ואפילו
 מאן דשליג שם היינו מטעם שכ' הרשב"א שם
 דנשחנה לעילוי וזה שייך לענין ברכה אבל לענין
 מרור כיון שנשחנה ממרירותו שאינו מר כ"כ
 כמו בראשונה מכ"ש דלא יאל בו' ועיינו רואית
 דהמליה מבטל טעם המרירות. ועוד בכבוש
 כ' הרשב"א הטעם משום דאיפנס מרירותו
 ועיינו רואות שט"י המליה נפנס יותר הטעם
 מט"י כבישה במים מעת לעת בו' עכ"ל. ולענ"ד
 שפיר יואלץין בהקריין אחר שמוללין אותו והכי
 שפיר טפי למיעבד וכלא מליה נפיק מיני'
 חורבא שאין יכולין לאכול אפילו כחני וית מחמת
 חורפי' והאכלים כדת משתכנים בו כמ"ש בתשובת
 חכם לבי ע"ש. ועוד כיון דיוכל לבא לידי סכנה
 על ידי כך בודאי לא יאמר החורב בזה דדרכיה
 דרבי געס כחיב. וכמ"ש התוספת בפסחים דף
 ל"ט גבי הידורק ע"ש. ומה שהקשה הרב הג"ל
 מהא דגרנלידא דליפתא בו' לענ"ד אפילו למאן
 דכ"ל שם דפרמינהו פרימא וזאטא שהכל דחשיב
 שינוי לענין ברכה אבל הכא בקריין דעת המג"א
 בסימן תע"ה כ"ק יו"ד שלא לברך עליו כלל
 משום דאין דרך לאכלו חי כלל. אלא דנספר
 חק יעקב כתב שם דמשמעות הש"ס וכל הפוסקים
 דכל מיני מרור מברכין בורה פרי האדמה
 וכו' הטעם ז"ל כיון דע"י הטיבול ברוחץ וכו"ג
 מתאכל ע"ש. ולפ"ד בודאי עיקר ברכתו אחר
 המליה דאז דרכו לערבו בחומץ. אלא דלענ"ד
 אין דבריו נראין דמה בכך כיון דעתה חינו
 מערב בחומץ אין ראוי לברך עליו וראוי מוגנביל
 יבש שהנבאל בס' ר"ג שאין מברך עליו כלום
 כיון שאין דרך לאכלו אלא ש"י תערובת בוגנביל
 מרוקח ובשמים שזקוקים ומוערבים טס סיקר
 בס' ר"ג מברכין בברכת השמים ע"ש וזה
 פשוט. וגם הטעם השני שכ' הה"י שם דברכה
 הנהנין הם בברכת המליה ומביא ראיה מס' תפ"ד ע"ש.
 כבר ראה דבריו בספר פרי מגדים
 ע"ש. אלא דלפענ"ד נראה דשפיר לברך בירו
 פרי האדמה על הקריין. אע"ג דאין דרך לאכל
 כשהוא חי בלי תערובת חומץ דכיון דהתורה

אללי ביותר ויותר מאשר ידעתי מאז ועתה גדלה
 עבודתי ויראתי ובהבתי אליו ביותר שאת לפי ערך
 גדולת ההכרה בו ועל העבר אני מבקש ומתחנן
 לפניו ומסנף עליי בסיגופים האלה שימחול לי
 על מיעוט עבודתי בימים שעברו כי מאז הוא
 מאוד לפי ערך העבודה שראוי לעבדו בפחד
 ואימה כאשר עתה אני מכיר בו ולא זו בלבד
 שהוא בחי' הכלליות תשובה על העבר אף גם
 בטוה"י אני מכיר בכל יום ויום יותר בגדולתו
 ית' לפי שכלי והעבודה רבה בכל עת ובכל יום
 אני מתאמץ ועושה תשובה שלימה על יום אחמול
 כי יעביר במיעוט הכבוד הראוי לו כפי אשר
 ידעתי ביום זה עכ"ל. ע"כ גם אנחנו ב"י שכ"א
 מישראל השיג קדושה יתירה בליל ההג הזה לריכין
 תשיבה יתירה על העבר ולקבל עליו טומ"ש על להבא:

אעתיק כאן איזה הערה באא"ז בעהמ"ח שובע
 שמהות זצ"ללה.

בשטר מכירת חמץ שכותכין עד למידה. נלע"ד
 בחם הכלי חינו מלא לכאורה נלע"ד
 דאע"ג דלענין מכירה בעלמא מהני מ"מ בחמץ
 אסור משום רואה בקיומו דהרי אם יחסר מהחמץ
 יכול העכו"ם לומר שלא הי' יותר מעיקרא ובחמץ
 דמי לע"ז דאסור ברואה בקיומו כמ"ש בס' ת"ן
 ס"ו. אח"ז הראה לי כתוב כן בשם גדול אחד:
 הן אחת דקשיא לי במ"ש הפוסקים (עין סימן
 ח"מ) בעכו"ם שהפקיד חממו אלל ישראל
 דאם הישראל חינו חייב באחריותו בגניבה ואבדה
 חינו חייב לבערו וסני בעשיית מחילה לפניו
 דלאסור משום רואה בקיומו וכמ"ש בי"ד סימן
 קל"ו ס"ו דאפילו אם אמר לו העכו"ם שמוך
 בחנם הבית וז של יי"ג אע"פ שפטור אם
 נהדרה מ"מ מייר הוא אם השכר או תאכר
 מתוך שמירתו ורואה הוא בקיומו ואסור ע"ש
 וז"ע כעת:

אח"ז נחייש לי דהתורה מיעטה בפירוש שלך
 אי אהה רואה אבל אהה רואה של אחרים
 בו' והיינו אפילו בפקדון בלא אחריות עיין פסחים
 ה' והארכתי בזה בעז"ה במקום אחר בדרוש
 שבת הגדול:

לשם יחוד ואיך קודם ברכת המוציא ולא כמו
 שנדפס בחי"ה הגדה לומר אחר ברכת המוציא
 דוזה דלמחר בלא להפסיק בין ברכת המוציא
 להכילה לא יפסיק לכתחלה אפי' בדברים המותרים:

בעז"ה מה שנהחדש לי בענין המרור שקורין
 חריין:

אם יואלץין בו אחר שמוללין אותו. הנה דעת
 הגאון מ' יעקב נ"י בעל המחשבה ספר חוות

יבש וכדומה הא' אחשבי' באכילתו ז"ל דברכה ראשונה ראוי לברך קודם אכילה ואז עדיין לא אחשבי'. וגם מברכה אחרונה גם כן לא קשה מידי דאמרינן בטלה דעתו אלל כל אדם וכמ"ס בסיומן קס"ח גבי פת הנאה בכסיון ע"ש אבל הבא דהתורה אחשבי' לכל אדם לאכילה שפיר ראוי לברך עליו בורא פרי האדמה ודבריו הה"מ ולא מטעמי'. ועתה נחזור על הראשונות דהמליצה אינו משנה ברכתו ול"ד לגרנולדא דליפתא דעיקר המליצה במליצה משום דדרכי' דרכי נטעם כחמ"ל. ועוד בלח"ה ל"ד כלל כיון דדרך לחללו תמיד וכמ"ס המג"א בס' ר"צ כ"ק י"ח וז"ל שנימוחו לנמרי נוצרך שהכל ול"ד לבכמים בחקים בס' ר"צ דהתם דרך לכתום ולשהיק כל הבכמים מש"ה הציבו קיימו במלתייהו כו' עכ"ל וזה ברור :

גם מ"ס הרב הג"ל ראה' מכתוב דעיינו רואות דע"י המליצה נפנס יומר מע"י כבישה במים מעת לעת גם זה אינו חזק דגם בכבוס במים מע"י התיר הה"מ בס' מע"ג ס"ק י' ע"ש רק בכבוס בחומץ דטעם החומץ משנה ומבעל טעם המריחות ביותר ועוד דהתם בכבוס ומבושל נהבטל הטעם על ידי דבר אחר משא"כ ע"י המליצה ל"מ כפי שב' לעיל דעיקר מלותיו בכך דדרכיה דרכי נטעם ועוד דעיקר זריעתה אדעתא דהבי שהי' מוללין אותו ולאכול ע"י טיבול בחומץ אלא דמורה התורה לאכלו בעיני'. וחכמים ג"כ הקו' לעבול בחיובת כולו רק שלא ישהי בחיובו כמבואר שם בס' הג"ל ע"כ לפענ"ד הדבר ברור דנכון לעשות כן. וכן נהגו רבים ושלמים. וגם אם חין לו ירק אחר ראוי לברך עליו בורא פרי האדמה ג"כ כמ"ל. והד' יעזרנו על דרך האמת :

מהגאון הקדוש מו"ה לייביש צינו האבר"ק פלאצק

במה שנתעורר הגאון בעל מעשה נסים בענין ברכת שהחיינו כפול ענין במלות שונות. שהחיינו וקיימנו ובענינו. עמ"ס שם הרב הג"ל לפ' דרכו :

ומה שז"ל ע"פ פסוקו כי לבאים בסוד ה' דרך אחר כזה. אך ע"פ פסוקו יראה' לי ויחבדך ב"כ תואר חיי לעד וקיים לנצח אשר כביאנו ג"כ הרב הג"ל ויראה' כי חיות שם כולל לכל חיי כל אשר נבמת רוח חיים באפו החיות הוא הדפס וקיים מורה על קיום הדבר בתקופו מבלי חלישות וזה בא תואר בו ית' חיי לעד וקיים לנצח לפי שיש חיי נצחי כענין שואר במדרש דבס' י"ח גס עוף חול שואמר עליו וכחול אדמה ימים (איוב) ואחריו במדרש שחי אלק שנים אם יולא ממנו ובזרפחה ומשיח ממנו כביא תחזור וגדל וכן בעיר לו בחין למלאך המות בלעס קיים בחייהם ויולאין חוץ לעיר כדי שימותו וזהו בא תואר חיי לעד וקיים לנצח היינו שקיים לנצח בלי שינוי ותמורה ח"ו. וזהו א"י תואר כי רוב תיקון ברכת שהחיינו על דברים שכלים

אחשבי' לאכילה הזאת דכתיב על מליצאמורוס יאכלוהו ואחיקוס מרור למלך עיין פסחים ל"ט ובדמות רא"י יש מהא דבינה ב' ע"ב כל בינה דמתילדה האידנא מאתמול גמרה לה כו' דכתיב והבינו אה אשר יבאוי כו' ואין יו"ט מכין לשבת כו' ופרש"י שם ואחשבה רחמנא לסעודת שבת שיזמינה מבעוד יום כו' אבל סעודת חיל לא בעי הומנה דלא הציבה כו' ע"ש וה' דכחות' בשאר ימים אין אותה אכילה חשיבה לברך עלי' כיון שאין נהנה אבל עתה שרחמנא אחשבה לאכילה שפיר מברכין עליו ואמ"ג שאין נהנה (עוד ה' נלע"ד לפת"ס הבעל המאור בפסק רחובו ב"ד דמליצ דרבנן להגות ניתני ח"כ כיון דמרור בזמן הזה דרבנן חשיב שפיר הנאה ועיין מה שמדבר בזה הרב בעל שער המלך בפ"ה מהלכות גלוב דכיון הגלה בניק הדבר רק כמה שחוקים מליצ הבורא שפי הוי הנאה במליצה ואורויהא ע"ש. ולענ"ד אפשר לומר ע"פ הפסוק שיר השירים כי עינים דודין מין ודרכו חז"ל במשכת ע"י ובמדרש רבה ערינוס עלי דברי סיפרים יותר מיינה של תורה ע"ש. אלא דלפ"ז ה' ראוי לברך גם חלוב (כ"ב ביו"ט שני) וכדומה. אמ"כ דלא תיקני חז"ל ברכה רק על הנאה מישיב ממש וכמ"ס המג"א בסיומן רי"ו דחין מבחכין על ההנאה ישיבה משום דאין נכנסין לנוף :

עוד נלע"ד רא"י ברורה ונכונה מהא דפסק הרמב"ם ז"ל בפסק ה' מהלכות שבושה שבושה שאוכל ואכל אוכלין שאין ראוי לאכילה או שאכל גבילות ועריפות פסור כו' שהרי יא' ידי אכילה מאחד שהן חשבוין אללו אכילתן שמה אכילה שביעה שלא אכלתי ואכל דברים שאין רחוק לאכילה או גבילות ועריפות חייב שאכילתן שמה אכילה שכבר הן חשבוין אללו שהרי אכלן כו' עכ"ל (ודברי הט"ו ב"ד ס' רל"ח ס"ק ו' ז"ע דכתב בפשיטות דאם כבר אכל עפר ואחר קונס אם אכלתי היום לא נאסר דאל לא אחשבי' וכ"מ בפסוק ו' כו' דוקא בגבילות ועריפות כו' אבל עפר לא עכ"ל. דהרי הרמב"ם בחדא מחתא מחחיניהו לדברים שאין ראויין וגבילות ועריפות. וגם הכ"מ שם כתב דלמד הרמב"ם מדין קונס אשתי נהיית לי אם אכלתי היום ואכל גבילות ועריפות דאשתי אסירה לו לדין דברים שאין ראויין לאכילה דכיון דאחשבי' חייב ע"ש וז"ע) הרי דהיני אחשבי' לגבי דנפשי' למהשבי' אכילה מכ"ס דמה דמחשבי' התורה יהיה מושבז מהר סיני ולאכול מרור דהוי אכילה ראוי לברך עליו ואי קשיא מהא דאין מברכין במלחא על דברים שאין ראויין לאכילה כוננביל

אך לרש תמלא כסו. יחץ שבו פרום המלך תליה לו ותליה ללפון רמו שם שפורם מתנו לרעב לזון הוא לו בזכות לפוע"כ. מגיד רחצה שחיה וזכה וזוכה לאחרים שיטונו. מוציא מצה שתי מולא היליט בקרבא מזה סיפך התען שבו היליט ואין בין חמץ למזה אלא הכסף משהו בלוח סי' [ורמו לחמץ שאסור במשכן]. מרור הוא היליט. בדרך חסי' בדרך היליט פס היליט לפנוד חת סי' כמ"ט בכל לכרך בשני ירידן. שלחן עורך זוכה להיות בג"ט לאכול טוב טוב"כ. צפון [רמו שיהא מעטיו הטובים לפנים ויזכה לבט טוב הלפון ולדקים] כמ"ט מה רב טובך אשר לפת ליאכל. בדרך הלל נרצה ותוכה לכרך לסי' הלל של חירות סיפך הלל שגניבס: שבו יפס דנת כו' שהכלל שגניס הוא הגדה:

סדר הקערה לפי מנהג רבינו הקדוש הארזיאל.

בית חבילה בינה	בית חבילה בינה
ג' מצות	ג' מצות
חבר	חבר
נבירה	נבירה
ורוע	ורוע
חפארת	חפארת
מרור	מרור
נצה	נצה
חרוסת	חרוסת
כרפס	כרפס
יטור	יטור
חורח	חורח
והקערה	מלכות

סדר השולחן נכון שיהי' מסודר מבעוד יום כדי שיעשה הסדר תיכף כשיבא מבית הכנסת וכנזון שיהיה השולחן של ד' רגלים ולוח עליו ומפה לבגה ועליו מפה פרוסה ואריך השולחן ורחבו כמו כשבת וישיב אחוריו ללפון ופניו נגד פני הגרות ויכין מלח:

סדר הקערה יהא כסדר הזה. והוא שיקח שלש מצות שמורות ומניח הכהן למעלה ותחתיו לוי ותחתיו ישראל ויקח מרור וכרפס וחרוסת ושני מיני תבשיל זרוע ובינה מבושלים דוקא ומניח אלו החמשה דברים למעלה על השלש מצות דהיינו זרוע בימין שלו ובינה בשמאל שלי מרור בלמנע בין הזרוע והבינה. וחרוסת יניח בקו הימין שלו. החזרת יניח למטה מן המרור בקו האמצעי והוא כדי לעשות אח"כ כריכה עם החזרת ואל ישנה מזה הסדר:

משנה לשנה. והנה ידוע שערסר איט חי ייב חודש נמלא כמו שזכרנו אשתקד לקיים המלך פיקר שמתחזק בפשיית המלך להודות ולהלל לשמו הגדול כמו שפירש בלשון על פסוק כי טוב חסדך מחיים שפתי יבחנוק. שזה המסד באתה עושה לי נחת החיים שפתי יבחנוק וזה המסד באתה עושה לי נחיות באתה נותן לי שפתי יבחנוק אלו מחייבים להודות ולהלל לשמו הגדול כאשר זכרנו במלך וזו אשתקד וכל האות שהחיינו אשתקד וקיום גופינו בשלימות שלא היינו נגדר בעל חי חלש וכלי ראוי להקיים שאלחנו רוחים אשר משה העבדה שפתי לנו קיום משה העבדה דזה מוכח שלא חסדך כי חיות מן שנה שעברה איננה פולח למפרע שאל אשתקד היינו מקיימים בכחותינו גפה מפנה המלך וקוד כי כן נוכח וחייה גם לשנה הבאה שיהיה מבורר למצער שפתי אלתנו חיים וקיימים בשלימות גופינו. והבנה הוא כינוי להבנת הדבר כמו אם לא תגיע יד ד' זה היינו שלא יוכלו להשיג וכמו כן להספקת לורך הדבר לריך הולא כמו י"ט. וכן בפרי מתחשש שהשיגה ידו לקנות ספרי ואם לפעמים לא ילדקו כולם אין קיב"י שכל הדבר ידבר וזהו ענין כפסה. וירמוז מן חבורה באשרו ושמרת את החקק הולא כי איחא במדרש תנחומא פ' תלך בשעת הבאת כיכורים בת קול יולא ולומר כי רזון שחזרה לבגה הבאה וזהו ר"ת חק"י חיות קיים הגעה היינו שחזרה הימים אלו ששכר זכית ימימם שהם לבגה הבאה נמלא שנסמך על מה שכתבה החזרה שלשה לשונות הללו כי הם מיימים הם שנה כמו שפירש"י בפסוק ימים תמים גאולתו וזהו מה שזכרנו לגלגל:

של"ה הק'

אחר התפלה יחזור לביטו ויתנהגו הוא ואשתו וב"כ ככ"י שרים. ויבינו כלי כסף וכלי זהב. בגדי משי ורקיע וכל מה שחגנו הו. וכלל כדי להראות לכל שמחת לנו פחדו הגדול. קדושת לילה זו וכל הדינים הנוכחים הוא קדושה רבה במאה. כי אז בחר בנו השיית. קבל העמים וקדשו במלכותו פ"כ ראוי לאדם להיות מזהר שלא ידבר כלל או שום שיחה מביטת חולין ויזהר לבני ביתו פ"ו ולא יבין מדרים מדבקות שפ"י רק יתעסקו במלכות היללה ובספורי נסי מלכים ולהיבחסם לנ"ב:

סזי הסדר כהגאון כהר"ם אלשיך הקדוש ז"ל

ק"ש רמו לקדש פלמו כמותר לו. ורחץ רמו למ"ט רמא וכו'. כרפס אחרות כף רש לרמו כי לעמך תלמס

קדש. ורחץ. כרפס. יחץ. מגיד. רחצה. מוציא. מצה. מרור. פורף. שלחן עורך. צפון. ברוך. הלל. נרצה:

ענף יוסף

קדש ורחץ כחמש עשרה חיות הנאות לפניך נכלל כמו כל הסדר של פסח כל אור"א בעקומה ואלו אן קדש ורחץ וכו' וכתב הקדוש בעל יסוד ושא"ס סימנא מלתא קיח כתיב חתם פשרה חיות כל הסדר קדש ורחץ וכו' כי נרמו ככן סודות גדולים ונפלאים. ושיב בעבודה זו יאמר גם הסימנים כפה מלא היינו קודם פקידוש יאמר כפה מלא קדש, וקודם כתיבה יאמר ורחץ וכן כל הסדר קדש

קדש כיום ראשון יעשה הקידוש מעומד ומוזנין לו דרך חירות ונוסל הכוס בשתי ידיו ומחזיקו כידו הימנית לכד, ואם חל כמולאי שנת יאמר הנדלה קודם שחזינו, וסימנך יקנה"ו:
הריני מביא ומזמן לקבץ מצות ביום ראשון מארבע כוסות לשם יחד קדשא בריך
הוא ושכנתיה ער ידי ההוא טמיר ונעקם בשם כל ישראל:
 אם הל בשנת חמרים זה (וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טיב מאד) ויהי ערב ויהי בקר
יום הששי: ויכלו השמים והארץ וכל צבאם: ויכל אלהים
ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי

בעלי התוספות

רש"י

ויכלו השמים. מנין שאנו ואומרים ויכלו בעמידה. לפי שהוא ערות להקב"ה שברא בששה ימים ועדות צ"ל מעומד. רבתיב וצמדו שני האנשים. ואיתא בפ' כל כתבי בשעה שאדם אומר ויכלו שני מלאכי השרת המלוים לו לאדם כניחים ידיהם על ראשו ואומרים לו וסד עונך וחטאתך תכפר. ואית סא שגא פסוק זה שאומרים וי"ל בשם וזה שאמר ויכלו לא עכב ערותו והגידו:

סדרש פליאה

יום הששי. פסס אחת הייתי מהלך בדרך ופגשתי בזון אחד והוא אליהו ז"ל אמרתי לו כמה עסק הקב"ה ואמר דין ומשפט ארבע במהיבא דרקיע בפסוק ויכל אלהי א"ל אדוני ומה אמרו שם א"ל מקוים לתשובתך אמרתי לו מה אני להשיב תשובה במתיבתא דרקיע א"ל הש"י ראה לזכותך ולא רציתי והפציר בי ואמרתי ויהי ערב ויהי בקר יום הששי זה שיחא אלפי שנים הוי עלמא וחד תרוב ויכל אלהי אלף שביעי מלאכתו אשר עשה העולם העליון מתהנהג שלא נהג באלף השביעי כי כל אותן הימים אין שסן ואין פגס רע ולדיקון יושנים ופערותיהן בראשיהן ואמר לי ברוך הוא וברוך שמו:

בעה"ט

ויכל אלהי תרגום ירושלמי וחדד את שאלתו חמדת ימים אורח קראת. בפ' ויכלו ג"ס מלאכתו כנגד ג' מלאכות ששנת מהם שהם שמים וארץ וים ואין כהיב ויהי ערב ויהי בקר לפי שמוסיפין מחול על הקידוש:

מהנאון בעל באר מים חיים ואילך אין כל חדש אלא הרברים שנעשים ע"י טומת

מהנאון בעל באר מים חיים

וישבות ביום השביעי כו' הנה ידוע שכל כריאת העולמות של מעלה ומטה ה"י בשביל יום השבת במחמדתו כחפילה אחת קדשה את יום השביעי תכלית מעשה שמים וארץ כלומר יום השבת היא התכלית של מעשה שמים וארץ והסעם גמלה ללד שיעקר כונת הכריאה ה"י בשביל להשיב לבריותיו שהיא הבלת הנשמות מיום השביעי אשר אין תפוקה כעולם עריבה ומחיבה נחמדת וגלדת כהשבת מהיו שדי להנות מעטם ויו וסדר יקר תפלתו ביום יקו כל המקרים ונועם זיו מתנוב כום לא סופת: פין רואה ולא סביבה כחמרים כחמרתם עין לא ראה כו' יעשה למחיה לו וזה הכל

ויכל אלהים ביום השביעי. ר"ש אומר ב"ו שאינו יודע עתיו ורגעיו לריך להסיף מחול אל הקידוש. אבל הקב"ה שידע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוס השערה. ד"א מה היה העולם חסר מנוחה. בלה שנת בלה מנוחה. כלתה רבתיב גבי ערות אם לא ימיד ונשא עונג.

ראשי בשמים

ויכלו השמים וגו' ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו וגו' אפשר לשם הכתוב דהפסוק נא לתוך קובית המפרשים איך הוציא הכותב כעו תכלית בלא פולס שיש לו תכנית וכו'. וגמלה דעיו רמזה התוסף. להורות כי אם ה"י העולם הסיק פ"ך הקובית הנ"ל לכל לפי האמת תכלית כל הכריאה כולה היא העו"כ פולס הכותבי אשר פין לא ראהה וולתו ית'. ונמצא הכריאה דעו"כ ג"כ אין לה תכלית. וזהו פירוש הפסוק ויכלו השמים וגו' והכתוב מהמים איש איך ש"ך גמלה של תכלית להשי"ת בלתי בע"ת. והשיב הפסוק ויכל אלהים ביום השביעי וגו' דהוא מעין עו"כ נמצא דעו"כ קביר בעין עו"כ שהוא דבר דחתי שאין לו גבול ותכלית וא"כ כריאת השמים והארץ ג"כ בלתי בע"ת ודק:

רד"ק

יום הששי לפי שבו נגמרו מלאכת בראשית ובו נברא האדם אמר הש"י ברא הידיעה כלומר יום הידיעה שהי' בו העולם מלא ושלם עם כל יריותיו ובביר שם אבר ר' וידן זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על הקידוש ובה נגמרו מלאכת העבודה ע"כ כתב הששי:

ויכלו השמים כי צבא השמים וצבא הארץ ר"ל תולדותם ונגמרו כלם ביום הששי ומכאן

סדרש רבא

ויכל אלהים כו' בשעה שהפיל המן גורלות על ישראל יום רחשין עמד שרו לפני הקב"ה ואמר רבש"ע ישראל מקיימים המילה ותורה עקיר שמים וארץ תחלה ואח"כ תכלה אותם. ביום ג' עמד שרו לפני הקב"ה ואמר רבש"ע ביום שני הכדלת בין מים למים וישראל מובדלים מן האומות הפוך עליונים ותחתונים ואח"כ תכלה אותם. ביום ג' עמד שרו לפני הקב"ה ואמר

מִכָּל מְלֻאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיִּקְדֹּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלֻאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

רש"י

רבינו עובדיה מברטנורא

ונגמרה המלאכה: ויברך ויקדש. נרכו זמן
שכל ימי השבוע ירד להם עומר לגילולת נפש
לחם משנה. וקדשו זמן שלא ירד כלל נשנת.
והמקרא כחז ע"ס העמיד: אשר ברא אלהים
לעשות. המלאכה שהיה ראוי לעשות נשנת
כפל ועטאה נשני כמו שפורש במורה
דבר:

ויברך אלהים את יום השביעי. שמעתי מקשין למה
לא נאמר ויהי ערב ויהי בקר יום השביעי
נכחו שנאמר גבי שאר הימים יש לומו לפי שלא
חיה בו ערב. והכי איהא כבודש ב"ר ויברך אלהים
נרכו באירה. כיון ששקעה חמה בליל שבת. בקש
הקב"ה לנגות: חלק כבוד לשבת. ושליש ושש
שעה שמשא אורה של המה. פירוש לרבויה. כי
ערב שבת ביום. וליל שבת ויום שבת. הרי שלשים
ושש שעות. האירה שמש כגבורתה רצופים:

רד"ק

כלי חמרה

ואעפ"כ בבריות הדברים בששת ימי בראשית שם
האל באבעם להגיה טבעס או להתחדש כהב טבע
באותן הימים שנחתרו כל אחד בזמנו: (ויכל כו')
ביום השביעי) בשתי הימים השביעי נשלם כל
מלאכתו ולא נשאר לו לעשות מלאכה ביום השביעי
א"כ ביום השביעי כלה מלאכתו ופירוש אשר עשה
ר"ל שכל המלאכות אשר עשה בששת ימים כלה
ביום השביעי שלא נעשה מלאכה מהם שלא נגמרה
וביום השביעי לא נשאר לעשות שום דבר:
יום השביעי דבר ובאומרו וישבות דברה תורה כלשון
כ"א כי אין לפניו יגיעה כמו שאמר לא יעף ולא יגע
(ישעי' ס"ו ל"ט) ולא ברא העולם ביגיעה. או
מ"י וישבות ויפסק וכן תשבתו שאור:

ויברך אלוקי' אחריו ו"ל נרכו זמן שירד בע"ס
מה שראוי לירד נשנת וקדשו זמן שנשנת
לא ה' יורד כל עיקר הטעם דלא ירד מן נשנת
כ"ל נש ע הוא כדי לרמוז שהיה"ו דומה לע"ס
ועי"כ דומה לשנת וכשם שצריך להכין המן
מע"ס לשנת כמו כן מי ששרה בע"ס נטוה"ו
אוכל נשנת נטוה"כ:

וישבות) טטה שבת (מכל מלאכתו) שלא עשה אחר
כ"א כי אין לפניו יגיעה כמו שאמר לא יעף ולא יגע
(ישעי' ס"ו ל"ט) ולא ברא העולם ביגיעה. או
מ"י וישבות ויפסק וכן תשבתו שאור:

מדרש רבא

מהגאון בעל באר מים חיים

ביום ג' נבראו הזרעים וישראל מפרישים תרומות
ומעשרות וכו' נבראו חילנות וישראל מקלסים
לפניך שנאמר ולקחם לבם ביום הראשון אש
ישראל בעלים הא"ר אנו קיימים. ביום ד' עמד
שרו לפני הקב"ה ואמר רבש"ע ביום ד' נבראו
המאורות להשתמש לאורן של ישראל הה"ד והלכו
גוים לאיך ומלכים למונה וזרח וכו' נבראו
הכוכבים ובנין נמשלו לכוכבים אש תלכס הא"ר
אני קיימים. ביום ה' עמד שרו לפני הקב"ה
ואמר ביום ה' נבראו עופות ובהמות וליית להקריב
קרנן ובהם אמה מכפר ומתנה לבריות והרי
הם בעלים מי מקריב קרבן. ביום ו' עמד שרו
לפני הקב"ה ואמר רבש"ע בראת אדם"ר
וקראת לפניך בשמו שנאמר אדם אדם עקור
כל האדם והח"כ יעליט נכס. ביום שבת עמד
שרו לפני הקב"ה ואמר רבש"ע כי נגמרו כל
מעשיך הה"ד ויכל אלוקי' ביום כו' ואש אמה
מבקש לעקור עקור את השבת ובעל אחי
ואח"כ תכלה איהם:

עכל טאף השביעי כמו יח' עיקר קינול השבת והוא סוד
בבת הנדול ביום שבת ומתהלך יכל שבת ושבת
הקב"ה מאיר ומפיע לעולמות עליונים ותחתונים כד"ה
מאור גני יח' ואש הנוכח לקבל קדושת השבת כיון
וטהרת פחמנו ולכו ואיכר גונו מכיר ומרגיש אור קדושתו
יח' ולכו כוער בקרבו כרשני אש בלהבת יח' ממש כללות
פניו ומש' נכס לא יוכלו לנטות את הלבנה התקופה
גליו ומתהוה ומתהוה כל הלילה והיום כל ש"ק גם להוסיף
מחול על הקודש ועי"כ אחריו תכול שבת הוא אחד משנים
מעוה"כ כי גם הוא יתן למנוחה ולשתחה ולחור"ר כמו
שח"כ בראו יום שבתו שבת וזה תכלית בריאת מים וארץ
וע"כ נקרא שבת כוף מפנה כחמ"ת כי נקודת מחשבה
הראשונה ה' בק' כדי להטיב לעולמו והכל ביום השבת הן
כלל שבתה הנה וכן ליום שבת:

ויברך אלהים כו' כלומר נרכו וקדשו. והמן בו כת אשר
בו יוב' לרבי האדם ורשעו מכלי שום פתל ויגיעה
זה הכונה מיוחס ויבניתה וזה כי בו שבת מכל מלאכתו
אנאל כלומר בו פתל ויחבר השבועה השבתית אשר
השבת והשבתה תהי' מקור הנכרה לאדם היסך מיוחס
החל אשר בראת אלהים לשבות נכס כמה"כ יברך כו'
כל אשר תעשה וזמן כיגיעה כולל כלי בריאת מלאה ס'
פל השנת חפ"י העולם בלא יח' רק פ"י פתל ויגיעה כן
היא השבתה נשנת נברא הקב"ה אשר השבת הנוכח ביום
השבת לא יח' וזאת פ"י המנוחה והמנוחה נאלא השבתה
היא נ"כ בריאת מלאה ס' וזה וישנות ביום השביעי מכל
נברא לאחר ששבת בלן ונחת שלום והקצו ר"ל כמו שגמ' הרול
נאפעת בכרכה פ"י המנוחה והמנוחה כן נשנת
משפעת בכרכה פ"י המנוחה והמנוחה:

בשחל בחול כההילין כאן סברי קרן ורפן ורבותי:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל עם.
ורוממנו מכל לשון וקדשנו במצותיו. ותתן לנו יי אלהינו
באהבה (כבוד שבתות למנוחה ו) מועדים לשמחה חגים וזמנים
לששון (את יום השבת הזה ו) את יום חג המצות הזה. זמן חרותנו
(באהבה) מקרא קדש זכר ליציאת מצרים. פי בנו בחרת ואותנו
קדשת מכל העמים (ושבת) ומועדי קדשך (באהבה והציון) בשמחה
יבששון הגדלתנו: ברוך אתה יי מלך העולם (השבת ו) ישראל
והזמנים:

שחל יו"ט כחול"ס ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא מאורי האש:

וידקוק ליהנות מאור הנר. שיכחוס ידו ויפתחו לח"ו ולחות כ"ו:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המבדיל בין קדש לחול
בין אור לחשך בין ישראל לעמים. בין יום השביעי
לששת ימי המעשה. בין קדשת שבת לקדשת יום טוב
הבדלת. ואת יום השביעי משיטת ימי המעשה קדשת.
הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדשתך: ברוך אתה יי
המבדיל בין קדש לקדש:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שחתנו וקיימנו והגיענו לזמן הזה:

ושותה הכים בישיבה בהסבה שחל דרך חירות:

ורחץ ניטל ידיו לזורך טבול הראשון ולא ינרך על הגפילה:

כרפס (כר"פ ס'. וזכר לס' רבוא שנשתכדו כפר"ך) יקה מהכרפס (שקורין פיערזי"ל) פחות
מכזית. ויטבול בחומץ או במי מנה ומנרך כפר"א ויכוין לפטור ג"כ המזכר מברכת
נורא פרי האדמה. וכדי לזאת ידו פלוגתא דרבנן יס ליקה עם הכרפס דבר שידוע שברכה נורא פה"א:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי האדמה:

יחץ יקה המלה האמנית (ולדעת הגר"א המלה הטלונה) ויכלענה לבנים. בלי עללתי. החלק
הגדול בין כר לכסת מהת מראשותיו יעמין. למען תהיה שמורה לאפיקומן. ולריך איתה
לקחת ולכרוך במטפתה. והמקדק מניחו על כהפיו לזכרון. כאשר עשו שבתי יסודן. ממזרים
בעולם. על ככמם נרות בשמחה. ופרוכה הקענה השבורה. ישים על מקומה כקערה:

רב עמרם גאון

שחתנו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. ואין לריך
לומר שעה נכיס. כך אמר ראש
ישיבה המקדש כפסה אין לריך לומר על הכוס
שעה נכיס. מאי טעמא הוואל הוואל לריך לומר
ועשך ע' את כל הנכיס הללו. ואם לריך לכוס

שחתנו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. ואין לריך
לומר שעה נכיס. כך אמר ראש
ישיבה המקדש כפסה אין לריך לומר על הכוס
שעה נכיס. מאי טעמא הוואל הוואל לריך לומר
ועשך ע' את כל הנכיס הללו. ואם לריך לכוס

לספר ואעפ"י שידוע לפעמים יתרחשו ולא יספרו וכפרט אם יאכלו וישתו ותחשפם שניה ולא יגידו דבר לכן תקנו אלו הדברים בקיור כדי שיזכו כלם לספר בפנין יליאת מלרים בין גדולים בין קטנים ותקנו אותה קודם סעודה מן הטעם שכתבתי וקראו אותה הגדה כשמה שמגיד ומספר בה קנת מן הענינים שהיו בליאת מלרים כדי לילאת ידי חובתנו מן הפסוק שצאמר והגדת לבנך כו' שאע"פ שלא היה דעת כן לאזל אלא אגדה מגידים הפנין משמנו :

הא לחמא כו' אע"פ שאינו מן הפנין של ההגדה משום שפס היות שאלו שונים פלגינו בני תורין והרי אנו משועבדים תחת אדום וישועאל לנו נ"ל שבתחילת פנין זה כלומר אינו דומה שצבור זה לשעבוד מלרים שאע"פ שאלו גם עתה משועבדים לא אדום תקומתו ולא נגזרה תולדתו והרי כרבות בידיו לשבות מלוגנו (ועל דלריך ייתי ויפסת) ובידיו להאכילו ולהשקותו ואל"ת סוף סוף משועבדים איתנו ועבדים אין פנין עבדותנו כלום דכא אנו מונעמים ועומדים ומאפים ומקוים היסופה בכל עת ובכל שעה ואם השתא ככל אפשר לשנה הכאה שנה"י בלרייא ואם כעת אנו עבדים לבנה הכאה נה"י ב"ת בעוה"י כי יסופת ה' בהרף פין ונקלה זאת הגאולה הרבה מגאולת מלרים ואפשר לה להיות על פי הסכנה ואי"ל כ"כ לבנות סדרי בראשית ושדוד המערכות מה שלא היה"ן בן ב"ת"ת כמו שאלו אומרים ואלו לא הוליא הקב"ה אותנו ממש עדין אנו כלומר שלא היה יליאתנו ממש אלא כדרך גם כעתו הגדול ויושעו הנינו"י שפס"י דרך טעם ליה אפשר לילאת והתחילו זה הענין בלשון תרגום י"א כדי שיבינו הכל ואם י"י דעם ח"ו שיבוא סעני נפועל ויאכל ויאלץ כדי שלא ישינו הכדים והמזיקין ויאמרו שיתנו להם רשות ויכלו לערוב שמתחילין אכל לשון תרגום אינם מבינים דלמי"ת מלאכים אינם מבינים אותו כפחול"ל על פנין הקדוש :

מגיד יגביה הקערה ואין להסיר הבינה והזרוע ויאמר תא לחמא וכו' בקול רם. וקודם שיתחיל הא לחמא יאמר זה :

הנני מוכן ומזומן לקיים המצוה לספר ביציאת מצרים לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם בר ישראל :

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים.

כל בו

הא לחמא עניא. סי' זו הודעה לתינוקות. למה אגל מחלקים המצה לשתיים כדרכו של עני לאכו פרוסות. דלחם עניי אכלו אבותינו במצרים דרך חפזון. והיו אומרים זה אל זה כל דכפין ייתי ויכבול כלומר כל מי שלא התקין ויבוא אצלי. שהרי אצל מצוקן. וכל מאן דצריך ייתי ויפסח ולא יתחממה

פי' הגר"א

חא לחמא כו' די אכלו אבהתנא. מס שאמר די אכלו אבהתנא בלרשא דמלרים וסלא הכתוב אומר על שלל הספיק בלוק של אבותינו כו'. והענין שכתבתי אכלו אבותינו לאכיל לעבדים להם עוני כזה. וגם כשוליא די אותה

של"ה

הא לחמא עניא. אמר שמואל להם עוני שפנין עליו דכרים הרבה. ד"ה מה דרשו של פני כפרוסה כו'. ד"ה מה דרשו של עני הוא מסיק ואשתו אופה כו'. כתוב כ"פ ראש לא תאכל עליו חמץ שנפת ימים תאכל עליו מלוא להם

לחמא בל לעיר והתחיל לסבב ברחיבות לרגלי עסקו

ובשם רבינו בעל עוללות אפרים

מה שנהנין נפקרת השלחן כשומרים הא לחמא עניא כו' להעיר ארון האשים שהיו חרדים מיום המיתה שהוא זמן נפקרת השלחן מלפניו :

בשם הגאון הספורסר ר' חיים כהן ראפאפארט מה דנהנין נפקרת הקערה כי המסחת של פרנסה הוא ביד הקב"ה והוא הנותן להם לכל כפר וחי' שתאחז שוכר מלפניו מוונט ופושין זאת כספה להסתכל פ"ו כי כספה ידוין על המסחא :

בית אהרן בשם זקנו ר' אשר

מעם למח נקרא כל עניי פיליה סדר לפי שהוא עובה סדר לכל השנה כי סדר כל השנה הוא לפי הסדר של ליל פסח ומי שאינו מהדבר כמשנה בזה הלילה הוא מהאשים שחתו בשלח ימי האפלה וע"כ כאן הכן בואל יאכיו שבמים כן כמותי וכן נגשתי :

לקומי טהרין

מעם מה שומרים ההגדה בקול רם לפי שכתבתי סי' תקון הכרית והקול מעורר הכוונה והדעת ופי"ו וזכין להגלות הדעת וזה עיקר הגאולה כי גלות מלרים היתה על פנס הכרית שהוא פנס הדעת גם הי"ן של ארבע כוונות הוא דתקון הדעת שהיא בחי' תקון הכרית :

מעם לאמירת ההגדה מבעל סדר היום

ענין תקון ההגדה הוא משני שהינין איתנו לספר כי"מ בלילה הזה ואין כל פנס יודעים לסדר פנין כדי

מגיד יגביה הקערה ואין להסיר הבינה והזרוע ויאמר תא לחמא וכו' בקול רם. וקודם שיתחיל הא לחמא יאמר זה :

הנני מוכן ומזומן לקיים המצוה לספר ביציאת מצרים לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם בר ישראל :

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים.

רש"י

הא לחמא כו' אומרים בלשון ארמית משני הרשעים שאם הם שומעין מה שאלו אומרים שכל מי שרעב יבוא ויאכל מתקבלין כולן ומקלקלין את הסעודה והי' עושין היזק לכן נהגו לומר בלשון ארמית שלא יהי' מבינים מה שאלו אומרים :

הערה

הא לחמא כו' כבר נודע מה שיש להעיר וגם חקרי המפורשים מי הוא בעל המאמר הלזה

נחם כוס מלרים כמ"ס בראשונים שדרכם של מלרים הם

אסתר ליעקב

הא לחמא עניא כו'. נראה ההבדל בין נוסחת הא בלחמא. ובין נוסחת הא לחמא ע"פ משל.

לעני אחד סובב וחוזר בעיירות. ובידו היו לויז פחירות אשר דרך עניים לעשות מחסר בהן. ל"ה. מוונות. ומעשה לעושים וכדומה. פסם

כל

כל דכפין ייתי וייכול. כל דצריך ייתי ויפסח. השתא הקא.

מטה משה

וורכי הגופניות ההכרחיות וזה הא לח"ע לחס עני ודאי כמדובר וגמר ואמר בטעם הדבר די אכלו אבהתנא ד"י ייקא והיינו מחמת של נחלא ארות וא"ו בין זיו"ד והדלי"ת שהוא מרנו על ההמשכה כנ"ל אכל כאן די אכלו אבהתנא הגופות לשנה הבאה בני תורין בלשון הקדש שלא

פי' הגר"א

לשנה הבאה בירושלים. השתא עכדי לשנה הבאה בני תורין. פי' דכתיב ליון בשפסח חסדה וסביה כדקא בלומר כחילוס חסדה ליון ואחר כך וסביה וכו' לכך אחר כחילוס לשנה הבאה בירושלים היא גאולה לירושלים. ואחר זה לשנה הבאה בני תורין היא גאולה לישראל. ואחר זה פתח לתת יתום פגמים המצפים לבולת אחרים כאומרו שכלנו עכשו אין ששתא כאל ועכדי. ולשנה הבאה בית בירושלים:

של"ה

שמעו א של עברת חאלכו מלות נאסח בשביל שלל הספיק ב' בלא מלכו וז נאסחו כרית ניסן כ' החודש ה'ה: הספיק ופסוק ויבא העם את כליו ערם יתחזק זה הים כפ"ו. אלא

ההוא ואבד את כל הונו ורכושו אשר רכש בעיר

מהגאון מו"ה שאול אבר"ק אמשטרם

במת בגאולה מן הכתם לא יי"י פני שזריך לסעוד על שלחן אחרים התשובה לזה כמו דליתא בכנת דס"ג אחר בשאל אין בין שוה"י ליות המביא אלא בעבוד מלכות. שאלת לא יחדל אכיון מקרב הארץ. וזהו שאמר אני מנסה לקיים כי לא יחדל אכיון. וכי תיעא א"כ מה הפסוק י' בין פולס

סרי"ג

וגם זה שוכ ס"י אכל בהכרח יספיק להשלים מלת די אלא כך ז"ל כא לאתא עניא אכלו כו' וזאת זה אין לו ביאור: עניא שהיא מאכל פניים ועבדים שממכרין למלאכתן ואין מניחין אותן להמתין עד שיתחזק פתח כדרך בני תורין גם לפי שהיא קשה להתעכל ומעט ממנו מספיק להשלים יותר מתחזק לכן פני אוכל אותה נעשים כלום ואינו מניחה שחמץ:

שם לפסח ועוד וליכא למדרש שפונים פלוי דכרס סרס דע"ש משל עמור ור"ע ס"ל מלה כס"ו דאורייתא:

פי' מהגאון יעב"ץ

כל דכפין. כל פסח דקאי על אינס יודים. וסו לפי שיהיה הכרח לעניים שלא הכינו ליו"ט פסח. כי רכס היא פרשת הכנתו וקשה הולאתו. לפיכך הי' ונהגין (בטן ס"א) דמסרינס פניו אור"ע פס פני ישראל. לז"א כד דכפין. פשוט מפני דרכי כולס. אח"כ אחר כל דצריך. כל פני ישראל אכל השתא כאל. אלו אומרים כך. משא"כ לשנה הבאה מאדא שכתוב וכל בן נכר לא יאכל ב' (אכל אוכל משל ועוד)

עוללת אפרים

השתא כאל כו. הראנו בזה שהייתן אל לנו חרדה יום סמות תמיד שהשתא כאל לשנה הבאה יוכל להיות

סיחו פישב כמלך. וסדלת סגר אחריו. וכן י' לספיר על כאל

כל בו

השתא הכא ליינה הבאה בארעא דישראל. כלומר יש לנו לשטוח על זה שאנו נאכל עתה בחמון. לשנה הבאה נהיה אנחנו בארץ ישראל ונאכל שם בפתון כרצוננו. ואם השתא אנו עכדי. לשנה הבאה נהיה כלנו חפשים כל זה מספר בעל הדגיר שאמרו אבותינו. ואנו עושין דונמתן. והתקינו הכאמר הזה בלשון ארמית. כדי שיבינו הנשים והאף שהיו מספרים ומדברים בלשון ארמית. והתקינו

וסכתי וייתי אלא נראש כמ"ס. וכן נגד ד' פולמות הוא פוכיו וימות המשיח ותחית המשיח וסוכ"ב דהיינו אי הוא קידוש נגד פוכיו שזריך להתקדש עליו כעס"ו. כ' נגד ימות המשיח שמשפירן יליאת מלרס כמ"ס כימי אחר מארץ מלרים ארצנו נפלות. ג' הוא נגד תחית המשיח פסח מברך על מזונו שאז הוא סעודת ליומן. די הוא צד פס"ב ולכן אומרים פלוי כלל הגדול: השתא כאל

אמת ליעקב

חכיב אאלו מכל המועדים עד כי גם המלכוסים הנהגים לעשותם על המועדים לא עשה בכל מועד וחג לכד בתרמיל יו"ט הזה עשה לו ולכניו צדים יקרים. ויהי היום ויקר מקרה להאים

צפנת פענח

לא יוכל לראות אור הכהיר כמאלו מד שיתפרק בו קלת חשבך ויתגל וזו יוכל להביא כך בדבר בעלמא בלחם חמץ ומלה וסכס לשון החמץ הוא מלאן מעול חמץ אשר חמץ

מלות סומנה. כאלת לעניים גם לשנה הבאה באלך ישראל כי

דרשי הצ"ח

דכרס נוכח לדורות כונן הכית וכו"ו וכן המלה חוכה לדורות ולכן לא נקרא שמה זה על הפסח אלא על המרור ק"י. לפי לא נקרא מרור פני יתכן קוש"א זו אי מרור כו"ו סו דאורייתא אכל כיון דמרור כו"ו מדרכנ אחי שפיר אף לראב"י דס"ל מלה כו"ו דרכנ הדרא קוש"א לדוכתים. ואלי כאל פלוי ר"י הגלילי ור"ע כדק ל"ו פ"א דריש דריש לחס פני הנאכל בגליות ור"ע דריש שפונים פלוי דכרס הכה דריש"ג סכר מלה כו"ו דרכנ וא"כ שם לפסח ועוד וליכא למדרש שפונים פלוי דכרס סרס דע"ש משל עמור ור"ע ס"ל מלה כס"ו דאורייתא:

סרנתיא דרב

כל דכפין ייתי ויכול. השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל. ומה המשך הוא דכל דכפין

לכריו כן. כמ"ס באכודתהם בשם הנאונים וכלי ששנו חכמים שהוא רשע ללחם לא לקיים המלה שאינו מלווה יבא ויאכל כ"רין לקיים המלה ואין לו ייתי ויפסח יפסח מלות זה הפסח: דישראל א"א לומר כן. כי זה נעשה קרבן הפסח.

חסד לאברהם

כל דכפין וכו' כל דצריך וכו'. כבר תקדו פי הוא האמר כל דכפין וכו'. ואל מי יטיב מלתו. אם הכפירי קורא על ספנים שיטנו ללחנה. הים מהכין שיקרא חתם בגיית הפסח. כי ימלא את חסדו כקלות מלך. לא אחרי סיחו פישב כמלך. וסדלת סגר אחריו. וכן י' לספיר על כאל

כל בו

יבינו הארמיים ויחשבו אותם מורדים במלכות חז"ן ויש מפרשים שכוונת זה הכאמר הוא שאנו צריכי לומר כל דכפין ייתיי ויכול, פירוש מי שאין לו בו יאכל יבוא אצלי, וכל מאן דצריך כלומר מי צריך כרסם וחורסת סרור ויין לארבע כוסות יקח סמני ויפסח. פי' יקח צרכי הפסח. שכן ראוי לעשות לפי שהיכולת בידו:

אברה ליעקב

הזאת. והיה יושב ודואג לאחר מה נעשה מעתה כי אם חס הכסף ומאין נתפרנס. ותאמר לו אשתו מה לך כי מדאג כ"כ. הלא עליך לזכור מחיתך תחילה טרם השגנו העושר הרב ההוא. שהיית לבוש צילקוטין ובתרימליך. וההכרח לא יגונה. לבוש גם עתה עוד הפעם הילקוט הזה. ויש תקוה כי ישוב וירחמנו ה'. והנה בני העני הזה היה להם סימן לתכוע מחמת אביהם לעשות להם מלבושים בראותם אותו לבוש צילקוטין זה על כחפו שזה היה להם לאות על הוי"ט ההוא אשר אז דרכו לסור ולעשות להם מלבושי כבוד. עתה והפצירו בו לעשות להם מלבושים כמנהגו

צפנת פענח

כי העיסה כשיבא יוצאת מכת הראבון ומוטת ליד הפסח נקראת מחמלת כאשר כהיות כיון נכסד ויוצא מכוחו ועונו נקרא חותך ולפי האדס בעי"ו הוא גנוי מחומר פסח מעבד ומוטת את הכל נקרא אותו החתך באור וכן אמרי דר"ל רבון פולמים גלוי וידוע לפניך בכוונתי לעשות רצונך הכל באור שבעיה מעבד את העוסה הזה נתנו כלל גדול להיות הבאור ענין הפסח וקלקול והוא המעבד בהגנה ולפי היות טעם חומר האדס אינו יכול להבין המעבדות באמתותן אם לא יתערב בכס דברים הממחלת כסיות

סרגינרא דרב

להשתחא הכא וכו' ו"ל דאי' בגמרא (ב"ד ד' י') גדולה הדקה שמקרבת הגאולה. וזוהי אחי שפיר הסמיכות. דנשביל הדקה דכל דכפין בו' השתחא ליה לא כמביב הכתא עבדי זה גורס שיש בנו עניים. וזהו מקרא שכתוב כי לא יחסר כך אציקו. ולא יעזבו ישראל זה לזה.

חסד לאברהם

כסל דכדברים במלות שונות. כל דכפין. כל דצריך. אכן נראים בזה דברי הגאון בעל חת יעקב (כפ"י חגיג' ס"א ל"ב) שכתב בשם הראב"ן ו"ל אשר מאמר כל דכפין בו' תקנו לנפשי' שכן קורא את חת ביתו להכס על הכלות בעבור חונת כיום שפליס לאכול פסח מזה מדור. וזוהי מזה. ואחד שאלו לשם אכילת נכס. זה שאלו לשם מאוס

יש"ה ה"ב

הזאת שכוה התעוררות הגאולה למען נוכח לשנה כהאס בארעא ד"שאלא כשהא עבדי ראו נא שיהי' לביה כהאס בני חורין:

רש"י

סמך משה

בארעא דמלרים נהיות עדיין במילר ים החכמה מאכל לחם הוא עדיין בבחינת לחם עוני ובבחינת ד' שאין להם התפשטות הדעת הנרמז בלות ו' שהוא ההמשך כנ"ל להמשיך הוי"ד אל הדלי"ת כמדובר אך שהוי"ד לבדה והדלי"ת לבדה להורות דעתם הקלרה וטכלס הקלושא והכן:

של"ה

בענין היה הקב"ה הוליד מחילה לאורה ומלאך רע פונה אמן והמלרים בענין שבעבדו את ישראל בלוחם הענין גופו בולידו לחיית כ"ל המלרים לא הניחו לישראל להמתין בלחםם להמתין כל כך ומכיון אותם למלחמתם בחפזון נמלא לא יכלו לאכול חמץ וכן עתה בגאולה היה החפזון של מלרים לומר בלחם ולא הניחו אותם עד להמתין בלחם והוא ענין פלא מהגאולה בדבר אשר וזו דכבר זה עלמו תקנו על כרחם והיו מהם מחילה לאורם וכבר עלה זה במחשבתו של הש"י לגאול אותם בזה האופן כשאו עבר מחללו מלחם כי כן הם מדמותיו של הש"י ובגמיה זו נתרבה החיות בזכרנו כי כן אכלנו בענינו חמץ בגלות ומכאן הדע לעוב ואז מובנים דברי רש"י כפי ראש שבי' וז"ל לחם עוני לחם שמוכר את העוני שנתפנו במלרים עכ"ל וע"כ עלם

והנה בראותם עתה הילקוט על כתפיו בלו גם

מהגאון מו"ה שאול אבר"ק אמשטרדם

הוא לימות המשיח. אני אומר ההפך הכתא עבדי לבנה הכא כני חורין. דהיינו שבכוד מלכות כנ"ל. וכשם זקני רבינו גדול מוהר"ר העביל ו"ל שמעתי אומרים בזה דבר הנון פ"ס ידוע פלוגתא דר"א ור"י (בר"ס ד"א) ר"א ס"ל כניסן נגאלו ובהשרי עתידין להגאל. ור"י ס"ל כניסן נגאלו וכניסן עתידין להגאל. וידוע דכריה גטלה עבודת מחלותינו במלרים. הרי שבה חדשים קודם בגאולה הגמורה גטלה העבודה. וממחמת כמו שהיה במלרים כן י"ה לעתיד שבה חדשים קודם בגאולה הגמורה יתבטל העבודה. ולפי זה י"ל דעל ההגדה מספקא ל"י אי כר"א אי כר"י יבואש.

מס"ס עתהלה נקט אליה דרבי יבואש דכניסן עתידין להגאל

פי' מהגאון יעב"ץ

וגם אינו נאכל אלא למנוח. לכן אין אומרים נוכח בלו אלא בגלות. ולפי שכתבה יבנה כהמ"ק כדי שלא נאמרנו לשנה כמו שאמרנו אשתד. על כן עשנו זאת וכדון כספור זה. שלא נמטה לאמרנו אז ג"כ ואית א"כ יפסידו העניים הנזכרים ויורע כחם. כי עוב להם עתה מאלו. ולא ידומה כן. לזה נא כמביב הכתא עבדי זה גורס שיש בנו עניים. ומש"כ לשנה הפתידה נכס בני חורין כלנו. ויקיים מקרא שכתוב כי לא יחסר כך אציקו. ולא יעזבו ישראל זה לזה.

עוללות אפרים

שהי' בעו"ב שהיא ארעא ד"שאלא כי להם לבדס ניהאס ארץ החיים ולא לזולתם וקאמר הכתא עבדי עבד לקנינים כומניים לשנה הכאס ג"ה יראה שיהי' חירות הנפש מהכלי שולם כללו כי בלימוד עלמו באכילה זו י"ה ג"ה מילכ"ר:

חז"ל אמרו (נויר כ"ז) שנים שללו פסחיים; אחד אכלו לשם

השתחא כהא בו' ונכל לומר כי בעב"כ אומר מחמר כוס נקול רס כמזכיר את כ"כ לומר שהא הכא ופוד לא זכינו לגאולה לכן סימו על נכסם לבד בתבונה כעת

לשנה הבאה בארץ ישראל. השתא עברי לשנה הבאה בני חוריי:

של"ה

אמת ליעקב

מחזיק הוא דוקא כליהם הראשונה ודוקא לחם עוני כי כן ס"י סגס
בפודס ה"י משעבדים במזרים היו אוכלין בחפזן למהר למלאכתם
ועתה נפשה סגס כמחזיקו"י בחפזן כבלי למהר הנאולה וס"י
כלום הזה מוכן לנאולה מסגלות ע"כ אין יולאין אפי' במלח עשרס
כי לר"ך להיות ממש דומה כשה"י בנלות ולותה התורה ו' ימים
שלא לנאול חמץ ואמרה התורה הטעם בנאול לחמץ"י מארץ
מזרים ו' ימים הם הסהף כוללים הכל כמו ו' ימי סוכות אכן לא
התמירה התורה שיה"י ממש לחם עוני רק שבוה יה"י כלום עוני
שלא יחמץ ויעלה ומה שאוכלין כליהם הראשונה הוא לחם
מכל וכל וכשאר ימים מותר מלח עשירה רק שלא תפסל
וספוגין כי לחם"י שאלנו בשעבודם לא אכפת למזרים אף
שאלנו ג"כ מ"ס כי לא ה"י כוונתם רק שלא יחמץ פד
שיחמץ משום כשול מלאכה אף על הרוב לא אכלו מ"ס
ביום עים ע"כ כליהם הראשונה פת הנאולה דוקא לחם
ממש ובו ימים מותר אף מ"ס ורק שלא יחמץ וקראו כלשון
לחם ע"ס זה וכן מאחר שכלל הוא משום לחם דל"ס
ראשונה כדפריש"י ואמר במזל דמה שכליה ראשונה קרוי
מלאכה כשאר הימים וגם כי או כפרוסה כע"י ואמר יותר
ב' לחוד הו"ל ל' לחם ע"י וכפל וכן פסח מקשה הלא גם
הלחם כשאר הימים ולא לנאוף מרוב ושאר הימים הנקרא
מה דרכו של ע"י בזה דולה ליכב ביותר למה קרא כל ו"י
כאמ"י כשה"י שמתח המהירות אילו כל ליד שמוצן

מהנאון מו"ה שאול אבר"ק אבישטרם

כי השתא נהיה כחצו דישאל שחבא הנאולה גמורה.
ואח"כ נקט אליבא דר"א דבתשבי עתידין להגאל. וא"כ לא
יתכן לומר שיהיה בארץ ישראל לשנה הבאה. דמתי
תחבא הנאולה הגמורה. אם בתשבי הבא. אם כן היה ראוי
שיחבטל השעבוד כעשוי בניסן וסרי עדיין לא נפל ואי
אפשר לבקש רחמים שחבא הנאולה הגמורה אלא על תשבי
של שנה שיהיה שאלה תשבי הבא. ואם יגאלו באותו תשבי
אז יחבטל השעבוד בניסן שלפניו דהיינו לשנה הבאה מניסן
של עכשיו. וא"כ ה"י קצרה נהיה בני חורין מן השעבוד וסעבודות.
כי בתשבי שלאחריו תחבא הנאולה הגמורה. וזהו אליבא
דר"א דס"ל בתשבי עתידין להגאל. ונקט מסדר הכנסה
הנך תרי לשיטת אליבא דה"י תרי תנאי למר כדלית ליה
ולמר כדלית ליה. וזה כפתור ופתר:

פי"ה מהנאון יעב"ץ

ומ"ס לשנה הבאה בלה"ק. אמרו זו המעשים כדי שלא
לעורר קנאה ושבגות האומות. כי בכלל תקן טובה זה שלשום
ארמית. וכימים ההם ובימים קדמונים לא היו סוגרין בתים
סגורים. והלכתיים ויאלמו עמדם. ועכשיו לא נוכל לעשות

עוללות אפרים

אין יאמר שיוכרז שלשנה הבאה יוכל להיות בן חורין במחיים
תש"י וא"כ לחם זה הכל י"ע והמשכיל ימנע ככל

שכר מינה כרסו כי כ"כ עד שהוא קן כמנונו. וזהו אכילה

גבורתה ישראל מהרה"ג הקדוש מקאזיניטץ

הנה כתיב ה' ימלך ותרנוס ה' מלכותי האים
ואמרנו פירושו כי בודאי הקב"ה עתה ג"כ מולך
רק שאינו גלוי לכל והוא כמו חרדימה ותרנוס

מימים ימימה. אמר להם בניון מה תהשוכו בני
כי כלו כן עתה. הלא אז הייתי בלחם עשיר.
אך היה מנהגי לקחת על כתפי התרמיל לזכרון
החסד וההללחה והייתי אך כמתחפש בדמות עני.
לא כן עתה אני עני בלחם ולר"ך אנכי לשאת
הלקום עני שכמי בלחם לא זכרון. וזה ממש
הטעם הזה. כי בזמן הבית היו אוכלים לחם
עוני כליל פסח לזכרון הסם שנעשה לאבותינו
במזרים והיה זה אך לדוגמא ולזכרון. ע"כ היה
נכון לומר אז הא בלחמא כו'. כלומר אך דרך
דמיון. לא כן אחר חורבן הבית כי חזרנו למעמדנו
הראשון א"כ יאות לומר הא בלחמא עניא כו'
כי הוא זה ממש די אכלו אכבהנא בלחמא דמזרים:

כע"ס לחם עוני משום כי טעמים. הא' שאז עונים עליו
טעמים לטעם הא' לחוד הו"ל למימר לחם עונים ולטעם
אחר עונים וז"ל דמה שקראו לחם עונים הוא לנאוף
לחם עוני הוא כשכל לחם דל"ס ראשונה ואמר עוד ד"א
לחם ע"ס ואמר מ"ס שחמץ ופולס כגון שיש בדרך

צפנת פענח

היושלות מדומות בגופניות כן נתן לנו החמץ דומיה דסגס
וזה שאור שבע"ס וכמו שלא נוכל להשיג דברי מושכל בלתי
תפרכות מורגש כי אין לנו כח לנאול תמיד מלח עד
שיפסק השאור ויחמץ והכן כי דומיה השאור במלח כדוגמת
הגופים עם השכל ולפיכך הולך י' לומר בתורה כי מאחר
ישראל יולאים ממזרים והן עתידין להשיג מעלות הנבואה
כמעמד הר סיני כהבדל מן המונגשות שחב"י פיסח יולאת
מזרים כלה מלח אין בה שאור כדי שלא יערכ דבר כהשגה
ולאחר כי סוד הא לחמא עניא הוא רמז לברכת המזל
כפרוסה ולמ"ס לחם עוני פרס לחנוס אכל לא ידמונו להיות
מלח נקרא לחם עוני מלח שהוא מלח וכן נראה להלן מלח
זו שאנו אוכלין ע"ס מ"ס של הספיק וגו' והנה נתן
עכב למלח מלח הנאולה והרחמים ולח מלח עוני
ושעבוד:

מרגינתא דרב

הבא כו' אמנם מה שמוכרין זאת דוקא בשעת
הנדה אף שמלוח לנדק היה תמיד וי"ל משום
כלל שפורים. וסו מרגינן ואומרים נוסח זה כדי שיטאו

חסד לאברהם

גלו הכתוב לומר דלקים ילכו כס. זה שאלנו לשם אכילה
גסס פסח"א ופסעים יכלו כס. ע"ן בתוס' סס. ובפסחים
ק"ו כי ד"ה למח שכתבו ליישכ. הלא קי"ל הפסח נאכל
של כשוכס חקא. וכתבו דתרי גוויי אכילה גסה יס. ה'

השתא עכדי לשנה הבאה כ"ה עיין בדברי הרב
ז"ל בגבורות פכ"א דס"ט ע"ג שהקשה
מפני מה תחילתו חרנוס וסוסו ל"ס ע"ס מש"ת.

מסלקין הקטרה. ומיוזגין כוס שני. וכאן הבן שואל. והטעם בדכוס א' אין שינוי שכן היו רגילין לשמות יין קודם הכעורה כמ"ש חז"ל בירך על היין שלפני המזון כו' ע"ש. אבל בכוס הב' הוא שינוי שאין דרך לשמות ב' קודם האכילה כי היין ששמו קודם אכילה אינו אלא לפתוח מעטיו לכן אין סדר לשמות הרבה כי אם מעט

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. שבכל

רש"י

שבכל הלילות וכו'. והלילה הזה כולו מרור וא"ת (וכי כלילה הזה אין אנו) אובלין שאר ירקום כגון חכשיל ודבר אחר והכרסם של"ה

סיסאא מה נשתנה כי (זכר ימיו) בעל ההגדה זכר מעין ספרותו השמים) הקשה הזכר פסח מה טעם לא הוזכר פסח וד' כוכבו בתשובת פנדים היינו והש"כ פנינים אחרים ולא תשובה אל שאלתו ע"כ ואנו לא הוליא

אברבנאל

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות וכו'. לפי שבכלילה הזה אנו עושים ענינים מורים

פי מהנאון יעב"ץ

ככה. דעושים חילול דלויה הרבה יותר מענין ישראל. וא"ת לעמוד ככה. ע"כ מספרים הענינים בנחת ומבנה לא וזה מתקומה. ואולי לזה רמז ג"כ כפל הלשון לתוך מדות אין אנו מניחין דלת בחייו פתוחים גם עתה כשנאמרים כך. פ"ו מתחללים כשהוא עובד ויראים אנו. אבל לשהב בנאם כ"ה או נתנהג ככ"ה. הקוראים לכל המון העם לבוא אל שולחם לאכול. וכדעבד ד"ה כי הוא אכיל דכוס פסח בניה ואמר כל דכסין ליחי וליכול כלילתא כפירקא דחסידי :

עוללות אפרים

יכולת בתענוגים המבורך הקדוש הורה וככה תאכלו אותו מתיכם תמרום כי תחם כל הענין יותר בכל אכילתם חבי' בתפוח כעוב"ז באורח טעם ללון כי לת ידע האדם את עתו ע"כ לרץ לאכול כעוב"ז לדרך אכילה הספה שאכלו בתפוח כי הי מזרין ומיכנים ללאת לדרך כמו כן בלאת האדם מאדן מאפסיה דומה לילא מבית אכורים לרץ לאכול חולין שלו על טהרת הקודש באופן שיהי יכולתו בכל עת לשם לדרך העוב"ג פעמיו כש"כ ככ"ע יחי' נגידך כו' :

אין אופן לקיים המצוה כהפכה גמלי' כחבר ככה אכל מעט הרגלים ואינו עוד רעב. רק הוא לרץ לאכול עוד דבר מה לגמול בבישתו והוא יפכה קדין וכהלכה. ומעשה הנה במאמר שלפנינו מתחיל פסוק. בלאתם וכו' מלאת הכערה"ג שהוא קורא אה בני ריחו כנוכח. וכן הוא אומר להם כך דבשיין. ר"ל שכל אלו רעב. אבל הוא לרץ עוד איזה מאכל כדי לגמול בבישתו. הנה הוא מוכב מיד לבוא לאכול הקרבן פסח כהלכה. ע"כ מפי מורי הגאון ר' מאיר ז"ל. ובאחי' לכל גבול בנימין כבאור שהא הכא כו' דהכיל ואמר חיל וגולי א"י וגנר גולי א"י אחר השבת עבדו כו' והוא נכון :

גבורות ישראל ברה"ג הקדוש טקאויניטין

שהוא אחוריים ללשון הקודש (ולכן ימולך לעתיד ובלשן הרגום היא הווה) וכשיהי' גאולה (לעתיד) יהי הקב"ה מלך בפרסום ולכן בגדה עתה בגולה היא בהרגום ולשנה הבאה בני הורין והוא בלשון הקודש ואע"ג שגם תיבת בארשא דישראל

הלילה

כל בו

מה נשתנה כו' אין אנו מסבלין אפי' פסח אחת פ"י קודם האכילה הלילה הזה שחי פעמים.

(שאנו מזכרין) עליהם כפה"א. אלא זה הוא פ"י מעשה נסים להגאון מליאם

מה נשתנה כו' הכפיקות שהעורר בעל מטעה ה' א' למה חייבו חז"ל בשאלה דוקא עד

מה הדרתו עתה אנשי גלות נכח שגאלו כנר. פ"ק

צפנה פענח

מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות. א"ל יעלה נדעתך כי מה שהקרינו דו"ל ע"מם נסיון כפון יליאם זלרים

מרגניהא דרב

דעיקר עשיית הספה היה כדי להראות ציטול ע"ז של מצרים עובדי אלילים שעבדו לעלה. ולכן נטעו במניעה שנירת טעם כדא' בזיה"ק (שמות ד' מ"א) כדי לבנות הע"ז שאכלו הכלבים העלמות. ואמרו חז"ל (כחובות ד' ס"ח) כל המטלים עיניו מן הדקה כאלו עובד ע"ז לכן אמרי' בליל פסח כל דכסין ייתי ויכול :

חסד לאברהם

גכס ועליו אומר וסופשים וגו'. כי אכל יותר מדי ואח"כ יאכל הספה. והא דפסח גאל על הכוס היינו שהוא מתאוו עוד לאכול איזה דבר שלא מלא עטיו וגמר כשיעם יהיה עתה עם אכילת קרבן פסח וכו' כמלה ועליו נאמר ולדקום וגו' :

ומעשה הנה הם בני תלמים כלכית קרבן פסח. א"י כי אחי' שהוא רעב ולא אכל כלל תמלה (כלל) אינו ראוי למצות קרבן פסח. כי דמי' לאכלו על הכוס. הכי וחי שהוא שבע ביותר עד שהוא קן כמזון. ואוכל קרבן פסח על אכילה גבה. הנה ע"ז נאמר וסופשים יכבדו כס. וא"כ מעשה הרגלים ואינו עוד רעב. רק הוא לרץ לאכול עוד דבר מה לגמול בבישתו והוא יפכה קדין וכהלכה. ומעשה הנה במאמר שלפנינו מתחיל פסוק. בלאתם וכו' מלאת הכערה"ג שהוא קורא אה בני ריחו כנוכח. וכן הוא אומר להם כך דבשיין. ר"ל שכל אלו רעב. אבל הוא לרץ עוד איזה מאכל כדי לגמול בבישתו. הנה הוא מוכב מיד לבוא לאכול הקרבן פסח כהלכה. ע"כ מפי מורי הגאון ר' מאיר ז"ל. ובאחי' לכל גבול בנימין כבאור שהא הכא כו' דהכיל ואמר חיל וגולי א"י וגנר גולי א"י אחר השבת עבדו כו' והוא נכון :

גבורות ישראל ברה"ג הקדוש טקאויניטין

הוא ג"כ לשון הרגום מוכן עפ"י בוגת האר"י ז"ל כי גם בל"י כשאנו עובדים לרום המעלות אשר אין לנו השנה בו הוא ארשא כמו באחוריים והכן היעב וע"י במשנת הסידים ככוונת הגדה בטוסח זה :

כל בו רש"י

פ' מעשה נסים להגאון מליסא של"ה

צפנה פענח אברנאל

מטה אהרן ללכה אפרים

מהנאון מו"ה שאול אב"ד דק"ק אמשטרדם מהגאון אלהי טוהר"ר אלעזר בעל מעשה רובח

פ"י פתוחים אצלנו

ירקות. הלילה הזה (פלו) מרור: שבבך הלילות

רש"י

כל בו

של עבדים היינו בליל. והטעם כרי שירעו החשובה
אחר ששטעו השאלה. וכן ראוי לעשות:

ירק וארבעה סס וגו'. יש גורסין חייבים לעכל
וסעוה הוא בידם כדאמרינן בפסחים חיובה
לדרדקי שהרי הנער שאל כל אלו הדברים (פי'
כך אמרו בע"פ וז"ל אמר רב ספרא אטו חיובה לדרדקי אלא אמר רב ספרא הכי קמני אין אנו
מעבילין וכו' כלומר משום הכירא דחיתוקות נ"ש):

של"ה

פי' מעשה נסים להנאון מליאם

והגדה לבכך לאמיר בעבור זה דהיינו בשעה
שמלא ומרור מנ"ל ועי' רש"י דפירש בעבור זה
בעבור קיום המלות אלו הרי עינינו רואות שמלות
הש"י ל"ה לספר הילולא והגיוסין בלבד רק
לספר דרך טעם על מה שנגטוינו במלות מהש"י

והנהגה לבכך לאמיר בעבור זה דהיינו בשעה
שמלא ומרור מנ"ל ועי' רש"י דפירש בעבור זה
בעבור קיום המלות אלו הרי עינינו רואות שמלות
הש"י ל"ה לספר הילולא והגיוסין בלבד רק
לספר דרך טעם על מה שנגטוינו במלות מהש"י

אברבנאל

צפנה בענה

דבר רק הוא ואחר הצפנה זו דע כי אולי היינו אומרים צ"ט
לחמיר כל בענין חזק והוא דבר שאין לו טעם לפי מציאות
הפין והיא מזה קלה אלא הסבאל יותר מכל שאר המלות.
אשרם שלא נכון תכליתם נכון מהם קח דמו או המעוררות
באסור חלב ודם ובאר כל מאכלות אסורות וכו' ולא כהם.
כי כלם כדי לתקן המצו ולהשגיד הטוב ביותר שיש באשר.
אכל ענין מזה שהוא לזמן ידוע וההפך אסור וזמן כזה
אסורות אסורין אסור עולם בלתי עכל דומה לו עד שיפרישו

בטה אהרן

דאנו לריבין לעשות זכר למרור אוכלין כלו מרור
היינו חסא וזה יש לו מעט מחיות וא"ת לרמו
שקושי' השיעבוד השלים הזמן וכו' א"כ אהה
סובר שבאמת הי' ראויים להיות בנלות ד' מאות
שנה אלא שקושי' שיעבוד השלים הזמן א"כ קשה
שכל הלילות אין אנו מעבילין אש"י פ"א הה"ו
של שני העיבולין א' זכר נגלות וא' זכר לנאולה

מהנאון מו"ה שאול אב"ד דק"ק אמשטרדם
להודות וסמנך ח"י"ס חולה י"ס ילא מכות האסורים מדבר
וישראל ילאו מכות אסורים וגם נהפדלו מחולי נפש והיו
סיבכים בים ובמדבר ולכן טושים ב' פשוטים פ"ש וידוע
כי תורה נאמרה ליום ולילה ונאמרה באכילה לכן הכן שאל
מפני מה בבאר אכילות להם למטה דהיינו לחמי' תורה
שאלו אובלים בלילה אלו אובלים חזק ומלא כי מלות אכילות
האומיות גי' כענין כלפי חסד עם התיבה ומרו

פי' מהנאון יעב"ץ

המורה כניעות ובעבוד. הרי כל אלו תחמי דסתרי ותרתו
לא עבדי. כני חרי ופגדי בהדרי. ולכן לא זכר עוד לשאל
על עין ד' כוסות שמתין כולנו בלילה זה בלבד. לפי שאין
בהם דבר המורה על העבדות ולא חסירה. ומעט זה לא
שאל להקד אבותינו שבו אוכלין הפסח: (אמר המעשה)
אמרת אהה דעי' גם אלו כי לענין מה שאל שאל עי'
ענין ד' כוסות שמתין כולנו בלילה זה בלבד. הוא כ'
שכן

והוא והלתי אתכם מעבודתם מצי שהם עובדים. ג' שהשירוד
והמטעם היה על כך ביותר חזק באשר ולא כמו שיש
סוכרים ששירוד המערכת כימי המן היה יותר גדול כי
הס' פור ויהפך וגו' ואלו לעבדים ולפחות נאמרו היה
די והקשה שירד להפך מאכיל כאן שלא היה רק ישראל
גדולים ועדיין שאר מזרים והנה יש קושיא למע' ילאה
מזרים נחשב ביותר גם מים המן שכן חייבנו מן התורה
לזכור ילאה מזרים בכל יום ויום ומתעללין כי כימי המן
כימי ילאה מזרים שעדיין לא קבלו התורה ועל זה בא
גדול משירוד מערכת מזרים והוא וגלתי אתכם דהיינו
השירוד היה ברוח נפיה והשפעה בלתיים היו גדולים

תקינו הטבולים כי זהו סמנרני החשובים ובעד א'
יראה התיך שבבך הלילות אנו אוכלים חמץ או
מזה כל אדם כפי רצונו בבלי חיוב והלילה הזה
כולו מזה בחיוב וזה מורה על עבדים שהמצה היא
לחם עוני ומאכל העבדים והעמלים כמו שפירש"י
וכן בכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות בהבשיל

ומחר כל הבנה מה לזכר זה לזה. ועוד כי כל מאכלות

עוללות אפרים

מחלוקת עד כמעט תמיד לזכור וזכור מוסר אמרה.
היינו לעשות שלום ביניהם. (ובאמת לפי הרמז ליל כלו חזק.
אך מפני קדושת חג המזלות וכבוד ישראל אמר בעה"כ
בלישנא תמימא כלו מזה ודו"ק.) ב' הבבוק. ו"ש שבבך
הלילות אנו אוכלין שאר ירקות שלא היו לטושים אחר
המתן ומסתפקים במיני ירקות ע"ד שמלינו דבר אלא כר
מתא כי הוא אולי לפי רב אמרה ליה דתיבא. ליתוקא

נ"ס ונקדים מה שכתב בעל מעשה ה' הטעם
מהנאון אלהי מוהר"ר אלעזר בעל מעשה רוקח
וראיה כשכתוב פסח מלא כזה פ"ה סמ"ך ח"ת
עולה מכון תר"ג ומלה מרמו לנגיונים שהוא
לחם עוני כן הבינונים נקראים ליום כסוסק
דלומי ולי יהושע כשארז"ל אכל הבינונים רב
חסד עם כלפי חסד ומרור מרמו על הרשעים
שמעשיהם מרורים ורמו לדבר לחם עוני עם

תורה ענין מעלה וכבוד. והערהם על פוני ובעבוד:
מרור עם שאר ירקות. כהם מורים חיות והוא יורה
עבדות: שתי פעמים. אחת לפני האכילה דרך גדולה
ומחיות. הוא מזהב הגדולים כדי לגרור תלות האכילה.
ובחיית חזק הסעודה דרך שפלות למלא קדם כענין בירק
ה' חר (המוריק ומריר נפש. באהבה דמיל ירקה ליעול
בבאר וכו') במריר יום: ב' מרובין אף באכילות מלא

אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת. הקיץ הזה

פי' מעשה נסים להגאון מליאם

של"ה

ד' ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים כי מכת פרסומי ניסא על ידי ישראל ומלוא סיפור יציאת מצרים גורמים ועמה יגדל לא כת אדני כמו שיבוא לקמן כביאור כל המצבה לספר וכו' וע"ז בזה התשובה עכדים היינו לפרשה במצרים עם קשה ואלך קשה מלך המערכה ואין עכד יכול לכתוב ויציאתו משם וכו' והואלתי וע"כ הציבול המורה חירות כדרך שגר וכתבו עציבול פ"ס ועכלתם בדם הקב"ה כו' כבר מובאר בזהה וביאור הפנין סודיות כמעט נאכדים ונכנסו לת"ע פנים עמא שהוא סוד התאון מעבודתם שהיא עבודת מצרים ולא הספיק בלסם להחמץ

שהוא בעבור היציאה שהוציאו לזה הקפידו לסדר הסיפור על טעם המצות ולזה סידרו השאלות במלה ומרור באחרם על בעבור זה שמלה ומרור מונחים לפניך דמשמע שיאמר סיפור היציאה על טעם של המלה של מלה ומרור וכנגד הב'

אשר בסף שבו היה משרד המערכת כעוד. ואילו לא הולך והספיק נוסף בעל גורר המור פי כא ענין שהיו ישראל ואילו נכנסו רגע ביותר חלילה נאכדו וזו וסלתי אתכם

צפנת פענח

הראוי ממנו. אבל זה מדוע הוא נאמר זמן ידוע אינו כשאר אסורין. כל זה משביל האדם לתור בדעתו ולסקפק במלה זו. ואחר כל זה אשר מדוע אסור חתן במשנה ואסור שאר מאלכות אסורות כשיעורין הידועין חתן מ"ין נסך וכו' טעמו ידוע. וא"כ מכל אלו הפנינים עוררנו ול כי הדבר שאין הסברה מעידה עליו ועל פלוני וכוא דבר נקל למלחית העין והנה ה"ש" מחמיר עליו דרת. ראוי לנו לחקור עליו שאלו לא נחקור ישרא דכבר כאלו האומרו כי הם ואין בדבריו משם ואין לחוש לאותן הדברים וממ"ז כי דבר ה' בזה וגו'. ולפי סיבה זה עוררנו ד"ל ואמרנו שזריכין אנו

אברבנאל

מרוקח ובפת ובליילה היה כולו מרור כמו שהוא חי ולא מבושל ומבלי פת והנה ג"כ סימן עבודות ועניות גדול. עיר נעשה בהיפך זה שבכל הלילות כו' בין מסובין הלילה הזה בלתי מסובין וזה יורה על היותנו בני חורין כיון שאנחנו בקטן כגדול אוכלין בהשיבה בכבוד גדול. ולפי שיש"י שני ערים יקום הדבר הביא על העבודות שני הערים ההם ועד החרות השנים האחרים: שבכל הלילות אין אנו מטבילין.

לנקם לדבר זה טעם ולומר מה נשתנה מלך מלך ותמן

עוללות אפרים

מלי העבד לה. אחר איכא קורמי באמצא סי' ירקות. אומם הלילה הזה כולו מרור רמו לאכיסת המזון והמותרות הממרר ח"י בעליו ומוסף להם דלצה יום יום שפכות פקר היתה ג"כ לבנות ערי מסכות לפניה דהיינו אוללות מזון. ג' התאורות. ו"ש שבכל הלילות אין אנו מטבילין כו'. כי הציבול במשקה הוא רמו לדרך בעלי התאורות כדי שיביא חלבים אל האכילה והנסה התאומים תלוא וכללות מצרים היו לנחלים בלחם זר ונסה לתן. וכללות ככל אכלו הצדיקים ורעוים כדמלנו גבי דניאל עכ"ז היו י"ט חורא. הלילות הזה כו' עשמים. כי חסרה לנו מדת ההסתפקות רק בעוה"ז נחלוה לתאוות המותרות ושכח מלכנו ומורדנו.

מהגאון אלהי מוהר"ר אלעזר בעל מעשה רוקח ג' מות שרשעים בחייהם קרוים מתים לכך לזה השי"ת לכרכן יחד כדי שיכפרו אלו על אלו כמו ד' מינים שכלולב ולזה העטם הספסח נחשם בג' כחות אלו לרמו שגם הרשעים יונחו יגרם הרע

פי' מהגאון יעב"ץ

דבר שלא ראוינום פניינו. ועוד יש טעם נכון על מה שלא שאל על ענין ד"כ שהרי מובאר במדרש רבה פי וישם סרכס טעמים לד"כ כללו. הראשון אר"ה בש"ר גניס כנגד ד' גאלות שנאמר במצרים. והואלתי וסלתי וגאלתי ולקחתי. ר' שמואל בר נחמן אמר כנגד ד' כוסות שנאמר כלי. וזו פרעה ביד וגו'. ונתח כוס פרעה וגו'. שארבע טעמים כתיב כוס נפרסה. ר' לוי אמר כנגד ד' מלכות שמשלו על ישראל. ר' יבועש בן לוי אמר כנגד ד' כוסות של תרפסס ששח מחריבי בית המקדש. הה"ד כוס וזכר ככל

סמה אהרן

כי טעם הגלות הי' בשביל מכירת יוסף ושם נאמר ויעבדו הכתומה בדם זה רמו סיבול ראשון וסיבול שני ע"ש ויעבדו בדם אשר בסף והנה איתא במדרש הנעלם שבשביל מכירת יוסף לא היו ראויים מעולם להיות בגלות כ"א רדו שני"ס כי הי' נגזר על כל אחד מהאחין שמכרוהו להיות בגלות כ"ב שנים שגמר כ"א סיוסף לא קיים כיבוד אב כ"ב שנים נמלא עשרה פעמים כ"ב עולים ר"ך שנים והיו ראויים לגלות ר"ך שנים אלא עשרה שנים נחסר עבור שמתו בדרך שלא לריבנא להשלים הזמן וזה שאמר לפי"ז ורק דקושי' השיעבוד השלים הזמן וא"כ קשה

מהגאון מו"ה שאול אב"ד דק"ק אמשטדרם תודה כך הוא לאכול שניים יחד חתן ומלח ביד והלילה הזה שאלו עושים ג"כ זכר לנחמי תורה למש אין אנו אוכלים שניים יחד ולזה אמר הלילה הזה כולו מלס לבד בלא חתן וסאכ משיב לו ככלכל שחי אפשר שיאכל שניים יחד משני שלא הספיק וכו'.

פושן שניים למש יראו התינוקות וישאלו. משא"כ ענין שתיית ד' כוסות. עוררה לא ראה התינוק לפניו בשעת שאלתו שתיית כל ד"כ כללו. ועל הציבול ששאל. הוא ימן כי כבר מוכן מי מלח והחרושת. והתינוק שאל מס כנס. ואומרים לו שהוא נסבול בו כי פסמים. משא"כ ד"כ כללו מחמירין הם. ועפ"י רוב ימן התינוק פרס ישחו כל הדרכ. ועכ"פ בשעת שאלתו עוד לא נודעו לו ומקבוציהם לא נודעו. ומעטם זה אין שולין לחקר אמתיו שהיו אוכלים כסחה אלא האלה רה על השינוי הנראה לפני. ולא על

פי' מעשה נסים להגאון מליכא

שאלות הראשונות שהן מדאוריין סידרו ג"כ ב' שאלות אחרונות שהם מדרבנן להורות כי אנחנו חייבים לזכר דרבנן כמו בדאורייתא ונקטו ב' אלו שהן נמשלות הסדר דהיינו ההסבה והסיבול כי הסיבול של כרסם הוא נמשלת הסדר:

ולס נקבה כאשר נאמר לקמן ומאחר שירדנו לא עלינו
באחרונה ומה שיש גלות הוא מזה וכן מה שהתעורר האלה
באמת במזרים היה הים גדול מאוד דבר וביסוס כאשר
ילת מרור שהוא חבל ודו"ק.

מאחר כל אסורין שבתורה כאשר אחרנו. ולפי היות ספקיהם
הוא נכבד ע"ד מלואו. הוצרך לרא' לומר לא ונחית אלה
לא היתה תקירה ונכבדה כל היו הממין רבים
וגדולים כפי אליעזר ור' יעקבם ור' עקיבא ור' ערסון עפוקים
כה לילה אחד עד זמן קריאת שבת של שבתת לא חל שני
מסטיין וממם בנין יהוא' ע"ד כחקיהם מועפת. אבל שני
קבל משה אחרך ענין יבואה הכל כלול בה פ"י אריבין
: כבר רמזנו ממנה קצת כעשם המז ומזה :

הזה שני סממים שלא תוכל לומר בשביל מבירת
יוסף שאל הקטע בשביל מבירת יוסף לא לריבנה
לקושי' השיעבור דבלא"ה ל"ה הגזירה יותר
ולמה אכלין חבא דוקא שהרי קוש' השיעבור
לא העיל כלום ויותר טוב לאכול שאר ירקות
המרורין ביוהר כיון שהוא זכר רק למרירות
לכד א"כ הקושי' מח"נ :

ל דרך הנאמר מדמה כלב חורשי רע ורועי שלום במחנה.
חוכה לנאולה הנלחמת:

סנהדרין כו"ה שאל אב"ד ר'ק' אמשטרדם
שבכל הילולת אבי אברהם בין יושני וזני מוסין. ראוי
לחת לז על מה בסדר בשל הנדס שאלת הילול
הז כולו מוסין מה שאל נכר שאלו זאת כחשבותי
ואחרתי משום דעתם כי תלא וזמניתו כדכ"ע דלית
מזה עד תחת דליתא נחמא. ומעטם זס חוטפים מזה
גלילי שפחים כדא' הם כד' שאל יעבור וזן חלות וא"כ
אסבר לתת טעם דלכן הו' אכולים הכסיתו וכדא' נגנשים
הכסום נכח המנוע מיכס אכולי פירש"י כי "ה הכסיה
מחשיבה ללחול ואם כן התשובה הדרה על שאלת דלנו
מסובים משום דליתא כדכ"ע דכסיה ליה עד חלות ובעדי
למחר אכילתו חקנו הכסיו ואכילתו וכו' אבל מסדר שאל
מזה כל הילול לכן מקשה עזר מעט מני כלנו מוסים
וארץ העם מוסים חירות :

וַיִּשְׁלַח מִכְּדָר יְהוָה בְּשָׂרֵי בְנֵי אָדָם בֵּינָם
 וַיִּקְרָא אֹתָם עֲשָׂם וַיֹּאמְרוּ אֵל הַיּוֹלֵךְ הַקָּדוֹשׁ כִּי וַיֹּאמְרוּ
 הַיּוֹסֵד עַל בְּהֵמַת הַיִּלְוִה הֵם כֹּלֵי מַעַם וַיִּשְׁלֹחוּ כֹלֵי
 הַמַּעַם בֵּין עֲשָׂם בְּמִדְבָּרָם וַעֲבָלָתִי שֹׁאֵף אִם אֶלְתֵּר מִתֵּן
 תֹּכַח הֵם אֵל הַיּוֹם עַל הַיּוֹלֵךְ הַקָּדוֹשׁ וַיִּשְׁלֹחוּ הַמַּעַם
 כִּי וַיֹּאמְרוּ הַיּוֹסֵד עַל הַיִּלְוִה הֵם כֹּלֵי מַעַם דְּקָסָה לְמֵאִי
 וַיִּשְׁלַח מִיָּמִין הַמַּעַם עֲשָׂם וַיִּמְדְּרוּ לְמַעַם עֲשָׂם וְכִי
 לְיִמְדְּרוּ אֵלֶּה הַטֵּעִן בְּהֵמַת הַיִּלְוִה אֵל הַיּוֹם עֲשָׂם וְכִי אֵלֶּה
 הַיּוֹסֵד עַל הַיִּלְוִה הֵם כֹּלֵי מַעַם וַיִּשְׁלֹחוּ עַל כִּבְשֵׁי הָאֵרֶץ
 הַיּוֹסֵד עַל הַיִּלְוִה הֵם כֹּלֵי מַעַם וַיִּשְׁלֹחוּ עַל הַיִּלְוִה הֵם כֹּלֵי מַעַם
 וַיִּשְׁלֹחוּ עַל הַיִּלְוִה הֵם כֹּלֵי מַעַם וַיִּשְׁלֹחוּ עַל הַיִּלְוִה הֵם כֹּלֵי מַעַם

וזו היא גירסת האמיתית לפי סוגית הגמרא: שתי פעמים. ע"ש ב' מבילות שנטבלו בהצרים אחת ילדי בית ואחא כמקנא כסף או כנגד ב' היות: כלנו סאויבן. כואלה שמות רבה ויסב אלהים מלמד שהושיבן בהסיכה:

צוות סוד ילידת מזרים רחוק לכל הטובות שלנו עתיד
לחקור ולהתבונן בה היטב, וסוד אותה תק

ד' הגאולה וז"ש שכל העולם כו' הליה כזה כלנו מסוכן.
פי' הסיבה סימן חירות וגאולה. ונכלות זה לא חלי ולא
גרים כל אים ישראל יובג כשרה מיכב נהכלו וחתקם
אלו כנאום ונבדל כל ומשי' הסיבות האלה אחרנו
ימים גלות המד' יתר מכנלות הקודמות והכו סיבת
סמיכות לעוד ברה ה' כג' מופדי ה' ודרכי ליון אכלות
מכלי כלי מועד לכך ואמר מי' פלג ברה ה' קי' כפיס'
היוו כן הכול כל המחקר. ונבדל מן החסידים ה' בלג
חומד. אשר לא נשא לבוא נפשו היינו הנאום באינו מתבטא
לאמר אני מחנוך. ולא נכנס למרמה מחנני מדון ומרביה
ואם מזהר בכל אלה

מהנאון אלהי מוהר"ר אלעזר בעל מעשה רוקח ויעשו תשובה ולמ"ש צוהר שזכיחם הפסח מרמז על שחיטת הס"ס דלעמיד ואיחא בסוכה לעמיד לבת מביא הקב"ה ליל הרע ושורעו לדקים נדמה להם כהר ורשעים כחוט השערה וכל זה מרמז צ"ח חיובת מזה מרור ס"ת הר וגם כשתחשוב מזה ומרור עולה כמנין השערה עם הכלל ולדרכינו ניחא שגא' למחז לבת הרשעים שאם ירצו לכבוש יצאם הוא רק כחוט השערה:

פגדה מאוס דס"ל כחכמים דכוותיהו ספק ברמב"ם דאז
דבא אין לרד למחר הילול

בד' ה' וגו' ונכנעו הקב"ה מפקד את ישראל ד' כופות
 של ישיבה לעמיד ללא סלחמ' ה' מזה חלקי וכופי' וגו'
 כופ' ישיבות אשא וגו' דמות בשמן ראשי' כופ' רויס שיי"ם
 ואי"ם (השכ"ה וכו') לוי ולרבי"ל. אין פנך ד"ס הללו נחלות

מלרים שנתחייבונו במנוחה כלילה זו. ובשניל בחגיגה מלאה
בשעה חץ אנו שואלין על ענין ד"כ הללו. אף שיש לנו
בהם תורה טובה ואחרית טוב (פסחד כנול) והדברים
גרידים ומחירים כמאז כנהרים. כן: (לפניד המסחק):
ברדים

מחזירין הקערה ויגלה המצות כשפה שאומרים ההגדה. וטוב לפרש ההגדה לנשים וילדים:

עבדים היינו לפרעה במצרים. ויוציאנו יי אלהינו משם ביד

דברי שאול

עבדים היינו כו'. ואלו לא הוליד הקב"ה וכו' כרי אט
ובנינו ובני בנינו כו'. ותמוה דמהיכן נודע ואלו.
כרי קלרס יד ה' לפדות אותנו מהגלות אף שאטמנו כיו
נאשרים במצרים נופל. וכל דכחורין האריך כעס מנות שנת שיתן לנו. ואמר שזה היתה טובה גדולה שלפי דקות

דברי יונה

עבדים היינו כו' ואילו לא הוליד הקב"ה וכו'
וזה תמוה דפשיטא דאם לא הוליד הקב"ה

אות בתחלתה היינו עבדים ובסופה היינו בני חורין

ציאה מצרים

עבדים היינו כו'. כפ' ע"פ חנן ומתחיל בנגינת
ומסיים בשבח. ומפרש בנמרל מלי בנגינת

כוא נגד עבדים שעבדו הוא אלהינו ולו אנחנו עמו ועבדיו

מהגאון בעל משנה למלך

עבדים היינו כו' כרי אלו ובנינו. אחו"ל שאמר משם
לפרעה אלו אלו ואלים מכלן עד שחאמר כרי
אחס ברחותכם בני חורין. וכל לת עטס לזה. דכנס
כלן נתקיים כעטתו ואח"כ ילאו וגו' ולכאורס י"ל כרי

דברי חיים

עבדים היינו לפרעה כו' וקשה חדא לפמ"כ הוסיף ה' אף
דקב"ה סיבג כו"מ הלא עליו לפדותנו כאשר
בגזירתו ית"ש ויהי' הודינו למצרים כי"כ עליו להוילאנו
יילת מצרים כחורה רק מליזה כחיה הוילאנו מעבר

כוונות פשטיות

עבדים היינו כו' ויוילאנו כו' זהו נד' הפכויות
שהחילת הלילה וסיפה ל"ה שווין כי

ואלו העניינים מגששים כעור וכלנו סומים. דע כי
הן לעוב ולמטיב. והנה כשאמר ית' ליעקב אל תירא מרדס

דברים אחרים

עבדים היינו כו' ואילו לא הוציא כו' משועבדים
היינו וההרגש בכואר כי בכלל הן (ויוציאנו
ה') נשבע מעצבו כי אלו לא הוציא היינו משועבדים
ובוראי כוונה עבודה לבעל הכבוד בזה והגדלה לי
עפ"י דברי הגמ' (פסחים ס"ח) רב ששת כל תלחין
יומי הוי מהדר כולי' תלמודי' כו' והוי אמר חמאי
בפשיא לך קראי לך תנאי ופריך אינו והאמר ר"א

היה ידענו שהוא רע מעללים אכל באותו פרעה שהיה עמיד להיות בזמן בנינו ובני בנינו מי

פי' מהגאון יעב"ץ

שהיינו כו'. על כן כדאיו אלו עושים בני דברים מתנגדים
כלילה זה כאמור. ועוד לפי שתחלת הלילה וסופה לא היו
שוין כי בתחלת הדבאון עדין היינו עבדים. אע"פ שהתחלת
הגאולה מבשרת היתה מ"מ גאולה מעליה לא הוה" עד
לפרא. וסינו משום שכלל חמשי' היתה הגאולה ממלצים.
ששפה ששית כלו היא לתחלת דקד ובשכניית למדרס.
ורלה הקב"ה לשדד מערכת כת מחדים נעת הכיא. ומ"מ
אחלחל דגאולה כחיה הראשון סיה נעת מול דקד. והרי

רישב"א

עבדים היינו לפרעה וכו'. וזה תחלת ההגדה
ותשובת מה נשתנה לפי שטנדים היינו

נאשרים במצרים נופל. וכל דכחורין האריך כעס מנות שנת שיתן לנו. ואמר שזה היתה טובה גדולה שלפי דקות

אברבנאל

עבדים היינו לפרעה במצרים. ולכן נעשה אותם
הדברים המורים על העבדות ובלילה הוה
גיב הוציאנו ה' אלהינו משם והיינו בני חורין ולכן
נעשה אותן הדברים המורים על החירות כי כלילה

פי' הגר"א

עבדים היינו לפרעה במצרים. כס ג' דברים. א' שיינו
עבדים. ב' לפרעה שהיה מלך קסם. ג' במצרים
שהיא מדינה קשה. וכנגדן אמר גם כן ג' דברים. א'
ויוציאנו ה' כוא נגד פרעה ששפה עמלו אלוה. כי אלהינו

בטח משה

עבדים היינו לפרעה במצרים כו' ולכן הולך
לשדד המערכו' עד ויוציאנו ד' משם כו'

כתיב וגם ערכ רב עלה אחס ואלן ונקר. וכתב בכפרי

בטח אהרן

עבדים היינו הנה לריכין אלו למודעי למה אמר
עדיין אלו ובנינו ובני בנינו כו' הו"ל

בהכעתו הנאמנה ותידן שאין זה שהודיענו במחשבים פשמים

צפנת פענח

עבדים היינו לפרעה במצרים. הנה התשובה על שאלת מה
נשתנה ראוי לומר עבדים היינו ובאמתה לכיוול
בשאלה זו נתן להשיב בתשובה זו. והניי משוררך על כוד
החכמה וכלו כחורה כחומים ודו"ל רמוז בחלונות שקופים
הש"י מסבג סבוב ומגלגל עניינים כדי לקיים בורותיו בנבואים.

מעשי ד'

עבדים כו' הספקות הגופלות בפסקא זאת
שליכיים השקפה. ספק א' אמרו עבדים
היינו לפרעה במצרים שהי' מחפיק אמרו עבדים
היינו במצרים ומהר"ל השיב ע"ז שהי' מלך
קשה ורע מעללים ולא ידעתי מה ואמר בלחמו
זנית משועבדים היינו לפרעה במצרים שפרעה
ה' ידענו שהוא רע מעללים אכל באותו פרעה

עבדים תשובת השאלה: לפרעה במצרים. הס כמו שתי
בחינות הפכויות קית. כי אמנם פרעה (ג'י' ספירה

והוא כסוד עורף דו"א כדוד) מלך. ומה שהיינו עבדיו
לכבוד יתבג לנו. כי עבד מלך מלך. וכן נהג כבוד בלגיון
של מלך הכבוד. הס שבע לוי שלא נשתפד כסס. לפיכך
כאמת מלך זה ראויים אלו נעשות זכר למעלה וכבוד שהיה
לאבותינו גם במצרים. אכן גם במצרים היינו עבדים לעבדי
עבדים הס בני חס. לכן דין שנעשה גם סימן לעבדות

חֻקָּה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה. וְאֵלּוּ לֹא הוֹצִיָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת

דברי שאול

לפרעה וכו'. ונמנע אחרו מתחיל בננות ומסיים בשבת למה שכתב והודעה לה' אשר מאשפות ירים בלח שמיסה וכדומה זו היא הנוכח שלא נשתקעו בעבודת

ככל של ישראל וכן נמנעם היו באומות מתקיים אחת ביניהם שהיו אללם יופנים ועבדים לולל בזהת תפריד ביניהם. שכתב אכור לעבות מלאכה ובאכור לאכול כשר בלח שמיסה וכדומה זו היא הנוכח שלא נשתקעו בעבודת

דברי יונה

ולכן אנו עושין הרברים ההפכים האלה לזכרון העברות והחירות שהיינו בו בזה הלילה וזו היא השבת שאלה מה נשתנה: ואלו לא הוציא הקב"ה כי אם באחת כג' דרכים אם בכחם וזרועם של ישראל שיתגברו על המצרים. או שיצאו ברצון פרעה וישימו

מאין הולחנו ונראה עפ"מ' התוס' ב"מ על אלישע שהיה לכן השונמית הא' ה' כהן ואין וכו'. לפי שהוציאה משם לא היה אפשר שתהיה ישראל שיתגברו על המצרים. או שיצאו ברצון פרעה וישימו

יצאת מצרים

וכתוב: היינו עבדי פרעה אלוהי הכקרי. ג' משם. נגד מצרים. כיד חוקה פ' בעל כרחם כלו' על ידי המצות סוכרו להבית לנו ללאת והוא ק"י על המצות שעשה להם. כמה שכתוב בעלם היום הזה כו' ובני ישראל יולדו כיד פסח נגד פרעה שעשה פלמו אלוה' והוא נגד פ'

רב אמר מתחלה ע"ז היו אבותינו. רבא אמר עבדים היינו. ויבואר הענין. כי ענין ילידה יבדוע נטויה הוא באתגלית לעין כל ולא כמו שזרמין משם רמה. וזי נתן לנו תחלה דברים. פסח מלה ומדור כי סיבולין. פסח נגד פרעה שעשה פלמו אלוה' והוא נגד פ'

מהגאון בעל משנה למלך

ובגולה זו מתעורר תמיד בכל שנה בימים ההם ובמה"ז יוכלו להביא הארה מגולה זו תמיד יכול לא יסיו מעיקר רק מאין ונקר ת"ל כאשר ינרץ

כבר נתקיים בכסף וזהב שלקחו מאתם. אך ז"ל. דהנה כתיב הענין הענין לו וגוי וזכרת כי עבד היית במצרים. ויפדו" ז"ל כשם שאני הענקתי אתכם בלאתכם ממלרים הכי להקטנת דלח"כ ילאו הוא מדן הענין ואיתא בקידושין

דברי חיים

בקיור היינו משועבדים לעולם ולדשחי נראה לפי שהיו משיקצים בזהמת נחש וזהו מ"ס לפסח רק מס שכתב וסידר המניד אך ד"ל דענין י"פ

כהמבנים יע"ש א"כ ע"כ אין גודל מלות הכיפור מתווכ כזה גם קבה מ"ש א"כ כלנו חכמים ויודעים את התורה מה כיד לת"ח שיהי' פסור מהכסידר אדרבה ת"ח יודע וזה מליסי י"מ כמכ"כ כמדבר וע"ה א"י כמעט מה

כוונת פשוט

מזרימה ידוע שאלו לא היה יעקב מתירא לא היה אומר אל תירא שאין דרך נומר אל תירא אלא למי שהוא ירא. וא"כ ראו לנו לדעת מה היה יראתו של יעקב פד שיערך בעלי הקבלה כי דאס יעקב אע"פ מה"ד מתוחה כנגד כניו

בחצי הראשון עדיין היינו עבדים והגולה ה' נהלי הלילה כמ"כ. ויהי בחצי הלילה כו' לפיכך לומר ית' אל תירא. דע ידידי כי כבר הוכחנו אג"י אמת

דברים אחרים

יאמר שיהי' רע מעללים וחילי יהי' כמו שהי' בזמן יוסף שכיבד את ב"י והטיב עמהם. ספק בלוחם השנויים. ספק ג' התחיל עבדים היינו

אלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקת שמים וארץ לא שמת' ב' הא"ך מהי' זו תשובה על כללית השאלה

סידור נהורא השל

מהגאון טויה שאול אב"ד ר"ק אמשטרם ואלו לא הוליו הקב"ה את אבותינו הכי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה פ"ס הידוע שדלג הקב"ה ק"ן שנה קודם הן כל מ' שנה שנגזר עליהם כין גזירת כין הכתרים שהיו לריקים להיות כמלרים עוד קין

ואלו לא הוליו כו' ז"ל זוהר הקדוש פ' בא ובכוחנותא דאלין דרגין סריבו מלרלי די פנתרים וידוע. דמספר שני דור א' פ' שס נמלא דלפ"י

מחזור ויטרי

פרעה כבר הי' מת וא"ת שכן קוראים שם המלכים כבר נחבטל זה השם מביניהם בימי מחבר הגדה זו

ואלו לא הוליו כו' משועבדים היינו לפרעה במלרים. נראה דלא גרסי' לפרעה במלרים אלא משועבדים היינו במלרים והטעם כהנו כי

פ' מהגאון יעב"ן

והוא שאמר משה ג"כ כהלות (פ' בתי) זכ"ס המניד פס"י לפרעה במלרים. כתיבות מתחלפות לשוב ולרע. וכן היה כלילה הזה כיחור. והדאס הקב"ה כחו ללאת הוראות השמימיות וזכ"ס

זה ממש כפיין כתיבת שבת (שהיא מנין עוה"כ גולות הפסות מרשות פ"א) שהוא כסוף מתחלת דרך ותחלת בלי"ת מאדים לשכר כמו. לכן מזה להוסיף חול על הקודם.

אבותינו בפצרים. דרי אנו ובנינו ובני בננו משעבדים היינו

דברי שאול

רימב"א

וחננו נבנים. ועינינו כרוחות זה כמה מכרנו בני עמנו ששקטנו כי יבסס לא יזכר שם בדת ישראל עוד. והנה במלכים נחר להם משה מלוח שבת וכמה הנכונות טובות כדדרשו מלמד שהיו ישראל מלויים שם. וזה שפורס שלא

אכינו. ונחלקו בנמרמא מלי ננות. רב אמר מחמלה טע"ו כו' ורצא אחד מעבדים היינו לפרעה.

שכיחא להם מורכב מחננו. ולכן נכלול והיו לגוי נפ"ש

אברבנאל

הי' רשאי לטמא ותי' דפיקוח נפש שאני וידוע דישראל היו במלכים כמ"ס שטרי טומאה ואלו לא הוליו הקב"ה אותם מיד כמותו רגע היו כי נולדו בתוך השעבוד והענוי ועל זה אמר עריין שש מאות אלף רגלי העם אשר יצאו אלא גם כניהם

הקב"ה שיכול לשדר בערבות העליונות. ולכן אמר אלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים שהיא היחא הסבה האמתית לא היה אפשר שיצאו באחת משתי הסבות האחרות מבכורת העם או מצרון פרעה כי העם אע"פ שהיו כסות מופלג לא היה להם לב כי נולדו ובנינו משיעבדים היינו לא די שש מאות אלף רגלי העם אשר יצאו אלא גם כניהם

יציאת מצרים

פי' הגר"א

מלכים כולל שני סוגים. חרות הגוף והרות הנפש שהיו נשמות ישראל מה קציעם בתועבות מלכים ועכשיו קרצנו ית' לעבודתו והרבה לנו מלותיו כלומר אם לא היה מוליו הקב"ה אותנו

שפסח ה' כו'. מזה הוא נגד מלכים כי גורשו ממלכים ולא יכלו להתמכר. ומרור נגד אבותינו שמררו את חייהם. ו' סיבולין נגד כיד חוקה ונגד וכרוע נטויה דהיינו סיבולא' להמית הקפא הוא נגד מלכים להכניעם. ואחד דרך חיות נגד וכרוע נטויה: וא"ל לא הוליו הקב"ה אותנו

מהגאון בעל משנה למלך

טמה משה

כו' מ"מ יאלו כפס"ס שאינם ככל נכרם לפי שאינם פרים וזכרים והשחא ח"ס דברי הספרי שכתבו דכמה שלקחו אלן ובקר דוקא נתקיים כעטת דח"כ יאלו ולא ככסף וזכר שאני מרכה אף הכורה ת"ל וכי תשלחנו כו' יאלו כורח

זה מלוא עלינו לספר לשון ספיר והארה שביני את מלכים נוכל להאיר גם עמה וכל המרכה לספר גלקח. וכדעת' בגמרא. והנה ח"ה שם צמ' כנ"ל יכול

דברי חיים

טמה אהרן

הוא יסוד לכל התורה כולה כמ"ס ככל הפלות זכר לז"מ כמו שמכר כנאל בגולה למכר"ל ויל שבי' בענין הולדת הצורח שישאל מהם הצורח והלומות החומר ונעתה שבי' הצורח תחת החומר כ"י כאין שלא נתגלה מהצורח כלל מכפכו נמס שבי' כעכר תחת החומר ונלאלו נתגלה ידס

שטרי טומאה כמו שהביא במדרש הגעלם והנה הששים רבוא כתבו המקובלים שם ה' מזהבא של אדה"ר לכן הולרכו להיות צבור הכרזל אלו ופי' כייליה נתגלה הצורח והתגלות הצורח לא פי' רק

כוונות פשוטות

צפנה פענה

נאה לנו לעשות דברים הגוראים כסותרים וז"מ אם אבותינו יאלו ואינם אנו מה לנו לעשות שם יורדים כמכ"ד הגמורה ואינם ראויים ללאת משם לפי

נדרתם למלכים וראש שאינם ראויים ללאת משם נעולס כי כמכ"ד גמורה היו יורדין לשם ואין להם עליה מלך מהגנו של פולס לפי במערכות העליונות. ולפי' שהענין כך היה מרד ודואג עד מלך עד שהולך להנתיחו ית' כי אפ"י

דברים אחרים

מעשי ר'

ומשני מעיקר' כי עביד אנשי ארעתי' דנפשי' קניידי והדברים פסולאים לב כל מעיין כי אין מובן לא שקודם שיאמר הא להמא ראו לומר שמויה

ואח"כ אמרו משועבדים כו'. ספק ד' אמרו הר"ז משונח משמע שאינו חיוב ורק יהי' משונח ולמעלה אומר מלוא עלינו לכפר בנ"מ. ספק ה'

מסירור נהורא השלם

מהגאון מו"ה שאול אב"ד רק"ק אמשטרדם

בהון עבדו קשרא לישראל דלא יסקון מן עבדותהון לעלמין ובהאי איתחיו גבורתא ושלטנותא דקב"ה וזכרנא דא לא ישאלי מישראל לדרין כהמלך עלמין וכל חרשי עלמין וחסמי עלמין לא יפקון לישראל

שם אז היו לזכרים להשעבד הם וגניסם ובני גניסם כי הם היו אז בני עבדים טכף עליהם עוד חמשים שנה כולם דור שלכם נאמר עוד ק"מ שנה מכפר שני דורות שבאנו דאי לא הילא וגבורתא דקב"ה כל מלכי עמין

פי' מהגאון יעב"ץ

ע"ל פסמי' האר"י ז"ל ע"ה"פ ואת העם הפכיר אותם לעמים. שם היו נילולות של קרי שכוליד אדה"ר בק"ל שנה. הם נתגלגלו במלכים אותם מל יזכר ועטלס והי"ס לזרעם וללגנם. וסם שבהעכרזו במלכים נק"ל שנה קודם שולד מרפ"ס. ופס"ו פירש ויאמר אל מהם הם עס בני ישראל

ולגנס. כי כבוראת כוכב דקד הטובה ילין ישראל בגלות עוד. ופתח קודם כורלת מלכים נכרנו המלכים. ונעת שליטתו יאלו ישראל. הוא באחר כיד חוקה. כנגד פת דקד שבו התחילה הגאולה. וכרוע נטויה לשגר כח מלכים הרע שבו נשלמה. לפיכך נאח לנו לעשות דברים הגוראים כסותרים.

לפרעה במצרים. ואפילו כלנו חקמים כלנו נבונים כלנו

ריטב"א

ומסקנא כוותיה דהוא בתראה. ורנ נחמן עבד כוותיה בעובדא דדרו עבדיה. ומסתברא שלא וזכו הכלל דתה שפסיד כיוותינו. ח"ש ואלו לא הויה

אברבנאל

ובני בניהם עד עולם. וכפי הסבה השניה שהיא רצון פרעה ותכונת הארץ כפי הסערכת השמיטית אין ספק שלא היו יוצאים ועל זה אמר עדיין אנו ובנינו וכו' משועבדים היינו לפרעה במצרים להורות על סלך קשה וסדינה קשה כי לרעתו נקרא פרעה או פה רע וארץ מצרים היא מקור הצרות מלשון מצרים וכבר זכרו חכמים ז"ל שהיו עבדים נסגרים שם בכ"ד משתחות שלא היה אפשר לצאת. א"כ לא נשאר צד ואופן אחר לציאתם ממצרים כי אם ויאתר האומר הגה יאות לאותן שיצאו מעבדות

פ' הגר"א

ככסודו וכעלמו משם. היינו משועבדים לפרעה כמלכים והוא נגד ה' ה"ל אחד משועבדים. כ' לפרעה ג' למלכים: ואפי' כלנו חכמים. כלומר לכן אפי' כלנו חכמים להבין סכרת רבא נשימה עין על הסיבה אשר

משה

בינ"מ ה"ז משוכה ה"י שנקרא זה משוכה מפי המלאכים כדליתא בזה"ק שפמליא שומעין סיפור מה זאת פשנו כי שלחו את ישראל מעבדנו. כי פרע

משה אהרן

הס' רבוא למתק אותה הוואחא וזהו שנכנסו במ"ט שצרי עימאה והנה הקשה בעל עשרה מאמרות לפי דק"ל הן כל אלה יפעול פעמים בגלות תחת המצור דידוע דמכות השכל אינו מתפעל

צפנת פענח

סדר בעערכות הפליטות ח"ל ואזי חרד עמך מצרימה ואזני אשכנז גם פלה באשמתו. כי לפי המערכה אין להם פליה אבל אני משה מוכנו של פולס ואהפון סדרי כל בעערכות בעערכות כח או מול וזה שאמר ואזני אשכנז גם שלס

מעשי ר'

לספר וכל המרבה כו'. ספק ו' מנין להמניד שאנו ובנינו היו משועבדים והלא יש כמה וכמה כמו שאמרו והי' כי תקראנה מלחמה וגוסף גם

מהגאון מו"ה שאל אב"ד דק"ק אמשטרדם דוד פ' שנה הרי בין הכל ק"ץ שנה ואולם אם היו משליטין כל המספר לא היו לריבים כ"כ פנימה קשה אלא הרי די בעסוד בעלמא ולכן אמר הרי אנו ובנינו וכו' כינוי משועבדים היינו לפרעה שבעוד בעלמא וז"ל הכתוב למען תספר כלנו כן וכן בן וכו' :

פ' מהגאון יעב"ץ

ישראל. הכוונה שאמר לעמו כי גם אלו הם מצריים. ומס כפ"ע. ונעשו בני ישראל כח פ"י יוסף לכן הדין נותן שיכריזו לחזור ולהיות עם אחד עם עמו ולכן בתיב אחריו וידעו

דברי שאול

יחקקו בעותאחם. וז"ש עבדים היינו לפרעה והיינו שנס פרעה המלך בעלמא ידע כבוד פנך נפש הישראלי ורנה שניהם לו לעבדים ולזה אמר ויזלינו ה' משם כי ד חוקה והיינו כמ"ס כי ד חוקה אמלך פליכס שבע"כ אני מלכס

דברי יונתן

משקמים בנ' שצרי עומאה ולא ה' להם תקנה עוד ח"ו ואי' בסנהדרין דל"ט שאל האל מין. אלוקים כהן כי קבר למשה במאי סכל ולכאורה על סלך קשה וסדינה קשה כי לרעתו נקרא פרעה או פה רע וארץ מצרים היא מקור הצרות מלשון מצרים וכבר זכרו חכמים ז"ל שהיו עבדים נסגרים שם בכ"ד משתחות שלא היה אפשר לצאת. א"כ לא נשאר צד ואופן אחר לציאתם ממצרים כי אם ויאתר האומר הגה יאות לאותן שיצאו מעבדות

יציאת מצרים

ותורותיו הנעשים. ולזה בהסקפה ראשונה יותר מוכן סכרת רב. כי כל משכיל יבחין שיותר יגדל שמתה לבנו על שקרבנו ית' לעבודתו שהוא חירות הנפש והוא טוב ואישר הנלחיי. ואמנם

מהגאון בעל משנה לסלך

שליחו מעמך. הרי דגני כורח לא שייך דין הפיקס לכן שפיר אמר משם אין אנו יולאים מלכא עד שתאמר הרי אדם כדרכם וכו'. כדי שלא יהיו ככלל כורחים. וזהו יוכן הפסוק ויגדל למלך מלכים כי כרח העם ויאלמו

דברי חיים

בעין המכיר האור מתוך החושך ולכן בינ"מ שאל האור דקדושה מן החומר והוא כמו רלשית הכריאה מהפדר ל"ט ולכן תולה בזה כל ההורה דכל הכנין הוא פ"י יסוד הראשון וכל המעשה בכלל בחתלת בגלות הדבר ולכן יל"מ זכר לכל החורס כולס פ"י כד"ה נח והנה באמת פנמות השכל ל"ט

כוונות פשטיות

זלינ"מ אל תאמר כך (אילו לא הויה את חביתינו) שהי' להם זכות אבות (הרי אנו כו') עליונות ותחנונות ואלו אולאים מלד הפלא והנצורה לא מלד

דברים אחרים

הקושי' ולא התשובה אבל ביאור הענין הוא כך רע כי כמה דברים לא יערבו אל נושאייהם ובעליהן מיני הללות או שהם ישחררונו מרלונס או שהי'

מסירור נהורא השלם

מן ענדותא כו' ע"ל עוד בא להניד כי היינו משוקעים ומטומעים במ"ט שט"ס ואילו היינו שהי'ם שם עוד רנע אחד היינו משוקעים שם לעולם ולא יוכר שם ישראל עוד:

מספר בגלה עמוקות

ואפילו כלנו כו' עפ"י דברי זה"ק פ' בא בר"מ פקודא דא לספר בשיבחה ריז"ס וכו' וקב"ה הרי בהאי ספור וכניש לכלל פמליא של מעלה אחר

דוקו! מפני כ"י ולא ע"כ כי אלה אחרים הם כ"י
באמתים. שלא כ"ל עליהם דין ודברים. לכן קא נחייבם

מצרים. וְכֵן הַמִּרְבָּה לְסֵפֶר בִּיציאת מצרים הָרִי זֶה מִשְׁבַּח:

אברבנאל

דברי יונה

כלנו חכמים ויודעים דרכי השבע ומערכות העליונות כלנו נבונים המבינים כעניני המעלה והכבוד כלנו יודעים את התורה היודעים שלימות התורה על אלו ואלו מצוה רבה לספר ביציאת מצרים שהיתה אלינו

ה' משם בעלנו וקשה האִךְ עימא ח"ט לך קאמר ואלו לא הוֹלִיחַ כו' לא היינו נגאל דהיינו כאִים ח"ו לני שט"ט והיו פ"ג כג"ל:

מקור הטובות וכל הנהגותיו או זכר אלו ג' ע"ה הפסוק הבו לכם אנשים חכמים ונבונים ויודעים: ה' וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. כי מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים ואפי' בדבור בעלמא שידבר מענין יציאת מצרים יצא ידי חיבתו: וְכֵן הַמִּרְבָּה לְסֵפֶר בִּיציאת מצרים הרי זה משובח. ואנו מביאין ראיה ממעשה דרבי אליעזר וחביריו שהיו חכמי הדור ואפי' סיפרו כל הלילות ביציאת מצרים אכנס הצרור הסיו: פרי בא מקיים גירסת הספרים: פרי מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים ביום דחתיב וראיתם אותו דריינו ביום וכמו שאמרו אין מוזכרין יציאת מצרים בלילות וכל המספר ביציאת מצרים גם בלילה הרי זה משובח:

פ' הגר"א

יציאת מצרים

יודעין אותו: וְכֵן הַמִּרְבָּה כו'. כלומר לספר לפי שכל יוֹתֵר מזה הפסוק נהגה לפי שיעוד נחמדת וזכות ונפדתו הדכה מאלו הרי זה משובח:

נשכינת עוזו באור גדול. ח"כ ראוי שמחלה נזכיר הסיבה המסכנת לנו האושר הנצחי והזמני. וח"כ נודה לשמו על שקרבנו לעבודתו:

מטה משה

מהגאון בעל משנה למלך

הש"י נעמו שנאלם וכימי לאתנו ממזרים יראוי נפלאות ויגאלנו נאולת עולם מהנלות המר הוה כג"א:

שלקחו כו' חלף פגודתם לך אחר מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל משכדנו. מעבדנו דייקא הלא לא עבדו רק דד"ו וסע נעלו יותר ואם כן י' לנו עוד חוב עליהם לכשינס:

מטה אהרן

דברי חיים

לשחק הם' רבוא אותה הוזהמא ממילא אם י' חטא של ג' פעמים הולך ג' פעמים ס' רביא לשחק אותה הוזהמא ואיתא במדרש אין דור שאין בו ס' רבוא כמש"כ דור הולך ודור בא לכן אחר הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים וכמש"כ ודור רביעי ישובו הגה כי ג' פעמים

הסכל המתפשטים ונקראים כספרי המוכר חכמה ונינה ואח"כ בהתחיל התפשטות הח"כ נחלה הלוזה ביתר האברים ולכן אלו לא הולח הקב"ה אבותינו ממזרים היינו חו"ב שנקראים בשם אבות הרי אנו ובנינו ובני משועבדים שלא ה' כח הלוזה להגמר כשכרש מקודם התפשטות החו"ב המנוגים בשם אבות ולכן שפיר מצוה עלינו לספר לפרעה שאלה שלשה דורות היו משוקעים בזהמא

צפת פנח

שמחת הרגל

הולך הש"י לעשות מכה י' באלוי מצרים נשני המערכות העליונות כלומר שני כדרי השכלים הנפרדים שמהם נכח נשפט על הגלגלים ומהם יול בשפט על התחתונים וזה ש' ויסר א' אופן מרכבותיו. וא"כ דע והתבונן הכלל הגדול

וכל המרבה לספר ביצ"מ כו'. הראשונים פירשו במ"ש רבינו יונה והרא"ה בההיא דברכות ל"ג ע"ב דסימיתניהו לשבחי דמארך. דלא אמרן אלא בתוארים כגון ההוא דאתמר על ההוא דאמר האמיץ

מעשי ד'

דברים אחרים

נשתחרר רוצה לפרנס השחרור ויעשה כל מה שאפשר לו להורות על השחרור המוחלט ואילו לא הוֹלִיחֵנו ר"ל שאילו לא הוֹלִיחֵנו ביד חזקה רק בריווי כמו שהמליח חן לעם כענין מצרים והשאלות ה' אפשר להמליח להם הן לשלחם וכבר יראה שלא נמשך שום תועלת לישראל מהיות מוֹלִיחֵם ביד חזקה הרי אנו ובנינו וב"ב משועבדים שוחררו לעולם גם שלא יקרא עוד עבד עכ"ו

יחפר לו אבר אחר יה' בעל חסרון וכל שבהעדרו חסרון אין במציאותו מעלה ולהפך כל שבהעדרו אין חסרון יש במציאותו מעלה כמו איש המשיב נגן בכלי שיר וכו' ומה מענינים אלה אשר גם מי שאינו יודע חכמה זו אינו בעל חסרון כי לא כל האדם צריך להיות משורר וכגון ולכן יוכל אדם להתפאר עצמו במציאותו ונחקור לכצוא אופן אשר גם בדבר יוֹלִיחֵם ביד חזקה לכן אחר המגיד שאלם ל"ה לפרעה נמל"ה שהטבד המשוחרר שדונו

פ' מהגאון יעב"ץ

כספר בגלה עמוקות

מפני אלה כ"י ממש. שאלו לשם כדי ללקט אותן נלוצות ולהעלותן עמהם (וזה"ל כל הנלוות בכלל. כלום אדם זורע סאל אלא להכניס גורין) וסם עוד העבד רב שפלו עמם. ואלה ב' בחינות רמזות כמו כן כפ' קדש ל'. וכתוב ויאמר משה אל הכהן. סם כפ"ר. השוא אותה לישראל כמלות החמץ

ברילה לא אשלים עד דמפיק ל' סמימי דתאי קלא בקע רקיעין וז"ש ואפי' כלנו חכמים כו' מצוה עלינו לספר היינו כסה וכל המרבה כו' ה"ו משובח בפסוליו של מעלה שה' משבחב כו' כ"ש ישראל אשר כך אפתאר:

דברי חיים

כ"מ כזו הפנין נוגע ליסודי פיקרי דת ומחוק באמונה ולפי ערך התפשטות כח"כ כה מתפשט האור ככללות האומה ולזה אפי' כולנו נזכרים וחכמה התפשטה כעלם מ"מ כמרכה לספר כינוי להסבך הפיפור נדבור וגמר האור כ"ו משובת שבו מתפשט כללות מעלות הקדוש מ"מ לסמדות שאלס וק"ל:

שכחה הרגל

הקצו הגבור ובו אמר להכיר נמלאותיו יחי שרי ואריך וכמ"ש מרן בב"א א"ח סי' ק"ג, וי"ש, וכל הכרבה הספר ביציאת מצרים היו משובת, זה ואין אחר משובת, והוא הכרבה בהוארים כי מנרעות נהן ועליו נאמר סימניהו וכו' זה תורף דבריהם:

כ"ד כנן כי בלחך מלרים ואלה כשנתנו על סיר הכשר ולכסוף יסחמו לו מונויות נמלא כלל ואחד ככלה אלל קיים יוכלו לכולל עורה ועמל ועוד כי לפי שאלר יהכרך כי רכזי ספק לרין מונויות מושפ"י מכלי נמלס אף כפיפור לפי ספק וי"ש כי לני גדול אשימך כס, וזו ש"י ויכלל יוסף אלל אכיו וגו', ועוד נכלר כבוד משנה זו להקן נפלאות תמים דעות נע"ה:

דברים אחרים

שההערר הוא חסרון עכ"ל לבעלה תחשב מציאות, היינו באם ה"י כתחילה בעל כזו באחר מאיבירי ואחר תחבולות שונות הצליח לשמש בשתי ידיו הנה הוא יהנה א"ע ויהפאר כבוציא שלל רב יען כי ה"י ל"י חסרון זה באחר מאיבירי וכצא לו ארובה וכרפא יערב לו המציאות וזהו ענין הכאמר כי ר"ש היה אביר הראי נפשי לך קראי לך תנאי כאומר ראוי לך להתהלל ולתפאר עם הסעלות שיש בו ופירך איני והאמר ר"א אלכלא תורה שמים וארץ לא נתקיימו וא"כ אחר ש"בולת תורה הוא בעים וחסרון ככאמר אם לזכר תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לזך נוצרת כלומר אך בתנאי הזה אתה איש שלם ולא בעי"ט וא"כ אחרי שבהערר התורה הוא חסרון וקאי יערוב לך עתה המציאות ההפאר בו ולהיכבו סעלה וע"י השכיב מעיקרא כי עביר אנשי אדעתא דנפשי קעביר כלומר שהארם נולד עיר פרא וריק ככל ורק בעטל יגיע פוטל כנפשו הקנין הנחמד להבין בהכמת התורה (ווד אדעתא דנפשי קעביר) מעטל נפשו מדעתו וא"כ בטקום שהמציאות בא אחר ההערר יערוב המציאות להיכבו מעלה וריק, וזה מב"ש כאמר המגיד עבדים היינו בו ויוציאנו בו' וכדי שלא יאמר האומר מה פרעה ומלרים לא ה"י שנה כפיפור של יל"מ.

פי' מהגאון יעב"ץ

שנה ותכנס עליהם, אלל אנתו היינו כלפת כמעט גם כמלרים, כי ידע שאל דין ודברים עליו לקחת אנתו לעבדים, ולכשיכ רעה תחת סונה בקבל בירידת אבותינו מלרים, וכו' כמשים ויוליו כי מ"ס כשיי בחיות כיד חוקה כנגד ספ"ר עם כ"י, דלא כנן בל"ה ככור נדוה נעו"ש עליו כ"י מ"ח, שכן כללותו נעו"ש לא יעניו אלהיו ויע עליו חסד לפי המכנים המובנים להיכבו כשפייס, לפיכך יוס אנו עושים וזל לזכר כבימים כפולים נגדים, לפי חילוק המבחן כאומר, וכו' איות ג"כ למכנו כיוס, לזכור שם חפשויתנו פדין עבדים אנתו, כעין מי שחלו עבד וחלו כן תורין שבוכל א"ע יוס אי ואל רבו יוס א' ככה מחייבים אנתו להורות כניעה פס החיות הלו: ואלל, א"ת אס אנותינו אללו וא"ס, אס עה לנו כזה כלילה לשפות וזל ל"מ, שהים לפני כמה אלפים שנה

מטה אהרן

שנים רבות הולרכו להיות מושקעים במלרים בגלות נגד ההומה.

כמרכה לספר כינוי להסבך הפיפור נדבור וגמר האור כ"ו משובת שבו מתפשט כללות מעלות הקדוש מ"מ לסמדות שאלס וק"ל:

צפנת פענח

כמסרנו בידך כמשה עבדים היינו ובמור וזכור והתנוגן ככל זה ככללו זה ותדע עד היכן פניע כת תשובה זו כי ה"ה יכוד ועקר לכל הכורה אחר מ"ס עבדים היינו לפרעה במלרים שהיה כגלות במלרים יומר ממקום אחר כנה זה היה מלך תפלת ה"י והחציו עליו כי מאחר כגור עליו נותן לענין בעדין מודיק אותו גור שהיה גולים במקום מושפט ומלא כל טוב כמלס וכל המונויות מלויים בו חס וזכור אלל כדנה כי כהיה כעבד מושבעת כעבדות קבס כהיות כס המונויות כהשפעה גדולה כלכר תעורת והכעבוד לאנות והכניסו להיות מרכה ודעס ככוכבי כמשים וידוע כולרך יתכרך לסגלות למלרים כדי להיות כמונויות לרוב יוסף אלל אכיו וגו', ועוד נכלר כבוד משנה זו להקן נפלאות תמים דעות נע"ה:

מעשי רי

ה"ה מושבעת לאדוניו וכן בנו וב"ב עד פולס דהל"כ ה"י כפיי טובה ולא ה"י החירות מיהלע חס ה"י מושבעת ופמני זה ג"כ לא רנה כס"י להולילס כדען פרעה רק צמ"כ ע"י מכות ממונות כדופן שלה נכלרו מושבעדים לו כלל וע"ז אחר עבדים היינו לפרעה שהוכר פרעה לומר שאל"י אותו פרעה וחוקן המלריים שבהרדס ככר ימוהו וכפו תמו ה"י נכלרו מושבעדים נכס של פרעה וידוע דכס פרעה אינו שס העלס רק כל מי שנטעה מלך במלרים נקרה כסכ פרעה וזה כאלו אחר שאל לא הולילס כיד חוקה לעולם היינו מושבעדים לתת תשואות הן על ששחררנו ואמר הטובה שטעה הקב"ה עמני שהולילס כיו"ז כדי שיה"י החירות מוחלס ואמר עוד שאין הכיפור מלרים כשאר ספורים שאין אדם מספד לחכירו מטעה שה"י רק למי שלח ידע המטעה הכול אלל כפיפור ילי"מ אפי' למי שידע כל הענין כמו שה"י אפי"ה מלרו עליו לספר ולהזכירו שאלס ה"י הקב"ה מולילס כדען

כחוק, ולא כוכר מלס קדוש ככורות שלטוהם עליו. כי ה"ה אינה מנעת לכס, כי אלל לבידלל כאלמתיים כגולו ככיריהם ולא העבד רב, אלמס כמלס ג"כ שוין כי כה נחרנו, כען מלס ג"י ק"ל (ה"י חיות וזי רפוח לאחרונה ככס כדעס), וזהו הכינוי ככרס כמלסן יחיד לרבים, וחמר מתחלה לעס וכלכון רבים אחר יאלסם ממלרים, כי כחוק יד, ה"ה תחת ספ"ר כה"י זכריים לחוק יד להולילס, לני ואל לא ה"ה פרעה משובת, אלא"כ ככ"י מ"ח, כל מרע"ס כעטנה גדולה בלח עמי, והאלרין כזה כדברים ככחים, ע"ס הדברים האלו נאמר כמכוס גם כעל כהגדס כמ"ס פ"ס לפרעה כמלרים, ר"ל כככול מלרים כמוליס ע"י יוסף, ככה העבדים הגמורים וסס ששחכנדו כערך, אלו היינו עבדי פרעה ככלל כככול כדי לתקנס כלאור, כן לא כעביר אותו כחומר וכלגנים, רה לעס כ"י כהיל

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה

כתונה פסים

מעשה בר"א כו' משום דהובא בילקוט חרש שיש על ק"ש שהוא כדי לחקוניחמא אדה"ר כו' ומבואר בהד"א דאדה"ר חטא ומיטא הארץ ולא לתקן חטאו ולויתא השתא דאסרת דאפי' הת"ח צריך

סמח משה

מעשה ברבי אליעזר כו' שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים בינ"מ כל היתו בחמה והיו מספרים ומאירין בינ"מ

צפנת פענח

מעשה בר"א. כבר ידעת סוד אלה החכמים שהיו גדולי חכמי ישראל במעשה מרכבה. כסוד שני סדר הטבע. כי לא כלל מהראב"ה היו מקובלים במעשה מרכבה כשמעמל וכבר היה אומר זה לזה כלן מדכרוך אלל

גבורות ה'

מעשה כו' מחובר אל האמור למעלה אפי' כלנו חכמים כו' והנה לתוך קושי' הרשב"א ורבים תירלו לפי שלריך להזכיר ינ"מ בפרשת

נחמי מים

מעשה ברבי אליעזר וכו' ורש"י כו' שהיו מסובים בבני ברק וכו'. יש לדקדק מה ששיענו על הגדה. שהיו מסובים בבני ברק. וכל שיש לדקדק איך היסב ר"ע לפני ר"א שהוא רבו דק"ל כסמים דף ק"ח דתלמוד לפני רבו אין לריך הסבה. וזה ידוע דרש"ק היה תלמידו של ר"א הגדול. ומבואר בפוסקים שדקדקו מלפניו כסמים וסכל

מעשי ד'

כי אדם שיספר שהי' עבד ושאלונו שחוררו מרלוני גנאי הוא לו ולא שנה וז"ש מלוא עלינו לספר בינ"מ ולומר ג"כ בכל הסיפור שכל המספר הי' משוכה וא"כ עיקר הסיפור לבנים הוא לומר להם שכל המספר בינ"מ הי' משוכה ולינו גנאי לו והרי הוא כאלו אחר מלוא עלינו להסר ולומר שכל המספר הרי הוא משוכה ואין אומרו עבדים היינו משוכה אל השינויים שפושט לבב שהוא מן המדות המנוונות ש"ל שאל היות ומשוכה שאל השינויים באל אח"כ כמ"ש מלה זו שאלו אוכלים וכן מרור זה שהיו אוכלים אכל משוכה הטובין גם הוא בכלל אומרו עבדים היינו כי אין עבדים מעבילין קודם הכעודה רק שהרים והמלכיה לעורר התלואה ובדרכנו זה יתיישנו כל הספיקות שנתעוררו בזה הפרק:

פ' בהגאון יעב"ץ

באכזה י' לייב גם הגירסא לפרש תר רחוק וזה הוא. וכל' לפיכך שיהא השערה היה במלוא וק"ל: חכמים, מכה המור ובכל קוים: גבורים, מכוני דבר מתק דבר: זקנים, כמבטו. כי דוס שיש ידועה חכמה: יורשים, קשטניו כמבטו טבעו או ע"י הפע אלה: והרי אלו ד' מדרגות זו ע"י דוס: מצינו. עלינו כמ"ל דמיוני היה מלה חכמים הלא. אכל במקום כן שאל לא דובר. כי אלו היות היה מן המורה כמלה. ומה שכן מדרגין עליה עמ"ק: ורבי

ריטב"א

מעשה כו' מביא רא'י ממה שהיו חכמים גדולים וספרו כל הלילה בינ"מ ובמכילתין אמרו יכלה השכינה לירד לתחתונים לכך צריכים אנו

פ' הגר"א

מעשה ברבי אליעזר וכו'. כלומר מביא ראיה על כ' דברים ה"ל. אחד אפי' כלנו חכמים כו' מלוא

הלילה להודיע לנו שגם שחמשה זקנים הללו היו גדולים בחמה והיו מספרים ומאירין בינ"מ

כוונות פשוטות

מעשה ברבי כו' שהיו חכמים גדולים והיו מספרים בינ"מ כל הלילה ומחזיבות

וכבר אזל גמ' ר' פלוני סוד נקי קמים דר' פלוני

אור ישראל

מעשה בר"א כו' והיו מספרים בינ"מ כל אותו הלילה ופלא על המגיד אותו למה לי ה' לו לומר כל

למה אין אנו מברכין על מלות סיפור ינ"מ

שובע שמוחה

מעשה גר"א ור"י כו' והיו מספרים בינ"מ כו' כבר כתבנו היותא מלשון ספיר ואור, עד שבאו תלמידיהם כו' תביע זמן ק"ש של שחרית אורו על דרך דירוע ד' ק"ש תן וק"ש של שחרית גדולה מכולן והם היו מבייכין יחדו גדול כמו בק"ש של שחרית ור' יבסר:

דברים אחרים

לנו לשמיח עצמנו בדבר שבמציאות אין מעלה כאשר לא יערב מציאות החששית לכל הסון לאומים אבל בהיפך העדר החששית הוא חסרון וא"כ איך יערב לנו מציאותו להתאמר בו לחשוב מעלה ע"ז מים ואמר ואילו לא הוציא הקב"ה כו' משיעבדים היינו כלומר היינו נשואים גם אנחנו במעבדנו כאותו ההעדר שהי' תחלה וא"כ אחר ההעדר יחייב לנו המציאות להחשיבו מעלה לשמוח בו והוא דבר יקר מאוד:

בסעודה רק אל שינוי ההסיבה המורה על דוס רוס הלב והגלוה מנינה בענין הזה משוכה זו שאלו אוכלים וכן מרור זה שהיו אוכלים אכל משוכה הטובין גם הוא בכלל אומרו עבדים היינו כי אין עבדים מעבילין קודם הכעודה רק שהרים והמלכיה לעורר התלואה ובדרכנו זה יתיישנו כל הספיקות שנתעוררו בזה הפרק:

שה וכבר נתיימן הדבר. אל תבין כי זקנה אומתך. כי אלו לא הוציא הקב"ה את (לכחות עמו ופלא שבו. או הוא כמו עב) אמתיו. כמות אבות ביהם להבטת קיומם או עמ"ל שאל היו מספקין וכוונתו לכוונתו משה. ללא הסבור דבר. אף כי בזמן הזה בתפא זכות אבות בהנהגת היינו נשואים מבעבדים כו' מלוא הסם העש ללו משה. כן ודאי הורה עלינו נשואת כל דברי הלילה הוצא לתק עומד: היינו נשואים. הי' במחור ויערי וקטן. אף

זרבי עקיבא ירבי טרפון שהיו מקבין בבני ברק ודיו

ריטב"א

כתונת פסים

ר"א חייב אדם לעסוק בה' פסח עד חלות לפי שהוא סובר שזמן אכילת פסח וההלל עד שנאכלו ומסדר ההגדה לא נראה לו כן אלא כרכנן מספרים ביצי'ם כל הלילה ואעפ"י שהיו כלם חכמים

לספר ביצי'ם ברי ליתוריר הקבי"ה לטטה (כמבואר בספרי' בסעה סתקנין למ"ד אילן שאכל אהר"ר חטה ה' וברי' כוסות ל"ד גפן ה' מרור הוא מין ירק אותיות קר"י ג"כ לתקן חטא אהר"ר) ובלא"ד אין השכינה עמו א"ש דמעשה ברא' ור"י כו' שהיו

פ"י הגר"א

מטה משה

לספר שהרי כלם היו חכמים גדולים בתכונה ובחכמה ודעתה כי שספרו כל הלילה ומוכח מזה שצ"ח להרכות לספר ביצי'ת מלרים כפי שכלם. שהרי ספרו כל הלילה והיו מספרים עוד יותר רק שכלו תלמידים ואמרו הגיע כו' :

כל הגלות הנקרא לילה וכמש"כ לעיל שהקב"ה לאחר למשה אהי' אשר אהי' שיהי' עמכם בגלות זה וכן בשאר גלויות כלומר שמגלות מלרים שאנאלם יהי' נעשה הכנה על הגלויות האחרות

והנה יש לדקדק וכי בעלמם לא ידעו זה שהולרכו תלמידיהם לומר להם ואמרו"ר חידן כי לרוב התדבקם בהקב"ה לא ידעו אם הוא יום או לילה ודפה"ח ולפי דבריו יבוא ג"כ ע"כ כי התנאים האלה עשו הכנה והאירו מילי"מ על כל הגלויות שיהי' ביבנתיו לעשות יחודים והתלמידים הרגישו כ"ו ואמרו רבותינו הגיע זמן ק"ש היחוד ש שחרי"ג שישחר ויבקר הש"י לגאלנו במהרה אמן :

כוונות פשוטות

צפנת פענח

המנוח ה'י' להם הזמן קצר מאוד שלא הרגישו עד שעלה עמוד השחר ובאי' התלמידים ואמרו כבוד מעשה מרכבה וכבר ידעת מ"ש כרע"ק נכנס בשלום ויאל בשלום. ואחר כך התבונן בסוד יציאת מרים וסוד חג הפסח והלכותיו ובמלתיו וסוד מלך ומרוד ושאר סענינים השייכים לשם כלם נכללים בסודות השנה ענינה השגם

וגפים ואשלוח וכו' עולם דחשי' כהן היו פסוקים בסדר מרכבה כסוד שינוי מנהגו של עולם פ"ל סניס. וכבר נודע שרבו החכמים האלקיים הסודרים במשנה זו שהיו מיוחדים בסוד מעשה מרכבה וכבר ידעת מ"ש כרע"ק נכנס בשלום ויאל בשלום. ואחר כך התבונן בסוד יציאת מרים וסוד חג הפסח והלכותיו ובמלתיו וסוד מלך ומרוד ושאר סענינים השייכים לשם כלם נכללים בסודות השנה ענינה השגם

אור ישראל

גבורות ה'

כלילם וז"ל דהנס רחמי כס' הקדוש איה"ח מש"כ על והגדת לבניך כ"ה לאמור יכול כיום כו' אלא כמנהג שמו"מ מונחים. לפיכך והנה יפלא למה יאמר הקורא כיום היום ע"ז אחר האכ' במתן שפתיו יספר לבני ויחזיר עיניו השגורים מחשבת ליל אשר יראה גדולת הכבוד ב"ה אכינו אלהי ישראל מה שהפניח לעשות להאבות לנו גדולתו ואנו מכירים בעין גלוי עזיאותו ותחיתו וגם שאין אלקיו מבלעדיהם הכל בידי והלילה היום כיום יחזיר לבן הנכנס מדעת פ"ס אחר כיום היום כי הלילה היום כיום יחזיר לבן הנכנס מדעת פ"ס אחר לו הלילה יודע כי עיקר הגאולה ה'י' אחר חלות ויבטיח"ט שכינתו להאיר עיני תבנת ישראל אכל התבטחם האלה ה'י' מספרים עליון כסוד ויהלום שם האור עיני התלמידים

לזינת וא"כ כבר יאל י"ח המנוח ע"י חמירת פ' לזינת בק"ש ולזה פירשו מזה עלינו לספר ביצי'מ דהיינו כיום משום דכתיב בפ' לזינת ורחיטת אורו דמירי כיום בזמן רחיה וכל המרבה לספר גם בלילה ה"ו משוכה מדכתיב כ"י חידן לרכות הלילות ומביא רחיה מהמעשה שהיו חכמים גדולים והיו מספרים כל הלילה והיו מהבנים המנוח ולכן הולך נומה שהיו מסיבין בבני ברק שלא תאמר שלא לשם מנוח של הלילה היום היו מספרים כל הלילה ביצי'מ

רק בשביל שהיו רוצים ללמוד לבן אחר שהיו מסובין בבני ברק ואם היו לימודים ה'י' לו לומר יטוסקים בכהמ"ר ועוד ראי' שאמר עד שכלו תלמידיהם ואם היו עוסקים כדרך העוסקים בתורה ודאי היו התלמידים אולם כשעת לימוד רק בשאר שהיו רק לקיים מצות הסיפור לכן לא היו התלמידים עמם ולא בלו לשם רק להזכירם שהגיע זמן ק"ש ושלא תקשה האין

נשפי מים

מהעשה נסים והיו מספרים ביצי'מ (כל הלילה) ואין ספק בלא ה'י' שם ענין סיפור הליכה לבד כי לזה ר"ח טעה אחת ה'י' לומר רק ע"כ שהם דרשו וחקרו על כל פרט ופרט לזוהי לורך עונה ה'י' כי להם והאין שה'י' לופה ומביט בצינה הוא שה'י' כד בטיבה ההוא להטיב עד סוף כל הדורות עד שנחמר על כל מונח וטיבה כי לעולם הדור :

כו דא"סורא איכא להם מנח מורא וכבוד רבו. וז"ל שרא' נתן לו רשות להם. ומכאן ברמב"ם בשו"ת לו רבו רשות רשאי. ובכ"ז דקדק מאין לא זה והרמב"ם דמיתו רשות מוטיל. ולפי"ם מוכח שטובל הוא. אך מוצא בדברי הסופרים דאין על רבו חוב ליתן לו רשות להם. רק אם יראה רבו יתן לו רשות והנה מוצא ביה"ח בע"ז ס"י תש"כ. וחז"ל בשם רבה פתחים שהקפיד ר"ח נגד רע"ז ולא הלך לו כבוד לפי ערך גדולתו וכל יתגלה ח"ו אך חז"ל נאדרת איהם שבתקוני' לורך לחלק לו כבוד. והנה מלנו בית דין של הע"ק היה בבני ברק כדאמרינן בסנהדרין. וזה שהמשינו על ההגדה דהיו שם חכמים ח"ו עקיבא כבוד ונתן לו רשות להם מנח מורא וכו' על הע"ק. וזה תלמידו של ר"י אלישור הגדול משום שה'י' בבני ברק. ומש"כ חז"ל לו ר"א כבוד ורבה ענינה

בתונה פסים

אעפ"כ היו מספרין בו' ובדואי ירדה השכינה ע"י סיפורם והוא שאצי עור לתקון ק"ש ולתקן הוא אזהיר להוריד השכינה למטה אמ"ה אמרו להם התלמידים רבותינו הגיע זמן קיש צריך גיב לתקונים אחרים כנודע ליורעי חן:

דאמרו עד עמוד השחר וכן הלכה אעפ"כ ראו
הוא להחמיר והחס הוא מפני החשש שיאמרו
שמה כבר הגיע חלות ועי"ל כי חבמים הללו
לאחר שסיימו ד' כוסות האריכו בענין יצ"ת:

כוונות פשמיות

אלהית וקבלה יש על היות אלו החכמים המיוחדים לקבלת
מעשה מרכזת מסיני כד פמוד הימיני הקדוש החסיד ר'
יחזק סני והור רן הקדוש ר' אברהם שורש לקדש. ונאמת
זו י"גם על היללה שלם. וא"כ לא וראש ביני הנ"פ פסוד
בגדה זו שאנו רגילים לאמרה:

כבר הגיע זמן ק"פ ש"ס ואלמלא ק"ס שהיה
מלווה עוברת לא היו נמנעים חלספר עוד ביל"מ:
כי לפיכך באלו ראו לדרוש ולחקור על סוד מה נשתנה
יליאת מלכים וסוד סדכרים הנכב

אור ישראל

היו מונעים השניה מעיניהם ביו"ט אחר שלא היה להם לער כי מחבוב המלכה ה' הזמן קצר להם מאד שלא הרגישו עד שטלה עמוד השחר ובאז לתלמידיהם ואמרו כי כבר הגיע זמן ק"ש של שמרים :

כל אותו הלילה גם תי' הראב"ה נבספיר י"מ עד שכל התלמידים ואחריו כדכ הכינים ומק"ש' אשר היה מורה על גודל קבלת שום"ס' אס' ישראל המה שעתלן ובקומתן כהיל' הוי' כל שאל אשר ויזכי שחרית ואחמ' וישראל שפרכים לא יא' י"ח ר"ל שחרית הוא הסת אשר ישראל התלחמן אז יכירו כי ההם חסדי ה'ל' הכסוב אשר עושה עמו ובפרכים אז גם אס' יכירו ר'ות' ר"ל אשר אמת ואמונה להאמין כי לא יעוה ה' חסדו מאמתו תמיד בלא הוא בעת זרה ר"ל אשרו התלמידים די' לנו אס' כי פליגי כיוס'

ר"ע מברטנורה

אמר ראב"ע הרי אני כו'. לא אמר שנשים
שנה. כי באמת נעיר לימים ה'. והיה
שם במו ונזרקה בו שיבה וחזר כוקן בן שנשים

אמר ראב"ע הריני כבן שבעים שנה כו' הייתי נראה זקן ולא זקן כמש' אלא שהלכינו שערותיי מרבה לשנות וללמוד ולקרות יום ולילה עד אשר

ביאור על ר"ע מברסגורה

בבן שבעים שנה מי' הרב שהלבינו שעדותיו כדי
 שיהא ראוי לגישאות חכא איתא בש"ס סדק תפלת
 נא לרמו להא דחכא הר"י ז"ל בספר הגלגולים

בר"ה הר"א כבן שבעים שנה כו' הייתי
נראה זקן ולא זקן ממש עה"ל והא
דל"א הרי אני בזקן ואמר כבן ע' שנה דוקא

כל בו

אמר ראנ"ע כו' ולא זכיתי כו' ותמוה דא"כ
קודם שדרשה ב"ו לא היו מזכירין בלילות

אמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה. מי ולא בן שבעים שקפצה עליו וקנה כשתמנה נשיא שלא יחלקו על נשיאותו אם יתראה בחור. כמו ששנינו בברכות אהדרו ליה תליסר דרי חיותא

פני יהושע

הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר ילידת מצרים
בילות פד דרבה ב"ו. הבין מ"ם הרי אני כבן
שבעים שנה עין רבי ורמב"ם ולפ"ד הכוונה פה
אלא מאי תלמיד ותיק במאה שנים. ובענין כתב יפ"ת

אמר ראב"ע כו' ולא זכיתי כו' וקשה א"כ מקודם שידע הדרש לא היו מזכירין א"כ

מקור הברכה

אמר רשב"ע וכו' בנח" וכי מזכירים יצ"ח נוח
המשיח וכו' רבים הקשו ע"ז א"כ מלח נחמו
לזמן ובטילות לע"ז וזו תשובתי מלח"ק (שואכילת מלח
ומניעת חמך לא יאבדעלוגם לע"ז לך וזכרתי יצ"ח הכונה
לזמן

[illegible]

זִכְרֵי שְׁתֵּאמַר יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּלִילוֹת עַד שְׁדִרְשָׁה בֵּן

פי הרמב"ם

ר"ע מברטנורה

יום ששנו אותו נשיא כדי שיראה וכן וראוי לנשיאות ואותו היום דרש בן זומא מקרא זה:

שנה והיתה התחלה השיבה בראינו כמו שנתבאר בנמרא ברכות (ד' כ"ח ע"י"ש) שסייעוהו מן השמים ע"פ נב) ואמר בענין חמיהה. הרי אני לא זכיתי לדעת הרמו שגרמו בכתוב בחיוב קריאת פרשת לילית כלילה. עד שדרשה בן זומא:

היום יו"ט

ביאור על ר"ע מברטנורה

דראב"ע ה' גלגול שמואל הרמתי שחי ג"כ שנים וראב"ע כשאמר דבר זה בשעה שזינורו לנביא ה' בן י"ח שנה נמלא הו"ח שנה בלידוק הג"כ וזהו דדייק ואמר הרי אני בב"ן ולא אמר כשנעים אלא הכי פירושו הרי אני כשמואל שחי ב"ן שנים:

כל בו

הראב"ד

ולא זכיתי פירוש לא נצטונו חבירי החולקים עלי בדבר שתאמר יציאת מצרים כלילות שהיו אומרים שציקר הגזולה ביום ואני לא נצטונו על זה לפי שהייתי יהודי בטובים שנים עד שבא בן זומא וסייעני בדרש שדרש ולשון זכיתי נצטונו מלשון זכורו לרבנן. וכן טאן דובי למלכא:

וא"כ לא היו אומרים פ' לילית גם לא אחת ואמונה והלא מהיובים לומר שנים לפניה ושנים לאחריה, אלא הא דאמר לא זכיתי היינו מדאורייתא אבל מדרבנן מזכירין:

דברי שאיל

פני יהושע

אמאי תני משקרא מזכירין יו"ט כלילות וי"ל דלעולם אע"ג שלא ידעו הדבוי דכל ימי חייו היו מזכירין מסוס דכתיב והניח בו יומם ולילה משמע דלרף להיות היום ולילה שנים וכמו דביום מזכירין גם כלילה מזכירין וק"ל:

שם לכלל אנושי גדול עד פה תבוא. ולא יוכל לטכור עד ור' בון מלא ככ"ח שנים מה שלא מלא תלמיד כמלא שנים ולה כיון ראב"ע הרי אני כבן שנעים שנה וככ"ו לא זכיתי למלא ראי' שתאמר יציאת מצרים כלילות עד שדרשה בן זומא והוא ה' בחור חריף כמ"ס הרשב"א בס"ו מאבות וזכה סוף ומלא ראי' מה"ט וזהו פנות רוח של ראב"ע שנכנס לפני כ"ו לעיר לימים. כי חלקו גדול מאד בתורם:

מקור הברכה

הרשב"א

שם כה י"מ וזוהי גם כלילה כגון פ' ריבית ופ' משקלות וי"ל דזה הקו' נכלול כמה שמקשה הנח' י"ב ב' פרשת לילית מפני מה קבעה אחר ריבית מפני שיש בה ה' דברים י"מ עול מצות ודעת מינים ההכור עכירה והכור פ"ו פ"כ ור"ל דנאמת יוכל אדם לזאת י"מ זכירת יו"ט כלילות כפרשה אחרת ולא קבעו לומר פרשה לילית כלילות אלא מה שיש בן זומא ולא נקט עד שאמר בן זומא כפי הלשון שאמר אלא

כדי שזכור כפרה הנכסיע שעה לנו ה"ש ועם הזכירה הולת נקבע בנפשו שיהיה המשגיה והיכול שלא ימנעו מונע בשום דבר ונס תחזוק בנפשו ויטו מזה הכטחון והתכלית ההוא שמור בהזכירנו

בה"ט דברים: עד שדרשה בן זומא כ"ו הא דנקט עד שדרשה בן זומא ולא נקט עד שאמר בן זומא כפי הלשון שאמר אלא

בנין אריאל

חת"ם סופר

אמר ראב"ע כ"ו וי"ל כמה פליגי וי"ל דלכאורה יש להוכיח דמזכירין יו"ט כלילות דהנה כ"פ ע"פ ילפינן גז"ש זכירה וזכירה דלרף להזכיר כלילה והא דכתיב זכור את יום השבת היינו

א"ר אלעזר כ"פ. י' לדקדק טובה כזה. ואכתוב הולמ"ד דהנה אמרו חז"ל בס"ד דמגילה זכור יכול כלל ת"ל לא תשכח. הרי שכתב הלכ אומר. ומה אני מקיים זכור יו"ט כקידוש ונדף ק"י מכוון דעיקר קידוש

שובע שמחות

צנצנה מנחם

אמר ראב"ע כ"ו ולא זכיתי כו' והקדו המסופרים הא לא ה' רק י"ח שנים ומה לא זכיתי וי"ל דלמאן נצטו אמר לנו כ"ו לחמשי וכו' מזכירין יו"ט למחשבת והא כתיב ולא יאמרו חז"ל אלא שנה אחת את כ"ו משגיה כ"א טו' עיקר וי"מ ספל כיולא בו מצינו דאמר הקב"ה ליעקב לא

אמר ר' אלעזר ב"ע הרי אני כבן שבעים שנה כו' יח"א ימי חייו כו' כל ימי חייו הערה"ב ולכאורה למה לו להביא דברי חכמים כיון שאין הלכה כדבריהם

אמר לו לא שתפקר י"מ ממקומה אלא שתאכזר שטוד מלכות

יריעות שלמה

זכור יו"ט כלילות אלא כיון דנאמת ל"ה בן שנעים שנים רק נעשה כבן שנעים א"כ מה ענין למה בלא זכה להיות נאמר יו"ט כלילות וליישב זה נראה דהנה טעם שכתב המנחם

אמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי כו'. הקדו המסופרים כמלאה א"כ ה"י נאמת בן שנעים שנה ה' מידוע דאף שכבר האריך ימים מ"מ לא זכה להיות

וּמָא שְׁנָאֵמָר לְמַעַן תִּזְכּוֹר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ. יְמֵי חַיֶּיךָ הַיָּמִים. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ הַלֵּילוֹת. וְחֻמְסִים אוֹמְרִים יְמֵי חַיֶּיךָ הָעוֹלָם הַזֶּה. כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ לְהִבְיָא לַיְמוֹת הַמְּשִׁיחַ :

ספור הברכה

הרשב"א

אומרים (וחכמים אומרים) ולא נקט וחכמים דרשו משום
דכן וזמא היה מן הדרשנים שדרשו טעמי התורה כדחק
בסוף סופה משמת בן וזמא כעלו הדרשנים ופי' רש"י
שפי' בקי כטעמי המקראות כדאמר לא זכיתי שחאמר י"מ

חתם סופר

בכניסת חס שהוא לילה וה"ה למען תזכור ע"כ
נמי כלילה דהא ילפינן זכירה וזכירה וע"כ מוכח
ככ"ו וי"ל דלרבנן דראב"ע חפילות אבות תיקנוס
ויעקב תיקן ח"ט ומזוה להחפיל מעט"י כמו
שהחפיל יעקב וכ"כ החוס' ברכות כ"א ע"ב ד"ה יעקב
מבט"י וי"ה זכירה י"מ כלילות ע"ש רכ"ז ע"ב דמאן דיללוי
ש"ס בע"ש מקדש על הכוס בע"ש ולא מוכח וי"ה וידוע דר"ג
ס"ל תע"ח ור"י ס"ל רשית ופי"ו העבירו לר"ג מנשואותיו ומינוהו

שובע שמחות

צנצנה מנחם

רק כר"א ב"ע ועוד קשה קצת על רבינו והקדוש
דסידר דבריהם בשם חכמים רבים דהרי אין הלכה
במזמור והי"ל לשנות דבריהם בלשון יחיד ע"כ אפי"ר
לומר דחכמים ג"כ מודים לראב"ע דמוכרין יצ"מ
בלילות אלא דלא צריכין לרובי' דכל דפשיטא
דימי חייך העוה"ה משמע אפי"ר בלילות או סיחורא
דחייך דמי ימים ולא לילות הו"ל למכתב כל ימים
וסדכתיב ימי חייך משמע העוה"ה בכללו אפי"ר לילות

יקרא עוד שכן יעקב כ"א ישראל ואפי"ר קרא לו אחי"כ יעקב
ובאמת מקשה גמתי אהא דאמרין הקורא לאכדכס אכנס
פוכר כעשה אלא מעשה הקורא ליעקב יעקב נמי ומתקן
ל"ה דאכדכ"י קרא ונרין להבין למה באמת אכדכ"י קרא
דוקא כייעקב ונראה דהנה מנואר העשם דאכדכ"י התורה
שחזור ולקרות לאכדכס אכנס משום דמעלין בקודש ואין
מורידין אף דלכ"י יעקב הוא גרס כל העשר של גלות כהה
שלה ליוסף במקום סכנה מאז נתגלגלו וירדו אבותינו
למצרים ולהבא אכדכ"י רחשנא והנה כ"ל העשם דעלונת

כ"ו וחכמים תלוי ג"כ אי אמרינן מעלין בקודש ואין מורידין
יפ"מ כלילות וי"ה דרשו לימות המשיח משום דכתיב ולא
מורידין וחכמים סברו מורידין מ"ה מוכרין ג"כ לימות המשיח מוכרין
דכל ואין מוכרין יצ"מ כלילות והנה מנואר

פי' הגר"א

מהרש"א

כל ימי חייך. פי' דמלת כל י"ס לו כ' משמעות. (א) תדיר
כל היום הבוא ולא יזמר ואינו מוכרת שיבת תמיד כל
הימים. (ב) לשון תמידות כלי העסק כל הימים ואינו מוכרת
שיבה כל היום כזה דוקא. וזהו כח כחוב כל ימי חייך

ימי חייך הימים כו' יש לדקדק לא יכתוב ימי
'דמשמע ימים) ולא יכתוב כל לרבו ונ"ל
למאי דקאמרין בגמ' דהכל מודים שנאלו ישראל
מבערב וכשיאלו יאלו ביום שנאמר ממחרת
הפסח יאלו ב"י ביד רמה וכתיב הוליאך ה' אלקין מתצרים לילה
מלמד שהחילה להם גאולה

תוס' רע"א

חסדה גנוזה

כל ימי חייך להביא לימות המשיח וקשה למה
לו לומר להביא הול"ל בקינור ימי חייך
לימות המשיח כמו שאמר ימי חייך העוה"ה.

וחכמים י"ל למה לי להזכיר וחכ"ל כיון דלדידיה סל
כשיטת בן וזמא דכל לרבות כלילות ונראה על
פי דאמרין בגמ' דלגב וכו' ב"ה שיקבעו הלכה כמותם
אשכח דהו' ענוים וכשהיו מוכרים דכריהם היו מוכרים
גם דכרי כ"ס ולכן ראב"ע היה יודע דרשת בן וזמא רק
שכיה מוכר ג"כ וחכ"ל אי"כ ענוה גדולה שמזכיר דכרי
וזמא וכו' וחכ"ל פי' שהיה מזכיר דדרשתו גם דכרי חכמים
אזי מוכת מכת ענותנותו דהלכה כמותו: למען תזכור את

יריעות שלכה

בשעה לו נס כזה וח"א כמה נדע אד"ו ששתיה עלי
סדרי כראשית. ולפי"ו הי"ה הני נסים שפשה לישראל כלילה
היו בל"ה העשע כהריגת בכורים ומה שמה כדונג כל ע"ו
שלהם

חכמים וכו' אס מוכרין יצ"מ כלילות תלוי כמה בחקר
סכ"ס אס גם שלא כדרך העטע פדף או כדרך העטע פדף
וכ' שהוא פלוגתא ככ"ה דשנת ס"ה גבי ח"א גדול אדכ זה

בנין אריאל

ע"מ אפי"ג דדרש כל לרבות בלילות מ"מ אין הוכחה שיחייב לומר כשה עד שדרכה בן זומא בענין זה כיון דמי חייך הומים ויחמים כ"ע מידים בלרר כשה עיי"ש בגמ' והשתא נהרבה נמי לילות מכל לשנין אמרנא כשה והמשים שבינו דלפי' בלב א"ל זכירה בלילה דהא חתכנו מכל היט לשנין אמרנא לימות המשיח וכו'ל:

לראש"ש והסביו מן השמים דהרי נעשה לו גם וכן קיי"ל דה"ע רשות והנה למאן דס"ל אכוח הקנו ת"ע חובה ומאן דס"ל תפלות נגד תמידין הקנו סבר ת"ע רשות דהא תקנו נגד אנרים ופדרים ואיין חובה להקפידם בלילה וגם אין להחפול של שבת בע"ש ושפיר מוכח דמוכירין יל"מ בלילות מו"ש כנ"ל וזה שאמר הריני כבן שבעים שנה ומוכח דהלכה כר"י דת"ע רשות דהוא נגד אנרים דתמידין דאיין חובה וא"ל להקדים ש"ס בערב שבת ושפיר מוכח דמוכירין אפ"ה לא זכיתי ודוק:

שובע שמהרה

ומריבו דכל אחי' לימות המשיח וכו' אפ"ל קושי' הפני' אהא דאמר ראב"ע ולא זכירה כו' עד שדרשה בן זומא כו' כיון דלא ידע דרשה דב"נ כנ"ל דמוכירין יצ"מ בלילות ולפס"ש א"ש דנשקא ל' מימי חייך העה"ז אפי' לילות אלא דחכמים אחרים פליגי עלי' ודרשו וכו' חייך ולא לילות עד שדרשו בן זומא מריבו דכל וחכמים דמהניין הג"ל כראב"ע וא"ש וכו'ל:

צנצנה בנחם

בנח"מ כ"ס דענין הנשמות בל ראש"ש ה' מחמת שהקפידו על ר"ב ליער לרי' יהושע ואח"כ כשהו ר"ג ופי"ס לרי' ומיני לר"ג במקומו דנו להפכיר את ראש"ש רק לא הפכירו מבוס דמענין בקודם וא"כ לוחא ראש"ש תיבך כמותאם לביא שחר מזה שלא ישכרוהו מביאמו ולכן ר"ה להחיות כפי כל הסברה דמענין בקודם ולזה אמר מוכירין יל"מ בלילות רק לא קבנו מענו כשהטוב כונע ולזה אמר כרי חני היום כבן שבעים שנה ולא זכיתי שלא רנו שפי" וכן וביא פנים ודרש דרכים וקבלו ממנו דדוק:

להכסים פ"ו יפן רחשנו אחי' כונע עד שפ"ל כ"ו שפי" וכן וביא פנים ודרש דרכים וקבלו ממנו דדוק:

מהרש"א

מבערב ולזה אי לא ה' כתיב ימי ולא כל ה' אפשר להסתפק בו א"ל לזכור יל"מ גם בלילה כיון דעיקר גאולה ויציאה ה' ביום ולהכי כתיב ימי וכתיב כל להורות לנו א"ס ה' עיקר גאולה ה' ביום יש לזכור גם בלילה כיון דאיכא מיהת התהלך גאולה בלילה ורבנן פליגי עלי' דדא"י ימי נא למעט מבוס דעיקר גאולה ויציאה ביום וכל לרבות לימות המשיח:

פ' הגר"א

בן זומא סבר שפירשו כמו כל היום כזה וחשבו בזה בלילה ככלל הדיבור והמשים סוגרים שפירשו כל הוא כמו כל היום דהיינו להביא לימות המשיח אבל אין ככלל ריבוי זה כל הלילות:

הרמ"ר

וגרסה דהמשה בל להשמיענו מחלת להביא דאע"ג דמוכירין עכ"ל הוא טפילה לשעבוד מלכויות וק"ל:

חמדה גנוזה

יום לאחר. נ"ל ביאור החפך לבן החקרא לא האכל פלוי חתך בנעת ימים האכל פלוי מלות לחם עוני למען חזקוהו את יום לאחר מאדן מזרז לפי הירוש' ב' אלפים ימות המשיח באפי' לא חטאו יבדלו ולא גלו מארצם אפי' היה משה נדקנו כומנו בלי קדימה שפודו מלכות בודאי היה לא היה מקום ליתן הודאה על הגאולה שבעבור מלכויות כיון דהא היו כלל. והנה מצינו בחדש דרבו דו"ל על פסוק בלתי יהודה משוני כבדיל באלו חתך כשה ויהי' חתך כשה נהם עוני וחס אכלו חתך וזה משוני ולפי' י' לומר כך פירוש הכתוב לא תחבל עליו חתך אלא מלות לחם עוני כי א"ו באלה מלות ולא חתך השבו לפעם בלחכם ולא חתכו חתכו ולא תתעבדו שבעבור מלכויות וכסיות כן חתכו לזכור את יום לאחר מאדן מזרז כל ימי חייך א"ל לימות המשיח שלא יחס מקום לזכור שפוד מלכויות כיון שלא יהיה כלל אלא יציאת מזרז בלבד ולפי' תחקרו דברי החקרא יסב:

יריעות שלמה

היו גם כד"ש וכו' דכל המעשה היו בו מעלה בלילה גסים בלכדה"ט וכיום גם גאולה משני' הא ולכן מקוים הם ומוכירין אף בלילה והנה לראש"ש נעשה גם בלכדה"ט שבת"י בזה נעשה זמן ואם גם בלכדה"ט גרש היו לו כיון כנס זה ויחסי ב"י סוב לו שגא ימי' נעשה לו גם כלל מביאמו פלוי סדרי בראשית אכל למד דגם שלא כד"ש עדיף הו"ל כבוד כנס זה ולכן מחמת שבעה לו גם כזה ה' חתך בחד' דמוכירין יל"מ בלילות וי"מ הריני כבן שבעים שנה ולא זכיתי בהאמר יל"מ בלילות דזה כיו' לטובה אם ה' מוכירין גם בלילות וליה גם זה לו נגזר וכן מלך.

בזהם אכל מה שילאו ביום היו גם כדרך הטעם כי לולא הקד"ש הכידו לב מזרז ככר ה' מחלת מדעתם רק הקב"ה הכידו לבם אכל כיון שטל מהם הסככרה בזכ ושהו על דעתם ומזרזים בלוח אחס א"ב גם זה כיו' כדרך הטעם ולכן מיד אחי' יל"מ בלילות ס"ל דגם בלא כדרך הטעם גרש ולכן מחי' אין מעלה בלילה דמזל בגאולה ה' מאורחא לא היו גאולה מפליחא ומזל כנס אדרבא כנס בלכדה"ט גרש ולכן סוכרין התכמים דאין מוכירין יל"מ בלילה כלל וכו' סבר דגם בלא כד"ש עדיף ולכן נבי דבניה"י ה' בו מעלה בלא ה' בו גאולה מפליחא אכל י' בו מעלה אחרת דהי' בו גם בלא כד"ש מא"כ ביום

ברוך המקום. ברוך הוא. ברוך שנתן תורה לעמו ישראל. ברוך הוא. בנגד ארבעה

רי"ב א

כל בו

ברוך המקום וכו' ברוך שנתן תורה וכו'. מני
שליך לדרוש ד' פטוקים חלוקים בענינים
שנאמרו בתורה בענין ד' גנים לכך מחיל
לברך את השם שנתן לנו תורה שלימה. כי אחרי
אשר נאלנו ממלכים קרבנו לפני ה' סיני כמו
שיענו בתחילה ע"י משרע"ה כמ"ש הכתוב
הזה. ונקרא הקב"ה מקום לפי שהוא מקומו של

ברוך המקום אמר כאן ד' פעמים ברוך. לפי שרצה
לומר אחר זה בנגד ד' גנים דברה תורה ואלו
הן. בפרשת בשבו והיה כי יאמרו אליהם. ובפ' קדש
והגדה לבנך. ובפ' והיה כי יביאך והיה כי ישאלך
בנך. ובפ' ואתחנן כי ישאלך בנך. ופטוקים אלו
נוכל להבין שבנגד ד' גנים דברה תורה שהם ד'
ענינים שטבע העולם כחנה בהם ואמר ד"ס ברוך
בהוא"ך את העם תעבדון את האלהים על ההר

מדרש חבמים

ברוך המקום ברוך הוא דע כי בא מבואר
(רש"י ברכות פ' כ"מ) העצם על נוסח
הברכות שלנו מנרכים שהם כולם נוכח ונסתר
ברוך אמת הוא לנוכח המוציא לחם הוא נסתר
והוא כי בן מהרמ"ו לסדר השבח לפי מהות
המשובח והקב"ה הוא נסתר מלד ע"מ ונגלה
מלד פסולותיו ולכן יתכן בשבחיו כ"כ נוכח
ונסתר ברוך אמת אל הנגלה מכבודו וסיום
הברכה בלשון נסתר כי הוא נסתר מלד ע"מ
וזהו מה שאמר ברוך המקום ברוך הוא לכלול

בני ישישכר

ברוך המקום ברוך הוא שנתן תורה כו' יש להבין מ"ל
ענין נתינת התורה לכאן ונראה דהנה אותיות התורה
היו ג"כ כגלות וכסילא ממלכים ילאו גם האותיות מהגלות
וע"ז וכו' נתינת התורה וזהו דאמר הקב"ה למשה וזה לך
האות כו' תעבדון כו' האות היינו אותיות התורה בהוא"ך
ממ"ל תעבדון היינו תשובה לקבלת התורה וידוע דכ"ז
אותיות יש להתורה וכו' כלל מכלול כ"ז פעמים כ"ז
עולים פסח מה ומורד לך לך להזכיר אלו הני דברים
כסם כמו שאמר ר"ג כל שלא אמר בלשון דברים אלו
נפסח לא יא' ידי חובתו:

נוכח ונסתר ואמר עוד העצם ברוך הוא כי
באמת גם התורה הקדושה נבחינה זאת שכוללת נגלה ונסתר:

כוונות פשטיות

ברוך המקום כו' מביא רמ"ל גדולה על גודל
חובו של סיפור יל"מ מהתורה הקדושה
וזהו לפי שמדרכי התוה"ק לקבל אף במקומות
שהם גופי המלות ובסיפורי יל"מ לא הלה
מלה"ש לכל אחד מהרבה בניי תשובה נפני
ע"מ וע"ז ראו לנו לברך ברוך המקום ברוך הוא
על שנתן לנו התורה שהיא כוללת הכל ולא
ימלא דבר שלא יהי'. נמצא בתורה דומה לו
ימברך כסם שהוא כולל הכל:

ינאמו יחכם לברוך ולאשר פלגו:

השבי מבושר

ברוך המקום. ברוך שנתן תורה לעמו ישראל. כי יש לשאול
אם הקב"ה הוא ברוך ראש ומקור לכל הברכות.
א"כ אין המציא כח הטומאה והיפ"ד בעולם שהם כחות
ארוך הסיק מקצה אל קצה מזה"ל ברוך. לז"ל התשובה
ברוך שנתן תורה וכו' בלתי שאל נתן למלאכים כי אם
לישראל עמו. והוא כתובתו יתי למלאכי השבת כלום יפ"ד
יש כסם. כי כל עיקר תמינת התורה הוא בכביל שיש
מציא כח הטומאה והיפ"ד בעולם השפל וע"י התורה
ינאמו ישראל את היפ"ד ויזכו לרב טוב הפסוק. וזאת הטומאה
והיפ"ד אין תורה לישראל (כי מלאכים קבלוה) ואם אין
תורה אין טוב הנאמי הפסוק לכל לישראל. וזהו ברוך.
שנ"מ נקרא ברוך. בכביל התורה שנתן כהנחת נפשותיו
פ"כ כרא האור בעולם ואם האדם

דברי חיים

א"כ אם תשאל מה אפסול לך ובמ"כ להתורה שנאללה
מאתו י"ש אין מקום קבוע כי לפעמים גדולה ענינה לשמה
וגם ע"י התורה יכולים להתחנך כל ואפילו רשעים נעורים
יכולים לעשות תשובה ולהפוך הפכיות לזכות ולזה דברה
התורה נגד כל כללי בני אדם שהתורה הוא תיקון כללי
נגד כל כחות ב"א ולזה אמר ברוך המקום היינו הקב"ה
הוא מקומו ש"ע ואין הפסול מקומו והכל שיש כי הכל אפס
כמ"כ התורה הקדושה הכל בוס ומשום קטן וגדול ואפי'
רבע גמור יוכל להשתקן ע"י התוה"ק לשון תשובה נאמח
מא"כ ב"ה אפי' נגד כל רשע כי התוה"ק הנאללה
התורה נגד כל שיש והכל שיש ומשום זאפי' נגד רשע דברה
התוה"ק לפיכך ממלא תשובה וכתבתי תשובה

בָּנִים דְּבִרְהַ תּוֹרָה. אֶחָד תִּכְבֵּם. וְאֶחָד רִשְׁעִי. וְאֶחָד תָּם. וְאֶחָד שְׂאִינוּ יוֹדֵעַ לְשֵׁאוֹל:

תִּכְבֵּם מָה הוּא אֹמֵר. מָה הָעֲדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר

כל בו

ריטב"א

כנגדם להורות כי ראוי לברך ולשבח השם על הטוב ועל ההפך כמו שאמר רוד אברכה את ה' בכל עת. ועל מקרא בשנותיו את טעמא אמרינן בדרשה אפי' השנות טוב הוא וי"ש הכתוב את הכל עשה יפה בעתו שהרי הוצרך רוד להנצל על ידי שנות כמו שאמר בקרא וישנה את טעמו ויורד רורו על קונו: דרך האמת זה כמו הנה מקום אחי שהוא מקום והמנין ידוע: כנגד ארבעה בנים דברה תורה. שהפריש להניד ולספר כלל בן וכן כפי מה שהוא. מפורשים בתורה ענין זה ודרשום חז"ל כנגד ד' בנים וכל סדר זה של ד' בנים כתוב במכילתא:

פולס ואין העולם מקומו. וכענין מעונה אלהי קדם כדאיהא במדרש רבה. וי"א כי אמר מקום ענינו זה לפי שעד שלא נתן הקב"ה את התורה לישראל לא היה נודע הוא ולא חכמתו אלא כדבר הנגזר במקום נסתר ואינו נראה. ומשנתן תורה לישראל או הופיע אורו לכל העולם. ועל ההשגה לאספקל"ה המאירה אומר ברוך הוא כי כל כך רצה לקיים ענין ספיר יצ"מ בזרענו ומה הן הד' בנים אחד חכם וכו' ד' פסוקים וד' בנים וכל סדר זה של ד' בנים כתוב במכילתא:

רש"י

ירושלמי

חכם מה הוא אומר. ע"ש שאנחנו אוכלים התנינה קודם לקרבן היה החכם מתמיה אלהינו אתכם הלא הפסח עיקר והיה לנו לאוכלו

חכם כו' מה העדות והחקים אשר צוה ה' אלקינו אותנו ואמרת אליו כי בחזק יד הוציאנו ה' ואומר מה אלו החקים והמשפטים אשר עשה ה'

אברבנאל

רמב"ן

חכם מה הוא אומר מה העדות והחקים וכו'. בפרשת יאתנבן ולהיותו בן חכם רצה להראות את חכמתו באומרו שיש במצוה הזאת חלק שהם עדות והוציאה בחפזו ממצרים וענין הפסח שהוא זכר

חכם מה הוא אומר מה העדות כו' שישאל תחילה על מה יעידו אלה המלות הנקראים כמו ענין המצות שהוא זכר לשחירות הגאולה

פי' מלבי"ם

דברי תורה

חכם מה הוא אומר כו'. דברי חכמים אלה בהגדה הולאתי חלץ כלם בעת אשר התחברו כת השנה ביום הראשון ונברלו מעדת ישראל בכל

חכם מהו אומר כו' לפלא למה יקרא אותו המניד חכם מה זה החכמה אשר שאל ודחוק הוא לומר שיטעם הרעפארמער להשגחה זמנין ודת. ולקבוע את

מהר"ק רבי ר' ברוך ממעייבועו

חתם סופר

חכם מה הוא אומר כו' הוא משולל הנגה על כינוי הכחלה לחכם מאי ענין החכמה כזה לשאלו לדעת טעם הדברים וסיבתן גם התייך על שאלתו אין מסתירין אין לו הנגה

חכם מה הוא אומר. יש לדרוק מה ששאל על עדות. דחוקים ומשפטים יתכן. דמצינו ושייכות לשאלתו. וקדים לומר ענין הכפירה שזנו ככו"ח

גבורות ה'

מהר"ק טראפשיץ

חכם מה הוא אומר כו'. הרשע ושאינו יודע לשאול והתם כפ' כל בנ' פרשיות זו הכל ואח"כ ללמוד כל אחד לפי השגתו שכל זמן

חכם מהו אומר כו' הפי' שהחכם שאל מה התכלית בגלות כמלת אלו שאנחנו עושים זכר לפסח ומתנינו ומטיבין אחר זו. כי תחלה יש להסיר דעה הכפירה קודם

סמה נפלהי

רשב"ם

חכם כו' מה העדות והחקים והמשפטים כו' אתכם לכאורה שאלה זו אין לה הכנה וז"ל דהנה הרכה מלות ש:ענינו זכר ליצ"מ כגון פסח סוכה חמילין שנת וכדומה ולמה דייקא

חכם מה הוא אומר מה העדות כו' אשר צוה ה' אלהינו אתכם. שאלה זו ניכרת שהיא כחכם ישראל ששואל סודו אפי' משבילין קודם מעודה

קרבן העדה

טעם זה שיש טעם בהמלות הללו רק שמתנו נפלים ובה החשובה ואמרת אליו בחזק יד כו' מית עבדים וכו' שהעבד אשר רבו מזהו לו חיות עבדות לעשות לו אהבה שאלו מתנו העשם כך אין לנו רצון לשאל כלל על הנשגב

חכם מה כו' לזה ה' אלקינו אומנו כך הוא הגויכא בירוב' משום דרש"י ל"י הלא הרשע ביד אחר אתכם וגורם אומנו ולא הועיל כלום דנקרא בתיב אתכם ונראה דשאלת החכם מה העדות והחקים כו' היינו אם הם בחמת הק בלי

אמת ליעקב

חכם מה הוא אומר כו' רשע מה הוא אומר כו'. הנה כבר ידוע מה שיש להעיר בזה אבל ביאור הענין לדעתי הוא כך כי באמת אין ההכרח בשאלת היה העבודה כו' לייחס אותה אל הרשע ע"י דיוק מלת לכם. אבל הוראה אחרת יש בדברי השאלה הנאותה למדת הרשע. כי הנה וישאלהו לאמר למה תעשה כה ומדוע תעמול בעבודה זאת. הלא ישחק לו כי לו לכ להבין כי הוא עושה מצות אלוהיו. ולא יתכן לשאלו כ"א הוא רוצה בעבודה זאת. ותהיה ההוראה בזה

ירושלמי

מצרים רשע כו' מה העבודה הוואת לכם מה הטורה הוה שאתם מצריחים עלינו בכל שנה ושנה וכיון שהוציא א"ע מן הכלל אף אתה אמור לו לעשות כלום אחר הפסח לכך לנו מאחרים (אותו)

רמב"ן

עדות בעבור שהם זכר לנפלאותיו ועדות כהן כנון המלה והסוכה והפסח והשבת ותפילין ומזוזה ומה החוקים כי נעלם טעמם בתורה והמשפטים ושאל מה המשפטים שנעשה במצות האלה הנסקל על העושה מלאכה בשבת ושנשרף הבא על אשה ואמה ונכה ארבעים לזרע כלתים שהתחלת דבריו היה אשר צוה ה' אלהינו אתכם הר

דברי הורה

לומר מכן הרשע יקרא שמו לדין גם קשה אשר גם הוא אמר אתכם ומה יתחלק מכן הרשע. וגדלה מנוסם דבריו דברי חכמה ישמע ממנו ובכונה לא ראה לומר איתנו כי או ילכד

מראש. והבין בתורתו חסונות בלגשי און. וגם למחר שהוא לאחר זמן ואז יעמוד ארבעה בניס.

חתם סופר

בקרא כחוקת הפסח וכמשפטו אבל לשון עדות לא מצינו. גם להבין תשובתו אין מפעירין כו'.

ערוך וער' ונשתקטו נמ"ט שפיע ואם היו נכחם שם עוד

מהרה"ק טראפשיץ

לו שאלו ית' תשוב זה כאלו הקדמנו פסח כהמ"ק וזה שמצינו לו כהלכות הפסח שאלו ית' תשוב זה כאלו הקדמנו

שמעלה חמיד בידועה ובכלם נלמד בנך חין

רשב"ם

ומדוע אנו אוכלים קליית ואגוזים קודם סעודה שנחלקים להם כדי שישאלו בי דרכן לבא אחר סעודה ומדוע אנו אוכלין כזית מן הפסח תחלה ואח"כ החגיגה ומניחין הפסח אחריו. ולא הוציא את עצמו מן הכלל כשאמר אתכם אחר שאתם אלהינו וכדיוגן אמר אתכם שהייתם בזמן ההוא ואף אתה אמר לו בהרבות הפסח אין כמסורין אחר הפסח אסיקובין. תשובה לקליית ואגוזים שהם באים קודם סעודה לפי שלא יוכלו לבא אחר סעודה צוה

כל בו

חכם מה הוא אומר וכו' פי' שאלה זו ניכרת שהיא סבן חכם ששואל מדוע אנו מטבילין קודם סעודה ואוכלים ג"כ קליית ואגוזים קודם סעודה שנחלקין להם כדי שישאלו. ודרכן לבא אחר סעודה. ומדוע אנו אוכלין כזית מן הפסח תחלה ואח"כ אוכלין החגיגה ומניחין הפסח אחריה. ולא הוציא עצמו מן הכלל כשאמר אתכם כי ר"ל עמכם ושייתף אם יראה אחד למשרת עוסק במלאכת אלוהיו. בעבודה זאת. הלא ישחק לו כי לו לכ להבין כי הוא עושה מצות אלוהיו. ולא יתכן לשאלו כ"א הוא רוצה בעבודה זאת. ותהיה ההוראה בזה

רש"י

נחתלה (ואנחנו) לא אכלנו כל הלילה כי אם. החגיגה אף אלה אמר לו כהלכות הפסח כלומר השב לו כהלכות פסח ואמור לו ודלי' הדין עלינו לאכול אותו קודם החגיגה ולפי שלא היינו יכולים

אברבנאל

לכול מלה שניקח בלילה הזה וגם ענין המדור שהיו זכרין לזיכורו את חיותם ויש בכמה הוואת ג"כ בכלל החוקים כמה שצוה בבית א' יאכל לא הוציא מן הבית וגו' ועצם לא תשכרו בו ישאין טעמו נודע לנו גם יש בזאת המצוה חלק מהמשפטים והוא כל עשרת ישראל יעשו אותו וגו' כל בן נכר לא יאכל בו שכל זה הוא משפט ישר לפי שלא נעשה הנם כי אם לבני ברית ולא לאחרים אמנם ראה המגיד שבן זה הרי הוא חכם ירא אלהים

פי' מלבי"ם

דבר. ואז הורה ג"כ רועה אוילי לנצל כל החומרות שיש באיסור חמץ. כחמץ נעל בשמים. ואף כי להמיר עוד איסורים כ"ז נולד קודם שנת הגדול.

אחרתי בדרוש כי כבר ראה זאת קורא הדורות מענה לבנים הבאים. כי ראה מה שישראלו הבנים

מהרה"ק רבי ר' ברוך כמעזיבועו

פסח גם ידוע קו' המעשים על מה שאתם חספיו חמשים יום ובאמת אינם אלא ח"ט יום אבל הענין הוא כך דהנה ידוע בעיקר הסוגה והתולדות כל כל התורה כולה להשיג עלם אלקותי ית"ש. ולכונן אל וכו' תדבק והנה גלות מלרים שביו

גבורות ה'

שיש כפירה לא יבא להכיר האמת ואח"כ נתן הדעת לשאול יודע לשאול ואח"כ לתם ומעלה אותו יותר בידועה. ובפרטת ואמתחן לבן החיה

מבנה נפתלי

כנס היה רק בזה הוא עיקר ויכוח התורה והאמונה ע"כ לדין לזה שבעה יתירם לדור דורות בלא נכחת מלכיו אף זה היה לדורות בלא רלו בעלמם האותיות והמופטים אבל הדור היה שאלו מלכיהם ודלו עין ענין בלוא מי שבו לו נכס לא יוכל לנכות דבר גדול בלוא זה הוא שאלת הכנס בבואל מלכיו מה העדות בו אשר זה ד' חלקותו אהבם כהנא לו תחמה בלא רליונו בעמיתו אמתו מוכרחים לזה בלא נכחת מלכיו אבל אהב בעלמם להיות כדור לא מוכלו נכחת מה בעשה נכס הקב"ה וק"ל:

צַנֵּה יי אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם. וְאַתָּה אֵמַר לוֹ כְּהִלְכֹת הַפֶּסַח. אֵין מַפְטִירִין אַחֵר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן:

כל בו

אמת ליעקב

עצמו עשה. ועוד אחר שאמר ה' אלהינו קבל עליו כלכות שמים. (ואף אתה אמר לו כהלכות הפסח) כלומר השיב לשאלתו על מה ששאל למה אוכלין קליית ואגוזים תחלה דפי שלא יוכלו לאכול בקנות סעודה שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן פי אפיקו מינין. וזה גם כן תשובה על מה בדוע ספסיקון כראוי

שהוא רוצה לדעת טעם המעשה ההוא ומה כיון זה אדוניו. אמנם כאשר ישאלנו למה אתה עושה עבירה זאת. יורה בזה כי אין מהלךך לעסוק בפקודת הארון. ולחוש על מלתו. הוא הדבר בעניינו. כי ההבט אינו שואל למה מעשה זה. כ"א מדוע לזה ה' יתברך כן. וזהו מה העדות

רש"י

ירושלמי

בעבור זה עשה ה' לי ולא לאותו האיש אלו ה' אותו האיש שם במצרים לא ח' ראוי להגאל טעם לעולם:

באחרונה מפני שאין מפטירין אחר הפסח כלום: אפיקומן. אכילה בלשון יוני ואפיקומן זכר לפסח הוא דכתיב על מלות ומרורים יאכלוהו ומלית שהיה הדבר עליכם: אפיקומן. אפיקו מינין בקינות סעודה שלא להשקיע טעם מזה מפיו חן החם כשם שאין מפטירין אחר הפסח כך שהיה טעם מזה בפיו כטעמו של פסח:

הכיב כהם: אהבם. כלומר אתם שילאתם ממלרים כלומר הולילו כיות מלה והניאו מיני מאכל ולכן אנו אוכלין באחרונה זכר לפסח ובנהיאו אין מפטירין אחר מלה אפיקומן שרין

אברבנאל

רמב"ן

שמונה שהמציא היא אלהית מפי הגבורה נתנה לאבות חק היה שאלתו למה היה חלק במנה מהעדות ומהחוקים והמשפטים והיה ראוי שתהיה מצוה בכל חלקיה אם כפינו העדות או מהחוקים או מהמשפטים שאמר עבדים היינו לפרעה במצרים ויציאנו ח'

כי משפטי ישוב המדינות כדיני השור והבור והסומרים ושאר הדיונים שבהורה לדיקים וטובים הן כל רואיהן יכירון ולזה בתשובת השאלה והנה התורה רשיבה אותו לכל חלקי השאלה במה

פ' מלבי"ם

דברי תורה

א) הרבנים היראים המחזיקים בתורה הכהב ובע"פ הוא הכן חכם. ב) ההמון השומעים לקול הרבנים האלה הוא הכן חס. ג) הרבנים מכה הרעפאלים המשיבים והואלים שאלית של דופ ברוח כחם וכפירה הוא הכן הרשע. ד) ההמון הנמשך אחריהם כבהמה נבקעה הוא הכן שאינו ידע לשאול. ר"ל שרואה ג"כ לשאול שאלות של לשאול: חכם מה הוא אומר. החכם מלא יסוד

באשר פני ויהיה לו למכול זה שאלת הכן החכם כי שאלת ה' נמה הדבר ה' לי לומר לזה החכם והעדות והמשפטים הלא נלאו כי לעשותם ודפו מזה טוב ה' לכם אם ה' הניח הרבנים מלמדות מלמדם עלינו ויהי לאל ידם לקיימם שאלה ב' למה לזה ה' זה העדות והחוקים אתכם ולא לנו העמים כי המה כולם יודעי דבר ויראה ה' גם להשלים אשר יניאו פ"י המלות להיות הנחיים ועתה כמנהג אחר אתכם לומר כאשר לזה ה' אתכם בתורה למה מנה הטוב ידפי כמו הרשע. רק שהוא עם הארץ ואינו יודע

מהרה"ק רבי ר' ברוך במעייבני

החם סופר

דע אתה ח"ו לא ילאו חכם לעולם והעדות עומד האדם ה' כלית בכתבו ובר"ה דתתן ה' נעמית פניו יסוד למעני חכם כל שם אחרותה דתתה להטות עינים אור גילו בכתבו ובר"ה ה' נאמרת בכתבת וברכות ופדו חסן הקדושה וסבנו ודלו שם כבוד ארצותו וקום חס"ס ובחזק גדול ונענו כבוד גם נאמר עד שגלה עליהם מל"ה הקד"ה נאום ונחזקו כולם א"ר חלקות יתום כל שם חסד המעלה כפסח האת כדעת אחד כל שם שם והוכרז להיות כך כבוד ואתה נאמרו חכם חזר הדבר

יש לומר דהנה בכל אכילה קדשים יש היכר שזכו משלהן גבוה שהרי נותן ממנה חזק ושיק לכהנים ומניפיהו הגופה לפני ה' והנשאר היה לבעלים כח"ס חים' כפ' בזה מדליקין. אבל בקרבן פסח חין שיש היכר וסיומן מובהק שהוא אכילת קדשים שהרי הגדי כלו לפנינו וכלום הכר כיון מדגל להנה לנולד האלה העומה והנפלאה שפי

גבורות ה'

מהרה"ק בראפשיץ

מן הרשע שנאמר ויהי כי יאמרו אליכם בניכם כי כנך הוא מיוחד וההטוב אבל הרשע אין מיוחד לכך נאמר דרך כללות והיה כי יאמרו דפ' ואתה חסן דכתיב והיה כי ישאלך בן מדר

סבה ילאו אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן שבו שהיה אכילת אחר הפסח כן עשה כי האפיקומן רשום אלא ית' באלו הקדמות פסח: אליכם בניכם ונתבאר הד' בניס: הנה קרא

אמת ליעהב

להבינו טעם המליה והירורחה. לה כן שאלת מה העבודה הזאת לכם. שהעבודה היא כי השואל לוטע על העסק. יבזוז מעשה המלצה לאחר מדוע תעשו. ולמה תעמלו בעסק זה. ע"כ יחדו אותה לאחר כי אין לשמוע אל דברי המלצה. ולזאת הלביוז אותו קללה כמדו. ורמזו לו תשובת בעבור זה עשה ד' לי כו' לי ולא לו. והאף אמנם כי ביחוד נאמר זה אל הנלתי יודע לשאול. עכ"ו כרמזו בו תשובה גם לבן רשע במה שדייק עשה ה' לי לרמז לי ולא לו.

רמב"ן

הזאת שנגיד לשאל כל ענין יצ"מ והכוונה בזה הוא הטעם במה שזכרנו בעשרת הדברות אשר הוצאתיך מארצ"מ כי יתכוין שנודע לבן השואל כי ד' הוא הבורא והחסן והיכול כאשר נתבאר לנו ביצ"מ וזה טעם לעיינו כי אנחנו היודעים ועדים מן האותות והמופתים שראינו שם כי ה' אלוקינו הוא האלוקים בשמים ובארץ ואין עוד מלבדו כי כל זה יודע ביצ"מ:

מה שהשיבתי תורה לכל יהיה חכם בעיניו אף אתה עזר תלמד מה שכתוב בס' אמור אתה לו שאר הלכות הפסח עד הרבה האחרון בסגנו שהוא אין מפתיעין וכו' והיא משנה בערבי פסחים שבוה ידע וישכיל השואל עם כל חכמתו שיעור לאלוה מלון משאלתו ועל דרך תן לחכם ויהם עזר:

דברי הורה

מכאן נראה שם כי אמר אותו יי"מ משפחות דבריו כי מהם עליו למשא ואינו רוצה לקיים אבל זה הכן שכל את דבריו לומר אתכם ר"ל ולא להם כי גם ההם יקבלו עליהם עול המצות ולא אלה כי המצוות הדין הדין כי תשובות מה ששאל למה מנע ה' המצות אשר וזך אתה אמור לו כהלכות הפסח כי כל זכר לא יאכל בו וכן כל עדל לא יאכל בו כי התורה יבזה הוא רק לנו עם כ"י כי נהר ד' באבותיהם לתת לזרעם אתריהם תורה ומצוות ונסה אותם במצרים אם ישמרו שם מצוות אבותיהם ולא ימנעו מהם אז יהיו מוכשרים לקבל גם המצות אשר יזכר עליהם כה"ס אבל האומות לא נכתבו כזה גוס לא מוכשרים לזה כי כשר הפסח וכו' ר"ל כי זה תשובת החכם כי יש

חכם סופר

ממנו. אמנם סימן א' יש באכילתו במה שנאכל לשוכנו. שכתבו תוס' ס"פ ע"פ. שהטעם הוא שלא ילא משנתן רבו כשהוא רעב. וזהו סימן מובהק שהוא אכילת גבוה. וזהו שאלת ההכם מה העדות שיעידו על אותן חוקים ומשפטים

כבוד אלה כבוד חור ולא כחשנא ומה שנאמר תפסרו משפטים

גבורות ה'

והמשפטים על כרחך איירי קרא שידע ענין המלצה שהרי לשון עדות משמע מלצה שהיא לעדות על דבר כגון פסח שהוא מעיד על פסח הקב"ה על בתי בני ישראל. מלצה על שלא הספיק בלכת אבותינו להחמיץ. ומורר על שם שמררו חייהם בעבודה קשה כחומר נבלגנים. ומאחר חיות

כל בו

באכילת הפסח ואוכלין ההנהגה בנתיב לפי שצריך לאכול. כוונת מן הפסח באחרונה שישאר טעם הפסח בפיו ואחר כך אין אוכלין ד"א ולכך אוכלין ג"כ כוונת מן המצה זכר לפסח:

אל הרשע. כי כן דרכו לשאול מה העבודה הזאת. הלביוז אותו קללה כמדו. ורמזו לו תשובת בעבור זה עשה ד' לי כו' לי ולא לו. והאף אמנם כי ביחוד נאמר זה אל הנלתי יודע לשאול. עכ"ו כרמזו בו תשובה גם לבן רשע במה שדייק עשה ה' לי לרמז לי ולא לו.

אברבנאל

אלהינו כמצרים ביד חזקה וגו' כי המדור זכר לעבודת והטעם זכר לחפזן הגאולה והפסח רבו לאותות ומפתים גדולים ורעים שהוא מכת בורות ולזכרון דברים הללו היו העדות אשר בצינה הזאת ולענין חלק מהמשפטים השיבו ואמרו הוציא משם ולא אומה אחת ולכן טעם יש שכל בן נכר לא יאכל בו ולענין החוקים השיבו ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה וגו' שהם הדברות שלא ידענו טעמם אבל הוא לטוב לנו כל הימים בטוב הנצחי ולחיותנו כהיום הזה בארץ החיים הגשמי ביהודה ואף אתה אשר לו וכו'. בעבור שהבן החכם הזה מתגאה בחכמתו לעשות חלוקים במצוה הזאת לבן סלבר עזר תלמד מה שכתוב בס' אמור אתה לו שאר הלכות הפסח עד הרבה האחרון בסגנו שהוא אין מפתיעין וכו' והיא משנה בערבי פסחים שבוה ידע וישכיל השואל עם כל חכמתו שיעור לאלוה מלון משאלתו ועל דרך תן לחכם ויהם עזר:

פ' מלבי"ם

מוכר שכל מצות התורה לזה ה' אותנו והם מצות קיימות לעלמים. אך כאשר מצות התורה נחלקים לג' חלקים. שיש מצות שהם ערות על חדוש העולם או ההשגחה ויתר האמונות. ויש מצות שהם משפטים לתקן ההנהגה שבין אדם לחבירו. ויש מצות שהם חוקים שאין להם טעם נגלה. והם מרזי עולמים והחכם חוקר ודורש על פרטי המצות מהותם כג' ה'. אם עדות או חוקים או משפטים. וככ"ז יאמר אשר לזה ה' אלהינו שאין שיהיה הם לזו ה'. ואף אתה אמר לו כהלכות

מהרה"ק רבי ר' ברוך ממעזיבנו

לדרך הטעם והוא מטעם שהקב"ה אינו חסן לחיות טיבותא נפשו וכחילו הוא לכוונת לב"א מצינו כספ"י אחרונה ולכן טוב הסתיר והטעם א"ע מהם ויזום לנסור הסעירה ללכן ולמסר ולזכר נכספ"י עד שיזכר למעשה ה"ס ומצינו בפס' יראו את כבוד ד' בזה כהנאבנה וזה כוונת אומרו וספרתם לכם דיקא סיניו שכתבו מה שצריך לכל שיגעתם בפלמיים יי"נו מתאמת הפסח ולא מיזם כהאבן שזה א"א להם לנסור שהוא סוד עלמיות אלקותו ית"ש וזה אשר לא יספר

לאחר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר לזה ה' אלהינו אתכם ודרשו במכילתא בפרשת בל מה העדות ר' אליעזר אומר שאם היתה חבורה של חכמים או של תלמידים שצריכים לעסוק בהלכות פסח עד היות לכך נאמר מה העדות. ור"ל פירושו דמדכחיב מה העדות והחוקים

רְשָׁע מָה הוּא אוֹמֵר. מָה הַעֲבָדָה הַזֹּאת לָכֶם. לָכֶם וְלֹא לוֹ.

פי' מלבי"ם

דברי תורה

בפסח מלכות שחייבים עליהם כרת כמו מי שאינו עושה פסח. אכילת חמץ וכדומה. מלכות שחייבים מלקות כמו לא תניח מן הבשר. ועלם לא תשברו וכדומה. מ"ע מלה ומורה. מלכות דרבנן. מלכות שהם מלך המנהג כמו אכילת קטניות. מלכות הקלה מכולם מה שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן שהוא רק לחבובי מלכות. ואצל ההבס אין הבדל ביניהם. שמלכות מה שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן הוא אצלו כהלכות הפסח. ור"ל כהלכות הפסח כלם שיה אצלו מלכות הקלה שכולם מה שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן. וא"ל ללכת מן הגדר ולפרוץ אף בדבר קל דרבנן או של מנהג אבותינו. ואשובה זו נמצאת בתורה שצמ"ש בפ' ואמתן כי ישאלך בך ונו' מה העדות והחקים ונו' משיב ואמת לבני עבדים היינו ונו' ויולנו ה' לעשות את כל החקים האלה ונו' ולדקדק תהיה לנו כי נשבור לעשות את כל המלכות הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו. ר"ל באין הבדל בין מלכות למלכות וכאשר יאלפנו התנא בלכות הוה וזכיר במלכות קלה כבמלכות שאין אחת יודע מתן שכרן של מלכות :

חמורים נכנס ויור לנס רק רע כל היום וקדמת אלקים לא יחשולו ועל השאלה הראשונה הביא לו אין מפטירין אה"פ אפיקומן ר"ל זה המנהג כתיב מפורש בתורה להביא לכן חכם נפ' ואמתן ודקדק לנו כי נשבור לעשות את המלכות הזאת כו' כאשר צונו ר"ל אם נעשה רק מלכות אחת בכל פרטים מהבנת הכס והוא בעבור אשר אלו לנו ולא לתקן שבר וכפער שבר בשמי להנות ע"י המלכות כפס"ו אז ח"י המבין לנו כאשר פשוט כל המלכות אשר צונו וזה אין מפטירין אה"פ נומר אפיקומן ונאכל פל השוכה כי לא נקוה על קבלת שבר בשמי ונומר אפיקומן ר"ל שבר בשמי כי במלכות אכילת הפסח יה' די לנו כמלכות שצונו כ' ונחבר בעבודת כ"י. אבל רש"י זה באל מה העבודה הזאת לכם ר"ל שאל ב' שאלות או מה העבודה של מזרים לכם דייקא ונחבר די בכס לעמוד עליכם להיות עבדים וגם לקבל התורה אשר ימנח מזה העבודה גם היא למותר כי כל הניסים אשר כבינונו אין להם תורה ומצוות יובנים בלתי וקטנים ואין מעטור להם ואמר המגיד אף אחת הקלה את בניו כי זה כפר בעיקר כי הוא אמר לכם לא ה"י כוונתו לומר להם ילדו ד' ולא לכם לבד רק לכם ולא לו כי לא יחסוך ממנו רק ככל המצוה ע"כ אמר לו בעבור זה ר"ל בעבור זה הכן הכופר עשה ד' לי בלתי ממזרים ר"ל טובה גדולה עשה ד' לי בלתי ר"ל אשר יאחזי ככר כי העיקר ה' בעבור הסיפור לכן הכנס והפסלות אשר הראה ד' לנו אבל לזה הכן הסיפור לתס' כי לא יאמין בכל אלה ואמר אלו ה"י שם זה האב וגם זה הכן לא ה"י נגאל כי זכות הסיפור לא יועיל לו אשר על ידו ילא ממזרים וקל :

מהרה"ק רבי ר' ברוך ממעזיבני

חכם סופר

יוס ה"ה כלאו אחר תפסרו יוס חמשים היינו שזה יהי' כן כוונתם להאיר ולהוכיח בכל ה' בנחות יוס החמשים הוא ע"ס אלקות ית"ש ובס' הישג כ"ו. וזה כוונת שאלת חכם כהנניע לענין הפסח ומצין בכתבו שהנינו והנינו חסד לחלילי המכונן וכו' תדבק ומה הם שוב העדות והחקים והתבטאים כו' כלומר למה הולך אח"כ להיות זמנאם בעת תלסס ממזרים ועל זה אף אחת אמר לו כהלכות הפסח היינו כדרך הפסח שפרשו דילוג שורה על עליית המזחין שלא כסדר קידוש אף אין מפטירין אה"פ היינו כוונתם אף נפערין רק לר"ך להיות אפיקומן ען דהיינו להסיר אתעדותא דלתתא כי בתתא מה שזכר ה"י רק באתעדותא דלעילא לבד ואין כן כונת הכריזא מתחת שהק"ה אינו רוצה להחזיק טיבותא לנפשו כלל וזקוק הישג :

מלכות אוחס ה'. כי אין כאן סימן כלל כיון שכולו נאכל. ומשיבין אין מפטירין אחר הפסח הוא סימן טוב שנאכל על השוכה שלא ילא משלחן רבו כשהוא רעב :

ובטלם ולימן כל התורה כולה כיון שכבר הבינו זאת חסד הפסח היינו כדרך הפסח שפרשו דילוג שורה על עליית המזחין שלא כסדר קידוש אף אין מפטירין אה"פ היינו כוונתם אף נפערין רק לר"ך להיות אפיקומן ען דהיינו להסיר אתעדותא דלתתא כי בתתא מה שזכר ה"י רק באתעדותא דלעילא לבד ואין כן כונת הכריזא מתחת שהק"ה אינו רוצה להחזיק טיבותא לנפשו כלל וזקוק הישג :

גבורות ה'

כמו שאמרנו ויש מלכות שהיא חוק כמו שמלכות הפסח דוקא שה' ולא נקר בן גמנו ולא בן שהים. ודבר זה חוק שאין טעם בדבר. ויש שהיא משפט כמו כל ערל לא יאכל כי זה הקרבן ראוי לישראל דוקא ובמשפט המלכות זאת שייך להם כי א"תס הוליא וזהו משפט ומאחר שמחלק בין מלכות למלכות אם חכם נמור הוא וכל לומר שיש לספר כל ענין מלכות הפסח אף דבר שידע כבר וזה כדי לכפר ביציאת מצרים :

שידוע שהמלכות היא לעדות על דבר א"כ קרא איירי בתלמוד הכס שהוא יודע המלכות רק שהוא מתעסק ביציאת מצרים. ואין לומר שהכתוב מדבר בכן חכם ולא נחכם הוה למכתב מה המלכות הזאת כי מנח ליה לכן נחכם הוה שהמלכות היא עדות שאלי היא חוק לבד אבל מאחר ששואל ומחלק בין מלכות למלכות לומר על אחת שהיא עדות ועל אחת שהיא חוק ועל אחת שהיא משפט א"ל לומר רק שהוא מדבר נחכם שידוע כי יש מלכות שהיא עדות שלא כל רק להעיר על דבר

רשר"ם

משבי ופסוק והגדת לבנך בפרשת קרש לי והיה לי להביא פסוק ואמרתם זבח פסח הוא שהוא טענה על השאלות וי"ל כי מסדר הגדה לא חשש להוכיח פס"י

רש"ע מה הוא אויבר וכו' לכם ולא לו. עתה יש לחשוב על זה כי הפסוק הוה שהביא אינו על הקדמה כי פסוק מה העבודה הזאת לכם בפ'

כל בו

ישועות יעקב

רשע מה הוא אומר בו' נ"ל ביאורו דהנה יס
אחת האומרים אין חפץ לך במעשה
רשע מה הוא אומר בו' נ"ל ביאורו דהנה יס
אחת האומרים אין חפץ לך במעשה

אורב ישראל

רשע מה הוא אומר בו' נ"ל ביאורו דהנה יס
אחת האומרים אין חפץ לך במעשה
רשע מה הוא אומר בו' נ"ל ביאורו דהנה יס
אחת האומרים אין חפץ לך במעשה

פי' מלבי"ם

רשע מה הוא אומר. שאלות הרשע הן שנים.
(א) מה העבודה הזאת. אחר שכל עניני
מלות הפסח לזכר יצ"ח למה צריך העבודה
והפירוש היחיד שהענין עליו כנגד הזה.
הלא נזכר לכתוב לזכרון שהיום יאלנו ממצרים
ודי. (ב) מה העבודה הזאת לכם שאתם כבר
עומתם מפרי עץ ההשכלה. אחת הלא ההשלכות
לרוח הזמן המשכיל. איך לא תבשו להחיות
בנושנות אשר עבר עליהם כלל. ולפי שהוליד
א"ע מן הכלל צמ"ש לכם וכפר בעיקר כמה
שקראו עבודה ויגיעת כשר. אף אחת הקרה את שניו.
שהתשובה על שאלה זו היא ואמרתם.
זכר פסח הוא אשר פסח על בני ישראל. להורות שכל
ישראל היתה אז מדת הדין מתוהה.

פי' מהגאון יעב"ץ

וילאו למירות עולם. לשיך עד אותו יום מתבקש לנו להראות
פגמות וכייעה ועד ככלל. כי עוד באותו יום היו ישראל
צורה. אם ראוי להלל אם לא כמ"ס חו"ל לכן אכילה מאת
היא העבודה האמתית הראויה לנו בין כל"י בין כח"ל נפרט
כי מורס נשוב לזכר נגלות להשתעבד (משא"כ כפסח שאינו
אלא לזכר גאולה בלבד) והיו לנו אית גם כסדר הקביעות
כמ"ס הפייט ליל כל יולל בשנה נגדרים. לכן אין פירושו
כל המפקד מלך זכר. רק גם על ק"פ יאל דבר הרשע
לקראו עבודה ככלל שאר המלות הוללה. גם בדין ישראל על
הדמיון אחר שהיו עבדים וכנענים. ולפי שראה עול מלפי
אנטייכוס ודומי עליהם הוא כמלחך בענינו באמור עס הי
אלה ומתקד יאלו דנים בגולה. והבארים בחרה גדולה.
וינו מקיים המלוא כוונת להם. הוא תגיד לי מה העבודה
הזאת על מלות אנטייכוס הקרה (בענין שאר יחזיהו
והבארים מרבה לאלים ונעוריות מוללים) לך ומה המכות
האלה בין ידוך אם אלה ביה. והנה עובד כדבר בעל
להארות חפצי ביה. ועוסק עבודה כדבר בענין קרן פסח.
אשר לא יחית לכם המושגות. להורות דבר הגאולה איך
הוא עמו מהכלל. כי אין לנו להשתעבד עבודה כפולה
עבודה הקרן והאומות גם יחד. לכן הוא עורק על זכר
מעלות וכו' בארע ויתקיים כפסח תיקו כפסח היום
באשר ועד מנה וזמן והיו מתקיים ומלשינים עליהם.

רשב"ם

כתיב בפי' בתורה אך אני דורשים כמני השמות
לרשע סיפור לי. והקרה את שנינו נקרא לך
מרכבה והגדת לי גידן. ולא אמר ואמרת
לבעד.

ולפי'

ישע מה הוא אומר בו' לכם. יש לתמוה כי הפסוק
שהביא אינו על השאלה כי פסוק מה העבודה
הזאת הוא בפרשת משכן. ופסוק והגדת הוא בפרשת
קריש לי כל בכור. והיה לו להביא פסוק ואמרתם
ההגדה לא חשש להזכיר המסוקים בתורה

כתב סופר

מה העבודה הזאת לכם. נ"ל כי הן שאל
למה האכילה בעלמם חפזים בעבודה כזו.

אמר המלחך מהן תראה מעלות האדם לפי הקב"ה. ובמסר
כל העולם כדבריו ושיעור לו כל הנפשות לעשות דלות
בו' והעטס כיון שזכר העולם ככילו וכולם נבראו לזאת
לזאת כמלך חכמים לכן מסר הקב"ה בידו כל העולם ושיעור
לו כל הנפשות תחתיו שיקימו כל אשר יצונו אומר חו"ס

מהרה"ק בראשפיץ

רשע מה הוא אומר בו' להבין החילוק משאלת החכם
להרשע שהרשע שואל מה העבודה הזאת לכם והחכם
אומר אחתם ובאמת אינו דומה כי הרשע שואל מה העבודה
הזאת לכם ואינו חפץ כלל בד' לזה לנו המלות האלה ובפרט
על הדברים שאינם מורשים בתורה רק בהחכמים פירשו
לנו אומר בא"ח לריקים לעשות את אלה ואמר מה העבודה
הזאת מה דהיו היו ואינו חפץ בכלל דור ודור חייב אדם
לראות א"ע כאלו הוא יאל ממלרים ובכל שנה כפת הזאת
מתעורר האורח בעולם במנהיג היתה יחית מלרים ולכן
משיכן לו לפי דבריו שאינו חפץ בהארת ימ"ל בכל שנה
ואמרים לו מלמד זו בא"ח נגאל עמה ככל שנה ועדיין
עומדת מלרים עליו ואיך ככלל יבראל שיואלן ככל שנה
שקראו עבודה ויגיעת כשר. אף אחת הקרה את שניו.
שהתשובה על שאלה זו היא ואמרתם.
זכר פסח הוא אשר פסח על בני ישראל. להורות שכל
ישראל היתה אז מדת הדין מתוהה.

רשע מה הוא אומר. מארבע טעמים קראו רשע, א' שאינו
מתחשב ושואל אלא מהביל גזר. ב' שקראה עבודה
לא חק ועדות ומעט. ג' שאינו חולק הדבר במי שזינ
עליו כי אין חולן לו ד' לאומר לכם. עין נגדנו וכו' וכל
לרשע נגזר לפי שדרך אחר לבין מנונה בא"ח לרשע ולהכניס
אלה כלפי' שהוליד פגמו מן הכלל. כי לזאת זאת היה אותו
לבין הגון כמלחך החכם אחתם. דמשתמש למרי אפי'. ודאי
בינו דין אותו לעשות כמה שחש דרך קרה. שאל כחם
על כבוד קונו קרר כמון ידוע. נגלל זה שחק מההנהגה.
גם העבודה לא תחשב לו אכזה. כי דבר פי הוא אשר קרא
הכן כלבון נכס ותפס כל כפך כחכמים ונחמתי. דבניק
התורה בדעורא וקטו איסורא על כן הנהגה לדנו לנף
חנה ותחשב לו כפירה. אחס לזכר מה שקה ביה
באפיה. בדי' ב' פתחים קרה המנון עליו עטרה. אינ
המדרק בענין יחל שכן בו קריא כל עיקר. כי באמת
לא יקרא כתיב עבודה כי אם אכילה מלות ו' ימים. אבל
הפסח נקרא חק. וזה מפורסם מלך בין כפי' מבטו בין כפי'
קרב לעולם כיון חק לפסח והעבודה למלות. והעטס לפי
שכלל מלך היא עבודת ודאי כמלך. ולכן נמסרה מלות
ז' ימים. כדבר הו' ימים אחר יחית מלרים בדין דמים
לעבדים נזמים ונדרשים מלריותם. ועדיין אחת דמן עומס.
כמלחך נקרא. אף כיום השפיע קינו כחשבות האמתי

פסוקי התורה על השאלות כי זה דבר פשוט שיש
לכם כמיס בתורה אך להוריענו הוכן דברה תורה
כדבר ר' בנימין יבאדם וישע שאינו כתוב בתורה
ישועיהם הם על שיהיה כי דרש לו ורא לו אין

וּלְפִי שְׁהוּצִיָּא אֶת עֲצָמוֹ מִן הַכָּלָל בְּפֶגֶר. וְאִף אִתָּה

כל בו

ישועות יעקב

בפירוש אך בא להודיענו כי דברה תורה כנגד ר' בנימין ובהכח ורשע ההורש שאינו כתוב בתורה שישכב להם על שאלתם. כי דרש לי ולא לו אינו מיתור רי. ואמרו לכם משמע שהוציא עצמו מן וגם אין לשון לכם מורה שיתוף עצמו עמהם ואף כדאמר והגדת לבנך משלשן קשה כגידון ולא אמר

רק עיקר הוא מחשבת הלב רק מי שאין לבו חזק להשכיל לריך למעשה המעורר אותו לעבודה כתוב בתורה אך אני הורשין סמנו תשובה לרשע הכלל שלא קבל מלכות שמים לאמר ר' אלהינו אחת הקהה את שיניו כלומר הכעיסהו ונפקא לן

אורה ישראל

כהב סיפר

לשחוט ולגלות זה אין ראוי להם אלא לעבדים. ולמה הם עוסקים בה. והיינו מה העבודה הזאת שיש בה למה היא לכם בעלמכם. וע"ז משיבים ישראל כי השי"ת פסח הוא בעלמנו הנס שהי ובעלמנו להליל הבכורים כן אהנתו עושים כל

דיתורו וסאלתו ניכר רשעו ומחשבתו הרעה בשאל מה הפסחם הוא לכם ר"ל הפסחם שאלם עובדים את ה' לכם לנד לכם. כוונתי האכילה א"ל באתר. אבל העבודה זכת פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני אפסר ג"כ ע"י אחר ולא עשה רק בכבודו

פי' בלבי"ם

מהרה"ק בראפשיץ

נגיל כ"ז אין אהה מאמין על הים בר ישראל ג"כ רק ד"ו אפי' אלו ה"י שם לא היה נגאל אבל בשאלת הפסח אמר אחר זה די אלוקינו מאמין בכל מפשינו הוא לזוי השי"ת רק בשאלתו שידע הוא שגלות ה' אלוקינו עליו אינם נדרך המלך במחיל עבודתו על פנדיו מפני שזריך עבודתם להבטחת גורם משי"ת א"ל לשון נכבד ח"ו וכדא כעולם רק בחסדו שרלו לזכות את ישראל ולסלקים מטובו שיתן להם אחרית טוב ולזה הכנה להם חורם וזה שאלתו מה התכלית יחי' מהמלות בראה השי"ת להנחילנו ומשיבין לו כדמו כי אין מפרשין להם ודי לו כדמיון אין מפשיין אחר הפסח פסח חמנו על סעודת ליתן שפסח נאלל בחבורה וליתן לשון חיבור שיהי' אחר הגאולה הפתירה ואחר הסעודה ואח' לא נאמר עוד אפיקומן מן שלא נאשר עוד ואכילה בשמחת רק נכיה במדרגת שבח ודמו א"ל ויאללו וישתחו והבין מזה הבחינה תפנו ש"ן שיעור וערך ויחי' אכילת הסעודה בספסל רומנו עלי' אכילה שאין אחרת אכילה רק תפנו רומנו כגיל ולכן נאלל על הסוכה שאין אחרת אכילה ועלם לא תכבדו בו כי מורה על בלימות ונאלל בחבורה כי מורה על סעודת ליתן לשון חיבור:

וכבר קדמו רשעי ישראל ומחו בשלשת ימי האפלה. שע"ז מרמו לו אלו היה שם לא היה נגאל. וע"ז אחר זאת בחינו הלי' [כי גם בחינו היו בסכנה רק ה' הילוס ע"י מלית הפסח כמ"ס ויקוד העם וישתחוו] (כי העם הם ההמונים היו חייבים כלים על ע"ז שהיה בידם שע"ז אחר להם משכו ידיכם מע"ז) ויקדו על שמחו מהם בלגעה. ועל שיתרם נלילו [והוספתו בדרך הלצה. כי באשר לאפיקורם ישראל אין להשיב דכ"ס דפקר עפי כמ"ס חו"ל. רק מוכל להקרות שניו בהשיבה של דברי הוודים. חאמר לו כל תחשוב כי אהנתו מלשערים ע"ז שנמלאו רשעים הכופרים בחורה ורזים לבטל המלות. הלא מטעם זה יאלנו ממזרים קודם זמן הקץ. כמ"ס ולא יכלו להתממה כי גם שם נמלאו רשעים כאלה שביטלו מלית מילה ולא

רצו לקבל עול תורה ועי"כ היכרה לגאול איהנו וז"ל הלא בעבור זה עשה ה' לי בלתי ממזרים. שנעבור זה נגאלו קידם הזמן ויש תקנה כי גם עזה ימחר את הקץ. וככ"ז כל תחשוב כי גם אהה תלא עמנו עו"ל לי ולא לו כי רשעים כזוהו מחו בשלשת ימי האפלה. והנה השיבה זו בעבור זה עשה ה' לי. הוא החשיבה להבן שאינו יודע לשאול. ומה מבוחר כי הרשע והבן שאינו יודע לשאול אחר הוא. שהרשע הוא המשכיל שלהם השואל. וזה הוא ההמוני שאינו יודע לשאול. ולשיניהם תכל תשובה אחת. ש"ס ואחרתם זכת פסח וגו' היא אחת עם מ"ס בעבור זה עשה ה' לי:

פי' בהגאון יעב"ץ

תדעו כי כפסח בעיקר גדול של ביאת המשיח. ותחש למומר באינו אכול פסח. לכן אף אהה בקרה את שניו. ולא חתן לו חתנו לעצום מאומה. ובתין תכלי מסי לבבא דמח קל הבחין דאלל ואיכו לא אכל. וכל עמנו לא בא לירי מדה זו לעיני. אלא בקשה נשניו להמתין על האכילה עד שיבנו עניי תחלה דברים רבים. כמ"ס בראפשיץ באומר מה הסודת הוה שאלת מעשרותם לעבד אהנתו ונעבר מחמת כהה כי הוא בלל כבד ודורא לגלות מי לא לל. ותמדות לו כדמדתו. דע יראה וכעס. הנו רואה בעיני וממנו לא יאכל

וזהו מלש"ה בחורה כי יאמרו אליהם פתחים לומר כן וכו' שאמר בלשון רבים בניכם. כי רבים היו עם הארץ שבו הלעג האלונים באומה. אולם אכילת ק"ס לפי האמת מורה על הגאולה האחרונה. כשיקוץ ה' מל גוג ויבוג אבד ונאלו על ידושים. כן יבן עלינו גגון והליל פסח והמליץ כימי אהנתו מארץ מזרים יאלנו נפלאות:

ולפי' בהוליא א"ע אפי' דים לא התגלות לעשון שאינו אומר כפסח גים מלכות אלא באינו ראוי להיות לגלות לגויות. בשעה שישראל מוכנעים. אף לפי בלא תכלל כפוקר

הקדמה את שנינו ואמר לו בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים. לי ולא לו. אלו היה שם לא היה נגאל:

ישועות יעקב

כל בו

ואמרת לו. כנגד רבירה תורה כי בצאתי. לי ולא
לך ואלו היית שם או רשע כמותך לא היה נגאל:
נמורה כי עיקר הוא המעשה אשר יעשה האדם ואשרו מלות לריכות כוונה והנה אחרו במדרש
שלא הי' ביד העם מלוא וזכות שילאו ממלרים ונתן להם מלות פסח אשר בזה יוכו ללחם
ממלרים וזה שמשיבים על שאלת מה העבודה הזאת לכם וזה פסח הוא אשר פסח על נתי
בני ישראל והוצרכו לקיום המעשה בפועל ולא במחשבה לבד:

אוהב ישראל

כתב סופר

עשינו של פסח בעלמנו. פ"ד אני לדודי
ודודי לי:
י בנים ר"ל שכל הסיים והפולאות שבהם לא השי' לא סי' רק כשכילי וכל כדילת הפועל רק כשכילי ואלו סי' שם אחד
שלא כדנח א"ע לר' ל"ה נגאל ויוצא מלרים סי' מאמינים כ"ה וכמה פסח וכן נגאל:

רבנו בחי

עבודה ישראל

י אף אחד ספק את שנינו. קשה לבין זה. וכדרך מליות
יטאר כי י' רשעים המורים נמקת כי י' לפסח
י' בתורה ובתפלה. אכל אינם מאמינים ש' פסח ודכיות
א"י כדילת ובתים וכדומה לבס פס"ח. וזכו שאלת הרשע
ש' פסח וזאת הלא לבס לכל לרכיב. כמו כסדר השם
י' לכן אף אחד ספק את שנינו כדומה כיון באיך מאמין
י' כדילת ובתים יוכלו ג"כ לפסח פס"ח. א"כ למה תחית
את כלום הלא יותר טוב נקיון שנים. או למלא תנן פ"ד.
מה שאמר לי ולא לו. ולא אחד לבין נוכח ולא לך. הוא
מזכיר רשע שמו. ולא תוכה לך. לכן טוב לטובתו בלשן נסתר אילו הי' שם לא הי' נגאל:

מאת המלכות

באר יצחק

בעבור זה כו' אילו הי' שם לא הי' נגאל.
לכאורה כיון דהתשובה הי' לנכוח ה"ל
אילו היית שם כו' אך תחז"ל דע מה שחשיב
לאפיקורס וה"מ אפיקורס נכרי חבל אפיקורס
ישראל אין להשיבו דלמא פקר ספי וכן בשאלת
בן רשע לא נאמר בתורה ואמרת אליו לנכוח
רק ואמרתם וזה פסח כו' וישמע התשובה
אולי יאזין לשמוע אך זה שאמר לכם לכם ולא
לו והוציא עצמו מן הכלל דייקא אבל אנחנו אין
מוציאין אותי שרבינו אנו לנרף אף פושעי
ישראל כמו חלונא שנמנה עם סימני הקטורת
לכן אף אחד ספק הקרה את שנינו שיראה
פחיתותו אשר לבן שח"ל נאמר בלשון נוכח
יגדת לבנך כו' ומכאן נרמו התשובה
לרשע כחש"כ בעבור זה שם הי' לי
ולא לו כו' ואין מדברים לרשע לשון נוכח רק בלשון נסתר ויקרה שינוי וק"ל

פי' כהנאון יעב"ן

על הכר סיני, ואינו מוצע אותן שילאו ממלרים. לסיך לא
יאל נפסח, ומש שחיו משיב לו ככדור ואמרתם ז"ס הוא,
כי הוא הורא לפסח והוא לא יאמין בזה, ואחר ככל כדור.
הפסח אין, הפסח ענין, לסיך קיים בו ע"ס כדילת כדילת.
ואין יכזו לכלל פסח, ומ"מ בתורה ואמרתם ללואו דר
כלר

**תם מה היא אומר. מה זאת. ואמרת אליו בחזק יד הוציאני
י ממצרים מבית עבדים:**

**ושאינו יודע לשאול את פתח לו. שנאמר והגדת לבנך ביום
ההוא לאמר בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים:**

כל בו

רש"י

תם מה הוא אומר. פ"י תם מי שאינו יודע להעסיק
שאלתו לא בהכמה ולא ברשע רק שואל בסתם
מה זאת ואמרת פ"י ספר לו כל הכעשה: וישאינו
יודע לשאול אפי' בתמימות את פתח לו שנאמר
והגדת כלומר דרוש לו בהגדה ופרסם לו הנס. ויש
לחמיה סדוק הביא להשיב לשאינו יודע לשאול
מקרא שהביא לרשע. ונ"ל כי לכך ראוייה תשובה אחת
קצרים היה על ידי מופתים שהיו שם בדרך שינוי הטבע
הצורך החסידים שברור או בזכות תורתם אה הם חכמים או בזכות מעשיהם החסידים ובזכות ישרים
שהם הילכים אחו בתם לבב וכיושר ונזהרין בקיום המצות ובקיום מצות עשה ובשמירת מצות לא תעשה
וזהו בזכות החכם או התם אבל הרשע יודע הוא שאינו כדאי וגם מי שאינו מרדק לשם מי יעשה
מעשיו וכתנה ככהמה והוא שאינו יודע לשאול אין ספק ג"כ שאין ראוי שישנה השם בסבעים
להצלתו וכיון שכן נופל ג"כ בתשובתו בעבור זה עשה ה' לי וכו' כלומר בזכותי שכיון שאינך מחבונן
כדרכי ה' ובתורתו ובמצותו וכא העיר צעריך אדם לומר לבנו שיתחוק לעסוק בתורה יום ויום. ושיתעסק
במצות ושירדק בשמירתם בתמימות ואז יהיה מאותם שהש"י משנה הטבעים להצלתם ונאולתם
לא בענין אחר:

צפת פענח

אברבנאל

ושאינו יודע לשאול. כבר כללנוהו במלת תם. והנס טען
שאינו יודע כלול נס' כבוד שגבר הודעתך סודם
והיחס המשובח קצוהו לתשובה הרבע אלא בקדחת התורה
תשובה לשאלתו ולפי אשר והגדת לבנך והנן מלת והגדת
כי הים לשון המלצר ומקרה בני אפיקורס ודעם כלשון
וגיד כדלז' ערסך ומכאן סמנו לומר אף אתה הקדש את
שני ואמר לו אהנס מה בכלל אחר והגדת לבנך כק' פרס
לשאינו יודע לשאול לסיק לא ספק תשובה זו לשאלה כשאר
תמים ותם כי תמים אחר אלא וספק ליש תשובה כ'

פ"י מלבי"ם

תם מה הוא אומר. ההמוני תמים דרך וירא
ה'. הוא אינו יודע לחקור ולדרוש בהבדלים.
בין עדות וחקים ומשפטים כהנן החכם. רק
שואל שאלה סתמית לדעת ענין המלוה.
וכן ישיב לו טעם הפסוק המובן אל שכלו:
הוא ההמוני הגלוי אל הכן הרשע. רק שאינו יודע לשאול שאלות
של דופי כהרשע המתעב איתו. מראה אתה לפתוח לו כי אחר שאינו תועה מפני שכלו
רק מחסרון ידיעה עליך להשתדל עמו להשיבו אל דרכי ה' ובדרך הלכה אמרתי שכל זה מחסובה
אל האינו יודע לשאול. שחאמר לו יכול מראש חדש ת"ל ביום ההוא והאמר לו מתחלה עובדי
אלהים אחרים היו אבותינו כמו שזכר בהגדה. כי ההמוני הכומע החדוש הזה מפי הרעפאר-

פ"י בהנאות יעב"ץ

רביד הזהב

כלל נאמר, אלא השאלה רומזת גם כשתיה, מה זאת.
בכ"ס בא: פתח לו. פתח פ"י לאלם: והגדת. כפ' קדש
לי לא נאמר שם שום שאלה, אלא והגדת לבנך. דרוש לו
בהגדה ופרסם הנס: לי. הוסיף פס הרשע שמקרה שני
בכך. הנס לו הכל פ"י אס אין בו חסא אין בו זכות אכ"ס
ראוי לנפול על ידו. לשיכר מודיעין אותו פונם ומתן שגר
ההגדה הזאת. שכתבתי נפשה ג"כ נס כנאולה. משא"כ אחר כמיוה אינו כדאי להפסות לו נס. מאחר שאינו יודע
לכפר בשגתו של מקום ואומרים לו כך כדי לרמוז בתורה שיקרה לב' וידע לעסוק בכסוד יציאת מצרים ויקבל שכרו:
יכול

ושאינו יודע לשאול וכו'. שאינו יודע לפרס
ולשאול כל דבר ודבר: את פתח לו.
שנאמר פתח פ"י לאלם: והגדת לבנך. דרוש
לו ההגדה ופרסם לו הנס:

מקרא שהביא לרשע. ונ"ל כי לכך ראוייה תשובה אחת
קצרים היה על ידי מופתים שהיו שם בדרך שינוי הטבע
הצורך החסידים שברור או בזכות תורתם אה הם חכמים או בזכות מעשיהם החסידים ובזכות ישרים
שהם הילכים אחו בתם לבב וכיושר ונזהרין בקיום המצות ובקיום מצות עשה ובשמירת מצות לא תעשה
וזהו בזכות החכם או התם אבל הרשע יודע הוא שאינו כדאי וגם מי שאינו מרדק לשם מי יעשה
מעשיו וכתנה ככהמה והוא שאינו יודע לשאול אין ספק ג"כ שאין ראוי שישנה השם בסבעים
להצלתו וכיון שכן נופל ג"כ בתשובתו בעבור זה עשה ה' לי וכו' כלומר בזכותי שכיון שאינך מחבונן
כדרכי ה' ובתורתו ובמצותו וכא העיר צעריך אדם לומר לבנו שיתחוק לעסוק בתורה יום ויום. ושיתעסק
במצות ושירדק בשמירתם בתמימות ואז יהיה מאותם שהש"י משנה הטבעים להצלתם ונאולתם
לא בענין אחר:

תם מה הוא אומר מה זאת. כפ' בא ומדבריו התשובה
שאמרה התורה עליו והיה לאות על ידך
ולטושפות בין עיניך כי בחזק יד וגו' יראה שהיתה
שאלתו בתם לבבו לא ברשע ופסע כי לא יכול
המאמר הזה כי אם על התאב למצוה לא נסע
סחם כי אם לתמימותו וקוצר הבנתו:
**ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנאמר והגדת
לבנך.** כפ' בא סדרא וזכר התורה בו ענין
שאלה ולא אמירה רק אמר והגדת לבנך יראה

הפארה שלמה

והגדת לבנך וגו'. לשון הרמב"ם ו"ל כפ"ז
מה' חו"מ מ"ע לספר ביציאת מצרים
דכתיב והגדה וגו' ומדכתיב בעבור זה דרשו
לדון לה חסלומוין. ופ"י מג"א סי' תפ"ה:

ההגדה הזאת. שכתבתי נפשה ג"כ נס כנאולה. משא"כ אחר כמיוה אינו כדאי להפסות לו נס. מאחר שאינו יודע
לכפר בשגתו של מקום ואומרים לו כך כדי לרמוז בתורה שיקרה לב' וידע לעסוק בכסוד יציאת מצרים ויקבל שכרו:
יכול

יכול מראש חדש תלמוד לומר ביום ההוא. אי ביום ההוא יכול מבעוד יום. תלמוד לומר

רשב"ם

רש"י

יכול מראש חדש וכו'. עתה ספרש איכתי וכן הגדה יכול מ"ח שהתחילה הגאולה ח"ל לפתוח פתח לבנו כדי שישראלנו כמו כן מרי"ח שהרי נאמר והגדת לבנך ואינו יודע אימתי ח"ל

צפנת פענח

אברבנאל

שחבן חזק לא היה יודע לשאול התורה צוהנו לאביו שיפתח פיו לאלם ויגיד לו הדברים כמו שהיו ולבי שהתם ושאינו יודע לשאול לא נמצא לה עיון כי אם קוצר ידועה לא בהתפארות והכבדה בכן החכם ולא ברשע ופשע כהרשע לכן נסתפק המגיד להשיב אליהם מה שהשיבה התורה ולא הוסיף לומר עליהם אף אתה כמו שעשה בכן חכם ורשע:

יכול מרי"ח. שהתחילה הגאולה ועוד ששואלין בה"ה הפסח קודם הפסח: **תלמוד לומר ביום ההוא.** כלומר יום הגאולה: **יכול מבעוד יום.** כשישחיתין פסחיהן. בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה וסרור מונחים לפניך. לפי שעתה הנער ידבר וזה בניסבארי יב מצות שאדם עושה בליל פסח ואילו הן ד' כוונות חרות כרפס ב' גשילות ימים המוציא מצה סרור כריכה:

ברכת השיר

אמרי נועם

יכול מרי"ח ח"ל כו' אי ביום ההוא כו' ח"ל בעבור זה כו' מקשין העולם לא לכתוב רק ח"ל בעבור זה כשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך ליל ביום ההוא. וג"ל בפסחיות דבעבור זה יש לפרש על שעת שהיטת הפסח דבעבור זה לא נשמע רק שרואה הדבר כענין שמעני עפי' ראות פיניו

יכול מראש חדש כו'. בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה וסרור מונחים לפניך. יתבאר ע"ד אמרם ז"ל במדרש. ראה ההללית חת לפניך את סיחון. מלמד שהקב"ה כחלו לשר שלו והציתו לפני משה ואמר לו ראה שמונה לפניך ותוכל

פי' מלבי"ם

תפארת שלמה

פוח לסוכת האדם כעו"ז כל עוד נשתחו כקרכו לא יפ"ו לו הנוחה תפ"ר כי לולא זאת לא ה"י לו עוד מה נשמות כעו"ז ולא ה"י עוד חי כלל כעו"ז ופי' לרדף לעד מעו"ז ללכת אל מקום מנוחתו כעו"ז וזה אחר בעבור זה כו' ובגלותי מעמרים כי כן ה"י פיקר חלית כוונות ככריאם ללחום מתחת הי"ר כל ימי חיו:

וגדולי הדורות שגבתו ביום השביעי. ופסח הוא כע"ז בראשון. והחכם הזה לו נודע האמת ברוב בינתו. לכן רדוף אותו והראה לו חומש מתורגם אשכנזית מאת חכמי העמים כי גם הם העתיקו את הפסוק ויום השביעי שבת וגו' ששבת הוא בשביעי לא בראשון. וכן נחמשה עשר יום לחמש פסח. עז"ל והגדת לבנך. ומה מגיד לו ביום ההוא. שפסח חל ביום ההוא המקיבל לנו לא ביום אחר. כי יכול מראש חדש. הוא יראה לשנות יום הפסח ויחזיק בראש חדש. לכן אמר לו ביום ההוא דוקא. וכן בעבור זה שצריך דוקא מצה ומרור ודוקא שיהיו מונחים לפניך. אולם הלא יהיה ח"ל חזק ונחזיק בנושנות כלכל ונאנחנו כבר לעדנו על חסלות ההשכחה ורוח הומן. ולא יאחזו דברים כללה עם רוח היום והאורה. ע"ז חשיב אם תחשוב כי בזה נלמד חל השלמות וההשכלה במה שנשליך התורה והמליה אחר גו לשביר עול ולנחק מוסרות. הן שלמות כזה והשכלה כזאת כבר השגנו לפני חלפים שנים בימי תרח כי מתחלה עובדי אלהים אחרים היו חביתינו. שלימות האלה להיות חפשים מן החורה כבר היה מתחלה בומן ישן גושן. ומה היתה ההשכלותה שלנו מה שקרבנו המקום לעבודתי שכל אברהם ונשתלם במלית אלהים כמו מילה ונשינות שונות ואחריו יחזק ויעקב שהיוסף להם ה' מלית עד שהשינו השלמות ההנהיגה היותר גדולה בעת מ"ח. ואחם הנשינים היום מאחרי מלית ה' ללכת את רוח הומן. לא קדימה אהם הולכים רק אהם הולכים כסרגן אהורנית חל ימי תרח ואל זמן ההיפך והכפילה ללמות ולא סדרים. אחרים ילא לפנים. לחסה וגל למשל:

בַּעֲבוּר זֶה. בַּעֲבוּר זֶה לֹא אִמְרָתִי אֱלֹא בִּשְׁעָה שִׂישׁ מִצָּה וּמְרוֹר מִנְחִים לְפָנֶיךָ:

מִתְחַלֶּה עוֹבְדֵי כוֹכָבִים הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ וְעַכְשָׁיו קָרְבָנוּ הַמָּקוֹם
לְעִבּוּדָתוֹ. שְׁנֵאמַר וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם כֹּה

רש"י

ביום ההוא אי ביום ההוא יכול כע"ז כששוחטין
פסחיהן ת"ל בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה
שכזה ומרור מנוזים לפניך פירוש בשעת האכילה:

ביום ההוא דמשמע בלחיתו של יום יכול הואיל
ולתה למד שאלוהי יום שאתה שוחט הוא מועד
לאתך ממלרים יכול מבעוד יום שאתה שוחט
חייב בהגדה ת"ל בעבור זה למד לך הכתוב שאין
זהו הוא בשעה שיש מלה ומרור מונחים לפניך
בשלקן שאתה אומר מלה זו ומרור זה כי לכן
חייב לומר הגדה משום שנאמר והגדת לבנך:

אמרי נועם

לעשות בו כחפצך עיי"ש. והנה נודע דמצה רומז
על מרת החסד. ומרור הם הגבורות וזהו כזה
ומרור מונחים לפניך. שהקב"ה נתן בכח משרעה
שיוכל לפעול בהחסדים וגבורות כאות נפשו. כמו
שה' נגזף למצרים ורפוא לישראל. כן בכל דור
דור הכה זה ססור להפיל הגבה ז' על שונאי ה'
והחסדים על ישראל וזהו בעבור זה וכו' שעי'
יצ"ם נסמך הכה שיהי' מצה ומרור מונחים לפניך.
שיהי' בדרך לעשות בהם כרצונך הטוב.

דברי שאול

מתחלה עיי"ז כי אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו
שנאמר וכו' כי אמר ה' אליהו וכו' ויקח את אביס
וגו'. הפסוק כלו משולל ציור. אך י"ש שני פנים לעבוד ה'
פי' שהוא לדיק בן לדיק ומי שהוא לדיק בן רשע ופי"ז כוס
דכזיק בן לדיק כאלו מקרב את בנו לכעו' הכערה או שבטן

הנה חגלות והעבדות שיצאו משם ברכוש גדול. וזה

עבודת ישראל

מתחלה עיי"ז כי אבותינו פי' לא יאמר כאדם הואיל
וסרעוית את מעש' עד כנס אין לי עוד שום חקנה

אוהב ישראל

מתחלה עיי"ז כי אבותינו. לכאורה מה פסוק זה
סספור וכו' דכאמך כליל הכו משכחים ומזדים
לשמו ית' פ"כ הטוב והנעים והפולחית שעה עמנו כללית
מזלרים ומזלסים ומננים כל כרע של עיי"ז והנה מי שהוא
לדיק מטיקרא שאל טעם טעם חטא מעולם זה אי' למאוס
כ"כ ולגלות הרע נעניו כל איך יוכל אדם להעיד על דבר
שאל טעם אותו ולא פחד בו אכל מי שהי' מקדים מעובדי
עבירה ואח"כ גם אל לנו מחטאיו ומיחס כרע כללית
ומאל והלאה בוצר לדיק א"ע בטוב זה יכול להעיד ע"י

אכל התרופות אינן שונות כי התרופות שלך עולות
יפלא נעניי למה לא יספיקו לי התרופות של חברי. והשיב הרופא בחכמה. הן ישיש אני לימים
וראה נא בפנקסי הישן שרשום בו כי גם לאמך וקנתך הייתה לה גם כן אותה המחלה ולעקור
מחלה כזאת אשר נשרשה לך מטבע ההולדה קשה מאד ואף כי שנים רבות נפסקה המחלה
אך ברבות הימים התעוררה עוד הפעם לזאת

ברכה השיר

וכשרוא שחיתת הפסח ג"כ שייך בו הגדה אלא דמחלי
סוכה כיון דכתב גמי בעבור זה אי' אשחיתת פסח קאי ל"ל
בעבור זה כלל לא יתבאר רק ביום ההוא א"כ מיותר
דבעבור זה מוכח דקאי על ליל פסח ובהי' מדויקת הלשון
בעבור זה לא אמרתי שהוא שנת יסוד וכו' לומר ת"ל בעבור
זה בשעה שיש מ"מ מיל. אכל לפר"ז מדויק הלשון בעבור
זה שהוא מיותר לא אמרתי הפסוק בעבור זה דפ"כ לא
משמע שנת שחיתת הפסח כי אם בשעה שיש מלה ומרור
מונחים לפניך:

כל בו

מתחלה פי' כאן הוא תחילת הגדה. ומתחיל בגנות
ומסיים בשבח. ויצריך לבאר מה לנו
להתחיל בירידת האבות למצרים שהרי לא צותח
תורה רק ואמרה אליה. עבדים היינו כו'. ועוד סת
לנו סתרת. ויש לומר כי לתדע כי באברהם על
ידו מעשיו הטובים נתן לו את הארץ ועל ידי
הסתנה אמר לו כמה אדע. ועל זה נגזר על בניו

פי' הגר"א

מתחלה פוכדי כוכבים כו'. פי' שהיו שני עיני גלות
גלות הפסח וגלות הנוף ומפרש תחלה גלות הפסח

זכרון אברהם

מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו. וקשה למה
יספר בגנותנו מע"ז. ונבאר ע"פ משל
לשני חולים שבאו לרופא ומהלחם שזה. ובבוא
הרופא על שכרו חלף עבודתו ביקש מה' עשרה
אדומים ומהב' עשרים אדומים ושאל השני מדוע
יקרה נפשי בעיניך אדוני ליקח מאתי כפלים
משל חברי. אחרי אשר חלייני שזה. ויען הרופא
ויאמר עעית נחשכוך הן אחת שמחלתכם שזה

אכל התרופות אינן שונות כי התרופות שלך עולות
יפלא נעניי למה לא יספיקו לי התרופות של חברי. והשיב הרופא בחכמה. הן ישיש אני לימים
וראה נא בפנקסי הישן שרשום בו כי גם לאמך וקנתך הייתה לה גם כן אותה המחלה ולעקור
מחלה כזאת אשר נשרשה לך מטבע ההולדה קשה מאד ואף כי שנים רבות נפסקה המחלה
אך ברבות הימים התעוררה עוד הפעם לזאת

אמר יי אלהי ישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם
 תרה אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים : ואקה
 את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולד אותו בכל ארץ
 כנען וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק ואתן ליצחק את
 יעקב ואת עשו ואתן לעשו את הר שער לרשת אותו ויעקב
 ובניו ירדו מצרים :

כל בו

שהביא ויאמר וישע להודיע איך חלה על זרע
 יעקב הגזירה והודיע כי לא באה להם הארץ בנחלה
 כי אם על ידי מעשים טובים. וכל זה לנהגנו
 מעצבון גלותנו. שאם נישב מעשינו ונשוב לה'
 הוא ינחמנו ולא יזיקו לנו עונות אבותינו. ואם
 נשארנו מתי מספר הלא אנהנו רבים מבאי
 מצרים שבאים נפש אשר היו של אח"כ לנו
 גדול :

פי' הגר"א

ואח"כ גלות סוף : בעבר הנכר וכו'. כי כמו שהיו
 מפסיק בין ארץ ישראל לחוץ לארץ כן למעלה מפסיק וכו'
 דיור בין א"י כעליוס לחוץ לארץ וע"ז הסוד נאמר בעבר
 הסדר ישט אבותיכם : ואברהם את זרעו לבני קטורם :
 ואתן לעשו כו'. כדי שלא יהא לו חלק אלא יעקב :

זכרון אברהם

שהוא בריא חולם ושלם מעטע ההולדה. אך זה
 לא מכבר באה לו המחלה הספיקו לו מעט
 תרופות קלות. וכן קשה גם לנו קשיית החילה
 השני. למה לנו תרופות גדולות ונוראות להוציא
 דוקא ביד חזקה ובזרוע נפוי' כו' כו' ולא די
 תרופות קלות. אך במצרים שהיינו עובדי ע"ז
 וזאת המחלה היתה לנו מלדה ומכשן ומחריון
 שהזכיר מקודם חזקת היד וכו' שהיה במצרים מפרש
 ואומר תדע מפני שהיו אבותינו מטיילי המלידים אותנו ע"ז
 כנאמר בעבר הנהר כו' וקרא לתרח
 בשם אבותיכם וזרעו הישרא' כו' ולזה היה קשה התרופה
 להפריש אותנו מע"ז בדבר קל עד שהזכיר
 לחזקה היד וזרעו נפוי' ומכל מכה ומכה נפל פחד ה'
 וחרדתו עליהם וחרדה מסלקת את הדמים
 דם הוזהרם וע"כ בגמלות גדולות ותרופות יקרות דוקא
 הביאנו אל השלמות הנפש ואל מ"ת ואל" :

סנחת אהרן

השם ולהתעלה חיבך לג"מ להתענג מזיו השכינה
 ומה כעל לו בהלכות ארץ פ"י שהיה ראוי להיות
 אבינו שילא מחלצו יעקב. שילאו ממנו כל זרע
 ישראל ולכך נילל וזה מ"ש ואקח את אביכם את
 אברהם ר"ל פ"י שהי' עמיד להיות אביכם ולכך
 לקחתו אותו והלגתו מאור כשרים :

סאת הסלקר

ואתן לעשו את הר שער כו' וקשה פה ענין שנת יי"ט
 שנת לעשו את הר שער. וז"ל דכנס איתא כהניק
 אשר כנס הכוהנים אלו מקריבים שפיר לפזול זה חלקו
 שוב כמדנו כדא' כמדנו ששפן כיו"כ שולל לפני כה"כ
 ואומר

דברי שאול

דואה שאביו עובד את כי וסוף מקרב עלמו לאביו שבשמים
 לא כן הולך כן רשע שאלו הכסף הוא עושה כמו אביו ורק
 שנשע לו רוח אלקי לעזוב דרכי אביו ויטה כלדות וס נקרא
 שהי"ת קרבו וזה הישרו שלא תחבכו בלחם קרבתם שלמכם
 לטבולא יתברך רק שהקנים קירב אלכם שהרי מהחיה עובדי
 ע"ז שהי"ת ועבדו קרבו המקוב לעבודתו וע"ז כדא' שתרם
 עבד ע"ז ואקח את אביכם וכו' והיינו שאני נחתי כלט של
 הנדסה לעזוב דרך אבותי :

עבודה ישראל

לסתקרב אל הש"י. אלא יתחוק האדם על כל פנים לשון
 פסוקים והלא. ויאמר כלטו. הלא מתהלך ע"ז היו אבותינו
 ואנשי' קרבו המקוב לעבודתו (עד גם תרח פשה תבוסה
 כדו"ל) ואין לך דבר בעומד כפי התבוסה. ובכוחם
 נגאל ככ" :

אורב ישראל

פסוק שהוא בלחם טוב וישר ורואי לדבק בו ועל הרע שפוא
 רע ויפאס בו כיוהר מחמה ככר טעם כל התענוגים
 מחלקי הרע ח"ו וכעת דואה כשכלו הוץ כהכל ככל נכס
 ומחלם וז"ל מחללם ע"ז היו אבותינו ר"ל גם הכנס'
 טעמו טעם חטא ואבותינו היו ע"ז ואנשי' נתנו ללגם
 אח"כ ומחלבו כרע ועבדו קרבו המקוב לעבודתו וזאת שפיר
 נובל להפיד על הסוב שהיא טוב בלחם ולכתור כסוב ולמלוס
 כרע ולדבק א"ש כטבולא יי"ט :

אשר קשה מאד לפרוש ממנה וז"ל בעה"מ אחרי
 ואומר תדע מפני שהיו אבותינו מטיילי המלידים אותנו ע"ז
 כנאמר בעבר הנהר כו' ולזה היה קשה התרופה
 להפריש אותנו מע"ז בדבר קל עד שהזכיר
 לחזקה היד וזרעו נפוי' ומכל מכה ומכה נפל פחד ה'
 וחרדתו עליהם וחרדה מסלקת את הדמים
 דם הוזהרם וע"כ בגמלות גדולות ותרופות יקרות דוקא
 הביאנו אל השלמות הנפש ואל מ"ת ואל" :

חרם סופר

ואולך אותו בכל ארץ כנען וכו' ואתן לעשו את
 הר שער לרשת אותו. נאמר כעשו ואתן

של פ"מ שנתן לנו הש"י ענה לימן לו חלקו וע"ז יתלך עוד

בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל. בְּרוּךְ הוּא. שֶׁהִקְדִּישׁ בְּרוּךְ
הוּא הַשֵּׁב אֶת הַקֵּץ לַעֲשׂוֹת כְּמָה שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם
אָבִינוּ בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים שֶׁאָמַר וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדֹעַ תֵּדַע

ישועות יעקב

ידוע חלש כו' וכל דבאמת אחרו חו"ל ג' מחמת
נחן הקב"ה לישראל וכלם ט"י יסורים והנה
כאשר הבטיח השם לח"א שבניו יורשים את הארץ
היסורים חלו על היורשים אמנם בעת הבטיח
הקב"ה לתת את הארץ לאברהם ושהוא יורש
בי ארשתה באיזה יסורים (מלשון וידוע בהם
יוסר כי יוכל להוריש והשיב לו ה' כי זה עמיו
גרים ומשועבדים ט"י מלכים וזה נכון:

אפר' נועם

פרק י' - שומר הבטחתו כיו' שהקב"ה חשב את הקץ לעשות כמה שאמר לאמצי' בבטרת בין הבתרים וי'ל כי הוציאה ה' על ת' שנים רק שנחשב מלדית יוצח' אמנם כיו' שאמצי' ה' קיים לא התחיל כמשיב' כי הבטיח לו ואתה תבוא אל אבותיך בשלום' נמצא חסר ע"ה שנים שחי אחר לית יצחק וזה רמז לו כי נר יהי' ודע' בארץ לא לחם היינו מספר לוח' לא יהי' כשעבוד ולא יהיה רק שכית' שנים ובאמת שנה אחרונה שאמשו הסכות לית עוד כשעבוד א"כ לא יהי' רק שביד' שנים כמספר בארץ לא וזהו שחשב לעשות את הקץ כמה שאמר לאברהם להקדיש הומו' קודם ת' שנים ע"כ מביא מזה הפסוק כי נר יהי' ודע' בארץ לא לחם תגרמו שם קרימות תורעו בספרך לחם :

הבא לבעל מק"ש ועבודה כדי שיוכל להתגבר עליהם
התקום והכר שלהם שדין קיים כדי שינגיעו יותר כמות
והיה להגבי' לנלדק ומה"ד מעכב אז ה' מומנם לשונד
ונכנס עמנו והי"י חס על כבוד אדוקים יותר מכל
בר וזה נגכה לרוע הפעולה תמא' לזרם הכרם הפס
מזרים הרע ה' לבגדי' לישראל ולכבד את מזרים ויהי'
עושים על מזרים כי לא תתמלא עוד סאחם וזימנם ה' ביד
סוכה של המזרים ולזרם וזם את כנו אשר יעבוד ר"ל
סוכה ישראל ויהי' סה' יזום תדע כי גר ויהי' ר"ל

חתם סופר

וְיֵלֵךְ נֶאֱמָר בְּצִדְקָתָם לְשׁוֹן מִתְנֵה מִבּוֹרָה בְּכֹחַ
הַהִבְדֵּל בֵּין אִי"ל לֹא"א וּבֵין הָרָ שְׁמִיר לְעֹשֵׂי כִי
לְעֹשֵׂי נִיתָן לְרֶשֶׁת אוֹתוֹ יְרוּשָׁה מִמֶּנּוּ לְהִיּוֹת זֶה
חֲלָקוֹ וְחֶבֶל נִחְלָתוֹ אֲבָל אִי"ל לֹא"א עֵינֵינוּ לֹא נִיתָן
לְרֶשֶׁת רַק וְאוֹיֵךְ אוֹתוֹ כְּשֶׁבִיל לֵילֵךְ מִמֶּנּוּ לְמָקוֹם
גָּבוֹה מִמֶּנּוּ [לֹא"ה כֵּן נִמְאָר בְּהֶעֱתֵק מִכִּי"ל הַגִּזְלוֹן
ח"ס ז' וְלִי וְכוּנָחוּ מִבּוֹרָתָ לִפְ"מ שְׁמֵאלֹתֵי כִסֵּפֶר
תּוֹרַת מֹשֶׁה כֹּפ' וְאֵרָא וּלְכָךְ שֶׁסֵּת יְרוּשָׁה מִשְׁכַּב
הַרְמִ"ע כִּי אֵלּוּ זְכוּ יִשְׂרָאֵל וְהִי' וְזֶה הַמִּצְוָה שֶׁל
הַמֵּרִיס גִּזְלוֹת אַחֲרֵינוּ אֵלּוּ הֵי' הַמְּחִיבִים
וְמוֹהַ וְכֵן דְּבָרֵינוּ שְׁיֵיךְ לִמְדָה לְשׁוֹן וְאוֹיֵךְ לֵילֵךְ
ז' וְאוֹיֵלֵי כִיּוֹן לְזוֹהַ:]

חיי יצי נפלאות

שהקב"ה חשב את הקץ. איתא ברבנו בחיי ע"פ
 רמב"ם לענין חשבון המצות. כי בחיבת למ"ו יש
 רמז לבואלה והקץ וכו' ולדעתו פסוק היא ברניאל.
 כי למועד מועדים וחציו חציית חמ"ו נוסריקון.
 למועד. מועדים. וחציו וזה כונתו. בחיבת למ"ו
 ירמז על הגאולה וזה חצימן.

את הארץ לבניו שאל י"א את ה' במה אדע
את אנשי סכות? כי היסורים חביבים עליו ובמה
היסורים אשר אדע מהם שורעך יהיו

ערבי נחל

ידידו חסד כי דן אנו כו' יט לתמיד מה לשון דן הדין
לרון גם הדין היום גרים כיון שמזכיר סימן עדים
ונראה שהמורה הקבוה אל ארץ הקדש' נעמד מן האומה
עד שפירש תחלה מלה ולמה נחלשים נעמד' כי בכל
המחית והשר ה" קיים במלח' וראו והנה מזרים נוסס
ואח"כ יספרו וז"ל עד כי מזרים ומלכו שפסעם שפסע
תחלה ומכר הוא כי הנופל אצלה רמס לכו' שפסע
מר לו מלך מלח' כשנופל מעט אצלו מזרים כי כ"כ
כי נעמד לו קח כהנל ואחמה הכשר מלה קיים הוא
במלח' ונכנס ואם יעמד כי נכיתו מלך קיים י"י עומד
כיה עומד תחלתי מאצלה רמס כי לך משל כיה תחלה
ונחשטם כה האומה בכל דעס כי נחלר כלי חמית וזו
היא מזרישן כיכ נעמד מזרים ומותוה אל הקבוה' מן מזרים
ואח' יבדל כנאה לרועים ה" מוס דקוה' כי ומשניחם
במורק השמחה ולא נגור עליהם קוב' שמונר דן מרשם

[illegible]

מאת המלחם

ואחור רב"ש י' לך עם קדוש שאין כמוהו וכנס מנצח
במדרש אחר הדברים האלה גדל המלך אהבהו כו' לאחר
שנבחר הקב"ה הכניסו דליון הקב"ה מכה את ישיאל עד
שכנין להם הכוונה מקדש. והנה גם במזמור מליון כשרם
הספקנין לכוזביו את ישראל ממזכירי ה' הכעירו גדול מחד
עוד שמר הקב"ה להשכן את חיוב כדי להעביר אותו ולא
ישי' לו נפילי נקטר והוא דומה שער הכשתלת וכן כן
ג"כ יחלם ויחולו ג"כ דעו הוא ש"ס הוא הליכ"ה כר
העול ומסעין ע"י לוח מביא בעל המניין בכל
השטן השולל ומסעין ע"י לוח מביא בעל המניין בכל
אחור לפי זה שער אחרות שער היינו שנתן כח
לפני אדם ש"ס' להנהיג בשער ופי' לא יקטר אחרות כי
השולל השולל את חיוב לא כי' וכו' ללוא מזהרים:

בא"י חלא הי' עוברים דרך שם לנן עדן מכ"ל
ולעבר שם דרך נן

כִּי גַר יִהְיֶה זֶרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדֵּם וְעָנִי אֲתָם אַרְבַּע

אבן עזרא

כִּי גַר יִהְיֶה זֶרַעְךָ. נקרא בלשון הקודש האיש שיש לו משפחה כסעף שהוא דבק בשורש על כן נקרא אחרת. כי טעמו כאזרח רענן. וטעם גר כמו הגרניר שנברת מן הסעף. ויש חסרי לב שזה הטעם רחוק בעיניהם. ואילו היו יודעים טעם כל אות וצורתו או יכירו האמת: אַרְבַּע כמות שנה. עד סוף זה הקץ סהיום: אשר יעבדו. שיהיו להם עבדים.

כִּי גַר יִהְיֶה זֶרַעְךָ וגו'. משנולד יתחק עד שיגלו ישראל ממלכים ארבע מאות שנה. כינר יתחק בן ששים שנה כשנולד יעקב. ויעקב כשירד למלכים אחר. ימי שני מגורי שלשים ומחצת שנה. הרי ק"ל. ובמלכים היו מאהשים ועשר כמנין רד"ל. הרי ת' שנה. (ועי' באורך ברש"י ו"ל כבדאשית פ' ט"ו): בארץ לא להם. ולא נאמר בארץ מלכים. אלא לא להם. משנולד יתחק ויגר אברהם יגו' ויגר יתחק בגרה. ויעקב גר בארץ חם. לגור בארץ בלנו עכ"ל. פי' דמשנולד יתחק אבינו והלאה מצינו לשון גרות ע"כ מלידתו יתחיל הגרות והגלות של ת' שנים ובחמלת ה' עלינו מקפץ על הגנעות כדרשות חז"ל:

לקוטי תורה

ועבדום וענו אותם כי הגה איתא דהקב"ה אחר למשה שיסאלו כ"כ כו' שלא יאמר אותו דיק כו' והוא מקושי' הכנה ועוד מה לשון קיים בהם ולשון בהם מיותר וכו' דהקב"ה הכניח לא"ל ואח"כ ילאו ברכוש גדול והנה הרכוש הוא

לשונם וכו' והנה ככל כל מקום שהענין נוצר וישראל

ערבי נחל

אני אצו נחר פליסם רק גירות אכל הסוף יס' שויספו מפלסם ועבדים וענו אותם כו' ולכן ק' אכזי כי זה עלמכ אשר יעמדו בישראל כזה עלמכ דן אכזי וכמשל שזה עלמכ פי' פונקס ודוק:

ועבדים וענו אותם ד' מאות שנים כו' הקשו המפורשים א"כ למכ ילאו קודם הזמן וגרלה דמצינו גם

ומבאר בדברי רבנו האר"ל דהפונס כיו"ד משם

דגל מחנה אפרים

ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ואחרי כן ילאו ברכוש גדול פי' אדם לריך לעבוד בארבע מיני עבודה בחסד ובנצורה ובדעה וכו' ובכל אחד לעלות ולא לירד חלילה ועי' מעלה כל הגלויין שהוא מכניס כל הדברים ומלבישן באותיות ולכן מעלה כל הגלויין ממקום שהוא שם וזה ואח"כ ילאו ברכוש גדול:

דברים אחרים

ועבדום וענו אותם. ואמרו חז"ל כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו' ואח"כ יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. והקשה רבינו האלשיך ו"ל היאמרו לאיש נכה אותך א"ל כמות. ואח"כ יתן לך בשביל זה א"ל כסף. שיצא שכרו בהפסדו שהרכוש אינו שיה' בנזק השעבוד הגדול. ומה הוא ההבטחה לאברהם הראה על קבלת התורה הקדושה שהוא האוצר הנפשי היותר גדול. וזאת לא באה לישראל רק ע"י הגרות והשעבוד ואח"כ ע"י הגלילות והנשים נצטוו ויטהרו מהלאת הטומאה וכו' לשכר גדול של התורה והמצוות ועי' יתכן תואר "גדול" כי עושר ינכסים חומרים נקראים רכוש חסם. וא"כ לפיכך את אברהם. ה' די שעי' הגלות וכו' אח"כ לרכוש גדול הריחני הגל. אך איהא בפרק ריא. כי בשעה שאמר הקב"ה בסני אנכי ה' אלהיך יצא קול ראשון. והצמים והארץ רעשו ממנו כו' והבטיח שבשאוול חיו ועמדו על רגליהם וכו'. וישראל שהיו חיים נפלו על פניהם וכו'. יצא קול שני והיו ועמדו על רגליהם כו' ע"כ וא"כ אחר שיהיו ישראל אח"כ:

רש"י

כִּי גַר יִהְיֶה זֶרַעְךָ וגו'. משנולד יתחק עד שיגלו ישראל ממלכים ארבע מאות שנה. כינר יתחק בן ששים שנה כשנולד יעקב. ויעקב כשירד למלכים אחר. ימי שני מגורי שלשים ומחצת שנה. הרי ק"ל. ובמלכים היו מאהשים ועשר כמנין רד"ל. הרי ת' שנה. (ועי' באורך ברש"י ו"ל כבדאשית פ' ט"ו): בארץ לא להם. ולא נאמר בארץ מלכים. אלא לא להם. משנולד יתחק ויגר אברהם יגו' ויגר יתחק בגרה. ויעקב גר בארץ חם. לגור בארץ בלנו עכ"ל. פי' דמשנולד יתחק אבינו והלאה מצינו לשון גרות ע"כ מלידתו יתחיל הגרות והגלות של ת' שנים ובחמלת ה' עלינו מקפץ על הגנעות כדרשות חז"ל:

חברת שלמה

כִּי גַר יִהְיֶה זֶרַעְךָ בארץ לא להם. וקדים מ"ש בעל הגדה עבדים היינו כו' ואלו לא הולא כו' מעבדים היינו לפניהם במלכים דמחצת עבדים ומכיים במעבדים וכו' דהנה איתא בספרים שכן היו מעבדים בטומאה בלנו לא פי' הקב"ה מויליך ברגע זו או ה' נכנסים למדרגה החמורה שאל כו' להם תקומה וע"כ מהר הקב"ה הקץ והנה אמרו רש"י שם לגוי גדול מלמד שהיו ישראל מלויים שם כדאיתא במדרש בכות ד' דברים נאלו שלא שמו ולא שמו

פלה הרמין

וענו אותם כו' הקשו המפורשים כיון שנגזר על ישראל שעבוד מפני מה נחייב פרעה מכות נוראים כאלה ועוד להטביע אותם בים ונראה דאיתא בספרים דפרעה פגם נפש הוי' ב"ה כמש"כ בקרא מי ה' לא ידעתי את ה' שהאמין בנשם אלקים אך משם הוי' לא ידע

אמרי ברוך

כִּי גַר יִהְיֶה זֶרַעְךָ בארץ לא להם. ארז"ל כי יוסף העביר את העם לערים. כדי שלא יאמרו על ישראל שהם גרים. לכן שלטם לערים. שנס הם יהיו גרים כמיהם. וזהו בארץ לא להם. בארץ שאינה של אותם המחזיקים בם. כי הלא העביר את העם לערים. וא"כ אין זו חרפה כי גר יהי' זרעך שם:

פנים יפות

בארץ לא להם ועבדום וכו'. לפי פסוקו מה שאמר בארץ לא להם קאי גם עני וירות יתחק ויעקב. היינו מפני שהמרו הו"ל ארץ ישראל מוהוקה היא לנו מחבתינו א"כ כבר היטה

לאברהם. אך באמת כוונת הרכוש גדול שהבטיח לאברהם הראה על קבלת התורה הקדושה שהוא האוצר הנפשי היותר גדול. וזאת לא באה לישראל רק ע"י הגרות והשעבוד ואח"כ ע"י הגלילות והנשים נצטוו ויטהרו מהלאת הטומאה וכו' לשכר גדול של התורה והמצוות ועי' יתכן תואר "גדול" כי עושר ינכסים חומרים נקראים רכוש חסם. וא"כ לפיכך את אברהם. ה' די שעי' הגלות וכו' אח"כ לרכוש גדול הריחני הגל. אך איהא בפרק ריא. כי בשעה שאמר הקב"ה בסני אנכי ה' אלהיך יצא קול ראשון. והצמים והארץ רעשו ממנו כו' והבטיח שבשאוול חיו ועמדו על רגליהם וכו'. וישראל שהיו חיים נפלו על פניהם וכו'. יצא קול שני והיו ועמדו על רגליהם כו' ע"כ וא"כ אחר שיהיו ישראל אח"כ:

מאית שנה: וגם את הגוי אשר יעבדו דן אלגבי ואחרי כן יצאו ברכש גדול:

פרד"ר וזמא

הרמב"ם

ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ליהא כמדבר אלולי וכות אבות לא יצאו ממלרים מפני שפחדים לעשות העגל וקשה כלה חין הקב"ה דן את אדם אלא לפי שפחו וגדלה דהנס רק כפי"ז משום דהפמלי של מעלה חין יודעים המתשכה רק

וגם את הגוי אשר יעבדו דן אלגבי כו' וקשה מפני מה נחתיבו פרעה ועמו עונש על

כ"י נחלת צי"ח כ' הסכנה דבכל עבירות אינו דן על המתשכה

הראב"ד

ספורנו

וגם את הגוי אשר יעבדו כו' לריד להבין מפני מה נענש פרעה על ששטנד בישראל הלא ה' גזרת המקום והנכון דהקב"ה נפרע מן סאלמו כזה ויפרע אח"כ ממנו ג"כ וכמש"כ הוי

וגם את הגוי כו' דן אנכי כמו שארדן את בניך על רשעם בעניי ועבדות כמו כן ארדן אותו הגוי של בערים שישעבר בהם:

הרע במי שהוא רע יותר ממנו כדי שיתמלא

פי' הרמב"ן

משנה למלך

ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. כתיב ויהי נתן את מן העם וגו' וישאלום וגו' גם היום משה גדול מאד וגו'.

וגם את הגוי אשר יעבדו. וגם לרכות ארבע מלכויות שאף הם כלין על ששטנדו את

ישראל לשון רש"י ז"ל והנכון בעיני כי טעם

נזר הקודש

הפארת יונתן

וגם את הגוי כי כ"ל דהנה הקב"ה נתן הברירה לאברהם אבינו לבחור עבור בניו גיהנס או

וגם את הגוי וגו'. ואמר כמדבר וגם לרכות ארבע מלכויות ויפלא מאי שייך ד' מלכויות גלות מלרים אמנם ביארי כאורך טעם גלות מלרים נוסא כי הלא קודם מ"ח היו וכשעה שגלו למלרים כשרים והגונים היו. אך גמ"ל

חמדת שלמה

לקושי הורה

היו כהיות גדולין לעולם כמש"כ הנה עם כ"י כו' ומש"כ אס ה' נקעים כטוואח המתחל ה' כשאר עמים ולא הכנידו עולם וזה הורה לנו ואלו לא הוויא כו' באמת אל ה' נכארו עבדים עדיין ה' לנו תקוה אבל באמת לא כן הוא אלא משועבדים היינו נכאר כמו שאר העכו"ל חס הרעש הגדולה שיה' אברהם תקויתנו חלילה מלהיות עוד דקים כה' חלקינו. והנה אלה"ה ראה אורך הגלות ותקפו כדכתיב והנה חיימה חביבה גדולה נופלת עליו שיה' ירא עיקר מדרתו וע"ז כל הקב"ה ליתמו ידוע טעם כי גר יהי' ונרץ שיה' תמיד כגדר גרים ועבדום וענו אותם שיה' עבדים ולא משועבדים ודוק:

סובל ב' טעמים רכוש הגשמי ורכוש הרוחני היינו שיעלו משם כל הגלילים ויזכו לקבלת התורה וזה שנקש הקב"ה שישאלו כ"כ שלא יאמר א"ל ועבדום היינו הענוי קיים בנזוף שלהן והרכוש לא קיים בהם בנזוף לא קיים וק"ל:

שלא ידון בגלות ישתקנו חלילה בין האומות וזה פי' עיקר מדרתו וע"ז כל הקב"ה ליתמו ידוע טעם כי גר יהי' ונרץ שיה' תמיד כגדר גרים ועבדום וענו אותם שיה' עבדים ולא משועבדים ודוק:

פסח הרמון

ערבי נחל

הוי' חייב סקילה וכה"ל חייב שריפה וכו"ל הרג ועל ה"ל אחרונה חנק ואם שנס בכל השם הוי' חייב ד' מיתות כ"ד ובגמ' אמרינן דאף דל' מצ"ד בטלו דין דמ"ב לא בעלו מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג או היה דורסו שריפה נחש ממיתה שזרק בו ארס וזה ה' כעין שריפה הרג חיות בלויס עליו והורגים אותו חנק טיבע כהנה ע"ש והנה פרעה שנס בשם הוי' נחתיב ג"כ ד' מיתות כ"ד לזה במכות ערוב שהיו הרבה מיני חיות ונחשים וה' במקום סקילה שריפה במכות ככורות ה' הרג וה' מוכרחים לטבע בים נגד חנק ודו"ק:

פנים יפות

דברים אחרים

א"י בחזקת יחזק ויעקב וכנען תפסו כי שלא כדון כפירש"י נפי גר וחושב אנכי עמכם. והיינו דלומר שיהיו גרים גם בלחץ כנען שאין הארץ שלהם:

יאח"כ עמדו לתחיה הרי הם כבדית חרשה ממש ואינם אותם שהיו כבצרים א"כ דהם זכו לרכוש גדול הרוחני של קבלת התורה הרי הגוי אהרני הם ולא אותם שהיו בגזרת יצבדום וענו אותם. א"כ יתורע חין אברהם. דעבדום וענו אותם קיים בהם. בסובלי גלות מצרים. ואח"כ יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם רק באחרים שעמדו לחיים שהם פנים חרשות. ע"כ אמר הקב"ה וישאלו נא. שיקחו ישראל כלי נס. וכלי זהב ושעמלות שהם בעצמה שיעבדו עבדות ערך יצאו ג"כ ברכוש. ויהי פנים טוב לאברהם אבינו:

הקנ"ה

הרמב"ם

שנשתעבד בישראל והלא ה' גזירה מאת ה' כי
בברית בין הבתרים כי גר יהי זרעך וגזירה
דנאמח אס ה' הגזירה מפורשת כי גר יהי
זרעך בחגרים ה' ספיר ואף דפרטה ועמו ה'
לדיקים בענין זה ונקיים מעונם דמקיימים גזירת
הבורא ית"ש אך הא הגזירה ה' סתם כי גר

מד"ד פ"ט וזא ננין במדרש שיה' וזא חלקים ארץ

רבינו אפרים

ואחרי כן יצאו בברוש גדול ס"ת לשון רגנאלו
בשביל שלא שינו את לשונם:

אני קלפתי מעט יהס עזרו כו' :

פ"י הרמב"ן

באך לא להם ועבדו ועמו אזה אע"כ אשפוט
את הגוי אשר יעבדו על אשר יעשו להם ולא
יפסדו בעבור שעשו את גזרתי והעטם כמו
שהמר הכתוב קנאתי לירושלים ולעין קנאה גדולה
וקנף גדול אני קוף על הגוים השאננים אשר
אני קלפתי מעט והמה עזרו לרעה וכן היה
בבגדים שהוסיפו להרע. כי השליכו בניהם ליאור
וימררו את חייהם. וחשבו למחות את שמה. וזה

עשו לישראל מה שגזר עליהם. או הוסיפו להרע
כי הודון (שעשו לישראל במזיד וברשעת לבנם
שאבדם מן העולם. וכן כי ידעת כי היו

נזר הקודש

שלא קיימו התורה וכן יאמרו ח"ו אבדה תקומת גבול
ותעברו כשכיל זה פנים וילמדו חשבה ולא יזכו עוד ח"ו
לגאולה הנצחית והנצחית הכוונה לשיך עוד קודם מ"ח
הכיכא ה' כבוד הכבוד במלכים ועם עמם נסים והשליחות
גדולות וגדולות והוא גלות לדי מלכות כי גם משם יולדת
בשליחות גדולות כמים יומד לחכם וגו' ע"כ חובה עליו
לזכור תמיד לזכור כדי שיהיה נקט מוסר לכל יאמר ח"ו
נאם לגאולתו ח"ס וגם לרבות ד' מלכות כי גלות מלכים
שיא את מופת לתר הנצחית בשליח חסדיו פתח לפניו כל ח"ו

וכן ה' שמחו בשלשת ימי חפילה וק"ל:

אמת ליעקב

ואחרי כן יצאו בברוש גדול. בגמרא (ברכות ט')
דבר נא בראוי העם וישאלו כו' אין נא
אלא לשון בקשה. בבקשה מחך כו' כדי שלא
יאמר אותו לדיק ועבדו ועמו אולם קיים בהם
ואחרי כן יצאו בברוש גדול לא קיים בהם.
והשליחה שגבה. וכי בלא חמירה אותו לדיק
היה נכון שלא לקיים ההצטחה ח"ו. אבל הענין
יתבאר יפה ע"פ משל. נער אחד השכיר עבדו
להיות משרת אלל בעה"כ. ואחר כלות הזמן נמן
לו הכנה"כ בשכרו שטרי כסף. ולא רצה המשרת
של כסף או של נחומת דוקא לא של נייר. מה
יהיה הנצל הבית שלח לקרוא לאבי המשרת ואמר

פרד"ר ווטא

הקב"ה ועל כל פטרות אין הקב"ה דן יומיו רק מוסיב כיד
הלך נקד אין מנעין על המחשבה מא"כ בע"ז דהוא
מוריד מלכות ולא לדיק למידתו והקב"ה בעליו מענישו
לך דן אף על המחשבה כי הוא ית"ש יודע מחשבות
וספיו כי להחליט סכרל חדשה דלך אינו דן את האדם
אלא לפי שעריו משום דהכ"ד ס"מ אינם יודעים מחשבות
וכן עתידות ומה שאמרו מלאכי המרת אדם שעתיד להמית
בניו כנאם כו' דהשנים שידעים פטרות ככר כנאם סס
מה"ש יפה דהים מלאכי המרת היינו חלקי הסוד וסוד

הראב"ד

אשור שנת אפי כו' ועוד דהגזירה ל"ה שיסתעבדו
בישראל עבודה המפרכת ומשכנת את הגוף
רק ועבדו ועמו אולם קלפת ע"ד

משנה למלך

ויל' להם האר אולם הכתוב שס פס שהיא מדרגה פחותה
באשרויל על הסוכר ויהל העם נזות וגדלה דכר הוכחנו
דכסף וזהב בלחן ויבאל מעולות היה חלק עבודתם אשר
פכדו בהם. לפי"ו שבעו על לוי שלא ה' בכלל השעבוד לא
לקחו כוח מלחם והעטם בלא ה' בשט לוי בכלל השעבוד
הוא ע"פ מדרש גדלית דכר ויקן אל חזק מפני יעקב
אחיו משני שטח כי גר יהי זרעך כי הוכה בארץ עליו
מוטל פרטיו החוב וכן הך עשו לארץ שטח בלא נפרעו
היה כל השעבוד וא"כ שט לוי שלא יענו חלק בארץ לא

שס דן אנכי שאניא אולם במשפט אס באמת
להם. והוא מ"ש יתרו כי בדבר אשר זדו עליהם.
יותר מדי) הוא שהניא עליהם העונם הגדול

תפארת יונתן

גלות ועמד כמסחפק כי ראה חוקף השעבוד
ופחד ג"כ שמרוב הנרות יסתקע מהם שם ישראל
כלל וגם ראה אשר מישראל עצמם יעמדו רשעים
שלא יהיו ראויים לגאולה כלל ועי"ז יעבדו כללות
הגאולה כי לא יוכלו ללאת כולם ועי"ז רשעי
ישראל יקטרג מה"ד ע"ו אמר לו הש"י לברור
לו הגלות והנפיה לו שילאו משם ואמר לו וגם
את הגוי דן אנכי לותין וגמים ריבויים לרבות רשעי
ישראל אשר גם את רשעי ישראל דן אנכי

סאת המלכס

וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי. אולם במדרש נרדט
באר מלכות שיסתעבדו ג"כ בישראל. ויש להכין להם
כתבה התורה שפנד שאל מלכות ברחמי מלכות דגם ולא
כתבה בפירוש שיהי ג"כ בגלות אלל באר מלכות. וגזירה
הנה הגזירה ה' על ד' מלות שנה לתת חסא אדכיר
למלכות הפלימות ואס היו שמה כל הזמן הכתוב אשר גזרה
הכתבה לא ה' לזכור אלא לזכור כי ה' או חוקף הנידון
במור אף מהמם שאל ה' ביכולת להיות שמה כל הזמן
הקבוצ כי ראה הש"י שסס יתעצמו שמה עוד דגם אחד
אוי יסתקעו שמה כי ה' יסתקעו בנ"ט שמה סתואה וזה
פונדוס פ"ו ע"פ מה שמה הקב"ה דלגן הך ומיירה
להחליט קודם הזמן ואס ה' שושים במלכות תשובה שמה

לקבל את המעות האלה רק שיתן לו משכנות
ישה הנצל הבית שלח לקרוא לאבי המשרת ואמר

הרמב"ם

יהי' זרעך בחרץ לא להם וע"כ כל אומה ולשון
הי' יכולין להשמיט א"ע מזה שלא לשעבד
את ישראל ולהתנצל בטענה שלא עליו נאמר
גויירה זו שהי' הוא השליח בדבר ואפשר ע"י

בשל: מות בראוי לו :

פי' הרמב"ז

עליהם וכו' וכמו שהזכירו רבותינו הענין הזה במדרש שמות רבה משל למלך שאמר לבנו ישעיה עס פלוגי ולא יאשרני. הלך וטעה. אף על פי שטעה עמו חכם לא הניח שאלה היה מאשריו. ואחר כך כשנהדלה המלך לבנו נזר על מאשריו הריגה. כך נזר הקב"ה שיהיו ישראל משועבדים במצרים. עמדו עליהם ישעבודם בחזק. אמר הקב"ה ה' לכם לנהוג כם כעבדים ויעשו לריכוס. אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה ע"ה. ודבר ברור הוא כי השלכת בנייה לואיר

בסוף וכו' :

אמה ליעקב

ונתן לנכד. וישן חבי הנער ויחזר לו אחת הדבר כי המטה שוכנת הן מאד חלל רק בעיני המבין. הלא לאחונה אם אנכי הייתי המשרת חללך ולידי חסן המטה ודאי הייתי מקבל בעין יפה. כי חשני תמורתן מסכסכות כהן לא כן זה הנער הוא עבד חללך ובה כסדרו. עניך ראויו לחת לו מטה שיהא יבין הן ערכן והוא אינו מבין רק על מטה של כסף. הנמשל כי בחמת כוונתי ויחברק עם הרבנים גדול על החכמים הנכבד שהתנגדו עם "גלות מלכים כמלח רשב"י ע"ה שכל מחמת עינות נהן הקב"ה לישראל וכלם לא עיזר הרבוס גדול מוסב על ענינים רוחניים.

7:22

כתב האריז"ל כשאומר והיא שעמדה יגביה הכוס ואמר בהרמת קול ולכוין על רוממות שכנת עוזי נהמוק הכוס בידו הרומז עליה הנקראת כוס ישועות:
דרך להגביה הכוס ולכבות המנורה. כ"כ האריז"ל ז"ל:

**וְהִיא שֶׁעָמְדָה לְאַבְוֹתֵינוּ וְלָנוּ. שְׁלֹא אֶחָד בְּלִבָּד
עָמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ. אֶתָּא שְׁבָכַל הוֹר וְדוֹר
עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ. וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
מִצִּילֵנוּ מִיָּד:**

אור ישרים

והיא שעמדה. ביאור הפסוק כי המציל כי הגוי אשר יצילו לרבות שארי שבטות בני ישראל שיתקדשו וישראל ואח"כ (ברכות ז') ובמתי מקום לעמי ישראל כי וכל יושביו בני עולם לצנותו כתיב לעשותו וכתיב לעשותו (או לביתו ופניו אחד ודוק) אלא בתחלה לעשותו ולכבוף לבנותו עי פד"ה. ולולא פירשו ה"י נראה לפרש שכן אומה שטנו את ישראל לא ה"י פענו לכד תכלית רשעים. אך מנחם ביהרלו בענין ויסיימו כללין. אמנם הוא ית' הפענו לא מאכתיס ולא געתיס לכותס. כי כזה לא יעשה כנו. ולא תקום מתגבס הרעה. והנעשה זו נעלה במאמרו ית' להכרס כי גר ית' ודעך נאך לא להם ופדוס וענו איהם עד כאן יגיע כח האומות לענותם אכן לא לכותס. וזה אומרו והיא שעמדה לתקומתו וגו' בלא אחד נכד עמד עלינו לכותס. כמו שד"ס חו"ל (מגילת יואל) לכותס בימי המן. וכמו באח"כ (דבר מגילת אחת) בלחך המן שוטה ה"י פדסה בגור על הזכרס והשליד יקרות ומנחם שם ק"ס (דק"ל) (נחמת מ"ה) אזי אכנס את הכל להממד כו' את כל היהודים כו'. לא

ציאת מצרים

והיא שעמדה. ח"א מ"ו ז"ל אמר בדרך דרוש ורמז דלשון והיא מצינו בלשון המקובלים מוסב על השכינה. ובזה"ק אמר כי השכינה נקראת כלה. ואמר משל נחמד למך שהנלה את בנו. ואמו מההניג בעדו אולי השכח את בני שמה. ואמר המלך לאי את עמו. וכשם שלא אשכחן מלהשיך הניחה. כן גם בנך ישיב עמך. וז"ל, "והיא" השכינה הקדושה אשר היא ימינו נגלות. כנאמר עמו אנכי בצרה. ועי"ז תהלכו ותכבדו. ותארחו בישיבה. שע"י ישועת השכינה אז גם נושע אנחנו בני אל חי ונשכע מטוב ה' והיא עומדת לנו נגלותו לכל נאכד בענינו שהרי לא אחד בלבד עמד עלינו לכותסו.

שוכד כוגנים ועבד שבא על נח ישראל הולד כשר) אלא

מאת המלכות

א"ש דאם כתבה התורה נגלות של שאר מלכות כזו ה"י מוכתרים לזו ולא ה"י נכולתם לגמור התיקון במלכות לזו כתבה התורה זאת רק בענינים כדי בטה"י הנתינה בידם בלא ישיעו מעשיהם ויכ"י נכולתם לזהות שמה כי הזמן הקצוב חוי יעלה באלה עונם כי יתקנו שמה תיקון גמור ואם ילכו נדבדו המלכים חוי יכדו לזהות קודם הזמן ילעברו באלה גלות כזה כתבה התורה וגם את הגוי כי דן אנכי היינו שכלם ילעברו גם בלאר גלות קן אנכי וזהו ילעברו נאכל גלות כזה כתבה התורה והקדוש כמו נתינה וזה שנות הנינה כדרך שמה הנתינה נכאורה שמה הינו לכתוב לבן פכר ולפי הניל א"ש דמלכו שמה מזהב נכח המערה כמו והניו שמה את הדבר ונכ"ל כדרך שמה הנתינה הינו כיון שהולחנו קודם הזמן ולא נכדו נכדוס גדול כל המעלות בענינות כיון שזא ה"י עד התיקון בענינות לזו אומר ע"ז ה' עומד וממתין לקיים הנשמתו:

כמלה לאמר מה לך היסוף לתת לפנינו החזרת מוכן מחלין. כי האמנם עדיין לא היה מניע זמן הנשמת רכוס גדול לגויי מזרים. בלוי לזהות שיוכלם הנלות על ידם. עכ"ז היה מקיס לבעל דין לומר הגה גולי מזרים יאכלו הממרוכיס קיסי השעבוד כפרך. ידור האחרון יקחו חלקם ברכוס. וזהו שדייקי ואמרו כדי שלא יאמר אוח לזיק ועבדוס וענו אומה קיים בהם. מורה על הגילוס ההם אשר כבר שכתה נפשם מן הממרוכיס ואחרי כן ילאו ברכוס גדול לא קיים בהם. כלומר בלתי בדור אחר אשר לא עמל בו כעמל הדור ההוא:

אמה ליעקב

להגיד לו סדר עריכת קדימת המאכלים איזה מהם עולה על השלחן קודם ואיזה יובא בלחצונה וינידו לו כי בראשונה נותנים דגים ואח"כ בשר ללי עם חזרת ומתי בשר איזה כעודה של שמחה והוא בה ושימד לשרת לפניהם להושיט להם המאכלים כמשפט שהנידו לו והנה על השמחה היו קרואים הרבה מסיבים על ב' שלחניה זה מול זה. והנה בהנישו לפניהם הדגים לקח בידו ב' קערות דגים ויליגס א' על שלחן זה וא' על שלחן הב' ויהי בהעלותו הללי והחזרת לקח כמו כן קערות הללי בידו האחת והקערה עם החזרת בידו השנית. וילג בשר ללי על שלחן אחד והחזרת לכד על שלחן הב'. ויהי בעניניהם הנמשל מוכן מחלין. כי האמנם עדיין לא היה מניע זמן הנשמת רכוס גדול לגויי מזרים. בלוי לזהות שיוכלם הנלות על ידם. עכ"ז היה מקיס לבעל דין לומר הגה גולי מזרים יאכלו הממרוכיס קיסי השעבוד כפרך. ידור האחרון יקחו חלקם ברכוס. וזהו שדייקי ואמרו כדי שלא יאמר אוח לזיק ועבדוס וענו אומה קיים בהם. מורה על הגילוס ההם אשר כבר שכתה נפשם מן הממרוכיס ואחרי כן ילאו ברכוס גדול לא קיים בהם. כלומר בלתי בדור אחר אשר לא עמל בו כעמל הדור ההוא:

יעמיד הכוס חזור ויגלה המלות:

צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו שפרעה לא גזר אלא על הזקרים ולבן בקש לעקור את הכל שנאמר ארמי אבד אבי ויגר מצרימה ויגר שם במתי מעט

עשרת חכמים

צא ולמד ט' לכאורה קשה כלא כל כנאן להגדיל סנס של מזרים ולכסוף מקטין סנס דמזרים נגד סנס דלכן הארמי וי"ל דהנס מזינו דכלנס רב לקלל את ישראל ואמרין נגמ' דכל פיקרו של כלנס שה' יודע לכוון הנגש אבד הקב"ס כוסם וסקסא נחום מזי סיס יכול לקלל נרגש אחת ואחרין דסי' יכול לומר כלס וידוע דקלל כיו לא ויכל לחול ח"ו על ישראל משום דנשבע הקב"ס כי לא יבשה ארץ ישראל כדי שיהיה כח המולד הקללה ח"ו לחול עליהם ויגמ' ח"ס דמגדיל סנס דמזרים וכן קאמר ולכן בקש לעקור את הכל ואין סנס גדול כי כ' של כל ישראל לא הי' ביגלותו כי סקס"ס נשבע כי לא יבשה כלל ויכלל אף דרפה לא גזר אלא על הזקרים ויבין לא כוונתו ויבין ס' כ' סוף נלחמם כס גדול וז"ל:

אבודרהם

ארמי אומר אבי. כתרונתו לבן ארמאה בעא לאוברא ית אבא. כי כשדרף לבן הארמי אחרי יעקב והשינו ואמר לו יש לאל ידי לעשות עמכם רע. ולפי שחשב לעשות רעה חשב הקב"ה כאילו עשה. שהעובדי כוכבים חושב להם חקביה מחשיבה רעה כמעשה כי רק השיית כשל עצתו הרעה:

כלל כישראל לכן אמר כלל כלנס אפס קריבו תראה וכלל דמגדיל סנס דמזרים וכן קאמר ולכן בקש לעקור את הכל ואין סנס גדול כי כ' של כל ישראל לא הי' ביגלותו כי סקס"ס נשבע כי לא יבשה כלל ויכלל אף דרפה לא גזר אלא על הזקרים ויבין לא כוונתו ויבין ס' כ' סוף נלחמם כס גדול וז"ל:

מאור ושמש

ארמי לומר אבי. ראו לתת טעם מדוע מזכירין מה שבקש לכן לפסוק ליעקב אבינו נחלות כוכבים ולא כשאר מלות. וגם מה ש"ך לזכור וירד מזרימה. וגרסה שהתורה הקדושה נאמרה פניו האדם אשר כל ימי חלו יוכנסו תללות מנות ואין לך אדם שאין לו שעות דחוקות ושעות מרווחות. והאיש הנותן יוכל ויבין כי כל מקרי סומן שמחוללין ויורדין עד תהום דהיינו הנסכים ויורדין

צמח ה' לצבי

ארמי אומר אבי מבואר בספרים דאבי חכמה ואמריו חזיל כל המתנאה חכמתו כסתלקת סכנו ודגה נ"ל דפירש לשון הרמה והתנשאות והוא ענין גאות ולזה סמכו ארמי אומר אבי היינו דע"י הרמיה וגאות אומר סכנו התכבסה:

כחו. ואנו אף שהיינו כמזרים כפחד ופגור גדול. לא קרס ויגר מואב סרס"י לבון מואב ועכ"ז ויבי שם לנו גדול פסוס ורכ. שר"ל גדולי הקומה. ועלום שהיו פלומים. וגמרים שלא היו חלשים. ורכ שלא היו מופשים אלא ורכ רכיו רכ של זה הי' ים בתוך ים:

אמרי שפר

ארמי לומר אבי. הנה בתורה הקדושה נאמר זה על הכתוב כוכבים והנה להבין הקדמה זו מה ענין ספור יא"מ להנאל כוכבים וגם מה שביים ומה הנה הכתוב את ראיה פרי האדמה כו' דלמה הנריך לפדש מאיזה האדמה הוא סניא וכו' לפניו גלוי וידוע וי"ל אבד נחת ליה' אף הכוונה

מאת המלכות

ויגר שם נחתי מעט כו'. י"ל דהנס יעקב אבינו תיפך כנאן למזרים שם בניו הקדושים החזיל לעסוק בהתיקן הנזרך ויגדלי אף שהי' שם רק י"ו שנים וגם שלא הי' רק כעשים נפש ששה חיל יותר מהדורות שבאו אחרי

אור ישרים

כוח הי' אחד שהולך וגילה מחשבתו הרעה. אלא כן מחשבות כל המעשים אחרתו שבתחלה יענינו ולכסוף יכלונו. נמאל עמידת כל מתקוממת הוא לבליחתו. כלל כשתחזו ית' לאכרסס עומדת לנו כי יבדל מעניו לא יפשו: והקב"ה מלינו מידס. ר"ל כי מהבנתס הרעה לא תאל לפועל ידס:

דברי יונתן

צא ולמד כו' שנאמר ארמי אומר ותמוח וגרסה דכש"ס סוכה מ"ס א"ר יונתן שימין משעת ימי בראשית נבראו שנאמר המוקי ירכיך כו' חמוקי ירכיך אלו השימין שהוא לשון ירך המזונה דהיינו מקום ירך המזונה שהן השימין כמו חללים שמחוללין ויורדין עד תהום מעשה ידי אמן זו מעשה

יד יוסף

ויגר שם נחתי מעט ויבי שם לנו גדול פסוס ורכ. אומר ויגר ולא אומר ויבש. ראה לומר שמוס נראה החסדים שעשה עמנו כאל יתבדך. שגלוי וידוע הוא שהאדם שהוא יושב כפחד תמיד יאבד כח ההולדה או הכניס שיגור י"ו קטני הקומה. אין אודם וחלשים. או אס זה האיש דלוי להוליד עשרה בנים לא יוליד אלא אחד או כ' מפני דעיון לנו ח' מאלה הסקרים. אלא אף כי ויגר שם שהוא כמו שר"ל גדולי הקומה. ועלום שהיו פלומים. וגמרים ורכ רכיו רכ של זה הי' ים בתוך ים:

פנהמין קרישין בשם הרה"ק מברדיטשוב

ארמי לומר אבי. לכאורה יפלא מה זה באמר אומר לבן הנגמ' רמ' ומנין נקראו ישראל בניו למקום ב"ה ומנין נקראים עבדים ומכני נגמ' כלן עבד"מ נקראים בניו וכלן כלן עבדים לש"מ נקראים עבדים והנה מאד יפלא מאד

יציאת מצרים

ומתורניתא דמלכא היא השכינה עומדת למליך כי כנחמנו לה לר והיגוע בנו כנוגע בנת עינה ועל כרחק הקב"ה נרחמיו מלינו מידס:

כי מהבנתס הרעה לא תאל לפועל ידס: ויהי

וַיְהִי שֵׁם לְנוֹי גְדוֹל עֲצוּם וְרַב: וַיֵּרֶד מִצְרַיִם אָנוּס עַל פִּי הַדְּבִיר. וַיֵּנֶר שֵׁם מִלָּמֶד שְׁלֵא יֵרֶד יַעֲקֹב אֲבִינוּ לְהִשְׁתַּקֵּעַ

מאור ושמש

דברי יונתן

המתחשבים עליו הכל הוא לעולם עליון הקב"ה להיטיב אחריתו. ויקבל הכל כסדר פנים יפות. והנה יעקב אבינו עברו עליו רעות כבודו כבודו משבו לבית לכן וגם שם לא הונח לו. כי לכן הכביד עליו עולו הקשה וימרח חייו. עד כי מרוב צערו אשר נסתרה דרכי מה (כמ"ס חז"ל במדרש קהלת פס"ו) ונעמו ככל זה כמזכרת יוסף במסחר מזנו שנים רבות כמ"ס השי"תן כר"ה. וזוהי התנגלות הדבר וירד יעקב אבינו למצרים. והנה ראיתו כי ככל התלות של יעקב היתה כונת הקב"ה לטובתו ולהלחמי החי"ב. ומעט אבות סימן לבנים שכל צדק האדם הן היטיבו באחריות. דרכי כבודא ית"ש היטיבו לבדו. וכן לעצמם יוסה השי"ת את האדם הולקו בשפע טובות הדבר. וידעו שן שי"ו יי" סודו ויכונן מסבותא ית"ש ולא ייבד כענינו לקבל. אך גם כזה לרין בלא יי" כפי טובה חיו. וכשיקבל השפע הרב ידע כי לטובתו ולנפשו נתנו לו. וידע להיות טובד השי"ת. בעל דקה ורב חסד לבני אדם. ולא להיות חיו סודו כהכלי הוהן מפני פשרו. ויבטח יולדו ומפניו. והנה

ידי חומתו של הקב"ה תנא ר"י אל תקרא בראשית אלא ברא שית חוס'. אל תקרא כו' האל תנא ור"י סברי דשיתין משי"ב נבראו וכדף הג"ל ע"ב ויתא תנא דבי ר' ענן מ"ד חמוקי ירכין למה נמשלו ד"ת לירך מה ירד בסתר אף ד"ת בסתר פירש"י שלא יהי' יוסב ושונה בנוכח של עיר ילא בשוק נמלא לפי"ז ח"א דהפסוק חמוקי ירכין כל להורות על השיתין כנ"ל ח"כ אינו מוכח דו"ת לרין להיות בסתר ואיתא ברש"י בראשית ברא חלקים ונ"ל ברא ה' שמתחילה עלה במחשבתו בבראו במה"ד וראה שאין העולם מתקיים שחפזו לעדה"ר והקשו המשו' האין שייך בני הקב"ה עלה במחשבתו וחי' דכך פ' של רש"י דהנה ידוע שאלל האומות הקב"ה מלך מחשבה רעה למעשה וה"פ במחילה עלה במחשבה לבראות לבני ישראל יהי' מחשבה רעה כמעשה והיינו כישראל נ"כ מחשבה רעה כמעשה ולכן הקדים כו' ואיתא ארמי חובד אבי פירש"י בשביל שמישכ

לחם עוני

וירד מצרימה חנים על פי הדבור. ר"ל שהיה מוכרח לבוא למצרים. כמ"ס חז"ל ראו היה יעקב לירד בשלשלות של ברזל לקיים כי

עלמו וזו הוא הנקרא עני כי עובד פ"מ לשלם לו שבר אף

ובלוי עיקרא ושרא דל עמא והוא כדי לפנות נחת רוח

אמרי שפר

דהנה אם יכלה אדם ליתן פתנה למלך לרין לסתם מחתם חבונה והגונה ודלתי הביאה אל המלך ואם כ"י מתנס כו"י ופתורה בודלי אם יכלה אל המלך כו' יבוא לו אם לפעמים נודמן בראש אדם בהמלך חייב לו חוב גדול ובשכא לפדום נעל המלך דברים אלו וסילק בהם סבור החוב שלו אז ראשי האדם אח"כ ניקח מדברים אלו ולהביאם למלך מחנה ואין יכול המלך לטעון בהם דברים פחותים ויכול נכסי"ב האין פדמת כזה חוב גדול וכן הוא הנמשל שהנס מחנה זו נגדו ולכן ל"ל התלות על מתנס ו ארמי ח"א

טאה המלקט

וינר שם כו' דליתא כפסרים אם יש לאדם איזה יראש מן כפר ודס עלה לוא שיתבוס כי כודלי ביראה הו הנופתל עליו היא ג"כ מן השמים כדי לעשר את עלמו ליראה מהשמים וע"כ טוב לו לעני אש כסבורא ית"ש וע"י לא יוכלו להרע לו והנה כאשר יעקב אבינו הלך למצרים וראה חשכת הגלילות נעל עליו יראש ופתד עד שהקב"ה אמר לו אל תירא מרדה מצרימה לוא אשר יגר שם היינו בדכין א"ש ביראה עליונה וירד הוא לשון פחד:

לבחור בחבורות ויבטחי יה לעומת הצער לשבח בארץ טמאה. ואמלאל גורת ה'. אוי כשראו שפסק הרעב היו חבורים לארץ כנען. רק דהיו אנוסים על פי הרבור. וכיון שכל יושע בארץ כנען ותעכבו במצרים בדבר ה' על כרחם. א"כ שפיר עולים השנים אלו יחיו יעקב אע"ה והשבטים לשנות הגלות:

במצרים

פתגמין קדישין בשם הרה"ק מברדיטשוב

במ' ובי פנדים אין עובים רגון אדון בלום אמנם נראה דהנה איתא דלרין האדם לעבוד בלפ"מ נקב: פסד רק לכוון נפשות רגון של מקום כלי כוס תקות כפר ואם פ"ד לקבל עבר אף כפר שום הכה לו מפני יראת פנדים זה ג"כ נקרא ע"פ לקבל פסד וזה נקרא עובד א"ש ופנדה רגון היקרא לעבוד נכסי" נמדתל ומתחם ל"י כגון דלחיו נכ

יעלת חן

שרא ירד להשתקע כו' וקשה הלא ידע יע"א ע"ה שיהי' שמה זמן רב ודלא ע"ז עד שכתבתי הש"י אל תירא מרדה מצרימה אנכי ארד כו' ואנכי אעלך כו' חבל הכוונה בזה שכל ימי משך ישיבתם שם ויחנהו טלמם כנדים שלא יתערבי עמם בלשוניהם נז"ל שנה ירד להביא לפני השי"ת פירות נחתם אינו לפי שכל דמאי פנין

שמחת הרגל

וירד מצרימה אנוס על פי הרבור. אפשר דבא לישב חקירה אחת דכמה תירוצים נאמרו למצוא השבון ק"ן שנה החסרים בגלות כצרים ושרא ישובו במצרים אלא רד"י שנה. וגם בהם לא ה' הגלות רק בקצתם חבל איתם שנים שחיו יעקב אע"ה בארץ הצרים היה כבוד ולא היו לו חיים טובים בהשקט ושלוה באותה השנה. וכן כל ימי השבטים לא התחיל הגלות כמס"ל והיו שקטים ושמונים. הלאה יקרא גליה. לז"א וירד מצרימה אנוס על פי הרבור. כי כל שלות העדה והעשר והכבוד כקש: חשבו בארץ טמאה. ואמלאל גורת ה'. אוי כשראו שפסק הרעב היו חבורים לארץ כנען. רק דהיו אנוסים על פי הרבור. וכיון שכל יושע בארץ כנען ותעכבו במצרים בדבר ה' על כרחם. א"כ שפיר עולים השנים אלו יחיו יעקב אע"ה והשבטים לשנות הגלות:

בְּמִצְרַיִם אֶלָּא לְגֹרֶשׁ. שְׁנֵאמַר וַיֹּאמְרוּ אֶל פְּרַעֲה לְגֹרֶשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן כִּי אֵין מְרַעַה לְצֹאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי בְּבֶד הָרָעַב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְעַתָּה יֵשְׁבוּ בָּאֶרֶץ כְּנָעַן:

פי' הרמב"ן

כונן הרעב יאכלו האנשים עשב השדה (כי אין בר) ולא ישאירו מזיה ומרעה לנהמה. אבל בארץ מצרים יש בה שבר שיחיו בו האנשים ותשאר בה מעט מרעה. ויתכן שהי' בארץ מצרים מרעה מעט באלו מפני היאורים והאנמים:

דברי יונתן

לעשות חשב לו המקום כאילו עשה דבא"ה ע' מחשבה רעה כמעשה והשתחא ח"ש לא ולמד אפי' צרכים וקשה הא כחייב חמוקי ויכין מה ירך בסתר וע"כ ז"ל דקרא קאי על השיחין וא"כ בראשית משמע ברא שית וקשה מה ברא אלקים ולא ברא ה' וא"ל כתי' הנ"ל דקשה קושי' המפורשים וע"כ ז"ל כתיובתם שקאי על האומות שאלל האומות הקב"ה מלך מחשבה כמעשה אך מל"ל וזה לכך קאמר ולכן בקש לעקור את הכל ובאמת לא עקר ואעפ"כ חשב לו המקום כאילו עשה שנאמר ארמי אויב אבי ושפיר מוכח שהקב"ה מלך מחשבה למעשה וק"ל:

כלל טוב ונשכחו על כל הסוג. וזוהי חסד:

פתגמין קדישין בשם הרה"ק סברדיטשוב

והפנוג להכניס שאלו ונעשה ראונו וזה הנקרא עושי' ראונו של מקום וכו' הנקרא בן למקום ב"ה וזה ארמי אותיות רמאי כמה שאלו הולך בנמאות דיינו שלא לשמה אויב רק לכבוד עצמו הוא דורש ע"מ לקים פניו אויב אבי ומפסיד נמי' אבי כי אז אינו נקרא בן למקום ורק בתי' סבד כנ"ל:

ראוי לו לבוא ולכנס בחי'ל. לכן התחיל הגלות מיעקב:

יעלת חן

כו' אלא לגור שם וכו' נבין הפי' שאלו ח"א ע"ה כמה חרע ואמר לו ה"ש חרע כי גר יחי' זרען היינו שח"א שאל בליוה זכות יוכו לנאולה אמר לו ה"ש בזכות שיתנהנו עולמם כנרים שלא ישנו לשונם ה' וזה כי גר יחי' זרען:

ולכן אני מכיל יך פתח מזה ולכן בלחת קימ"ל דבר אינו מכיל ודו"ק:

פרקי דר"א

שמירת ה"ש שלא עשה לה שום דבר עכ"ז מאז נמשכה רוח קדושה לארץ גושן (ונתקדשה עובר יעקב ובניו וכל ישראל):

בסתי

לגור בארץ באנו כי אין מרעה לאלו אשר לעבדיך. אני חמה בטעם הזה שאלו למרעה כי אין מרעה בארץ כנען. הלא גם במצרים אין מרעה. כי כבד הרעב בארץ מצרים אולי עוד יותר מנאכר כנען. כי עליה היתה סיקר הגזרה. ואולי אמרו כי בארץ כנען מפני

מאור ושמש

לכן הרעש השב רק להטריד את אבינו יעקב ולהמרות רוחו כד' שיבטל בשפתיו ח"ו נגד פני עניו. לנעם שיבחו של מקום שיחשב שנתן לו הקב"ה עושר וכספים לממן העריצו מעבודתו אך אבינו יעקב בראותו כי פ"י תחבולת לכן מה שביק לו לזקוק מפיו המנבט נסתרה דרכי מה'. ולעסר פ"ו אבינו הקדוש וברח מפניו לכל ימציאו עוד. ולכן בעת שבאו ישראל לארץ ונתח חלק ודבש והיו מושפעים בכל טוב ממנו שמים ומפרי הארץ הביאו כבורים בשנה והתכוננו כי כל השפעה הולח לא תביא ח"ו מתשכח וזה כלל ישראל. כי רב השפע והערדות והנאות יטרידו את האדם מעבודתו ית"ש. רק יספר כי בואת חשב רק לכן הארמי אויב אבי שחל תהגלות להליון בערדותיו ותלואותיו לגרש את יעקב מהסתחף בנחלת ה'. עד כי נתגלגל הדבר שירד מצרים כנ"ל. אך עלינו להודות ולשבח את ה' שהביא אותנו אל ארץ חמדה. ושפע הטוב לא ימנענו מעבוד את ה' כלל טהור. כס אמרו אז. וכן יזכנו ה"ש לע"ל

לחם עוני

גר יחי' זרען. אבל מ"מ קשי' למה לא בא אברהם או יצחק למצרים. וע"ז אמר על פי הדבור היה זה שיתחיל הגלות מיעקב ולא מאברהם ויצחק שאברהם כונסנו ע"פ הדבור תקבר בשיבה טובה. לזה אינו יכול לבוא בגלות מצרים. ויצחק היה עולה תמימה שנתקדש בהר המוריה. ואינו

אמרי שפר

וירד מצרימה וסינו שם כשעבוד וזרות ושאל תאמר שלא פי' שעבוד שלנו תשוב ופי' די' כפרעון דבר מופס ו"א שהי' רוליאו כי ממלכים ב"ח כו' וזוהי מוכח שהיינו גם שם תשובים לפניו ית"ש ואי"כ כוודלי' כשעבוד שלנו שזה סך רב ואעפ"כ בלנו אל המקום הזה ופרעת לנו בזה החוב שלנו פבור השעבוד וא"כ מוכח שהארץ הולח מאוד תשוב לפניך לז"א ופתח הכה הבאית את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי כיון דלחת נתת לי מוכח שחייב לפניך ארץ ישראל אשר

**בַּמָּתִי מָעַט בָּמָה שֶׁנֶּאֱמַר בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרֵימָה
וַעֲתָה שָׂמָךְ יי אֱלֹהֶיךָ בְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרוֹב: וַיְהִי שֵׁם
לְנוּ מִלְמַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצִיגִים שָׁם: גָּדוֹל עֲצִים. בָּמָה**

ריסב"א

כל בו

וַיְהִי שֵׁם לְנוּ (גדול) מלמד שהיו ישראל מלוינים
שם. כך אנו גורסים ופירש"י לשון ציון
מאוספין במקום אחד שלא נתפרדו בערים. ולכך
היו נראין לנו א' וזהו גם מהש"י כדי שהיו
עוזרים זה לזה כי הפירוד הוא סיבת הגלות.
וכן הוא בבב"א. וכן יש גורסין מסוימין שהם

וַיְהִי כו' מצוינים שם. ש"י שהיו נאספין במקום אחד
שלא נתפרדו בעירות. מצוינים לשון ציון.
ושהיו מצוינים עצמן בלבושיהם כדי שלא יתערבו
עמהם: גדול עצים. פי' על דרך מה שאמרו ויל
שהיו יולדות עשה בכרם אחד כשרצים. וזה היה
קודם הגזירה שהיו רבים שלא בדרך כל הארץ. ועל
ואת דמפרשי מלוינים בעלי קומה בעלי פרטוף

פי' הגר"א

בשם הגאון ר' אברהם מברורא

**בַּמָּתִי מָעַט כַּמָּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ כו'. כַּמָּ"שׁ וְהִפְסְרוּ
מַעַט מַחֲלִים וְהָיוּ כִּי הַמַּחֲלִים מִשְׁבִּין כָּל הָעוֹן
שֶׁכִּי כִּינֵס וַי' פָּנִים שֶׁל תּוֹרָה וְכֵן חֵט מִשֶּׁה מֵאָה וְעֶשְׂרִים
שָׁם כַּנֶּגֶד מִן שְׁנֵי שְׁנֵי כִינֵס וַי' פָּנִים שֶׁל תּוֹרָה. וְכַמָּה**

בַּמָּתִי מָעַט כַּמָּ"נ כַּשֶּׁנֶּפֶטִים נֶפֶשׁ כו' וקשה הלא
מפורש כתיב במתי מעט ונראה דהנה
מבואר בירושלמי מי שקבוע בדרך מבושר שהוא
בן עוה"ב וביאור הענין ד' ישראל אס הם זרים
בא"י אינם בעלים נגד העכו"ם אף דהמה רוב

נגד ישראל כיון שהמה על אדמתם יש להם דין

יר חזקה

מגלה עמוקות

**בַּמָּתִי מָעַט כו'. כַּחֲנוּ עַם הַשְּׁלֵמֹת לִשְׁבָּעִים
נֶפֶשׁ בְּכַדִּי שִׁוְכָלוּ לְהַיּוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
וְלֹא יָהִיו כְּלִים שֶׁם בְּתַנְיִת שְׁבָעִים שָׁרִים הַשְּׁלֵמִים
עֲלֵיהֶם. וְיוֹכַד הַשְּׁלֵמִים לִשְׁבָּעִים נֶפֶשׁ בְּהַיּוֹת
הַיּוֹת הַאֲפֻשִׁי. וְהוֹרָה לָמוּ הַאִיךְ הַשְּׁנֵמֹת יוֹ
שָׁל רַבּוֹת הוּא בַּמַּסְפָּר כַּחֲנוּ:**

בשבעים נפש ירדו כו' נפש נאסרה חלל והוא
רבו על גלות מצרים שהיה חלל שנה
לכך כתיב נפש לשון יחיד ולא כתב נפשות וכן
בפי' שמוח כתיב ג"כ כל הנפש לבית יעקב כו':

בין החומה במצרים בכדי למחר הגאולה בזמן
היא על ישראל בתכלית המלחמה

שבלי הלכא

מדרש אגדה

וַיְהִי שֵׁם לְנוּ מִלְמַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִלּוּיִנִּים שֶׁם. יֵשׁ מִפְּרָשִׁים
שֶׁנֶּמְלֵאוּ יוֹד בְּמָקוֹם אֶחָד עִיר אֶחָד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל
מִלּוּיִנִּים וּמִכּוֹמִינִים לְנוּ גְדוֹל. לְשׁוֹן צִיּוֹן. וְאַחֲרֵי כֵּן כִּינֵס
נֶרְ"ו פִּי' אֲשֶׁר הָיוּ אֲנָשִׁים מָעַט וְחָזִי מַסְפָּר לֹא הָיוּ
נִכְלָטִים בַּמַּסְפָּר כָּל הַכּוֹמֵן הַגְּדוֹל שֶׁנֶּמְלֵאוּ אֵלָּה הָיוּ מִלּוּיִנִּים
וּמִכּוֹמִינִים בְּדָתָם וּבְמַהֲבָתָם פֶּד שֶׁהָיוּ יוֹדֵעִים וְיֹכְרִים וְקִרְאִים
יִשְׂרָאֵל מִלּוּיִנִּים שֶׁם הָיוּ מִלּוּיִנִּים בְּחַשִּׁיבוֹת וּבְמַעֲלֹת

וַיְהִי שֵׁם לְנוּ גְדוֹל מִלְמַד וכו'. ככר נודע ד'ש
חכמים להרע הכופרים בינ"מ שהיה ע"י
הקב"ה. רק שאומרים שפרעה בעלמו גרש אותם
מחמת שהיו עם בזוי וספל. ועפ"ז י"ל דהמגיד
בבחינתו הקדושה בא להוציא מדעתו נפסדה ונכזבה
זאת דכתיב ויהי שם לנו (גדול) מלמד שהיו

ציאת מצרים

הקדושים. אף כי האומות המצרים השפילו שם
יהודי. המה בעתו ולא בוש. ואמרו אס בעיני
אלהים חיים נתכבד. מה לנו אס יבזונו בני
תמותה. ע"כ לא נתערבו בנייהם. והיו מלוינים
לעם בפני עמלן (אויסענלייכנעטע און בעזנעדערטע
פאלק). וזהו ויהי שם לנו מיוחד. ואבותינו כי
בעתו בשם אלהינו. מו מחר להם הקץ יגדל
כבודם און קץ תחת כי שבעו הרפה. ויהיה ה'
עלין על כל בניו האלהים וכו"ס רז"ל על שלא
שינו לשונם כו' שלא נתערבו בנייהם. ואף כי
למדו המון עם מחשבה. עכ"ז לא נשתקע
שם יהודי מהם. וידעו כי יש בורא אחד לעולם
אשר הוא אלהי אבותיהם:

וַיְהִי שֵׁם לְנוּ מִלְמַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מִלּוּיִנִּים. יֵשׁ
לְפָרֶשׁ כַּל"א (אויסענלייכנעטע מעגנער)
אנשים מסוימים וחשובים בנוי. בקימה. בחכמה
ובהור. אבל מלת לנו אינו מובן לפירוש זה
שהיו מבני מלוינים. ולזה נראה שלא הלכו
בחקותיהם להתערב בנייהם. אבל נתייחדו בשם
יהודי. ולא בוש ולא הפרי. אף כי שם זה גרם
להם העיני והעבדות. כמו שחושבים אנשי דורנו
להתחשב בזה בעיני הגוים ובישים לעשית דת
יהודית. ולכבד איכלס ושותים ר"ל עמהם בשר
חזיר. כי מלפני הכל. ולא בזאת תוסר הקהלה
והשגחה מן הגוים עליהם. אבל יוסיפו עוד שגא
אותם. כאשר הנסיון יפיד. לא כן עשו אבותינו

שְׁנֵאִמֶּר וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאֵד מְאֹד וּתְמַלֵּא הָאָרֶץ אֹתָם :

ריטב"א

כל בו

זה נתחכמו להם המצרים והפרישו מנשותיהם. ואחר כך היו רולכין תחת התפוח כמ"ש חז"ל ע"ס תחת התפוח עוררתך; ואת ערום ועריה כלומר שהגיע זמן הקץ ולא היה להם לבוש מצוה וזאת להם דם פסח ודם מילה כלומר בשני דמים דם פסח ודם מילה;

יכירים במלבושיהם בעניניהם כגון לילית כנגדיהם וכיוצא בו. ודייק לה מדכתיב ויהי שם לגוי גדול כי כיון שיש להם כמה דורות שהיו משועבדים להם איך יהיו שם לגוי כפ"ע אלא ודאי לפי שהיו מלוינים שם ומסוימין בטעסיהם וכל רוחיהם יכירום כי הם זרע אברהם קדוש ה'

ועוד יש בכלל זה שהיו מסוימין שם להוליד בנים ללדת ששה בנכרם א'. ואומר שם לפי ששם האבות לא הורגלו בכך בארץ כנען וזה מרחמי ה' להודיע שלא עזבם בגלותם וזהו מדכתיב ובני ישראל פרו וישרצו וגו' :

פי' הגר"א

בשם הגאון ר' אברהם סברורא

קבוע וקיי"ל כל קבוע כמע"מ וז"ל הירושלמי כל הדר בא"י מבושר שהוא כעו"ב ולפי"ז יש להבין אין ירד יעקב אבינו למצרים במתי מעט הלא יכול להתגמל שם ח"ו ברוב עכו"ס לאל אחד ועשו שם נפשות ויהיו רבים לפי שהיו עובדים לאלהות הרבה ומש"ה שפיר ירד יעקב למצרים ליוכא בטול ברוב כיון שהעו"ב עובדים לאלהות הרבה לא היו רוב וז"ל המגיד במתי מעט ר"ל דקשה איך ירד יעקב במתי מעט הלא אין לישראל דין קבוע בחז"ל וע"ז חרץ כמ"ס בשבעים נפש היינו דהכתוב קורא אותן נפש משום שטובים לאל אחד ולכן אינם בטלין :

שלפניה נגזר עליו שיחות והיינו ותחברוהו מעט מאלהים היינו מלאכים. וכן בישראל היו שבעים נפש כנגד עי פנים של תורם ומישיב בפרשה ויגש מט"ע בני לאה לבד והשאר לבד ובין כולם הוא עי' :

שבלי הלקט

סדרש אגרה

רמות ונשגבות וחכמי לב ולא היו עם צווי ושלל ח"ו. ובודאי לא נגרס פרעה מדעתו רק שה' ית' הוליאם משם ביד חזקה וכמ"ס בס"פ ויולאו ה' ממלכיהם. וי"ל אדרבה שזה היתה הסיבה מחמת שהיו עם חשוב ונבון וזהו הסמיכות של ויהי שם לגוי (גדול) לוירעו אותנו המלכים. ומש"מ לר"ק שהיו ב"ו בתכלית הנעדרות במלכים. היינו אח"כ שהעבדות בפרך ויעמטנו שכלם. ורק חלק מהם ולא יחיד סגולה ונראשיתם היו מלוינים בעהרת הקדש כולם :

גוי כפני פלמו כלומר שהיו נחשבים אומה בפני פלמו. דאמר מר בזכות אברהם נגאלו ישראל ממלכים. שלא שנו את שםם ולא שנו את לשונם ובזאת היו כהם פרוצים בעריות ובזאת היו כהם מלשינים :

בעה"מ

מהר"ם אלשיך

ובני ישראל פרו וכו'. הנה בזה למדנו הוא יתנבך כי מרובה מדת עובתו ממדת טורענותו. כי הלא כשעבדו באמר לאברהם ידוע מדע וכו' ועבדו וכו' ורבו העם והשיית הקדים הרבני הטוב עם כיתוה מלכות

ובני ישראל פרו וישרצו כו'. הנה בחזק"ק כתוב ובכאשר יענו אותנו בן ירבה לפי הדרש יותר

בישראלאי באמר אחר זמן יעקב אל תירא וכו' לגוי גדול אשימך שם והשיית הקדים הרבני הטוב עם כיתוה מלכות

לב ארי'

ותמלא הארץ אותם. לרמו שהארץ ממם נתמלא מהם שהבנים נבלעו בארץ ולמחי משה

דגסו הקב"ה אחר ליעקב אבי אל שדי פרס ורכה כו'

סגולה עמוקות

ארון של יוסף דאיתא (בראשית נ') וישיש בארון במצרים זה גרם. והרעות חלוקות ברזל על וכו' פרו. שיש אסורים ששה בדרם אחר. ויזא שנים עשר. וי"א ששים. וי"א ששים רבוא בדרם אחר. רוא עילאה דאית בה. עיין בס' יונת אלם פרק י"ז ושם נהבאר :

ובני ישראל פרו כו'. איתא במדרש וכו' פרו כו' אפי"י שמה יוסף ואחיו אלקים לא מת אלא וכו' פרו וישראל כו' והוא פלא להוכיח על אלקינו סבת כל הסבות לשון מיתה ומחי בייכת עיני זה דוקא לפי"ו וכו' וכו' :

ובני ישראל פרו וישרצו וגו'. אבל בני לוי לא פרו. לפי שזיכת יוסף רכתיב לפני זה. שזה אירע בעבור לוי שנתן עצמו להיות ליוסף בנצרות. כי הוא הגורם. וע"ז כוונת רז"ל לומר שבט לוי מועט באוכלסין לפי שהארון היה סבלה בהן. וקשה והלא קירם שנצטוו על שמירת הארון היו מועטין אלא

גרב כמה שנאמר רבבה פצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי ותבואי בערי עדיים שרים נכוני ושערך צמח ואת ערום

רימב"א

מרכבת משנה

ורב כמה שנאמר רבבה כלמח השדה וכו'. כן
קבלנו שדורכו לפני עניים שהיו לעם גדול
ורב רבבה וכלמח השדה. כי כל מה שגוזזין
אוהם לומהין יוהר מוליהם. וכל זה אע"פ שהיה
עם רב עס ויורו: ואת ערום ועריה. ערומים
מן המלח ומהו עריה כמה דהימא עריה חטור
קשקש של קיימו מלח המילה כדאמרין במכילתא.
היה ר' מתא בן הרש אומר הרי הוא אומר
ואעבור עליך ואראך והנה עמך עם דודים הניע

רבבה כלמח השדה נתתיך במכילתא מביא מה הפסוק
שבי' רבים בגדול הפלגה ומביא פ"ו עוד ראי'
הנאמר וכו' פרו וישראל באחד מפרש את חכיו דרבבה
דרבבה מליו לפרש כמבטפה עשרת אלפים וכלמח השדה
לא על ריביו הזרע רק שכללו מה שכללו בקרקע כמבואר
צמדשים ומיית' ואומר וכו' ישראל הוא לרא' ברכבה
פירשו ריביו גדול ולרין טעם אחרי שמלכותו לא גלויות
ברשעים יבי' ושפי' מהו בשלש ימי אפילה וכי פניד
קב"ה יביא לשקרא הלא מהי' טעמא התקע"ד דורות
נקמטו בלא פח וטוב להם שלא נכדלו. אמנם היות שחשדו
פני' האומות לומר אם נגוסן כלום כהנארי' בנשיהן
פאכ"כ וברי מליו בשלח העיטוכוסים לבוקים כדומ'
מבואר במשכס דפ"ו דר"ד הרי שכל על א"ל דין הוא.
שקילקו עתידים לית את הדין וא"כ ודאי אם פולס
אמנם מופת אחי' לזה רבבה כלמח השדה וכו' פרו וכו'
נשול וגל נשול שרי דין הוא שלא יתעברו להליד יוהר ממנהו של פולס וזה טעם מהשיך לפס"ד ופ"ס
וכי' פרו דוס שפרו וישראל הוא מופת אחי' שם כ"י:

דובר שלום

ואת פרום ופריה כמ"ר פרום ופריה בלי מעשים טובים
ואז יודע חלבים לגוללם לאמן שמו. נמתק דבר

שהם שפלים וכמעט אחר היוש הגמור והאפסיה כמ"ס במדרש סיקוסין נחן הקב"ה ליעקב אבינו
והיה זרעך כעפר הארץ מאותה שעה ופרלה ימה וקדמה וגו' וכן הוא בכל פת גלויותיו כמ"ס
רז"ל בענין חבלי משיח וזר שכן דוד בא בו כו' וכתיב כי יראה כי אולת יד וגו' ואז כי אשא
אל שמים ידי וגו' והם נדמים בזה לגרעין הנזרע בארץ שאחר בנרקע ונעשה הפס. אז מתהיל
ללמח והוא בכל דבר שמהנה מלורה אל טורה לרין שהקדש לו בהעדר כמ"ס חכמי העצב. והוא
ח"ס רבבה כלמח השדה נתתיך ועי' ותרי ופגדלי בכמו כן היה במזרים שאחר הגיעה
לאפיסה נמורה בקושי השעבוד אז נמהה יבועהם וכתבי' וכתבד יענו אוהו כן ירנה וכן יפרוך
שרוב השפלות לישראל הוא נעוב להם:

בעה"מ

שהיו כבועין לענותם כדי שלא יפרו והקב"ה מכין
להפירות ולהרבות וע"כ שבת לוי לא היה בכרך
וכאשר יענו שלא היו עושים עבודה לא היו בכלל
כן ירבה וע"כ תמצא בכל המגילתם שהיו פחיתים
בכל השבטים:

היו מיד מחזרות ומתעברות ויולדות. באופן שבהיות הראשונים בני
ש' או י' חדשים היו שנים נכית. והיו וישראל שהיו כבדנים מרחמים קניני עם קטני קטנים נכית כי י' חדשים עם
סילונים מקרוב. ומה גם כי בכל פעם היו גולדו החומים פסח כדנה רי"ל. ואחרי כי יורנו ויגדלו על הסדר פסח
שם היה לא יגדל מהם חולשים וכו' והחלואים הו' ככנת פוח כי בהתעברה מאותה תעבר חלנם או לא יביד ד'
פיעוק. פ"כ אמר ויעלמו שפ"ס גם היו עומים וגמורכ במלך מלך לין ערוך למו. ורכיו העם הבלימו זמן השעבוד
שנבאלו קודם הזמן במחלת ה' עלינו:

רב ארי'

והנה"ט כתב דם שדי הוא כס של פרי' ורבי' והנה כתיב
ויאמר יעקב יעקב כו' אל תירא כו' כי לני גדול כו' נמלא
דם יעקב כ"כ מורה על פרי' ולכתי' כרך הקב"ה ליעקב
כס שדי' ואמר לו פרה ורבה כו' והנה י"א מכר הכרם

כוחל ליוסף כמי' ויאמר יעקב אל יוסף אי"ש נראה אלי יוסף ויאמר הלא הגני מפניך והרבייתו כו' והנה
אחיו' יעקב אבינו לא מה מבוחר בפריס שם ישראל מת אכני כס יעקב נבאר נחיים היותו והנה יעקב נקרא
אל כחאמח הכחוב ויקרא לו אל אלקי ישראל זה כוונות המדרש דבה כהו"ק כתיב וימת יוסף וכל אחיו וכל
כו' יב"י פרו וקב"ה לי לבעל המדרש בשלח ככ"י יעקב ויוסף קיימים ה' דם הכרם פו"ר אכל כהם מתו מהיבן
נא להם הכרם פו"ר ולזה מתקן אע"פ שח' יוסף ואחיו אלקים היינו יעקב לא פת בכמו נבאר כתיב וזה נכס
לסם הכרם של פו"ר:

יד חזקה

ירב כמה שנאמר רבבה כלמח וגו'. ידוע שמדרגת
ישראל הוא. שכל שלימוחם ומעלתם הוא אחר

מרה"מ אלשיך

אל השעבוד המוקדם נגזרתי וזה וכו' וישראל פרו וכו'
כאמר ליעקב ואח"כ יוסף מלך וכו' שהוא השעבוד הנאמר
לאברהם. ולכל האמר אולי היתה הארץ מרכב אוכלסין
כטעם או טעם מים שלה לו"א וכו' ישראל פרו וכו'
כנמר ככני ישראל הים רכניו ולא במזרים עד שנתמלא
הארץ אותם כי היו המזרים נעלים כרוב. ולהכנת התיבות
יאמר פרו. ולאחר עבולם פרי הכרם ויולדו בניס. היו מיד מחזרות ומתעברות ויולדות. באופן שבהיות הראשונים בני
ש' או י' חדשים היו שנים נכית. והיו וישראל שהיו כבדנים מרחמים קניני עם קטני קטנים נכית כי י' חדשים עם
סילונים מקרוב. ומה גם כי בכל פעם היו גולדו החומים פסח כדנה רי"ל. ואחרי כי יורנו ויגדלו על הסדר פסח
שם היה לא יגדל מהם חולשים וכו' והחלואים הו' ככנת פוח כי בהתעברה מאותה תעבר חלנם או לא יביד ד'
פיעוק. פ"כ אמר ויעלמו שפ"ס גם היו עומים וגמורכ במלך מלך לין ערוך למו. ורכיו העם הבלימו זמן השעבוד
שנבאלו קודם הזמן במחלת ה' עלינו:

הרהם סופר

כידוע משלח"ל על פסוק רבבה כלמח האדמה
ולכן אותם גי' נמה שדה והיינו וממלא הארץ
אותם:

כוחל ליוסף כמי' ויאמר יעקב אל יוסף אי"ש נראה אלי יוסף ויאמר הלא הגני מפניך והרבייתו כו' והנה
אחיו' יעקב אבינו לא מה מבוחר בפריס שם ישראל מת אכני כס יעקב נבאר נחיים היותו והנה יעקב נקרא
אל כחאמח הכחוב ויקרא לו אל אלקי ישראל זה כוונות המדרש דבה כהו"ק כתיב וימת יוסף וכל אחיו וכל
כו' יב"י פרו וקב"ה לי לבעל המדרש בשלח ככ"י יעקב ויוסף קיימים ה' דם הכרם פו"ר אכל כהם מתו מהיבן
נא להם הכרם פו"ר ולזה מתקן אע"פ שח' יוסף ואחיו אלקים היינו יעקב לא פת בכמו נבאר כתיב וזה נכס
לסם הכרם של פו"ר:

וְהָיָה כִּי תִקְרְאֶנָּה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם הוּא עַל שְׁנֵאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה מִן הָאָרֶץ :

רש"י

אברבנאל

נתחכמה לו לעם. נתחכמה מה לעשות לו. ורבותינו דרשו נתחכמה למושיעם של ישראל. לדון במים אי אפשר שכבר נשבע שלא יביא מכול לעולם. והם לא הבינו. שעל כל העולם אינו מביא. אבל הוא מביא על אומה אחת:

הוא באבוריות גדולה בלתי מסודרת נאמר עליו עבודה קשה. זו חיתה עבודה סרך יותר מעבודה המלך שהיתה מסודרת:

מדרש בחורש

פי' הטור על התורה

לביא להם ראי' מפסוק אחר מהחורש מאי אולמי' דהאי מהאי אמיס' נ"ל היות הפסוקים האלו כתובים במשנה תורה סוף יאמר ח"ו איש אחד במשה מפ"פ אמר ואינם אלא כמי שזולת לוודות למי שעשה לו חסד שאומר יותר ממה שעשה ע"כ הביא ראי' ע"כ פרט ופרט מהפסוקים הכתובים בפסוק יאמר במשנה תורה לומר שהוא כדווקא וכל פלגו של משה תורה אינו אלא להוסיף מה שחסר בשאר פסוקים כמו שאמרנו בפסוק המלות שכל מלה שנשנית שם הוא להוסיף בה איזה דבר:

הילד נהר. ואמר השר הביא עדים וישפוטוהו ובאמת זאת היתה פרעה מפרעה. וכאשר ידעו המלכים שהתורה הרעוה ודם בני ישראל הפקר. היו מחפשים בנתיניהם בלילות ומתנכרים (כמ"ש) שועלים קמים וגו') ומוציאין הילדים משם. ע"כ נאמר ולא יכלה עוד האפיקו. ובהשגחה ה' לא עמדה הנזרה אלא ימים מעטים. ואולי בת פרעה שהיתה חכמה ויקרת הערך אותה שלא יעשו כן בראותה את משה בתיבה ובחמלתה עליו. נראותה כי ילדי ישראל מופיעים כשמש. ולדעת חז"ל ע"י האילנותינות בעלה הנזרה. והוא שאמרנו ב"י למשה הנאשחם את ריחמו בעיני פרעה כי כי עד עתה עשה פרעה כפרעה ובסתר ועתה ע"י בשורת הגאולה ימלא עיניה שמו מורדן ח"ו במלכות ויהרנו אותנו. אשר באמת מעולם לא מרדו ישראל במלכות:

רישב"א

דברים נחמדים

עמו וגו' הבה נתחכמה לו ומביא ראי' כי בתחלה לא ענו אותם לגמרי אלא התחילו להרע להם להתנפל ולהתעולל כי נכמיהם היו בתחלה לשלוח בהם יד לפי האלו בהשקפתם ונתישבו ביניהם במליות וזה נקרא צדקה גדולה ודרשו רז"ל במה' סוטה נתחכמה להם לא נאמר. אלא לו. נתחכמה למושיעם של ישראל. לדון במים אי אפשר שכבר נשבע שלא יביא מכול לעולם והם לא ידעו כי על כל העולם אינו מביא אבל על כפרהסיה אשר נהרס להם רע

אור ישרים

מדרש רבה

והתהלכנו עמוי אל גוי ככל מקום לבנו נאמן אל מחשלת הארץ וכל הנלמדים לדת האמת הם בלב נכון לאושר במחשלת. ועם שנים לא יתעברו כי כך חתכו לזכרנו יצאו לבנו נאמן וזהו מאושרם באלה. ומלך רע הוא

תורת הר"ם

לב שמח

פרו ורבו שלא בדרך הטבע שהיה יולדות ששה בכרם אחד (ולפי המדרשים נמצאו ששים בכ"א) והבינו

יתרבו ולא יתחזקו בארץ. והוא מפני החשר שחשדו כרעים וכפושעים. ויתנו עלינו עבודה קשה. עוד נשיך מאותה עצה רעה אחת שכלבד העינו לבנות ערי סכנות לחשש בהם ולדוחקם נתנו עליהם עבודה קשה והוא שכל מצרי היה שיצטרך כישראל כאלו היה עבדו. כמ"ש ויעבדו מצרים את בני ישראל בסרך. ולפי שהיתה ההשתעבדות ההיא באבוריות גדולה בלתי מסודרת נאמר עליו עבודה קשה. זו חיתה עבודה סרך יותר מעבודה המלך שהיתה מסודרת:

בני מנשה ואפרים גדולים וקדושים למלכות. אלא הטיל עליהם מס. כי כן דרך המלכים להטלות מס למלך. ואח"כ לזה בסתר להמילדות להרוג הנערים הזכרים באופן שאפילו היולדות עלמן לא ידעו בהן. ואחר כך לזה לכל עמו (לא) בפומבי כפרהסיה רק בחשאי) כל מקום שימלאו בן הילוד לישראל היאורה תשליכוהו. ולא לזה לשרי הטבחים אשר לו להורגם נהרס או ששליכוהו היאורה כי ה' רעש בעולם. ואם יעקב הישראלי הילד נהרס. ואמר השר הביא עדים וישפוטוהו ובאמת זאת היתה פרעה מפרעה. וכאשר ידעו המלכים שהתורה הרעוה ודם בני ישראל הפקר. היו מחפשים בנתיניהם בלילות ומתנכרים (כמ"ש) שועלים קמים וגו') ומוציאין הילדים משם. ע"כ נאמר ולא יכלה עוד האפיקו. ובהשגחה ה' לא עמדה הנזרה אלא ימים מעטים. ואולי בת פרעה שהיתה חכמה ויקרת הערך אותה שלא יעשו כן בראותה את משה בתיבה ובחמלתה עליו. נראותה כי ילדי ישראל מופיעים כשמש. ולדעת חז"ל ע"י האילנותינות בעלה הנזרה. והוא שאמרנו ב"י למשה הנאשחם את ריחמו בעיני פרעה כי כי עד עתה עשה פרעה כפרעה ובסתר ועתה ע"י בשורת הגאולה ימלא עיניה שמו מורדן ח"ו במלכות ויהרנו אותנו. אשר באמת מעולם לא מרדו ישראל במלכות:

אומה אחת מביא. אבל מי שאל לעשות להם רע

האש אם נהרנס הם בני יאחק שגלל מן החרב אש כפקילה הם בני יעקב כהתעלה באבן שנאמר ית' לרום מלכות דלרעא ולא לפסוק ח"ו. וכלי סדק

ליעקב וליוסף. מחיל גדולתם של ישראל כשם נופקים ומתפללים להי"ת הם נענים והם מושפין של ישראל היינו

נועם אלימלך

ויכן ער' מסכנות לפרעה כו' וכאשר יענו אותו כו' נ"ל ע"ד המוסר דלשון מסכנות הוא לשון תנאה כמו דררשנין בגמ' לך נא אל הסוכן כו' וליף דה מקרא ותהי לו סוכנת וזהו הפי' כאן מי שהוא בעל תנאה אוי הוא בונה ערים לפרעה והיינו להקליפה הנקרא פרעה אבל מי שמסנה עצמו ומענה עצמו מהנאות ויתירות אוי יכול לבוא לסדרנה גדולה וזהו וכאשר יענו אותו ר"ל כנ"ל שמענה עצמו כן ירבה וכן יסרוך בקרועה ובכל העולמות וקל:

אמרו להם כי המלאכה נהייה ואינה אלא ליום א' עשו רצון המלך כדי שיחלצה להם כי הפיג
לכם ולאבותיכם עד היום הזה. והתחזקו ביום ראשון ואח"כ שמו עליהם לסך שיעשו אותו
הסך יום יום וזהו שדרשו בפרך בפה רך :

כמה עבודות הנגזרות להמלכות. ועבודת המלכות נקראה בשם חס. כמ"ש ויעל המלך שלמה חס מכל ישראל. ויחיתעו לשום על ישראל סיהיו שרי חסים היינו מזמנים על טובדי עבודת המלך ובתחלה היזה בכבוד וכוונתם היזה בערמה למען ענותו בסבלותם של החסים. היינו עבודות קשות. כי מה שלא יסלימו העובדים את עבודות המעריכות הגוף בחוספת מרובה ממה שיוכלו שאת יאטרוו השרים היהודים להאקרק עמהם

משם רועה אכן ישראל ועוד מלכותם נמשלה
לאכן שנאמר ואנבא די מחית ללמא הוית לעזר
רב ומלאת כל ארעא אלא בשליכס במיס שרי
נשכט שלא יביא מכול לעולם לפיכך הטביעם
במים שנאמר כי בדבר אשר זדו עליהם בתנשיל
שכשו בו נתכשלו וכן אמר הנביא גם אני אכחד
בתעלויהם ומגורוהם אביא להם :

ה' כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שומאינו. וחשבו ייתור מאשר עשו להם. כי המלר"ס לא עשו דעם כפועל יטו. וע' בספר הישר מה שכי מעין זס:

דיטשנא

ויענונו כמ"ט וישימו עליו שרי חס"ט. הכל כי לענותם ולמעטם והוא שהתחיל לעשות בניינים חזקים למלך ואמר שייסעוהו ודרשו רז"ל שחלו מלנן בזוארו של פרעה ר"ל שאפי' המלך היה מסייע בדבר להראות כי היה דבר המלך נחוצ' כזאתא' בסוטה ואחר כך נתנו עליהם עבודה קשה בפרך. כללו של דבר מטע מטע היו מתנכרים עליהם ולפיכך נמשלו למרור שמתחלה רץ וסופו קשה ואמרו רז"ל כי בסחלה

אמרו להם כי המלאכה נהייה ואינה אלא ליום
לכם ולאבותיכם עד היום הזה. והמחזקו ביום
הסך יום יום וזהו ש

וישימו עליו שרי מסים למטן וגו'. כאן הבין שאל מה חכמה נחשכו בזה המצויים אין זו חכמה רק רעות וחליפות. ואיד בתחלת השעבוד שמו עליו שרי מסים למטן עטמו וגו' והנה חז"ל אמרו בפרק בהרונה. בתחלה בטה דרך ולבסוף בפרק אכן נראה שהמחכו עליו להשתעבד בו בדרך זה. כי מן הסתם היו לפרעה בונים ועובדים הרבה מאל המצויים נוסא ומהזולת לבנות ערים רבות לשבת ועוד

לחזקתו אם יעלו ומשלות הארץ דופי וספק באמונתו לכבוש
אל הארץ ומשלתה. וזה אומרו וירשו אותנו המלכים סייעו
שקדנו אותנו מלח יושבי הארץ שנאמר הכה נתחכמה על
ידיכם כי' וחזרו ויוסף גם הוא על שולחיו. וכן די
לומר ויוסף הוא על שולחיו. הלא גם יתבאר ע"פ האמור
בספר יוסף ששולחיו נלחמו אז עם הכנענים. ולקחו את
בני ישראל פתח לעורם. וכאשר נכנסו ישראל לעומק
המלחמה. נכנסו המלכים אחור לתת ידיים לבני כתיים
לפניהם כלם. וכן' כי' נפוצתם. ולכן נפס המלכים יראה
לכם מן גם ישראל יפכו להם כן לחוק ידי האויב עליכם
על ישראל עוד לתת משחת (כחור ירשו) כי ירשו להחללי
לך מלכו כי' משורם. וכן ירשו ואלה

והבינו שהוא מאת ה' ית"ש כדי לקצר הגלות כדי שיוכלו לצאת לואת אמר הנה עב"י מה שהוא רב ועצום זה ממנו מאת הקב"ה ולכן גם אנחנו חבה נתחכמה נגדו וזה לו למושיען של ישראל היינו חקב"ה:

[illegible]

רעמסם: ויתנו עלינו עבדה קשה כמה שנאמר ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך:

ונצחק אל יי אלהי אבותינו וישמע יי את קולנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו:

ונצחק אל יי אלהי אבותינו כמה שנאמר ויהי בימים הרבים רבני שאול פנים יפות

ויתנו עלינו כו' כמה שנאמר ויעבדו מצרים את בני ישראל. ותמוה מה לו להביא מקרא על מקרא. אך הענין דבר לישב הקושיא הגדולה שכל מה הגיע שונה למצרים והא נגזר כן ועבדו ועינו אותם. והנה נזכר הדבר כבר כתב הרמב"ם בה' תשובה כי עיקר התלוזה עליהם שכללות היו לזרים להעבד אבל בפירוט כל אחד מהמצרים היו יכול לאמר כי חברי יעבדו אותי. והראב"ד כתב שם כי נעשו כמה שהעבדו העול יותר מד' כח"ש על זקן הכהן עולן והקב"ה לא גזר רק שיעבדו אותם. וע"ז נעשו ו"ש ויעבדו מצרים היינו כל מצרי ומצרי כפרס (כי אל"כ ה' ל"ל ותכבד מצרים ככלל) את בני ישראל בפרך. והיינו בעבודה המפרסת את הגוף והכניחו בעול פ"כ נעשו. כפי דעת הרמב"ם והראב"ד הנ"ל:

ויעבדו מצרים את בני בפרך. ענינו מבואר בזוהר שכל עיקר גלות מצרים היה בנשמתם. והיינו דכתיב וימררו את חייהם. כשמתם שהיו חייהם. והוא גרס להם לשעבד את נפשם. והיינו דכתיב את כל עבודתם וגו' שהיו עבודה נוספת מהם. והיינו עממא שלא היה בו כח לשעבד כשכח לוי כפר"ש ו"ל חסני שאלחו מדה אבותיהם וקיימו מצות מילה ועסקי בתורה שקבלו מאבותיהם כמ"ש הרמב"ם ו"ל. השא"כ בישראל שפרקו עול התורה והמילה. ואח"ל באבות כל הפורק ממנו עול תורה נחנים עליו עול מלכות וכו' וזה הטעם שלא גזר על הנקבות לפי שהנשים אינן בני ברית לתורה ולא חלה עליהן הגזירה מן השמים:

אור החיים

דבש לפי

לעבוד עבודתם. כי המצרים לא הכירו רק את השמים הממונים ומהם דרשו להשלים העבודה. ובאמצעות ערמה זו הכניסום בסבלות קשה. והוא שאח"ל בתחלה בפרך רך שהיו לשמים. ואח"כ לעבדים:

פירו אס אין עולה בידים וזה הפ' ויעבדו מצרים את השמים הממונים ומהם דרשו להשלים העבודה. והוא שאח"ל בתחלה בפרך רך שהיו לשמים. ואח"כ לעבדים:

ויתנו עלינו עבודה קשה כמ"ש ויעבדו כו'. והנה יפלא למה לא נעקו אז מרוב עבודה אשר העמיסו עליהם בתורה וכלכיים וכלל עבודה כשהם רק אחר שמת מלך מצרים ויאחזו בני ישראל מן העבודה רק הענין הוא כי כתיב במדרש בתחילה גם המצרים עשו עבודה קשה גב פרעה נא לכה על שמו להראות כי כולם מחויבים לטובה ככנין חומת המבצר וכו' ילכו עבודה כי מלך נחשפט יעמיד אבן ולא יורה לעשות מלאכה עבד פס נכבד ב"י ד"ל פס כ"י ביחד כי גם המצרים עבדו לזאת לא נקרא בחיות מיתם ושאלו הישראל נעלם כהעבוד אז ויאחזו בהם אשר כוסם מלח המלך שגם המצרים יעבדו וזה נקרא בחיות מיתם ושאלו הישראל נעלם כהעבוד אז ויאחזו בהם כי כשפלות והסבלות הרבה עליהם מאוד:

צפנת פענח

מתוך מדרש

ונצחק אל ה' אלקי אבותינו וישמע ה' את קולנו כו'. נריך להבין מדוע נהצטקה נאמר ה' אלקינו ובהשמיעה נאמר וישמע ה' ולא הזכיר אלקי אבותינו. וג"ל דהנה איתא בגמרא בתולה בזכות אחרים תולין לו בזכות עצמו והתורה בזכות עצמו תולין בזכות אחרים וא"כ ישראל שה' אז בשפל המלך והי' רואין את עצמן בלי שום זכות ונעקו בזכות אבותם וז"ש ונצחק אל ה' אלקי אבותם בזכות אבותם וישמע ה' את קולנו דייקא זכות עצמם:

ונצחק אל ה' אלקי אבותינו וישמע ה' את קולנו כו'. נריך להבין מדוע נהצטקה נאמר ה' אלקינו ובהשמיעה נאמר וישמע ה' ולא הזכיר אלקי אבותינו. וג"ל דהנה איתא בגמרא בתולה בזכות אחרים תולין לו בזכות עצמו והתורה בזכות עצמו תולין בזכות אחרים וא"כ ישראל שה' אז בשפל המלך והי' רואין את עצמן בלי שום זכות ונעקו בזכות אבותם וז"ש ונצחק אל ה' אלקי אבותם בזכות אבותם וישמע ה' את קולנו דייקא זכות עצמם:

שער השמים

מדרש בחודש

ונצחק אל ה' כו'. והקדוקים רבו ושמעתי מפי רש"י דהענין הוא כשהמלך מת אזי כל וישמע אלקים ולא כתיב וישמע ה' אמת: כא למד לנו שכל

ונצחק אל ה' כו' כמה שנאמר ויהי בימים הרבים רבני שאול פנים יפות

הָהֶם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָחֲזוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֶבְרָה

פ'י הסוד

ספורנו

וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם, טוֹם שְׁבַת מִשָּׁה מִצְרַיִם בִּלְדוּתוֹ עַד שְׁנוֹלָר גִּרְשׁוֹם שֶׁהָיָה מִשָּׁה אֹרֹב לִבָּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה, שֶׁהָיָה אֲלִיעֶזֶר נוֹלַד בְּדֶרֶךְ בִּלְכּוּתוֹ בְּשִׁלְחוֹת הָאֵל יִתְבָּרֵךְ לְמִצְרַיִם, וְאִם הָיָה בֶן שְׁמוֹנִים שָׁנָה: וַיָּמָת כֹּלֵךְ מִצְרַיִם, אֹתוֹ הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה רֹדֵף אֶת מִשָּׁה וְלִבָּן קָרָא שֶׁם בְּנֵי אֲחִיבֵי אֲלִיעֶזֶר: כִּי אִם יָדַע חִיּוֹתוֹ גַּמְלָט: וַיְצַל סֹתֵרֵב פֶּרַעַה: וְכַשֵּׁמָת פֶּרַעַה הִתִּירוּ כָּל הָאֲסוּרִים וְאֲסוּרֵי יִשְׁוּעוֹת יַעֲקֹב

וַיֵּאָחֲזוּ בְּנֵי כו' וַתֵּלַע שׁוּעָתָם כו' מִן הָעֶבְדוּתָהּ, כִּי בִּיאֹר הַדְּבָרִים עַפְּי' מִשְׁכִּי הָרִאשִׁי עַד לְפִי שֶׁלֹּא עָבְדוּ אֶת ה' הוֹלִיכֵם לַעֲבֹד עֲבֹדַת אֲכֹזְרִיּוֹת לְפֶרַעַה וְלַחֲמָרִים וְכֵן אָמַר הַכָּתוּב חֲתַח אֲשֶׁר לֹא עָבְדָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׁמְחָהּ וְעָבְדָה אֶת אֲדֹנֶיךָ זֶה מִכָּמֹךָ וְאִמְנָם מִה שְׁנוֹר עָלֵיהֶם פֶּרַעַה לְהַשְׁלִיךְ הַבְּנִיִּים לַמִּים וְלִשְׁחֹט מֵאָה וְחַמְשִׁים יְלָדֵי יִשְׂרָאֵל כָּלֵל יוֹם יִשְׂרָאֵל לֹא חֶטְאוֹ בְּאֹפֶן זֶה עַד שֶׁהָיָה לְבִלְוִין הַבְּנִיִּים וְאִמְנָם זֶה גִּזְרֵת הַקִּבְ"ה לְטַעַם יָדוּעַ (אוֹ כְּמִשְׁכֵּךְ שֶׁלֹּא הִלְדִּים הָיָה לְרֹאשִׁים לֹאֵה וּפֶסֶל מִיִּכָּה יוֹכִיחַ) וְעַכְ"פֹּ לֹא הָיָה כְּעֹשֶׁת יִשְׂרָאֵל וְלִכֵּן וַיֵּאָחֲזוּ בְּנֵי מִן הָעֶבְדוּתָהּ וְלֹא נֶאֱמַר מִן הָעִיּוֹנִי שֶׁאֵף שְׁעִיּוֹנֵי יוֹתָר קָשָׁה סָבְלוּ בִּזְמַן גִּזְרֵת הַמָּקוֹס וְלֹא הָיָה אֲנַחָה וְלֹא לַעֲקָה אֲעַפְ"י שֶׁהָיָה לָהֶם לַעֲטוֹק יוֹתָר עַל שְׁחִיטַת קִיץ יְלָדִים כָּלֵל יוֹם מִיָּמָה הָיָה אֲלֵלֵם אֲנַחָה וְכֹאֵב לֵב עַל הָעֶבְדוּתָהּ שֶׁעָבְדוּ הַמִּצְרַיִם בָּהֶם לְפִי שֶׁהִבְנִי עָנְדָמוּ וְלֹא כְּעוֹן אֲשֶׁר לֹא עָבְדוּ אֶת ה' וְגַלֵּל כֵּן וַתֵּלַע שׁוּעָתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֶבְדוּתָהּ וְכֵן:

שתי ידות

וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים וַיֵּאָחֲזוּ בְּנֵי מִן הָעֶבְדוּתָהּ, וְקָסָה מִלֵּי שִׁיךְ עָבְדָה לִפִּי דְרָשָׁתָם וְלֹא שְׁלֹטָתָם, וְנִרְאָה שֶׁפִּי הַעֲדָרָה שֶׁהָיָה כְּשֶׁלֹּטָתָם הָיָה קִיץ יְלָדִים מִכָּיִי וְדָתָם בְּדָמָם לְהַתְרַשָּׁא. וְהַתְרַשָּׁא מִפֶּרַעַה וּפְסִיד לְקַטֵּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לְהַמִּית הַבְּנִיִּים, וְיָדוּעַ שֶׁהַפְּסוּדָה הָיְתָה בְּכֹזְרִים לֹאֵה אֲמַר וַיֵּאָחֲזוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָפְּסוּדָה פְּסוּדַת הַקּוֹדֶשׁ אַחֲרֵי שֶׁהִרְגוּ בְּכֹזְרֵי יִשְׂרָאֵל, וְאִפְשָׁר דִּמְשָׁא שֶׁמֶלֶךְ הָיְתָה כְּזֹאת הַקִּבְ"ה לְכַדֵּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּמְדוּתוֹ מִדֵּם כְּנֶגֶד מֵדָה:

מֶלֶךְ וְאִם פֶּסֶח הַכֵּל שׁוֹיִם, וְקָסָה מִדּוּעַ כָּחוּב כֵּאֵן וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְלֹא אָמַר וַיָּמָת פֶּרַעַה לִּכֵּן: דָּרֵשׁ וַיָּמָת שְׁלֹטָתָם וְלֹא מִן הָעֶבְדוּתָהּ:

פני אלי

הָיָה הַשָּׂר שֶׁל מִצְרַיִם שֶׁהוּדָה מְגֻדְלוֹתוֹ וְלִכְלֹאֲרֵם אִם הוּדָה הַשָּׂר שֶׁלֹּהֶם לֵמָּה וַיֵּאָחֲזוּ, וְגַלֵּל דִּהְיָה

כדרש בחורש

שֶׁל מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִכְוֵן תַּפְלוּתוֹ לְמִקְוֵה הַמִּיּוֹדָה לְכַלּוֹתָהּ כִּי מִי שֶׁאֵינוֹ הוֹלֵךְ לִסְתֵּם יָדָיו, יִתְפַּלֵּל כִּתֵּם אֶל עֲקֵתָם הִיחָה מִקּוֹפֵי הָעֶבְדוּתָהּ וְשִׁי' וַיָּמָת מִי' וַיֵּאָחֲזוּ:

וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָחֲזוּ בְּנֵי מִן הָעֶבְדוּתָהּ, אִיחָה בִּזְמַן דְּרָשָׁתָם מֶלֶךְ

שער השמים

עֹמֵם בּוֹכֵן וְטַעֲקִין וּמִסְפִּידִין עָלָיו וְמִי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה כֵּן הוּא פּוֹגֵם בְּכֹזְרֵי הַמַּלְכוּת, וְהִנֵּה כָּל מִצְרַיִם הָיוּ לְטַעֲקִין וְכֹזְרֵי יִשְׂרָאֵל גַּם לְטַעֲקִין אֶלֶף:

וַיַּעֲקֹב וַתַּעַל שְׁוַעֲתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֶבְדָּה: וַיִּשְׁמַע יי אֶת
קוֹלֵנוּ כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים
אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אֲבֹרָתָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב: וַיֵּרָא אֶת עֲנֵינוּ
זו פְּרִישוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי

רִימב"א

כל בו

וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כַּמְדָּרֵשׁ זֶה מַעֲשֵׂה
הַעֲנָל שְׁתֵּיכִידִים לַעֲשׂוֹת וּמִדַּת הַדִּין מִקְסָרֶנֶת
עֲלֵיהֶם וַיִּדַּע אֱלֹהִים שְׁתֵּיכִידִין לִמָּוֶר נַעֲשֵׂה וְנִשְׁמַע
וְרִחַם עֲלֵיהֶם וּבִזְכִּיר יֵשׁ בְּסֻסָּק זֶה סוּד גָּדוֹל:

כַּחֲכָמָא וְהַקְבִּי"ה מוֹסִין לָהֶם מִלֵּאכִים וּרְחוּצִים חוֹלְרוֹת

ספורנו

יד חזקה

וַיַּעֲקֹב וַעֲקֹב מִכָּאֵב לֵב עַל עֲבוּדָתָם. כַּעֲנִין הַכְּתוּב
הַלֵּילִי שֶׁעַד וַעֲקֹב עִיר: וְתַעֲלֵי שְׁוַעֲתָם אֶל הָאֱלֹהִים
מִן הָעֶבְדָּה. לֹא בִשְׁבִיל תְּשׁוּבָתָם וְהַפְלָתָם אֲבָר
כַּמְסָנָא עַל אֲכֻזִּיּוֹת הַמַּעֲבִידִים כַּאֲמָרוּ וְגַם רֵאִיתִי
אֶת הַלֶּחֶץ: וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם. תַּפְלַת קִצָּתָם
שֶׁהִתְמַלְּלוּ אוֹ מַצְרִי הַדּוֹר כַּאֲמָרוּ וְנִצְעַק אֵל ה'
וַיִּשְׁמַע קוֹלֵנוּ: וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ. שֶׁאֲמַר
וְהַקִּימוֹתִי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין וָרֶעֶךָ אַחֲרָיִךְ
לְהִיּוֹת לְךָ לְאֱלֹהִים וְלֹרֶעֶךָ אַחֲרָיִךְ. זֶה הַיּוֹשֵׁה בְּכָל
קְרָאֵנוּ אֵלֵינוּ כְּמוֹ שֶׁהִעִיד אַחֵר כִּךְ בַּמִּסְרָא וְגַם אֵנִי
שִׁמְעִי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי וְגַם וְאִזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי:

נִשְׁלָמוּ לַשִּׁשִּׁים רַבּוֹא נִשְׁמוֹת שִׁהִיו רַאֲוִים לְהִיּוֹת
מִכְּכָה לִשְׁכִּינָה וְלִקְבָּלַת הַמּוֹרָה וְהוּא מ"ס וַיֵּרָא
וַעֲלֵי פְרִישוֹת ד"א כְּכִיכּוֹל נִתְמַעַס הַדְּמוּת וַיִּדַּע
נִתְנָלָה עֲדִיין:

פני אלי

רבינו בחי

כַּאֲתָה לֹא הִי הַגְּזִירָה רַק עַל גְּרוֹת וּלֹא עֲבוּדָה
קֶשֶׁה וְהִנֵּה כ"ו שִׁה" הַשָּׁר מוֹשֵׁל עֲלֵיהֶם לֹא הִיוּ
לְהַמְרִים יוֹכֵלָת לַעֲבוֹד עִמָּהֶם עֲבוּדָה קֶשֶׁה כִּי
הַשָּׁר צִרִּיךְ לַעֲשׂוֹת כִּדִּין ע"כ הוֹרִיד הַש"י הַשָּׁר
שֶׁלֹּם וַיִּתֵּן לָהֶם הַבְּחִירָה חַפְּסִית לִזְמַת הַתַּחֲלוֹ
לַעֲבֹד עִמָּהֶם כַּעֲבוּדָה קֶשֶׁה וְלִכְךָ וַיִּאֲחָזוּ ב"י
מִן הָעֲבוּדָה:

דברי שאול

מנחה אהרן

וַיֵּרָא אֶת עֲנֵינוּ זו פְּרִישוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיֵּרָא
אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּדַּע אֱלֹהִים. וְכַכֵּי עַמְדוֹ
הַמַּפְרָשִׁים הָאֵלִי מִשְׁמַע מִהָאֵל קָרָא. וְנִרְאֶה לִי דִסְכָּה נֹף
הַפְּסוֹק תַּמּוֹד דִּהְתַּחֵל בְּלִשְׁוֹן רֵאִי וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל. וְסִיִּים בְּלִשְׁוֹן יִדְעִיָּה. אֲנִל כַּאֲתָה כֹּאן הוֹלֵךְ הַקִּבֵּץ
לַשָּׁר כְּמָה אֲבָרָה מַלְכוּת הַרְכָּשָׁה הוֹאֵת כְּכִיכּוֹל פ"ו. וְכַמָּה
קֶשֶׁה נִזְיִרְתָּךְ יוֹתֵר מִשֵּׁל פֶּרַעַה וְכו' עַמֵּד וְהַחֲזִיר

שער הששים

מדרש בחודש

וַיִּאֲחָזוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבוּדָה. וְכֹל הָעוֹלָם הִיוּ
סוֹבְרִים שֶׁהֵם לִעֲקִים כְּלַעֲקַת שֶׁאֵר עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ
עַל פְּטִירַת הַמֶּלֶךְ. אֲבָל וַיִּדַּע אֱלֹהִים הוּא יִתְבַּר הַיּוֹדֵעַ מַחֲשַׁבוֹת הַנְּשׁוּמוֹת שֶׁהֵם לִעֲקִין לַהֲש"י
וּמַחֲפִלִּים

וַיֵּרָא אֶת עֲנֵינוּ זו פְּרִישוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ. שֶׁהַפְּרִישוֹת
הַמַּצְרִים מִנְּשׁוּתֵיהֶם שֶׁלֹּא לְהוֹדוֹת יוֹתֵר שֶׁהִיוּ
אוֹמְרִים אִם תִּלְכוּ לָלוֹן בְּכַתִּיכֶם לֹא תִקְמוּ מִסַּחַר
לַעֲשׂוֹת סָכּוֹם הַלְּבָנִים. וְהִיוּ מִלִּינִים אוֹתָם בְּשִׁדּוֹת
וּנְשׁוּתֵיהֶם הֵבִיאוּ לָהֶם לֶחֶם וּמוֹזֵן וְשׁוֹכְבוֹת עִמָּהֶם
בֵּין שְׁפָתֵים תַּחַת הַתַּפִּיחַ. וְהִיוּ מַתְעַבְרוֹת כֹּהֵם
וּבַהֲגִיעַ עַת לִידָתָן הִיוּ הוֹלְכוֹת לִשְׂרָה וְיִלְדוֹת שֵׁם

וַיֵּרָא אֶת עֲנֵינוּ זו פְּרִישוֹת ד"א כו'. כוונת בעל
הגדה בזה שחללה אמר וישמע אלהים את
נאקתם שמיטה שייך כמה שני אדם לעקים
ומגלים לרמס בפיהם אבל ראיה שייך כמה שני
אדם עלמס אינם מרגישים בלרמס רק שהוא ית'
רואה ללכב והוא מ"ס זו פרישות דרך ארץ
שדבר זה ה' קשה בעיניו יתבדך יותר מכל
הלכות שעברו עליהם כמה שהיו פורשים מנשותיהם
שזה גורם חורבן העולם כמ"ס לא תהיה בראיה
וגו' וגרס להם אורח זמן נלוותם כל זמן שלא
מרכבה לשכינה ולקבלת המורה והוא מ"ס וירא
וע"י פרישות ד"א כביכול נתמעט הדמות וידע
נפגלה עדיין:

וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי כו' ע"ד הפשוט ספני שהיו
ישראל במצרים משועבדים בעבדות פרך
סעונים בכל מיני צרות טשונות וסני והסעריים
מערומים להצר להם ומתחכמים עליהם בזה פעם
בנגלה פעם בנסתר ע"כ יאמר הכי וירא אלקים על
הצרות שהיו עושין להם בנגלה שהיו גראין לעין
וידע אלקים על הצרות שהיו עושין להם בנסתר
שלא היו נודעות לשום כרו' כ"א להשי' לבדו כי
הוא היודע ועד:

וַיֵּרָא אֶת עֲנֵינוּ זו פְּרִישוֹת ד"א וכו'. נראה לפרש
במחז"ל וילך איש מבית לוי והיבן הלך.
שהלך בעלם נחו מנא עמרם גדול הדור היה
כיון שראה שאמר פרעה כל הבן הילוד וכו'
אמר לשוא אנו עמלים עמד וגירש את אשתו
עמדו כולן וגירשו את נשותיהן א"ל נחו אבא

פי שנידו למלכות שאלתו ואז אס תהי' ככוונת גדולה ומקירות
לכו נשמעת ודין פלי' ככ"ד שם"פ ועל הכח גוברת מדת
על פטירת המלך. אבל וידע אלהים הוא יתברך הודע מחשבות הנשמות שהם לעקין להש"י

ישראל וידע אלהים: ואת עמלנו אלו הבנים פסח שנאמר כל הבן הילוד ברארנה משליכוהו וכל הבת תחיון: ואת לחצנו

ריטב"א

בל בו

וסבין אותם ונחמיה ביד כל אחד כחונותיהם
וכשהרגישין בהם המצרים באים עליהן להטביעם
במים והארץ כוללת אותם ע"פ גם והן כביאין
שוורים ומרששין עליהם. ולאחר זמן הם צעין בעשב
הארץ והאדם לבתיהם עדרים עדרים. ויש"ה רכבה
כצמח השדה וגוי ויש אומרים זו פרישות דרך ארץ
למדבר והקב"ה זן אותם שם ומביא פלע כפי כל אחד ואחד
דבש מסלע ושמן מחלמish לור וכל זה נקל הוא כנגד הבורא ית'
ובשנאו ישראל לים רחובו והכיורו וזהו שנאמר זה אלי ואנוהו כלומר הכירו אותו כי הוא שטעה להם הגם הראשון: וכל הבת
החיון. לומה כמ"ס רז"ל: ואת לחצנו זו הדחק. פי' כי כשראו שלא היו יכולים לבלותם החצילו

ואת עמלנו אלו הבנים. שהם עמל האדם כי
כמה האדם יגע לגדלם וללמדם דרך ארץ ותורה
וכן יגע כרי שיוכל להניח להם ממון וכבר אמרו
בעון נדירים בנים מתים שנאמר אל תתן את
פיד לחטאי את כשרך כדויתא במסכת שבת:
כל הבן הילוד היאורה השליכוהו. ואמרו בפרקי ר'
למדבר והקב"ה זן אותם שם ומביא פלע כפי כל אחד ואחד
דבש מסלע ושמן מחלמish לור וכל זה נקל הוא כנגד הבורא ית'
ובשנאו ישראל לים רחובו והכיורו וזהו שנאמר זה אלי ואנוהו כלומר הכירו אותו כי הוא שטעה להם הגם הראשון: וכל הבת
החיון. לומה כמ"ס רז"ל: ואת לחצנו זו הדחק. פי' כי כשראו שלא היו יכולים לבלותם החצילו

מהר"ם אלשיך

אור החיים

כל הבן הילוד היאורה השליכוהו וגו'. כי מחללה
דבר פסעה למילדות שיהי' הדבר כסוד ולא
ידעו בנות ישראל (שאלם ידעו לא יקראו כלל
למילדות פן ימיתו בניהם) רק המילדות עמלן
ימיתו ויחנקו הזכרים ויאמרו שגולדו מהים. אך
עשה הדבר בפרסים וזוהי לכל המזריים (כמ"ס

ואת עמלנו כו' כמ"ס כל הבן וכו'. ראו לבוס לב למה
בלותו על המילדות להמית את הבנים כתיב ויאמר
מלך מצרים למלכות וגו' ובענין הבלות הבנים היאורה
היא אומר ילד פסעה ולא נאמר מלך מצרים. והבן כמ"ס
ז"ל כי פסעה היה ילד א"ל העובד ולא תתן לאדם ע"כ
ארו"ל שזרד מגדולתו ג' חזשים עד שזרד לעמו לכר
כשלא עלתה בידו והמילדות היו יראות את ה'

פדיון שברים

במקרא כתוב ועתה הנה נעקב ב"י בלח אלי וגם ראיתי
את הלחן אשר מצרים לוחצים אותם. אשר ללאור קסם כי

ואת לחצנו זו הדחק כמה שנאמר וגם ראיתי את הלחן
אשר מצרים לוחצים אותם וגו'. אשכנז לפרס דהנה

דברי שארל

אלפים נפשות ישראל שנתבעלו בשביל זאת. א"כ שייך שפיר
שראה את ב"י היו מספרים. ומה ידע אלהים כמה היו
ראים להילד לולא הנזרה וא"כ נוכל לשון ראיה וידיעה
באחד על ענין זה:

ואת עמלנו אלו הבנים כמ"ס כל הבן הילוד היאורה
השליכוהו. וקסם מלחן ילד לבעל הגדה זאת. וי"ל
דע"פ דוב ימלא המעיין במקרא שחלל הוא אם האדם
ענין ואין מגיע לו תכלית מזה וכמ"ס עמל ודעות דות
וכן הנה עמל וילד שקר וכדומה. והנה כאן שהבנים בשליכו
ליאור וע"כ נקרא בשם עמל שהיו ילדתם וגדולם של הבנים
ללא תכלית:

ע"י תוכחה בתו וע"י עמלו כולם והחזירו את

שער השמים

ומתפללים על צרות העבודה ובידאי נעקה בלי
דבור מולא שפתיו חנה תפלה. אלא ודאי עובדא
הכי היה הם דברו בלעקתם אלהי אברהם יצחק
ויעקב וכונתם היה לעורר זכות אבותם. והשומעים
היו מבינים שהם אימרים כן לכבוד המלך כדרך
שנוהגין להזכיר נשמת המתים שמהל נשמתו
לרורה בלרור החיים עכ נשמת אברהם יצחק
ויעקב: וידע אלהים. הכל הוא עמלן יתברך
עכ מלך עמלנו כמ"ס לכך נאמר וישמע ה'
וא"כ הוסיף הוא יתברך בהשעוררות רחמים

בדרש בחורש

הרחמים על מלך ונחמין לו שאלתו והנה ישראל נעת
הבוא ב"י מנומשים בתוך המצרים ושבחו סדר תפלות
לאיזה מידע לרין לכוון להשיג שאלתם כמו שאלו עכשיו
שגילינו להם ישראל אינם נענים לפי שאינם יודעים להתפלל
בשם ועם כי קבלה ב"י בידם שמו המיוחד אך לא היו
יודעים באיזה נחמה יצאם וכן נעקו חסם וכרי הוא
כאלו נעקו אל ה' אלקי אבותם ועתה שועתם אל אלקים
מה"ד ודעין עליי אס אלקי אבותם נגאלה כללו אומרים
שאר לגאולה שיש בהם רשעים ועדיין לא נאלם הזמן ד'
מאות שנים ומדע"ר הזכירה בריית אבות וגברא מדע"ר
ובסכ"ו שדרשעים ימותו כשלא ימי אפילה והעושים יגאלו:
בזכות האבות ויזכור את בריתו את אברהם כו':

זו הדחק כמה שנאמר ונם ראיתי את הלחץ אשר מצרים
לוהצים אותם:

ניוציאנו יי מצרים ביד הזקה ובזרוע גטויה ובמזרע גדול
ובאתות ובמזפתים:

ריטב"א

כל בו

לחבל ולדחוק אותם שיחזרו לאמונתם ויתעברו
בהם ודחק זה שמד זהו שאמר וגם ראיתי את
הלחץ כי זה הוסיף לידחק לגאלם מהרה כי ירא
אנכי שמא לא יוכלו לעמוד בנסיון כי כבר התחילו
וללכת אחרי הכחות העליונים והכשפים:

מהר"ם אלשיך

לשראל. וע"כ לא ראה לבלות כנני ישראל יד רק ע"י
המלכות. וכוונתו יתכן כמקדמה ידוע כי מאז ומעולם קל להגל
יותר מהגלל מעלי חזירה וכוונתו לאמר כי מה שלום למלכות
הנחית הזכרים ולמחברם ביד כפלי בחירה שאין מלך מידה
שפה של מלכו. רק להיווה מלך נצרים ומחויב לעשות
כדלון עמו. בעל מנת כן המליכוהו. אך נצונו שלא ילכו
יד כהן כפלי בחירה עומם להחיות בידם רק להביטה
היאורה בהוא דבר הפשטי הגלל ע"י הכהנים ית' כדוע.
וע"כ על זה נאמר כל הכן הילוד וגו'.

פריון שבויים

קדשים את המאמר. דמקורם היה הלחץ וע"י כאלו הכתוב
וכוונתו לכתב מקודם ראיתי את הלחץ. ואח"כ היה
לעקב כ"י כאלו חלי. לכן נראה לעצמי לפי מה שבי' האלשיך
על וירטו אותנו המלכים. נעשו אותנו רעים וחטאים. במענו
אותנו מעבודת ה' ומתעלה. ואיך נודעו בחזק יד מנעו
את כ"י מתעלה ומלשוק לה'. ואיך היה פ"י המקרא כן.
כנה לפקד כ"י כאלו חלי מה שהתפללו חלי וגם ראיתי את
כלל הפקד חלי חסד וזעקה אבר הם ועיקר חלי. את
כלל ראיתי וכוונתו דן אותם. וזה הוא הפי' כאלו ג"כ ואלו לחלנו זו הדחק מלכד כעבורה וכוונתו היה שדחקו אותם
מכלי להתפלל לה'.

כלי חמדה

בורע נקוי' כו'. זה היה כנגד קושי' השעבוד
כמבואר ולהבין למה זה הולך הקב"ה
לחזק לבם לבלתי שלח את ישראל ולהכתי אותם
הנה איתא במפורשים הרבה טעמים לזה. וגל'
הנה נגזרה על כ"י שעבוד ד' מאות שנה והקב"ה
דילג על הקץ כי לא יכלו להתמהמה והיינו
נצרכים לשוב עוד מלרימה להשלים הת' שנים
אשר יעד ה' לגלותינו כי מלרים הוא מקום
מוכן לשעבוד הגוף כמו שאמרנו ו"ל שאין עבד
יולא משם לעולם. אולם הקב"ה חפץ לעשות
אותנו חפשים משעבוד הגוף לכן נתן בלב מלרים
לעבוד בנו בקושי' למען ינקים בהם נקמחתי
להכות בהם מכות חכוריות ואמרנו (בסוסט פ')
מעולם לא הכיתי באומה ובניתי בה ועי"י לא
יוכל הקב"ה שוב לגלות אומנו למלרים כי לא
את האדם וכעת מוכרח לעמוד לימינו להשיבו למען
יבגל

שישראל עצמם מורשין משותיהן בשביל גזרת כל
הבן הילוד. וירשת מרישות דרך ארץ יוצאת מידע
אלהים דבדרך ארץ כתיב לשון ידועה כמו וירע
אדם את חוה אשחו:

להתערב עמם קלה ולנצל ברית מילה

איר החיים

ויזו לכל עמו) על הדבר וחשב שאין נמלט מהם
לנר היותם רבים וככרים שלא ירחמו עליהם עוד
וללד שראה באינפגנינות כי מושיען של ישראל
נילד ועתיד ללקות במים גזר גזירה חזקה ומנה
כל איש מצרי על הדבר לבל ימלט מידה. וז"ש
כל הכן הילוד היאורה תשליכוהו היינו המלריים:
על זה ערכ חל לנו להכניס מדעתו עמם.

מנחת אהרן

כשומיהם שנית בשביל גזירת כל הכן הילוד
היאורה תשליכוהו. שהרי היו מולידים ומוכרחים
להאכיד את עמלם בידיהם וידע אלהים את יגונם
ועל אותו זמן ההוא רומז ואת עמלינו חלו
הכנים וכו'.

אור תורה

ניוציאנו יי מצרים ביד הזקה הקשה בוה"ק איך
שייך לומר אצל הקב"ה יד חזקה וג"ל
המצינו גבי איוב שאמרה אשתו אליו עורך מחזיק
בהמתך ברוך אלקים יסמי ולכאורה מנא ידעה
בזאת אם יגרף אלקים שמיד ימות אולי יגדל לו
היסורים רק הענין ידוע לפי הטבע השוקה של אדם
הוא גבורתו אם יע"כ ראוי' ומהשקפה של אדם
הוא יותר חזק מגבורתו כי האנשים אוהבי בצע
בסוף יסכנו לילך בימים כי יגבר עליהם תאוות מסון
ועי"ז לא ירגיש צערו וטרהו וכן הצדיקים מחבבין
היסורים בעבור אהבת הקב"ה ומהשקפה כה"ד למה"ר
כן ה' באיוב אם שהי' לו יסורים גדולים אשר
לפי טבע ב"א לא יוכל שאת ולחיות בהם אבל
סרוב אהבת ה' התחזק סאוד עד שבכל אלה היסורים
הי' יחיה ולזאת אמרה לו אשתו ברוך אלקים וסת
כי מיד המות לפי הטבע אם לא תתחזק באהבת
הקב"ה וז"ש רז"ל גדול צערו של שטן משל איוב
שאמר לו הקב"ה אך את נפשו שטיר ולכאורה איך
ישכור נפשו כי החיות לא ניתן בידו של שטן אך
הענין כי השטן אשר מוידר מתחלת הווייתו להחטיא

וַיִּצְיָאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם לֹא עַל יְדֵי מֶלֶאךָ וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ. אֲלֵא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַבְדּוֹ וּבַעֲצָמוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר וַעֲבַרְתִּי בָאָרֶץ מִצְרַיִם בַּלֵּילָה הַזֶּה וְהִפֵּיתִי כָל בְּכוֹר בָּאָרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְיָ: וַעֲבַרְתִּי בָאָרֶץ מִצְרַיִם בַּלֵּילָה הַזֶּה אֲנִי וְלֹא

יד חזקה

ועברתי בארץ מצרים וכו' אני ולא מלךך והוא שמצרים הייתה אז המושלת על כל העולם ושר שלה שבשמים הוא הגדול שבכל השמים שהי' שני' לארץ הקדושה מצרית לקדושה וא"כ איך אפשר שיהיה יציאתם ע"י מלךך שיהגבר כהו על שר של מצרים הגדול מכל השמים ומבואר שם מחמת חזקת הוועמא שהיה במצרים והוא

מטה משה

ועברתי בארץ מצרים כו' אני ולא מלךך. המפורשים כתבו טעמים כל אחד כדרכו על מה שלא שלח הקב"ה מלךך או שרף רק הוא בעצמו ובכבודו. ולי נראה על דרך הפשוט טעם לשבח כי הנה במצרים הי' נגזף למצרים ורפואה לישראל וזה לא הי' יכול להיות ע"י מלךך כי איך מלךך אחד עושה שתי שליחות ולאפשי בשלוח לא קבעי ולוי"ה אני ולא מלךך אני הוא שחובל לעשות כזאת ולא מלךך כנ"ל:

לש מוכרת הסי"ת בעצמו לעשות זאת חס לא נספר לשליח:

מדרש בחורש

ויוציאנו ה' ממצרים כו' אלא הקב"ה בעצמו ובכבודו שנאמר ועברתי המפורשים הקשו הא כתיב וישלח מלךך ויוציאנו ממצרים אמנם דע כי אינו אומר הכתוב וישלח מלךך לכוציאנו אלא וישלח מלךך ויוציאנו וזוהי לומר לפי ששלת כבר מלךך פניו במצרים וחס השכינים ששלת שם כע"כ אנכ"י אחד עמך מצרים היא הנותנת הוי"ה

הארץ נהמון רב כזה ימותו איזה אנשים כיום

חסד לאברהם

ולא יתן המשיחית לבוא אל כתיבם לנגוף מבואר כי היחס מכת המצרים על ידי המלך המשיחית ורק לכתו ישראל לא בא המשיחית. ואלא כי הנה במצרים להיותם שפוי' וחס

אור הורה

יוכל לקבל היסורים והנה מבואר דהישראל לא היו ראויים לבאולה רק רשעות פרעה והכזרים שהיו לוחצים אותם והעוילו להם להוציאם אך לא הספיק עריין עד שהעיו כניו נגד ה' לומר לא ידעתי את ה' והשכיב לבדו וזה המרה הי' נגד רצון חכמיה כי המרה של ה' להשיב לבדו וזה המרה הי' לבד חזקה כי ביד חזקה ישלח אני עושה עמו ביח לפי רשעתו אשר יסכים להעיו נגדי ע"י' ישלחם מארצו ויצאו אבל בלעדי זאת לא יוכלו לצאת כי אינם ראויים לע"ע:

אבורהם

ויוציאנו ה' ממצרים לא ע"י מלךך. ואם תאמר והא כתיב וישלח מלךך ויוציאנו ממצרים. וי"ל כי ויוציאנו חזר על הבורא. וכן הוא אומר ויוציאך בפניו בכחו הגדול ממצרים. והמלאך זה משה רבינו שהיה שליחם של ישראל אל פרעה. וא"ת כיון שתדרשה הווא אומרת כי הקב"ה בעצמו ובכבודו הסית בכורו מצרים. ולא ע"י מלךך וכו' נכתבי הארז"ל ששים מלךך לא היה יכול לבוא

דברי שאול

ויוציאנו ה' ממצרים לא ע"י מלךך ולא ע"י שרף אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו. הענין הוא דהנה נחלקו העובדים והשלוספים אי מלךך עדיף מהלךך או הלךך עדיף והנה המוסת הוא שהלךך עדיף שהקב"ה עושה ניסים לישראל ע"י המלךך שמינו שהמלךך נגדו לא קרר את התמר לפי חמ"ו וא"כ היו משועבדים להלךך וע"כ שהם גדולים אמנם זה לפי הלךך אבל אם לא הי' לדיקם שהללו עובדי ע"י וכו' ואם כן לא היו כדלים שהמלךך ישמש אותם ולכן הקב"ה בכבודו ובעצמו שהוא מלא רחמים וגם ידע מחשבותם שיטעו דרכם והמלאכים אינם יודעים מחשבות שכל כך גאלם הקב"ה בכבודו ובעצמו ו"ש ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלךך ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ולא שליח והיינו שהקב"ה עושה דין בשרים של מעלה של האומות וא"כ

לקוטי רצב"א

אני ולא מלךך כתיב ולא יתן המשיחית לבוא וגו'. וקשה מאי יספר הכתוב אחרי דכתיב בפירוש ועברתי וגו' אני ה' וכתיב ועבר ה' לנגוף וגו' ואיך שייך שם משיחית. אך הכונה הוא לישראל היו שם מרובין בחולסין ששים רבוא מלבד הנשים והטף ושהיו פחותים מכ' שנה וידרך כל

לא על ידי מלךך כו' ולא על ידי שליח כו' שאלו ועברתי בארץ מצרים כו' אני ולא מלךך כו'. בקשה הגאון בעל מעשי ס' ו"ל כ' הלא מקרא מלא דבר הכתוב (שמות י"ב)

כלי חסרה

יוכל עוד לנקום בם נקמתיו ולהכותם עובר השטנבור וע"כ הי' בלחמת הגלות השני' לבבל שלא הי' שם טעות הגוף רק טעות מסים ודוק: ה' ורשעו גמרה לו שהחזיק לו לבו וזה המרה הי' לבד חזקה כי ביד חזקה ישלח אני עושה עמו ביח לפי רשעתו אשר יסכים להעיו נגדי ע"י' ישלחם מארצו ויצאו אבל בלעדי זאת לא יוכלו לצאת כי אינם ראויים לע"ע:

מאד: ובזרע נטויה זו החרב כמה שנאמר וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים: ובמזרא גדול זו גלוי שכינה כמה שנאמר

בעל עקירה

כל בו

הסכות שאין מכת הדבר צפה בו שנאמר וזנני נוגף את כל בכורך. רק הסות הזה. כל כגופותי. והיציאו בלשון יד דכתיב והנה יד ה': ובזרוע נטויה זו החרב. כלומר החרב שהרגו בה הבכורות את אביהם. כמו שמצינו במדרש ישכנסו כל הבכורות אצל אביהם כששמעו ההתראה לפרעה על מכת בכורים. והרגו באבותיהם. וזו"ל למכת מצרים בבכוריהם. וזו הסכה היתה בחרב. ובמקום אחר לא מצינו מכת חרב: ובמזרא גדול זו גלוי שכינה. שפי' כורא כמו מראה וכן תרגם אונקלוס ובחזונוא רבא ומה היא המראה הגדולה. זו גלוי שכינה. שזה יכול לעשות הכל על ידי שליח ונגלה עליהם הקב"ה בעצמו ובכבודו. הוא שנאמר או הנסה אלהים וכי:

ובזרוע נטויה זו החרב כמה שנאמר וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים. נראה לענ"ד הטעם שקורא למכת בכורות בשם חרב ולא בשם דבר. וגם להנין הראיה שהביא מחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים נראה דהא יש לדקדק מדוע הוקה יד מזרים למחר לשלח את ישראל הא הבכורות כבר מתו ואין להשיב עוד ועל הנשארם לא היתה הגזירה. אמנם לאשר גם הנשארם נגפו ממלאכי משחית ונפלו למשכב השבו כי גם הם יפלו בנפולים וכמבואר בפסוק כי אמרו כולנו מתים. אך לכאורה קשה עוד

מדוע נתן רשות לנגוף אותם שכונס בכורות שלא ונכונים לללל בים סוף כעופרת במים אדירים ביום השביעי שלט עליהם המשחית לנגוף אותם רק את נפשם שחר. משל לאנשים שנתהייבו הרינה לחלכות בעוד ימים אחדים שלא ידרוש המלך דמיהם מאנשים המכים אותם קודם הגיע עתם לנקום נקמתם אחרי שמעושים הם להרג ואבדן וזהו ובזרוע נטויה זו החרב כלומר מכת הנגיפה שהוכו שר המזרים חוץ מהבכורות ודבר זה היה להם לאת ולסמך כי עוד לא שככה חמתו ועוד ידו נטויה להמם ולאכדס בים סוף ולכן מביא ראיה מפסיק וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים הנאמר בדברי הימים כ"א אחרי אשר אמר לו הסי"ת למלאך המשחית רב עתה הרף ירך. כי היה המלאך מסיפק אם הכוונה להרף ידו מכל וכל או רק עתה ירף ידו עד כי יגידו לו. ולכן היה חרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים והראו זאת לדור להורות כי עוד ידו נטויה לבלע ולהשחית עד כי ינקשו מזור ותרופה להקים מזבח לה' בגוון ארנן היבובי כמו כן ה' מכת חרב הנגיפה של מזרים הנשארם חוץ מהבכורות לאות ולעדה כי עוד לא שככה חמתו ועוד ידו נטויה לבלע ולהשחיתם ולהטביעם בים סוף נגד גזירת כל בן היולד היאירה תשליכוהו והנן כל זה כי דברים ברורים וישירים הם: ובמזרא גדול זו גלוי שכינה. כלומר לקריעת ים סוף היתה גילוי שכינה עד כי ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל

מהר"ם אלשיך

שער השמים

ובמזרא גדול זו גלוי שכינה. כי הקב"ה בעלמו הכה כל בכור והמזרא היה כי מד"ה קטרג ג"כ על ישראל ואמר אשר עשה ה' וגו' לעיניך כלומר ולא כמ"ש בלוע אל תביס אחרך

בסדרן הוא רחמים ונכסיותם שהפכות יורו דין זה יאמר הסד יד ה' נעשה היום כהפוך דין כהפוך ארון שמורה רגו במקדש וכו' אך לישראל והפלה ה' וכו' שהוא כיושר וכו' בין מתי ישראל וכו' כי לזה ברחמים ולמקדש מזרים בדין ונכסיותם כהפוך:

שפת הים

ובזרוע נטויה זו החרב כמ"ס. יש להקשות איזה חרב הם המזרים. ונראה לומר שכל להורות כי מיתת מזרים היה חרב מלאך המות ולא כמו שהיה במתהם סנהדרין שריפת נשמה וגוף קיים כפי"ס חז"ל ויש שכתבתינו שאמרו במסכת סנהדרין ששענו שירח מתי תיות הקודש ומתו והשפיענו כמכות שמיית מזרים היה ע"י חרב מלאך המות וליף ג"ש נטויה נטויה חרב מלאך המות אף מזרים חרב מלאך המות:

ובז"ל איתא במדרש דליכא למיד שהמורה נאמרה שלא בסדר שאלמלא נאמרה בסדר ה' כל אחד יכול לחיות המתים ונראה דר' יהודה הוא דס"ל הכא דלשכתן דלא דרים סמוכין נכסית רק נכסיהם תורה ואיכא למימר משום דס"ל שלא נאמרה על הסדר ושבו לא יתכן לומר דבשכיל ה' דרשה נסמכה הא לא נאמר כלל כהא סדרא ולא לדרשא קאמי אכל נכסיה תורה כתיב שם שלא על הסדר הנאמר במורה דין דנגדים בעלמם שנאמר בתורה איכא אסיד דלא לדרשא אחא ליכתב ביה כהא סדרא דכתוב בליכתיאל אפי"ס לדרשה חתא להטור וע"כ דרש בסדרא דעשר מכות המה כמורה תחילת דס' ואפי"ס דבר והמניד מפרש כפי"ס נאמרה איכא אפי"ס ביה"ו הדבר ובמפותים זו הדם שכתורה נכתב דס' נביא לכן דרש ביה"ס כתיב כפי"ס מחוק דכתיב דאפי"ס כפי"ס קמא ביה"ו הדבר כפי"ס שהרי אלו מכות כפי"ס ואילו כן דס' כפי"ס ר"ל בלשון הוה ובסדר הוה ולא כפי"ס אחר ואפי"ס אפי"ס ביה"ו הדבר תחלה ואחרי"כ ובמפותים זו הדם אפי"ס כפי"ס קמא ביה"ו ור"י לביטוי דלא דרים סמוכין דס"ל דהתורה שלא על הסדר כפי"ס קמא ביה"ו וסדר כפי"ס ובמפותים זה הדם אלא

או הנסה אלהים לבא לקחת לו נוי מקרב נוי במסות באתת
ובמופתים ובמלחמה וביר חזקה ובזרוע גשויה ובמוראים גדלים
ככל אשר עשה לכם יי אלהיכם במצרים לעיניך: ובאתת
זה המטה במה שנאמר יאת המטה הזה תקח בידך אשר
תעשה בו את האתת: ובמופתים זה הדם במה שנאמר ונתת
מופתים בשמים ובארץ:

תשפוך מהכוס לתוך כלי ג' פעמים כשעה שתאמר ג' דברים הללו:

ד.ם. ואש. ותמרות עשן:

בעל עקידה

כל בו

הנביא וכו' וכמ"ש זה אלי ואנוה וגם על
המצרים עצמם נגלה אליהם פחד ד' והדר נאנו
עד כי בגללו אמרו לנוסה מפני ישראל כי ה'
נלחם להם במצרים ועד העת ההוא עדיין היטה
אומת ורשות מצרים על ישראל וכמו שהעיד הכ'
ויאמרו מה זאת עשית כי שלחנו את ישראל מעבדנו וירדוף אחרי בני ישראל וכו'. ובגם קריעת

ובאותות זה המטה פי' שהיה נרשם במטה (וכן
הוא בירושלמי) דצ"ע ע"ש באה"ב להביאם בחדר:
הוא לא נכתב היאמר קאמר אלא
ובמופתים זה הדם פי' לא נכתב היאמר קאמר אלא
כאשר היו המים לדם כיבשה כאשר עשה האותות
לעני העם שעל ידו אהלו אות האמינו בו כל
ישראל:

ויאמרו מה זאת עשית כי שלחנו את ישראל מעבדנו וירדוף אחרי בני ישראל וכו'. ובגם קריעת

בעל הטורים

פי' מהגאון יעב"ץ

ובאותות זה המטה כמ"ש ואת המטה הזה תקח
וכו'. אכזרי ואת המטה הזה תקח בידך
הוא מיותר ובהראוי יאמר ובמטה הזה תעשה את
האותות אמנם ידוע כמ"ש חז"ל שהיה דצ"ע ע"ש
באה"ב חקוקים במטה ולא כל האותות נעשים ע"י
משה לבדו כי ע"י אהרן שמשפיע ע"י משה ושל
הוא כי גם המטה צריך אליך לא כן הוא כי גם המטה הזה
תקח בידך ועי"כ שתחקנו בידך יהיה אשר תעשה בו את האותות גם שיעשו ע"י וולתך:

נוי מקרב נוי. כי כלו אז קרנו והולילו כלנו מפני:
במסות. נסיונות: לכם. כשדף פטע אחרים:
חלק לכם ונעשו כחות רבות וכוונות. אחת אומרת: תחורר
למצרים ולחמ אומרת: נעשה מלחמה וכו': במצרים. לעיניך
כשהכנינו לדעה אחת לירד בים ורלו מצרים זאת לעיניהם:

כי ע"י המטה יושפע אהרן ולא יצטרך אליך לא כן הוא כי גם המטה הזה
תקח בידך ועי"כ שתחקנו בידך יהיה אשר תעשה בו את האותות גם שיעשו ע"י וולתך:

צפנת פענח

שער השמים

ובאותות זה המטה וכו'. אותות נקראים כל הדברים אשר
הם סימני טעם לפי מהגנו של עולם ואין כלותו
השני מוזק דבר אלל אותו שהוא כגדו כענין השוף המטה
לנחם וידו הנפכה ללון והמים שהוליו מן היאור והפכים
לדם כיבשה ואל זה נחבון לומר ואת המטה הזה תקח
בידך וכו'. נראה כי אותות קורא לאותן הדברים שבהם שני
מנהגו של עולם כלא נזק מניע לחולק עליהם:

כי די לך בהלל עצמן ואיך כדאי לראות אחרים
נלקים אבל ככל לעיניך:

ובאותות זה המטה. ר"ל אותות שנעשות במטה
עצמו ובא לעורווי לנו חידוש מה שלא
מבואר לעיל בהדיא בתורה והוא זה שהיו שתי
אותות במטה גם בתוך גם כמ"ש רש"י בפ'
ויבלע מטה אהרן את מפותם ומילתא

דרמיזא שם ערה וכתב לה ככלן:

לחם עוני

בתנות יוסף

ובאותות זה המטה כמ"ש כו'. פי' שהקב"ה
צורא תמיד הרפואה קודם למכה.
שהמטה הזה נצרב מששת ימי בראשית וחקוק
עליו אותיות השם המפורש להכות בו את המצרים
ואפשר שדרש מלה באותות לשון אותיות כי על
המטה נחקק שמה קדישא וגם העשר מכות לרובן
היה כחוב העשר מכות מפירש דם צפרדע כו' ולר"י היה כחוב צר"ח דל"ץ כו' ובאותות שעל
המטה לקו המצרים וז"ש ובאותות זה המטה כמ"ש ואת המטה הזה תקח בידך וכו' אשר תעשה בו את האותות פי'
מליו מלת באותות כתיב אלל המטה לפי שהמכות האלה הן מן האותיות שעל המטה:
דבר

אלל דלא ידע סי' מניחו סי' עיקר אי דם תחלה כמ"ש
בפ' ואר"א אי דבר תחלה כמ"ש בפ' תבוא ביד חזקה ואח"כ
ובמופתים לכן סי' נותן בהם סימנים דל"ץ ע"ש באה"ב
איכ ממינ יאל ידי שיהיה אי דם תחלה מרמו כדי של
דל"ץ אדם וכל ע"ש על דבר וזו דבר תחלה הוא להיפך
להיך ר"י סי' נותן כו' ר"ל שאלתו לא נאמר רק סימנים
כדי ללאת מ"מ ודו"ק:

היה כחוב העשר מכות מפירש דם צפרדע כו' ולר"י היה כחוב צר"ח דל"ץ כו' ובאותות שעל
המטה לקו המצרים וז"ש ובאותות זה המטה כמ"ש ואת המטה הזה תקח בידך וכו' אשר תעשה בו את האותות פי'
מליו מלת באותות כתיב אלל המטה לפי שהמכות האלה הן מן האותיות שעל המטה:

דבר אחר ביד חזקה שמים. ובזרוע נמייה שמים. ובמורא גדול שמים. ובאותות שמים. ובמופתים שמים: אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים. ואלו הן:

ראוי להסביר ולהבינם לגבי ביתו גודל הכאב של כל מכה ומכה כידוע ע"פ הגמרא הקדושה ומדרשים ותמלאלם בספורי נפלאות:

שם מדר"ל
שמונה פל הנקמה ופ"כ וזרקין בלזכב לרמוז פל מה שנה אלזכב חלקים הוא:

מרכינו הגר"א

שם למנהג שאופק מהכוס בלזכב כעשרה מכות לזכר כי סף רפל כי כוס פרעה ולנו הכוס לזכרון הנפילה והכירות:

שם המנהגים שם למח שאופק מהכוס כחמית פשר מכות משום שפי" המכות כי נחמר מהם כל שם ופי" מתמעטין:

תשפוך מן הכוס לכלי כיבד:

ד.ם. צפרדע. בנים. ערוב. דבר. שחין. בדר. ארבה. חשך. מפת בבורות:

יסביר לגבי ביתו ענין מכת בכורות. שהלילה האירה כביום בחקופת תמוז וראו כל העם דין ה'. ובעת שיאלו ישראל ממרים ראו המלאים ממים בשוק ואין קוצר. והמלאים ראו ישראל יוצאים בלד זה וראו מתייהם בלד הב' וג' מיתות היו. א' שהמיתו בכורי מלאים כל הבא בידם. כי מיתת הבכורים. ג' שהמית פרעה להשרים שיעלוהו לעבד את ישראל (רי"ע):

כל בו

ביד חזקה שמים. פי' שהיה יכול לומר ביד לבד ומה שאמר ביד חזקה ללמדך שמים. וכן ובמורא גדול שהיה יכול לומר ובמורא לבד ומה שאמר ובמורא גדול ללמדך שמים. ובאותות ובמופתים שהיה יכול לומר באות ומופת. אלא כל אחד בא ללמדך שמים:

שלפני המדעים היה כתוב ברי"י ז"ל מכת בדר שקולה וכו' ברת מ"ב כזה. שפירושו מכת בדר שקולה לו משתי אותיות מ"ב (מכת בדר) למכת בכורות וק"ל:

כנפי נשרים

ארבה חלל מכת הארבה כתיב ויעל הארבה על כל ארץ מצרים. ומה בכל נבול מצרים וכו' כפול. וסמנין כי כל סמכות לא היו כגון שם כי ישראל ופכת ארבה פי' גם כגון יין שהיו קרובים כי' ללאת ומצרים ויאלרו כל סמכותות שורש ישראל להמלאים לכן שלח הקב"ה את הארבה גם לגוש ואלל את סמכותות והפירות שלא יאלר אח"כ מלפני למלאים. ופי' ויעל הארבה על כל ארץ ומה ומה בכל נבול מצרים היינו גוש:

עליה קשורות בטבורן לתארמה. ותוא פלא. שמתה הרגל

ובאיוח סקום חכו. ור"ל אמרו על פסוק ותנה מצרים נוסע אחריתם שמצרים ה' שר שלהם שנקרא ג"כ מצרים. ופי' אלו עשר מכות שהביא הקב"ה על חמרים בארץ. במצרים על ידי חשר שלהם בשמים שנקרא מצרים:

שם מדר"ל
למה שטפסין מן הכוס שבה עשר נפשות נד מרן של הקב"ה פי' כי שבה עשר נפשות:

מספר דרכי משה

שם שורקין בלזכב מהכוס שבה עשר נפשות לכלי שבור כדס ואל ותמרות פסן וכעשר מכות ובדל"ך פד"ג כאח"כ משום שהלילה הזה הוא ליל שמורים ובלילה מושל השם של שמירה הולא מהפסוק "כי מלאכיו ילכו לך" ס"ה יוס"ף הוא מיתת י"ו ב"ך ר"ל י"ו נפשות ב"ך והוא מלאך

מהרש"א

מכת בכורות. רש"י ז"ל כתב בפ' ואלר ע"פ כי נפסס הואת אני שולח את כל מנפוחי וגו' למדנו מכאן שמכת בכורות שקולה כנגד כל המכות. וקשה בכורים מאן דכר שאל. הלא הפסוק הזה הוא להפחיד את פרעה על מכת בדר. אך שמעתי לפרש שהוא טעות הדפוס. שקולה וכו' ברת מ"ב כזה. שפירושו מכת בדר שקולה לו משתי אותיות מ"ב (מכת בדר) למכת בכורות וק"ל:

חדושי נפלאות

ערוב. גבי מכת ערוב כתיב ומלאו בתי מצרים את הערוב. וגם הארמה אשר הם עליה. תמי וגם הארמה וגו' אין לו פירוש. אך פירוש ברז"ל שכל החיות שבעולם באו למצרים במכת הערוב אחת לא נערר. וקשה הלא יש חיה אחת הנקראת אדני השדה והובאה במשניות טהורות. שיש לה טבור ארוך הצומח מן הארמה ואוכלת סבל אשר פבוכה. ובשיכרתו הצירים טבורה. ופי' וא"כ איך יכלה לבוא למצרים. ופי' שש"פ גם באה החיה הזאת ודוגמתה יתר עם הארמה אשר הם

אלו עשר מכות שהביא הקב"ה על חמרים במצרים. חיבת במצרים לאורה מיתרת חיא. ואפשר לרמוז כי המכות האלו שרשם היו שחובה שר חמרים למעלה בשמים וכמו שביארו גורי האר"י ז"ל מפלאות תמים דעים מהיכן נמשכי המכות

חשפין מן הכוס ג"ס כשחמור. דל"ך. עד"ש. נאח"ב:

רבי יהודה היה נוהג בזה סמנים: דצ"ך. עד"ש. באח"ב:

הגדה טיימוני להרשב"ם

רשב"ם

ר"י ה' נותן בהם סימנים דל"ך עד"ש נאח"ב
ג' סימנים הללו עולים תק"ל כמנין אשר
וזה רמז בקרא כל המחלה אשר שמתי בך
ל"א טליך:

האר"ז

ר"י ה' נותן בהם סימנים כו' ג' סימנים אלו עולים
ג' אשר אשמע בקולו איבא ורא ידע מה ניבא
כשיבואו עליו מכות כמנין אשר או אשמע בקולו:

אסור בר

דצ"ך עד"ש נאח"ב. כי ג' חלקים היו בסימנים אלו.
לפרסם אלהותו י"ש. כי להנמק מאויביו. כי לנאול
אותו. ונתפרסם אלהותו באותיות דל"ך. שאמר פרעה לי
יחזיר ואני עשיתי ונעשה דס. ולפרדע מן היחור להורות
שאינו אלהים. ואח"כ כניס וכו'דו' לומר אלזהם היא
עד"ש להורות לנו נקמה מאויביו נגד שהיו מחליפין מלאכת
אנשים כו' בא הפסוק. כנגד שהיו מחליפין אותן בשדות בא
הדבר בשדה. נגד שאנשיותו מכות שנה לסם מהטיס לו בא
לסם הבחין. נאח"ב כדי לנאול אותנו. כנגד שפרעו לו בא
נגד לכות להס כל פן ולומח וכן ארבע לפשות לסם כעב
נכורות שישלו אותנו למרות כנסס:

סחזור וויטרי

רבי יהודה היה וכו' דל"ך עד"ש נאח"ב. כדי
לקצר ולעולם ישנה אדם דרך קצרה. ויש
מפרשים טעם הסימנים. דס לפרדע ע"י התראה
שהיה מתרה בו עד שלא הכהו והשלישיה כניס
שלא בהתראה. (מכאן שמכו חכמים נסמכדרין
פ"א: מי שלקה ושלח שצ"ד מכניסין אותו
לכיפה שנשלישיה כיוסין אותו גלי התראה) וכן
היה ערוב ודבר בהתראה ושחין שלא בהתראה.
וכן צרד וארבע בהתראה וחשך שלא בהתראה.
ולי נראה כי דל"ך היה ע"י אהרן במטה
ע"י משה במטה ולהכי סימנים ר' יהודה כן:

חידושי תורה

ועש"ו יבאר דבר ר"י בסימנים כי במטה דס לפרדע ה'י
בהתראה כי פתח יודע לו כי ה' הוא המהוב כל ההיות כי
מהפך היסוד המים לדס ולפרדעים וזה א"ן יכולת רק לפי
שבראו וזה כי שלחו ומכת כניס ל"ה התראה כי זה המטה
ל"ה להורות לפרעה רק מכה לפני עמו ע"כ אמרו החרטומים
מכת אלקים הוא לנבדו והח"ו כי עד"ש בערוב ודבר פירא
ה' לפרעה כי הוא רוצה רק לישראל עמו שמה ראויס
לעבודתו כי הוא הכוחן לנכות מורבה לסם מאבותיהם שלא
ימיו לכולם מיראת ה' ולזה נתן פדות בנייהם וכן מפרס
ובמכת בחין ג"כ ל"ה להורות רק למכה המלכים והחרטומים
אשר לא יכלו לעמוד לפני משה ואח"כ נאח"ב נגד שאמר מי
ה' אשר יבלע אלי שאחן רשות כו' הראה לו במכת צרד וארבע
שהוא יחיד כעולמו. ולו הגבורה והכח לעמוד יספר שמו ככל
האין והמחשך כי בלא התראה כי לא בא להורות רק שיראה ישראל
אלוהיהם כמ"כ במדרש והמכת נכורות כולל את כל המכות:
רבי

רבי יהודה היה נוהג בהם סימנים דצ"ך עד"ש
באח"ב. לכן חלקו בלשון הזה לפי שדצ"ך הם
מכות הארץ. ועד"ש הם מכות מקורות. באח"ב הם
מכות האוויר. דשיחף מכת בכורות עכ"ה לפי שאין
לה זוג אך התשעה חלק:

פי' הגר"א

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים כו' פי' שר"י סוכר
שר"ת היו כחוסים על המטה דל"ך ט' וכן מפורס
נמלחם:

עבורת הלוי

ר"י ה' נותן בהם סימנים כי הנה בכל המכות
ל"ה נשיה וזו מכות כי הן הנה היו המכות
עלמם אל מלכים משא"כ במכות בכורות ואמי
ר"י לחמשינן דגם מכות בכורות ה' ג"כ גוף
שמכה על מלכים דהנכורות הכו בהם בשביל
שלא רצו לשלוח את ישראל לכן נתן סימנים וכלל
כל המכות ביחד ודל"ך:

נגד לכות להס כל פן ולומח וכן ארבע לפשות לסם כעב
נכורות שישלו אותנו למרות כנסס:

סורה"ג הצדיק ר' ברוך מקאסיף

ר"י ה' נותן בהם סימנים כו'. לכאורה מה משמיענו כוס
ר"י ונראה ה"ק דחשב העשר מכות מסיים מכת בכורות
ולמה כתב כזה בלבן מכות בכורות מה שאל כתב כן בכל
המכות וזו לפי חש"כ בספרים על הפ' למכה מלכים דבכוריהם
שהנכורים בעלמם הכו בהם לשלוח את כ"י א"ש ככאן שחשב
בעשר מכות מכות בכורות היינו מה שהנכורים הכו בהם
פ"י בא ר"י לחלק דעשר א"ן כמות המניד מה שהכו
הנכורים את המלכים רק מה דבכוו הבכורות בעלמם שמתו
בחי' הליה וזה שאמר ר"י ה' נותן בהם סימנים דל"ך
עד"ש נאח"ב שר"ת. נאח"ב כרד ארבע חושך בכורות ולא
שנה בכורות והיינו שהנכורות בעלמם ולא מה שהכו את
המלכים ודוק:

ועד"ש היה ע"י משה שלא במטה. נאח"ב

רבי יוסי הגלילי אומר מגין אתה אומר שלקי המצרים במצרים
עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות. במצרים מה הוא
אומר. ויאמרו החרטום אל פרעה אצבע אלהים היא. ועל
הים מה הוא אומר. וירא ישראל את היר הגדולה אשר עשה
י' במצרים ויירא הים את י' ויאמינו ב'י ובמשה עבדו:
כמה לקו באצבע עשר מכות. אמר מעתה במצרים לקו
עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות:

רבי אליעזר אומר. מגין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש
ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של ארבע מכות

רשב"ם

ועל הים לקו וחמשים מכות. שאם לקו באצבע
עשר לכל אצבע חיד שהם ה' אצבעות עולת
חמשים שבים נאמר את היר הגדולה. (א"ה קשה
ל' מה ראה מביא ר' יוסי כמ"ש החרטום והיר
אין מביאין ראה כן השוטים. וי"ל שר' הוקשה
ל' שאם נאמר החרטום אמרו אצבע מלהים כי
גלה להם סוד זה אלא ודאי הם לא אמרו כי אם
לשון אחר כמו יכולת ה' אבל משה רבינו ע"ה
הוא דבר אצבע במקום יכולת. ומלוא אגב אורחיה
קמ"ל שהמכות היו באצבע: היתה של ארבע
מכות וגו'. כלומר שכל אחת היתה כוללת מארבע
יסודות ארמ"ע:

ברכות בחשבון

ויאמרו החרטום וגו' אצבע אלהים היא. דלית כחתי
קודם ש' אלמנו הכי המיד מו"ר דיד ו"ל
מקלוי שחבון החשבון ע"פ מה שפי' רש"י ו"ל (עירובין
כ"א ע"ה) גבי מלגל עפ"י דשמיס בורת חקן. היינו דהשולס
הוא ח'י אמה על ח'י אמה של הקב"ה ואמה הוא כזה
שמיס ועפ"י הוא חמש אצבעות כחלחל שהוא ארבע בקודין
אצבע כדל"י כחחוח ח"א ע"כ נמצא דלמה של הקב"ה עולה
אלהים אצבעות. ופי"ו העולם שהוא ח'י אמה הוא ע"ו
אצבעות. וז"ן דהעולם הוא ח'י אצבע נמצא חמש
לכל אצבע ח' פרסה וידוע דמלרים הוא ח' פרסה על ח'
פרסה נמצא שהוא אצבע על אצבע כמחון לכן אמרו
החרטום אצבע אלהים הוא ודמ"ח וס"ו:

סופר

כמו שעשו לילוי ב"י ונתפרסם בעולם מדתו
של הקב"ה מכ"מ. אך אז שירו הסהומות
לא יכלו לחזור בחשובה. וזהו מדת"ד קשה
מחד להאכזרים ונהג נחל הא דלא האמינו
ב"י בה' ובמשה עד שנאו אל הים, כי
עד כה עוד לא נענשו המלרים מכ"מ.
אך כשראו בים שנענשו המלרים מכ"מ הבינו
השנחת השי"ת, שמה שלא נענשו המלרים עד
עתה שרליה שלא ישובו לה' מפני העונש וזהו
מדת דין קשה שיאכזרו מן העולם, וז"ש
וירא ישראל את מלרים כו' ויחמינו אז
בה' ובמשה כי הכל נהשנחה נוראה מן
השמים:

ד חזקה

ר"א אומר מגין כו'. ענין מחלוקת ר"א ור"ע
י"ל כמס"ל שהמכות ששלח הוא ית' על
המלרים היה על ב' איפנים. האחד לקובת ישראל
סידעו דלית דין וז"ל דין וזהו ית' המשיגה על
פרעו דברים לתת לאדם אדם כדרכו. והב' להקסם
הו"ה מורה על מדת הרחמים, ושם אלהים על

וירא ישראל את היר הגדולה וגו' ויאמינו בה'
וגו'. ניל בשחקור ארץ נעל הקב"ה הכחירה
מפרעה והכבד את לבו. וי"ל דאין כוונת הכחירה
הלב כפשוטו אלא דידוע מה שאמרו חז"ל דהקב"ה
מעניש מדה כנגד מדה, ועל ידי העונש מה"מ
מוכיר את החוטא כמה שחטא. ועי"ז ישוב
בחשיבה וזהו חסד השי"ת שמעוררו בזה לתשובה.
ופרעה חטא כל כך עד שלא היה ראוי עוד לחסד
זה ולא ענשו הקב"ה מכ"מ במלרים ומכאן זה
חשב פרעה כיון שלא נענש כמו שעשה לישראל
חמש ע"כ אין כל המכות משום שמעבד לישראל
והיינו שהכבד ה' את לבו שמעט ממנו החסד
לענשו מכ"מ שישוב אל ה' והמלרים ענשו בים

כל בו

רבי אליעזר אומר וכו' של ארבע מכות. פי' החכם
בעל המלמד לפי שאין בשום מכה יסוד פשוט.
אבל בדרך טורחנות מכל היסודות ישן ארבע וישפיק
אמר שכל מכה היתה של ר' ורבי עקובא שהוסיף
יאמר שכל מכה היתה של המוש להיטו שאם יסור
הגלגלים יזהא יסור המישי הורכב בהן:

מלריו להודיע שמו וגבורתו והוא ממדה"ד כי שם

שנאמר ישלח בם חרון אפו עברה ונעם וצרה משלחת מלאכי
רעים. עברה אחת. ונעם שתים. וצרה שלש. משלחת מלאכי
רעים ארבע. אמור מעתה במצרים לקי ארבעים מכות ועל
הים לקי מאתים מכות :

רבי עקיבא אומר מגין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך
דוא על המצרים במצרים היתה של חמש מכות. שנאמר
ישלח בם חרון אפו עברה ונעם וצרה משלחת מלאכי רעים.
חרון אפו אחת. עברה שתים. ונעם שלש. וצרה ארבע.
משלחת מלאכי רעים חמש. אמור מעתה במצרים לקי
חמשים מכות ועל הים לקי חמשים ומאתים מכות :
במה מעלות טובות למקום עלינו : אלו הוציאנו ממצרים ולא
עשה בהם שפטים ריני : אלו עשה בהם שפטים ולא

ר' אליעזר מאמישמוראם

יד חזקה

מדת הדין ולכן ר"ל חושב כל מכה של ר' מכות
נגד ר' אותיות הוי"ה והוא מה שהיה לסובח
ישראל ור"ע חושב כל מכה על חמש מכות נגד
אותיות של שם אלהים מדה"ד :

עושין, ובכלל מכות בני נח היו ע"ו ופירות. והם מצונו בגמ' שהם עושים כחם
ישראל כפזרים לא היו נזכרים שפני. וחסדמל לא היו נזכרים גם כבאר מכות אצל כענין ג"פ מצונו שהיו נזכרים
כפ"ס נן עול אותי כלה וכו' והם כתיב דבר אל בני ישראל וישבו ויהיו לפני פי החירות. והדוק כפ"ו ז"ל למס
דוקא לפני פ"ו פי החירות. אצל כענין שהקב"ה היה אומר שיבטו משון פ"ו שנידס. וידוע כי תשובה לריבם לפיו
באותו מקום ובלויתו חפפה ולכן אמר כתוב דבר אל בני ישראל וישבו למקום שצריכים לעשות תשובה ולכן ויחט
לפני פי החירות שיבטו בליתו מקום וכו'. והנה ארז"ל שכל הכופר בפ"ו יכלו מורס בכל התורה כולה. וידוע דפונג
אל מלכות מן החורס הוא דוקא ארבעים וחמין במצרים שלא היה יכול כניסול להעניש את המצרים רק על עון ג"ע
שיו ישראל נזכרים בהם ולא על פ"ו ככדי שלא יהיה מקום לשון לקסר מה נכתב: אלו מאלו כמו שהם מקטרגי מקודם
סללו עפ"ו וסללו עפ"ו. ולכן לא היה מקום להעניש את המצרים רק על לאו של ג"פ שהוא בתקופת ארבעים ולכן
ולקו ארבעים מכות מפי"כ על הים שכבר עשו תשובה גם על כל הכתוב מכות שלהם ונעניש להענישם חמש פעמים
ארבעים כהוא בין סכל מאתים מכות :

פי' הגר"א

רשב"ם

אלו הוציאנו ממצרים וכו'. אינו ר"ל שלא יעשה
בהם נקמה שכבר הבטיח לאברהם וגם את
חגיו אשר יעבודו דן אנכי אלא ר"ל אלו לא עשה
כנגדן ע"ו מעלות כפונס ולכן אמרו שם כשעת טעירתן: אלו ליה ולי"ס עיניו. והן כנגד ע"ו דור מאברהם עד בלחם
שאו נפשי סיסרל כאלוהא נכנין בית כמחיר.

יציאת מצרים

כמה מעלות טובות למקום עלינו. נגד הכ"ו
מעלות אשר נהעלה ויחנך בנו. עשה לנו
ס"ו מעלות להנלותנו מחרנה למדנה: אלו
הוציאנו. ילנה ההולאה לחוד אפי' היה עושה לה
נדרך הטוב מכלי שפטים וגסיס, הוא בעלם
נלמן

עֲשֵׂה בְּאַלְהֵיהֶם דִּינִי : אֱלֹהֵי עֲשֵׂה בְּאַלְהֵיהֶם וְלֹא הָרַג אֶת
בְּכוֹרֵיהֶם דִּינִי : אֱלֹהֵי הָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם
דִּינִי : אֱלֹהֵי נָתַן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם דִּינִי :
אֱלֹהֵי קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם וְלֹא הִעֲבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בְּהִרְבָּה דִּינִי :
אֱלֹהֵי הִעֲבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בְּהִרְבָּה וְלֹא שָׁקַע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ דִּינִי :
אֱלֹהֵי שָׁקַע צָרֵינוּ בְּתוֹכוֹ וְלֹא סָפַק צָרֵינוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה
דִּינִי : אֱלֹהֵי סָפַק צָרֵינוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְלֹא הִאֲבִילָנוּ
אֶת הַמֶּן דִּינִי : אֱלֹהֵי הִאֲבִילָנוּ אֶת הַמֶּן וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת

רשב"ם

חזקת סופר

בכולם שפטים כי אם במקצתם : ולא נתן לנו את
מטונם. לא ר"ל מבית מצרים שכבר הבטיח לאברהם
ואחרי כן יצאו ברכוש גדול אלא מבית הים :
ולא קרע לנו את הים. שיכול להצילנו וללך להצילנו :
ולא העבירנו בתוכו בחרבה. אלא בסעט מים וסעט
מים אך הם הלכו ביבשה בחור הים : ולא שקע
צרינו בתוכו. שיכול לפגור הים אחריו והגזרים
ילכו להכרם : ולא ספק צרכנו וכו'. שהיה להם

אלו העבירו בתוכו בחרבה ולא שקע לרינו
בתוכו דינו. י"ל דהנה המלריוס חשבו
שע"ס הטבע נתייבש הים ע"י רוח קדים עזה
וכדרך ים האמלעי שדרכו להתייבש בשעות ידועות
וסברו שכונ משה השעה ולכן בלא אחריהם בים
וכדי שלא יהיה פתחון פה לרשעים לומר כנ"ל
רק מה שנטענו המלריוס משום שנאחזרו כ"כ
עד ששכ הים לאיתנו ע"כ היה הנס נפלא מאד
וקטע ומיד כשנאלו המלריוס אחריהם שקעו עד
וזה סי' העבירו בתוכו בחרבה ושקע

שכשלהבו ישראל בים היה יבשה ממש מבלי רכש
לרכבותיהם נתייבש ע"כ מוכח שיד' ה' עשתה וזה
לדינו בתוכו סי' שקע בתוהר מים רבים :

ציאת מצרים

גדול שנחבר ונתייבש מבלי לחות המים כלל למען
תעבור רגלנו בו ביבשה והוא שינוי גמור במעשה
בראשית. וזוה נחננו עלין על כל גויי הארנות
כי ראויים אנחנו לשינוי טבע כל סדרי בראשית
מפני ראשית המחשבה כי בראשית בשביל ישראל
שנקראו ראשית ברת כמ"ש הו"ל : ח) אלו שקע
לרינו בתוכו. מחיבת ישראל הראה נקט בעיני
הרשעה לנניו כי אם לא היו ראויים אותם מתום
על שפת הים עדן היה פחדם עלימו. אולי
ירדו אחריהם אל המדבר, וכדאי' במדרש שהיו
רשעי ישראל אומרים כשם שהנו עולם מלך זה
כן המלריוס יעלו מלך אחר ע"כ הראה לריהם
כמה הים עלימו. אלו יאלו ציד רמה בלי אימה
ופחד וגם אחר כמה אלפי שנה יבינו המעשלים
שבאותיות כמה גדול עגשם של המלריוס ומעשלים
את ישראל והחוקרים בים סוף מלאו נדורנו
חפלים מזהב וכסף בקרקע הים שנטבעו שם
המלריוס : ט) אלו ספק לרכנו במדבר. להודיע
שלא על הלחם לבדו יחיה האדם כי גם לחם מן
השמים יוכל את וזה יסוד נאמן לבטוח בהש"י,
גם הר"י שזן אפתו מזון רוחני והעלה אותם
למדריגת מלאכים וכן יתן לנו חיים רוחניים

עולם

בארץ : ג) אלו עשה באלהיהם. זאת מעלה
שלישית להודיע שאין אלהים זולתו יתברך, והוא
במה שגשה באלהיהם, רלו שיתיד הוא יתברך
ואין כח וחיל בע"ז שלהם : ד) אלו הרג את
בכוריהם, שלא יאמרו הנס שיתיד הוא ומשנית,
לא הסגחה פרטית כי זה מסר לכוכבים ומזלות
אך בהיותו מבחין בין טיפה של ישראל לע פת
בכורי מלריוס ידעו על ידינו שמשנית על הפרטים :
ה) אלו נהן לנו את ממינס. להודיע לבני אדם
שהוא יתברך שומר הנטחתו שהבעית לאכרסה
ואחרי כן יאלו ברכים גדול. וגם נודע עי"ז שיש
שכר ועינש אשר לא האמינו בזה עוט"ז, כי אמרו
ש"ס פועל טוב ופועל רע עתה נודע כי הוא
הטיב לטובים ומשלים הרעה לרשעים במה שקע
לרינו : ו) אלו קרע לנו את הים. להודיע שהוא
יתברך משנה סדרי הטבע, הים ראה וינים, כי
שאר נסים היו עניים פרטים והיה די אם הניח
הים על איתנו, והיה עינש שינוי בחדם להעבירו
ולא לשנות בדר העולם : ז) אלו העבירו בתוכו
בחרבה כו', אם ראה להל לנו מתנגדות. היום
לכל תשטטנו מליה היה ג"כ נס גדול וגם יכנו
עוד הרים ונקעות בים אך עשה לנו עוד נס

דינו: אלו נתן לנו את השבת ולא קרבנו לפני הר סיני דינו: אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דינו: אלו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל דינו: אלו הכניסנו לארץ ישראל ולא בנה לנו את בית הבחירה דינו: על אחת כמה וכמה טובה כפילה ומכפלת למקום עלינו. שהוציאנו ממצרים. ועשה בהם שפטים. ועשה באלהיהם. ודרג את בכוריהם. ונתן לנו את ממונם. וקרע לנו את היס. והעבירנו בתוכו בחרבה. ושקע צרינו בתוכו. וספק צרכנו במדבר ארבעים שנה. והאכילנו את המן. ונתן לנו את השבת. וקרבנו לפני הר סיני. ונתן לנו את התורה. והכניסנו לארץ ישראל. ובנה לנו את בית הבחירה. לכפר על כל עונותינו: עד כאן אומרים בשבת הגדול:

שפתי כהן

רשב"ם

ונתן לנו את המונס. פ"ו ספקו לורינו. ויש על זס תירוץ. א' שכן פסוד סרך כדל"י כסידרין. ב' שכל הכסף והזהב שה' במצרים שלנו הוא. שקלס אינו יוסף הדיק פ"ו הרעב. וכן א' במדרש וכוונת בלך ה' הרעב במצרים כ"י שיקבלו ממון כרכה כפד התבואות (כ"ז ה' פ"ו פתרון יוסף) כ"י שיקים בנו ולחייב ילאו כרכוס גדול. ופ"ו חמר הנאון אלחור' מ' מזיר הכהן ו'ל מזי' רחמי' ככשר כביאו אחי יוסף כמעמון אכר מלאו כלמחורומים. ואכר להם יוסף אל תירלו. אלכי אבותיכם נתן להם מעמון. כספכם כל א'י. וקשה כפל הלשון. ופ"ו כניל נוחל. דל"י ככרכוס שלל יאמר אותו דיקי ואח"כ ילאו כרכוס גדול לא קים כסס. ולכן חמר יוסף לאחיו ככמו ה' אלכי אבותיכם נתן להם מעמון. כלומר מכת אלכי אבותיכם מוכת שכל כמעמון שכלס הוא ואין זה כסף מזרים כלל. וכספכם כל א'י. כלומר שכל הכסף שכל א'י מכל המדינות וארלות. סכל כספכם הוא:

כמה כהמות והוא נתן להם בשר ועור שהיה להם מסון רב ויכולים לקנות להם כל צרכם מן הגוים הקרובים להם. אלו קרבנו לפני הר סיני. להראות לנו את כבודו: ולא נתן לנו את התורה. הוא בעצמו נתן לנו את הדברות לא על ידי משה כשאר התורה או שלא יוסף לנו את המצוות כולם אלא כחצית או שלוש המצוות כמו שמצינו שנתן לאדם הראשון שש מצות והוסף לנה אכר מן החי והוסף לאברהם אבינו ע"ה את הטילה והוסף לויעקב אבינו ע"ה גיר הנשעה: אלו נתן לנו וכו'. ולא הכניסנו לא"י. וא"ס שנשבע לאבותינו לתת לנו את הארץ ר"ל יתן לבניהם אך הדור ההוא שיצא מסצרים די להם כמה שראו והיו בהם אנשים הרבה פחותים מן עשרים שלא נגור עליהם למות במדבר שראו כל הנפלאות ונכנסו לארץ: אלו הכניסנו וכו' ולא בנה לנו את בית הבחירה. שהרי היה להם משכן ובנינו בית המקדש תוספו ו' נסים:

יציאת מצרים

והזיכור את חמירותינו בעמדנו לפני הר סיני אפי' לא היה נותן לנו כל התורה, עוד יותר נחשלונו כשנתן לנו התורה לזכות את ישראל גבוה וכשא' מאד: יג' אלו הכניסנו לארץ ישראל כי הוא יתברך אחד, ואנחנו עם אחד, ומהך הקדושה אחת לשכן שכינתו בה, ולהשפיע שפע הנבואה שמה וכל קדושים עמה והדר שם קדוש יאמר לו כנודע: יד' ולא בנה לנו את בית הבחירה. נס הוא אחד וקדשי קדשים אחד לקרבנו עם האחד יח"ס לכפר על כל טוונותינו שכלשך יכופר עון כל הארץ יהיה ה' אחד ושמו אחד, ואז ישמח ד' במעשיו, ויהיה שמו הגדול מבורך מעתה ועד עולם אמן:

דָּבָן וּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר כֹּל שְׁלֵא אָמַר שְׁלֵשָׁה
דְּבָרִים אֵלָיו בְּפֶסַח לֹא יֵצֵא יְדֵי חֻבָּתוֹ וְאֵלָיו
הֵן פֶּסַח מִצֵּה וּמְרוֹר:

אברבנאל

גורע ביהודה

ר'גן נמלילל היה אומר וכו' ויש לרדקם מה
כשתנו ג' מלות הללו מכל מלות שבתורה
שא"ל לפרוש הענין בשעת עשייתן. גם מה שאמר
לא ילא ידי חובתו וכל אחר שהם לא ילא.
וגרלה חשום דנגזר על אבותינו עמינו ועבודתו
ארבע מלות שנה, והם לא היו במצרים רק רד"ו
שנה. אך בישוב הדברים נחלקו המדרשים, יש
אלו, ויש דורשים שבעבור זה נחמדש ד' גלויות
ות מצרים, אך אז היה קושי השעבוד כפד'ן
והנה יש להוכיח כהמ"ד שקושי השעבוד במצרים

צפנת פענח

רבן גמליאל בן אומר וכו'. זה הכהן האלוי סודענו כי
 ראונו את חמיד לבור הנסים והנפלאות שעשה בשמי
 לאבותינו כלנו עשה לנו ממש. וזה לבתי סנות. כנס
 הלכות כי כבודנו: פלאותיו וטובותיו שעשה פתח. ייחזק
 וחו ענן לכל המושעים בו. והכנה הפניתי כי אלו היצרכ
 אים כי אכרסם אינו פ"ה. ורמנו כי פס שסס
 שמו או שם בנינו. ונכרנו ואת חמיד לאו יתפוק
 ונודע לבנו ושכח לעינו על הטובות שעשו רש
 ה כי ג' דברים הם פיקר החג. וראויים לנו לסגורם

כהונת פסים

בעצמו לירד למצרים להכחין וְ טַחַם שֶׁל בְּכוֹר
וְהָ לֹא הָיָה יָכוֹל הַמֶּלֶךְ לַעֲשֶׂה וְיִשְׂרָאֵל סָפַח שָׁהָר
אֲבוֹתָיו וְאוֹכְלִים כּוֹשֵׁהֶמָּה קִיִּים עָ"ש מִה דַּלְתָּ
דִּקָּא בִּזְמַן הַתְּקַדְּשָׁה דְּהָא אֲכָלוּ הַפֶּסַח בְּמִצְרַיִם שְׁמַ
כּוֹהֵמָּה וְהָיָה גַּם כְּחוּץ לֶאֱרֶץ וְתוֹרִין הַבְּנוֹי עָ"ש
שְׁמַח הַקִּבְּלָה וְהוֹצִיר לֹה שְׁהִבְלָה בְּעֵצוֹ יִרְד
שָׁמָּה וְלֹא עָ"י מֶלֶךְ וְאִ"כ הוּלָה כְּמוֹ קִדְּשָׁה מִ"י

יציאת מצרים

רבו גמליאל היה אומר. לשון היה אומר יפה
אומר בעל מעשה ה' מובא בצורה נבוכים
שכל פ"פ בלילה היה דרכו לומר כן שהיו
באמירה זו ולכן גם איתנו חייבים לאומרו אפי'
בימי הגלות שאין פסח עכ"ד. ופעם אמירת של
אלהה כי פ"י הפסח נגלה עליהם ממ"ה הקב"ה
בי הקרבן כשמו כן הוא שמקרב את ישראל
לאליהם שנשמים והשכינה שרויה בחוכם כמו
השכינה לעיני ישראל במשכן ובבנין שלמה וזה
כמו וכן לעתיד יהיה גלותו שלמה כאשר נקריב
ובן תקנו אנשי כנה"ג והשכ את העבודה כו'
הפסח נודע שגילה לו יתברך בעבודתו וזהו
חסד פסח ולולא החירות לא היה מקום להשכינה
בבנם ביותו בגלות והשפע בא דרך האמונה
יו"ו בלי אמצעי. והמדור גרס עיקר החירות

רבן נמלאל היה אומר כו'. משנה היא בפרק ערבי פסחים. ולפי שלא ידענו מה הוא המפור שהיה חובה כלילה חזה שאלו ראוי לסתות סמכו. האם תוא כל המאכלים וההנדות אשר קדמו או קצתם בעבור ר"ג תקנו לזכור באחרונה המשנה הזאת שביאר בה ר"ג הרבנים חזקו חובה נמורה לזכרה כלילה דנות. שאם לא יזכר כלם וחסר מהם הרב לא יצא ידיו חובתו. כי אע"פ שיאכל הפסח המצת והסרסור

מהם דורשים כי קושי השעבוד השלים ובזמנו
שאלחנו עתה בגלות הרביעית, וכל זה להשלים
ועתה נהפך שאריות הזמן משלים קושי השעבוד
כל בו

רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר ג' כו'. כלומר מעים שיאכל פסח מצה וסרור לא יצא ידי חובתו בלתי באמירה ובהגדה:

לכנו ויתאמץ לפשות חסלו ורלנו. כראותנו סוף נמוט
וסף אבותינו ומן רע קודש אלה לנו נמשכים כי כלנו ב
סעי"ת עם אבותינו מן הנסים והנפלאות הוא עמיד לפני
לחמוס טהור ונאם בקיום הבטחון ונעבוד לפניו ב
סרבושים ושמעיד לפשות עם האחרונים ואמר אבותי רחמי

ר'צ'ן אוסר כו' לחבין פסקא זו נקדים מח שפסקא
בהרנים יתוחן דאך אכלו פסח במצרים רה"ל
שחשי חזק רשח אינו נוח אלא בזמן המדבר
ונ"ל רחא ככורס היתה שכינה פסחא דמחיש
ועברתה בארס אני ולא מלאך וכבר נודע מ"ש
קדושתא אר"י וצ"ח ר"ה ש"ח הניסס שחשודת מרבי

חוקת הפסח

[illegible]

עיקר השמחה שקרבנו יחברך לפנינו ומשרה שכינתו
קרבנות לרלון לשני כאשר ראיתי בספרים גדולים
וחל"כ ותחזיקה שנינו בשוכך לציון, ועוד שמל יד
סוד לכל התורה. והביצה מורה על החירות ועל ה
לפרות בחוכנו כהיותנו עבדים תחת ממלכת פרעה
השולטים עלינו, אבל בהיותנו ב"ח חורק השפע

תסתכל בתבטיל של היום:

פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש קים על שום מה. על שום שפסח הקדוש בידך הוא על בתי אבותינו במצרים שנאמר וזבח פסח הוא לך אשר

שביל הישר

הפארת ישראל

פסח וכו' על שפסח על בתי ישראל. שהיו ראויים להדרם תחת כפות רגלי מרת הדן כמו שוה. אך ידוע מדרש וז' שפסחם שהכניחו כבודם אל ישראל מתו גם שיה' וידוע מאמר וז' דכאשר לא יבחין בין טוב לרע. וידוע מדרש וז' דכתיב מלך שלם כיום כבוד מת הדרול שגברים. פ"ב בבתי פסחם

דובר שלום

צפנת פענח

פסח וכו' על שום שפסח וכו'. כבר נודע כי במאמרם נכדו למול טלה ולפיר' היו כל אוכל כשר חושבה בעיניהם. כאשר אמר ארון הנביאים פ"ב ס' נזכה את חושבת מאדם לעיניהם וכו' והנה פ"ב ז'אם ואמר מכתו וקחו לכם לאן וגו' כלומר לחיות לאן לעיניהם. לפיכך אמר וכו' וז'אם מלכס ולא כחול טלם שכתו כפס עליהם והנה כלותו כומן שהיה ראוי מלכס לטוסף טוכתם. כלותו כומן נקדו כבודם. המיוחדים לעבודת כחול ויאלו בני ישראל כיד רמס וזכו ומלכים מקבדים את אשר פסח פ"ב ד"ס וגו' והע"כ הנה שומר ישראל מן הוא לכל חסידו בטומים בו ואמר ופסח פ"ב על וגו' :

סמיכה לחיים

לשון למורים

פסח שהיו אבותינו כו'. במשנה מנאך בקיאר פסח פ"ב שפסח והא דהיכא המניח המלות שהיו אבותינו אוכלים ח"ס דבזמן המשנה נטלם אבותינו אוכלים דוקא. אמנם יש לדקדק פ"ב כ' פסח שהיו אבותינו אוכלין פ"ב מה, וגרסה

אברבנאל

נודע בירודה

השלים ובזמנם ילאו, דהנה כדר הפסח מלה ואח"כ מרור וכו' שהיה רומז לגאולה ומרור רומז לעבדות, היה להקדים מרור למלה שהרי השטבוד היה קודם לגאולה, אבל כחצת המרור הוא הגאולה פ"ב שמרור חייבה השלים הזמן לכן נגאלו לרד"ו שנה וזה כוונת ר"צ כל שלא אמר ג' דברים הללו דהיינו לפרש טעמים לא ילא ידי חובתו, דל"ל שיאלו קודם הזמן ועדיין חייבים ילא ידי חובתו פ"ב שלא ילא ממלרים ככדי חובתו כדן, אבל פ"ב שופרם הטעם וזו קשה למס מרור אמר מלה וז"ל כנ"ל וז"ל כדן ילאו והיתה לדעתו גאולה אמיתית :

חוקת הפסח

יציאת מצרים

אשר היה קודם זמנו וקושי הטיעבוד המר השלים את העינוי והיו טוכה גדולה לבתי שהתקע הך קומחת מאדים ח"ו נלל זה החיוב להוציא שם אלס טייה פסך ונלבבך לעשותו מעשה ואמירה ומתכבת הלכ. ובדרכינו מוכן שנקט ר"ג היפוך המאורע שהרי מתחלה היה מרור ואח"כ בא ההירות ושפסח באמרינה והז"ל לומר מרור מלה ססח רק שיקר המתכבת לטוב לנו לקדכו הליו ולשמות והגלות כגלות שכינה פ"ב הפסח וזהו פ"ב החרות והחרות פ"ב המרור כנ"ל פ"ב לא נקדים את המאורע, רק המעלה יש לה דין הדימה :

פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפן את מצרים ואח בתינו הציל ויפקד העם וישתחוו:

הגדה הפורסה, אשר איננה מכוסה, להראותה להמכונין ואמור:

מצה זו שאנו אוכלין על שום מה. על שום שלא הקפיק

תפארת ישראל

שביל הישר

המצריים מדחיו עונדי ע"ז כמותס, ואפ"ה הקב"ה פסח עליהם: ומצה על שלא הקפיק בלעם להחמין [כך הנירסא בזה"ל] כמו שנגאלו קודם הזמן הקבוע, מדחיו ראוים להשאר במצרים ת' שנה ונגאלו בשנת רד"ז כמו כן נטשו במלח שיאכלו לחמם קודם זמנו הראוי: ומרור ע"ש וימררו את חייהם, שגכ על המרידות שנתמרר דקושי השעבוד השלים מנין מה' שנה:

מכילתא

ויקד הענ וישתחוו למח השתחוו משום שנאמר וחמושים עלו אחר מחמשה וי"א א' מחמשים וי"א א' בחמש מאות עלו ר' הוראי אומר העבודה ולא אחר בחמש מאות עלה שנאמר רבבה כעמח השרה נתתיך וגו' וכתוב ובני ישראל פרו וישרצו שהיתה אשה אחת יולדת ששה בנים בכרם אחד ואתה יאמר א' מחמש מאות עלו ואימתי מתו בשלשת ימי אסילה כתיב ולא ראוי איש את אחיו שזיו קוברים מתייהם והודו ושבתו שלא ראו אויבים ושבתו כמסלתן:

לשון למורים

ספכת כו' א"כ למה נטשו לפסח הפסח בעודם במצרים ערס פסח הקב"ה על בתייהם, ותיירטו דר"ג ל"א טעם רק לפסח דורות אכל פסח מצרים הי' מטעם אחר משום דהי' במצרים ערוס ועירי בלא מלות לכן נתנה להם מלות פסח דעו"ז יגאלו ועפ"ז א"ש מה שדייק המניד לומר פסח שהי' א"ל בזמן שבהמ"ק כו' ע"ש פסח כו' להורות דקעם זה שאמר ר"ג נאמר

סגאון אחד קדוש

לד' לטות לאכול ביום, אך דנניל פסח הי' הלילה כיום יאיר וק"ל:

פי' ארמו"ר מלארי

מצה זו וכו'. בענין מלות אכילת מצה כח הפסח שטאו קב"ה מלאר כוה"ק ויאל. דכמו שפסקתא בשמחה

שובע שמחיה

מצה זו שאנו אוכלים כו' נראה לרמז דהנה ביציאת מצרים בניסים ופלאות השם נתגלה מלקותו

מהר"י מיניץ

מצה זו שא"ל ע"ש מה כו' לכאורה לא הי' רחוי לפסח זכרון לנס דנכר אחד שאינו טעמי אל הכס ולא הי' ט טופלת אדרבה נער וזקן גדול כי הילאח בחפזו ל"ס בחפזו תלאו כו' כאלו אשר שלא תדאגו כי למידי לא י"ספסו

שלא הקב"ה את המצחית להרוג בכוריהם. אכל בתי ישראל לא הניחו הקב"ה כיון שאינו מנחין ויהרג גם את בכורי ישראל. וי"ס וסבר כי לנגוף את מצרים זאת היתה פ"י המצחית. (וי"ס לא דרשו מועבר ה' אפי' ולא מליך דלשון זה ש"ך גם ע"י המצחית) שבענין מ"י"ס אין ל"ך הכול וספח ה' וגו' ולא יתן המצחית. היינו בתי ישראל. ש"ך לכדיל. ולכן כתיב ותהי יצירה גדולה במצרים כי אין בית וגו':

חיי אבותינו לריכין אנו לשבח לשמו ית' דובר שלום

שהמצרים היו מוליכים בכוריהם לבית ישראל כדי להנילם מן המכה. אך לא הועיל להם גם זאת שמתו שמה זהו אשר פסח על בתי ב"י היינו הוהם הנתיים שהיו בהם רק ישראלים לבדם, ולא בתינו היינו גם בלתיים הנתיים שהיו בהם בכורי מצרים שנכנס המצחית פוך בתינו, גם שם הניל את בכורי ישראל:

מסיבה לחיים

ומי אפילו וכו' תמיה דהלא ג' ימי אפילו היו מקודש יום ענין זה לכאן ונראה דהנה על גוף הקהל י' להקשות ממ"ל אי מ"ירי ככן המודה בל"מ למח אומר מה הפסח נראה לנס דמשמע ולא לו ולי מ"ירי נדעע הכופר בכל למה ה"כים לו ונת פסח בא אפיקורס ישראל כ"ש דפקר טפי וכתתי לתרן במק"א עפ"י מש"כ במדרש דירשאל נגאלו בזכות אבות ובא"ז דזכות אבות לכד לא הי' מועיל לנס מש"ה נתן לנס הקב"ה חיזה מלות במצרים ול"י כ"ל דמ"ירי בא כן המודה בל"מ אלא דסובר דלאנו פסח ע"י וכות אבות לכד מש"ה אומר לאבותיו מה הפסח

מה שהקב"ה זה לנו לאכול הק"פ בלילה ועל השוכע הלא סומא אינו שבע ויותר הי'

כל כי

מצה זו וכו'. והביא פסוק במצה דריאמו את הבצק לפי שהוא טעם דמצה כל שבעה והמנהג

צפנת פענח

מצה זו כו'. בטעם המ"י ככר אמרו חכמי הלכות כי כשתהיה כל אכילתו והתנסותו בגדר מצה ויאל

סגאון חיד"א בשם הרב מהר"י זאבי

מצה זו כו'. מה שדייק המניד לומר מצה זו משום דיש מהמפורשים שכ' דקעם אכילת

לכאורה לא לעזר ולא להועיל וכבר יעד לנו הנכחי כי לא

בצקת של אבותינו להחמין עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם. שנאמר ויאפו את

כל בו

פי' אדמו"ר מלארי

לקחת המצה מן הסל ולהגביה אותה אל כל החבורת
כשאושר מצה זו וכן עושין כשאושר סרור זה אבל
אין ראוי להגביה הדורע אשר בכל אע"פ שהוא
זכר לפסח כשאושר פסח שלא יראה כמביא קרשים
בחורין:

אין התינוק יודע ומשכיל כלום עד שזמננו להם כמאמרו.
כך נאלץ ישראל ממלכים לא ידעו להשכיל גדולת הטי"ת
עד שאלו מלך שהיה כתי' להם היותם מן הארץ העליונה.
שעל מולא פי' ה' הנמשך בלחם זה ימים האדם והנפש
אלקית לידע ולהכיר את מי שאתר וסיס העולם. והענין כי
החמין הוא כתי' הנכנס והתגלות שחופה ועולה ומגביה
הי"ט. מה שאין כן המלך שאין בה אום הנכנסה. וכמו כן
מה שאין כן מלך שהי' כתי' שגלות והכניעה. וידוע דנגלות מלכים היה שכלם ומזהם של ישראל כתי' מלכים וגבולים
בשמיית העולם כו' וטיקור י"ט הוא ע"י שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש. שהוא כתי' אור אין סוף כ"ס
שלמפלה מסדר ההשתלשלות שעי"ז נמשך בהם כתי' הכיטול וכמאמר ונמורל גדול וכו' ופי' כיטול ויראה פילאס ו
יאלו מלך המלכים והגבולים כו' וזה הריק אחר חלות הלילה. אמנם נלעוו חתול בלכית מלך קודם חלות מלך כ"ס בפסח
תאכלו מזון שהי' כתי' כיטול והכניעה וכו' פ"י:

צפנה פענה

שובע שמחות

מן ושלל סוב בעיני הטי"ת ונאלו במכרה ולפיכך אחר שלא
הספיק עד שנגלה עליהם כו' וגאלם מ"ז. חכו אמת שאלו
התמיס לא היו נגלים וכן זה סוף דבר גאלם נרמס
כמלה וגלות בחמין והמשכיל יתבונן:

ואח"כ מצה וואח"כ סרור וואח"כ כורכין מצה וסרור ביחד כי בבראשית רבה
פלוגתא ח"א שמים נבראו תחלה וח"א ארץ נברא תחלה וז"ל וואח"כ מצה וסרור וואח"כ כורכין מצה וסרור ביחד כי בבראשית רבה
לכל הרעות הג"ל ולרעותי זה רמז נחמד: עיר רמז פסח מצה וסרור עם הכולל עולה תשל' כמנין עשר
חוי"ה במילוי יודין עם עשרה כוללין כידוע שחג המצות הוא נגד אברהם שמרתו חסד שעולה ע"ב
חוי"ה במילוי יודין וכולל מעשרת כידוע: הנקורות מן פסח מצה וסרור עולים כמנין אלקים ע"י
האר"י ז"ל קטנות דמוחין הנכנסים בשסח:

מהנאון חיר"א בשם הרב מהר"י ואבי

טהר"י מינין

מלה הוא זכר לשעבוד משום שהמלכים האכלו
לישראל בעת עבודתם מלה שהי' מלך פועלים
ולטעם זה הי' יולאין במלה מדברים שאינם באים
לידי חימוץ כגון אורז ודוחן ולכן שאלו למה
אכלוין דוקא מלה זו מדברים הבאים לידי חימוץ

חלשנו ללכת בחפזן כאשר יאלתם ממלכים ורשי פירש
פל הספוק כי בחפזן יאלתם והחפזן לא שלך הי' אלא של
מלכים שנאמר ותחוק מלכים כו' למחר שאלם כו' נראה
שנשמר מהכרעם עליו ולכן פי' בחפזן לא של המלכים אלא
אין זה נמשמעות הלשון כי הכתוב יאלתם החפזן כישראל ולא
במלכים גם כמאמר שהתחילו יאלתם בחפזן ד"האל הוא
מדבר שהי' אחר ע"ש שלא הספיק בלשון של אבותינו
להחמין עד שנגלה עליהם מלך הקב"ה וגאלם ופירושו כי
לסכות שש נגלה עליהם הקב"ה כדכתיב ויסעו מסכות כו' וז"ל הולך לפניהם וימסו כי הלו סדרך והוא בחפזן וכלו
לסכות שש נגלה עליהם הקב"ה טרם שנתחנן בלשון וימסו נחבדר מהירות ביהלם שמה וזכנ עוד ספק אחד יש
להרגיש למה סוכר כעת שהי' שם גלוי שכינ' וכן הי' לו לומר לא הספיק בלשון להחמין עד שכלו לסכות כי זה
הכלית מזהו שכלו בחפזן מרעמסם לסכות ולא הספיק להחמין ונראה כי אין ספק שהתעווג היותר גדול אשר
יוכל חסד להשיג כעו"ה והוא מעין עו"ה כו' הוא שכי' לו גלוי שכינ' ויזכר ויזכר חסד ויזכר חסד ויזכר חסד
יחבנו בערך כיועם היה וכן מליו בל"ה וירא הי' אל אכרס ויאמר לזרעך אתן כו' ויבן סוכה לה' הנראה אליו
ולכאורה הנראה אליו אינו מוכן נה חס ל"ה נראה אליו ג"כ ח"ו לא הי' מתחלל בעבודתו כי מליו נח ויבן סוכה
שכנו מוכח מכלי שקדמה להם סמאלה נגולה במקום ההוא אין נראה שכל הכתוב לומר שחש"י שנתבאר כמאמר זו
שי"ה לו זרע וסורעו ירשו הארץ אשר זה מחמד האדם בערך התבאר וגלוי שכינ' חסד ח"ה כמורה זו לאין וזכנ
מוכח לה' הנראה אליו וזכור לו על כמאמר אשר הראהו ובמלכים אשר היו מלאים גבולים לא נגלה עליהם השכינ' ו
לשון כל מי שכי' מליו כמס"ר בלתי חס סכ"ר כו' וכיטול המתיה השכינ' לישראל בסכות וזס נגלה עליהם
סכ"ר ד' וימסו וזכ"ר ביהלם שמה בחפזן רח סי' להם לתועלת נפלאם ויאלו לסכול שפט לער וסורה סדרך כהמשך ממנו
פסטיג וסרן כזס ולוחת אלו עושין זכר לחפזן כו' ולכן אחר מלך זו כו' כי לא הי' לנו לפשות זכר לז"מ כדבר

סמיכה לחיים

לשון למורים

סוחל נכס ולא לו כי יאמר בשמירות לני אלק ואפי' יאל
בזכות אבותיו ולכן משיבין לו זכר פסח וכו' סיני ד"ה
לכד י"מ רק כסוף המלות ששסו הק"ם ואכלו אותו על מזון
ומורים ומוסותיו לו לומר ויקוד פסח כדברי הילקוט לפי שרשעי
ישראל מתו בני ימי אפילה ומוסו ראי' דל"מ זכות אכית לכד:
הבצפ

דוקא על פסח דורות שאכלו אבותינו בזמן
המקדש (או בזמן המשכן דגם המשכן איקרי
מקדש) לאסוקי פסח מלכים שחמנו ישראל שלא
בתקום המקדש לא הי' חטעם זה:

**הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגוֹת מִצּוֹת כִּי לֹא חֻמֶּץ כִּי
נִרְשָׁו מִמִּצְרַיִם וְרָא יָבִירוּ לְהַתְמַהֲמַה וְגַם צָדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם:**

הגדה המרורים. להראותם לאחרים:

**מְרֹדֵר זֶה שְׂאֵנוּ אוֹכְלִין עַל שׁוֹם מָה. עַל שׁוֹם שֶׁמָּרְדּוּ הַמִּצְרַיִם
אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּצְרַיִם שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּמָּרְדּוּ אֶת חַיֵּיהֶם**

פנינים יקרים

חולדות יצחק

ויאפו את הבצק כו' כי לא חמץ כי גורשו
ממצרים ולא יכלו להתממה וגו'. יל"ד
שמעמות לשון הכתוב הוא שמפני שלא הי' להם
שהות שיחמץ לכך אפו מצות והלא בלא"ה מפורש
כי כל אוכל חמץ ונכרתה. ונ"ל שהכתוב אומר
שני דברים א' שאפו מצות חוץ למצרים והב' שאפו
מצות ולא חמץ. והנה הכתוב נותן טעם למה
אפו חוץ למצרים לפי שלא הי' להם שהות לאפות
במצרים:

ולא יכלו להתממה כו' וקשה דמאחר וס' לא יתכן אך
בנוא אחד לאיש כדיתו ממרתקים ולשפה קלה וירי
נסיפתו ויטב לדרכו שס' יפלא בפניו מדוע לא התממה
עד כזה להתפלס פמו חייה ימים אחר ההולאה גדולה שהי'
לו כזה יתכן לומר כי לאיוס סיבה לא יכול להתממה
ולהתפכך יותר אבל ס' בכית כלאים שהסיכס האלה הכי
מהלך לתת טעם על עת לאתם ולומר ולא יכלו להתממה
אחמס כשתבטון מעט בפניו יל"מ שאמר משה רבינו לפרעה
דרך שלשת ימים נלך אשר לא הי' מהלך אליו ית"ש
לשאל מאת פרעה רק ג' ימים וכן מאמר וישאלו כו' כלי
כסף הוא אחר פשוט רק דרך שאלה בלתי פרעה לא הי'
ענין הכנה חלית ענין זה נכבד ענין זה ע"ד מאמרים
(סוטה ס') אין הקב"ה נפרע מן האומה עד שתתמלא סאתה
פסח בע"כ יתכן כי כיום שהוא נתמלא סאתם בלשונות וא"כ
לא המחיתו במצרים עד שביטי של פסח וממילא הי' מקוים כסס
יכלו להתממה כמ"כ חמץ האמת ו"ל שהיו נקעקע כמ"פ ואם
וכזה בנוא אל הענין עס' דמיון אחד שקה בית מחכירו וסכית
מלודו בו כי אחר שהבית משועבד לו עד כלות השכר מה עשה
משועבד לו לדרו כחוכו הנה הרהרם שהקונה חס"ס. את כדר
קנית הבית והוא שלך למה לא תחטנו עמנו כחוקה אולם סוף
לשוכר לריך לסיימו כן הענין הוה אס' כי ישראל יכולין להתפכך
כיום שהוא תתמלא סאתם לקבל כליון ועמילא הכל של ישראל
וא"כ הרכוש משועבד להמלכיים עד יום ה' שיש' לך כי ישראל
מסך הומן מיום ראשון ש"פ עד יום כו' ואחר יום כו' ישיקלו
המלכיים כליוסם וישאלו חמילא שלהם וזכו ג"כ טעם
נמה שלא שאל ממנו כ"א דרך ג' ימים כיון שזמנם כלו כו' ש"ס
יכלו להתממה כוה הש"י למשה לדבר עם פרעה חולי ואכס
ימים ויחורו ג' ימים ימים יום כו' שתתמלא סאתם וישתנו
פסיות עוד גו וממלכס וממילא הי' ישראל חקשים ודוק:

מהגאון חיד"א בשם הרב מהר"י זאבי

וע"ז השיב דבאמת עיקר הטעם הוא משום שלא
הספיק כו' להחמץ וע"כ בטעין מלה מדברים
הבאים לירי חימוץ דוקא:

אשר נמיד לא יערכו גם לזה ואחר כי לא נתפסו כו' שלא
רק חיפך כי ס' סוף לפיכס כו' באל"ף:

צפנת פענח

רבינו יודא החסיד

מרור וס' כו'. הסעם המריכה כולל זכירת ורשו אחת
המלכיים ויענונו וימררו חיינו כעבודת קשה ולפאך
לאים חנו לזכור טעם המריכה כדי לסודות ולשנה להסס

וימררו את חייהם בעבודה קשה פרעה אמר בזה
הלשון תכבד העבודה י' אותיות שהוסיף
על חר עשר מהעבודה:

כלי חמדה

ישועות יעקב

וימררו את חייהם בעבודה קשה. פי' כי טבע
כל בני אדם שיראים מאד מן המום.

וימררו את חייהם כו' בפרך. נראה ביאור הדבר
לפעמים שר אחד נגזר עליו לעבוד איש

עפרת זקנים

דברי חכמים

וימררו את חייהם כו'. ראיתי בספר הילולא
דפסחא על שנקד בעל הטעמים על מלה
יחדשים דקושי' השעבוד השלים ח' שנה לכן

וימררו כו' בעבודה קשה כו' את כל עבודתם אשר
עבדו בהן בפרך ג"ל בפשיטות בעבודה
וימררו את חייהם טעם קדמא ואולא. ראיתי

**בַּעֲבוּדָה קָשָׁה בַּחוּמָר וּבִלְבָנִים וּבִכְרַ עֲבוּדָה בְּשִׁדָּה אֶת כָּל
עֲבוּדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָּהֶם בְּפֶרֶךְ :**

**בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חֵיב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא
מִמִּצְרַיִם שֶׁנֶּאֱמַר וְדִגְדַּת לְבָנָךְ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר**

ישועות יעקב

צפנת פענח

כפרי. והנה אף שהכפרי אינו עובד עמו רק
עבודה קלה שנקלות נחשב אלל השר עבודה קשה
יפן מחמת שנקלה בכפליים שחושב בעלמו מדרגתו
שהי' שר גדול ומדרגת המעבדיו וכ"י יוסף אחיהם
הי' מלך במצרים וכל העם הי' עבדים ליוסף
ואח"כ היו המה עבדים לעבדים לך אף עבודה
קלה הי' חשוב להם כעבודה פרך וגם חוץ מזה עבדו בהם עבודה פרך ממש בחומר ובלבנים
וזוהו וימרו את חייהם בעבודה קשה כי בעלם העבודה הי' קשה וגם את כל עבודתם אשר עבדו
בהם הי' להם עבודה פרך נחשבים שהי' שרים ומושלים וכעת נעשו עבדים לעבדיהם וז"ל :

באר מים חיים

כלי חמדה

את כל עבודתם אשר עבדו בהם נפרך. כי טעם מדברי
פרך הקדוש הא"י ו"ל (כפי הקדוש טע"ח שער חג
המזל ט"א) אשר יבואו כהן בלחם הדור בגלות מצרים
היו בגלות דור המבול ודור הפלגה. כי היו לריקים לטון
ולירוף חוק מלך אחר שנתקלעו הכרה מלך. וע"כ כל
גלות מצרים להתלכן שם על תיקון הנכון ושם קבלו
עונשם שנית. כי על עונש המבול נגזר עליהם כמים כל
הבן בלוד היאור תבליכיהו. שהוא דמיון השבול. ופוגש
בחומו ובלבנים ט"ש כחורף וז"ל כאן וימרו את חייהם
בעבודה קשה בחומר ובלבנים אשר עבדו בהם מכבד בגלות ראשון המקול ושני הכפלה עבדו
עמה בהם בלירוף השלישי בחומר ובלבנים ובהשקת ניהם היאור לקבל עונשם עד לאירא היינו עד התיקון הנגמור :

דברי חכמים

עמרת זקנים

קשה שחיא מצד עצמה קשה לכל עבדים גסורים
דהיינו בחומר ובלבנים וגם את כל עבודתם אשר
עבדו בהם אף עבודות שאינם קשים כ"כ מ"ם
נחבוננו לעבוד עמהם בפרך :

מ"מ נענש אברהם אבינו וגשתעבדו בניו רד"ו
על חטאם של הרמב"ן שכתב על ויש לתמוה על הרמב"ן שכתב על
שמה א"ל לשרה אמרו נא אלהי את כו' נגזר על זרעו גלות מצרים הלא נמרא ערוכה בנדרים
ובסושה ט"א מפני שטעה אנגריא בת"ח ואולי כוונת הרמב"ן למה דוקא במצרים ולא עם אחר
א"כ למה נעלי שער שעבורם ועיין בפסוקה אל תירא חרדה מצרים בפ' ויגש :

שפת הים

ריטב"א

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו. פי'
שכל אדם חייב שיראה עצמו כאלו הוא יצא
ממצרים. ויש לו לשבח לפאר ולרומם ע"ז להקב"ה
ממזרים וא"כ לשם חזון ושמחה כאן. ויראה כי ראוי לומר

י' אשר הוציאנו ממצרים וכן הוא עושה עמו תמיד כי
במירות חיינו עד למדי. יבוא ירחמנו ונחיה לפניו והוא
י' אשר גאלנו בזמן ביד אויבנו הקשה עלינו ואנו נתכלית
בשפלות כאמור שבבשרנו זכר לנו ויפקדו ממלרים. וזהו
יסוד האמונה והנחתון :

והמה הי' ג"כ חשובים ושרים גדולים במצרים
קלה הי' חשוב להם כעבודה פרך וגם חוץ מזה עבדו בהם עבודה פרך ממש בחומר ובלבנים
וזוהו וימרו את חייהם בעבודה קשה כי בעלם העבודה הי' קשה וגם את כל עבודתם אשר עבדו
בהם הי' להם עבודה פרך נחשבים שהי' שרים ומושלים וכעת נעשו עבדים לעבדיהם וז"ל :

פסלגה שהיה להם הלכה לאכן והחמיר לחומר נשפדו
בעבודה קשה בחומר ובלבנים אשר עבדו בהם מכבד בגלות ראשון המקול ושני הכפלה עבדו
עמה בהם בלירוף השלישי בחומר ובלבנים ובהשקת ניהם היאור לקבל עונשם עד לאירא היינו עד התיקון הנגמור :

נקוד טעם קדמא ואולא ר"ל שבשכיל שמררו
את חייהם יאלו מן הגלות קודם הזמן ולכאורה
הוא רמז נכון אלל המחבר הנ"ל שכה כי על
מלת וירק את חגיביו נקוד ג"כ טעם קדמא
ואולא, וידוע שזה גרס גלות מצרים כדאי' בנדרים
שנה מפני שטעה אנגריא בת"ח שנאמר וירק את חגיביו וק"ל. ויש לתמוה על הרמב"ן שכתב על
שמה א"ל לשרה אמרו נא אלהי את כו' נגזר על זרעו גלות מצרים הלא נמרא ערוכה בנדרים
ובסושה ט"א מפני שטעה אנגריא בת"ח ואולי כוונת הרמב"ן למה דוקא במצרים ולא עם אחר
א"כ למה נעלי שער שעבורם ועיין בפסוקה אל תירא חרדה מצרים בפ' ויגש :

בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו. פי'
שכל אדם חייב שיראה עצמו כאלו הוא יצא
ממצרים. ויש לו לשבח לפאר ולרומם ע"ז להקב"ה
ממזרים וא"כ לשם חזון ושמחה כאן. ויראה כי ראוי לומר

זרע גר

מצרים משתעי קרא שיגיד לבנו טעה הי' לי. אלל
מנין שגם בנו שלא היה מיוצאי מצרים יגיד כך.
והנראה שידוע אלל המפרשים שמתל לאמר, תורה
לאמר עיד לאחרים חין להנוכה שידבר בו. והנה
א"כ

בכל דור ודור. יאמר האב ובנו עם כי הם
בדור אחד חייב כ"א לראות את עצמו
כאלו הוא יצא ממצרים ויראה כי ראוי לומר
והנראה שידוע אלל המפרשים שמתל לאמר, תורה
לאמר עיד לאחרים חין להנוכה שידבר בו. והנה
א"כ

כסה המלות וקח הכוס בידך ואמור בקול רם ובשמחה עלומה :

רײַטב״א

ותורה שישם וכא' וראוי ללכת ממזרים אלו כים הוא מועט
במזרים. ויכנה מקרביו הילך הרע וישוב אל ה' בגל לבו
למען יסיר ראוי להוציא העשירה לכל אי"ה כמ"ס כימי
לחלק מקרב מזרים וגו' ומכאן ראי'ה מקרב שנתאר הנהגה
בגין כיום הוא לאמר דל כיום הוא בלוי' יום שישם
ואף לאחר כמה דורות תמיד לו להאמר כעבור יום פשה ה'
לי בלוי' ממזרים ודבשין לעיל לי ולא לו. אלו הים בס
כרעטו לא הים גמאל. ולכן לרוב האדם שחבא פכונתו
כדורה שאילו הים במזרים הים גמאל ע"י זכותיו ומעשיו
הטובים וא"כ ראוי הים וגו'ן לילוי' ישראל כעת רגונו
יתכרך שמו:

א"כ פה מלת לאמר מיותר ומחמת זה דרש שיגיד האב לבנו לאמר, שיאמר הבן לבנו עד סוף הדורות בעבור זה עשה ה' לי כלאתי ממלרים אף כי הבן לא היה מיוולעו מלרים, ומוכת מזה שכ"ל חייב לראות את עצמו כו' שאף אחותו גאל בלאתה, והביא רמיה מן הכתוב ולחוטנו הוליא שהרי שם היו הנכנסים לארץ והם לא ילאו כלל ממלרים כי יולעו מלרים לא נכנסו לארץ כאשר אמר השם עד אשר יחמו כל הדור הזה ואעפ"כ

לפיכך אנחנו חייבים. פ"י אחר שאנו כאלו יצאנו
ממצרים בעצמנו כמ"ש בפסוק הקודם

לפיכך וכו' כוללנו מעבדות לתרות וכו'. נודע שגלות
מזרס היתה לצורך השלש מתנות טובות שנתן

זַהֵם עֲשֶׂרָה שָׁנִים וְגַם עֲשֶׂרָה שָׁנִים שָׁנָא' זַהֵן

שְׁעֵשָׂה, לְאִבּוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנְּסִים הָאֵלֶּה. הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵירוֹת. מִיָּגוֹן לְשִׁמְחָה. וּמֵאֵבֶל

כל בו

ריטב"א

חובה עלינו לומר שירה כמו שאמרו אבותינו ע"ה. ויש אומרים כי הוא במקום ברכה לפני ההלל. והמנהג להיות מגביה הכוס במקום זה לפי שאין פותחין בשיר ובהלל. ואמרו ז"ל מגין שאין אומרים שירה אלא על היין שנאמר ותאכר להם הגפן החדלתי את ח'ירושי המשכח אלהים ואנשים. אם אנשים משכח אלהים במה משכח. אלא כלומר שאין אומרים שירה אלא על היין. ואחר כך אומר הללויה. ובצאת ישראל. ואחר קריאת אלו שני הסומורים מכרך אשר גאלנו. ונדרה לך שיר חדש בא"י נאל ישראל:

דוראי ראובן

הוציאנו מעבדות לחרות וכו'. ידוע שאדם נמצא לפי דעת המקובלים נפש רוח ונשמה

ולכן נקראים חכמי עבדי פרעה. אבל כפורים חכמי עבדי דלחשורש ולכן מתחלה לא היו יכולים לומר הלל. כי ע' שמים הראשונים הוא נגד ע' מכות וכו' וכן ע' עבדים. אבל ונאמר לפני שירה חדשה הללויה שהוא נגד מכות כבודות. עכ"ל הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה: כעבדות לחרות. הוא נגד יציאת מצרים: מיוגן לשמחה. הוא על הים. כי אז היו כלם גדולים: ומאבל. הוא קודם קבלת התורה כסיני כמים וישמע הפס וגו' ולא שמו וגו': ליום טוב. הוא יוספים כמ"ש לא היו ימים טובים לישראל כע"ז כאב ויוס

חדושי אנדרה

הקב"ה לישראל. תורה. ארץ ישראל ופסח"ב. ועוד טובה גדולה הניסה לנו מל"מ. שצ"י תפסדס גבורת השי"ת וחמדות ויכלותו ית'. נמצא לפני הניסו לנו ככלל ארבע טובות ע"י גלות מצרים. ועם הטובה דכחולה פלמה היו חמש טובות. ולכן חשיב חמש לשונות. נגד הגאולה פלמה אחר מעבדות לחרות. ונגד מה שנתפסדס גבורת ה' מה שחביתנו שער א"ל ע"ז. היו אחר מיוגן לשמחה לפי שחביתנו ע"ז. לשון יגון ועל דנקראת ע"ז. ארבע שמעלנים חביתנו. ונגד טובה"ב אחר מאכל ליו"ט. לפי שיה המיתה הוא יוס אבל לעולם. ועכ"ל שנית לנו טובה"ב יוס המיתה יוס והולו ללדיקים כנ"ל. ונגד הטובה אחר ומאכלה לאור גדול. שהחורב נקראת אור כמ"ס ותורה אור. ונגד א"י אחר ומשעבוד לגאולה. אף שגם עתה בגלות אהנו. אף אם לא היתה אז הגאולה לא היינו יכולים להיות בשבט ומן בא"י. כמ"ס ואלו לא הולו וכו' משעבדים היינו וכו' ועתה נקום להזמן בננוח כשחמה לארצנו כנ"ל:

מעשה ירי יוצר

הוציאנו מעבדות לחרות וכו'. מה שהזכיר כאן חמשה נסים ועניינם אלו. נראה שהם כנגד חמשה דברים שזכותן נגאלו ישראל ואלו הם שפעם אחת"ל שזכות ד' דברים נגאלו ישראל ממלכים שלא שמו את נבדיהם. ולא שמו את לשונם. ולא היה בהם דלטורין. ולא פקד אחד מהן בעריות. ונאדרש אחריו כפ' שמה שאל משה כליום זכות והשיב לו הקב"ה זכות שיקבלו התורב כהי"א את העם ולפי"ה ה' לישראל חמשה דברים שבעטון נגאלו ולכן זכו להני חמש טובות זה כנגד זה המפורשים באריות כפי מעשה יד יוצר להנאון רש"י ז"ל:

ונגד מלכות יון עם החשמונאים אמר מאפרה לאורה שצ"ו להשיחם תורה ונגאלו מזה. לכן אמר מאפלה לאורה (כמ"ס בפיסקא דעבדים היינו) וכיון ששקיעים אחרון אמר משעבוד לגאולה. כי שעבוד הוא לשון מוחלט אנחנו זה זמן רב שנראה ח"ו כאלו מוחרשין אנהנו ואח"כ היתה איה גאולה שלמה ליה אמר משעבוד לגאולה:

פי' הגר"א

ה' כי אלו סיו"ד שמים בס כנגד סיו"ד מכות ואמרו כמנהל למה לא אחרין הלל כמורים. מה מעבדות לחרות כמורים אחרין הלל. מיתה לחיים לא כל שכן. ומצינו בשלח הם שנגאלו כמורים אחרין כללו עבדי ה' מתחלה לא היו יכולים לומר הלל. כי ע' שמים הראשונים הוא נגד ע' מכות וכו' וכן ע' עבדים. אבל ונאמר לפני שירה חדשה הללויה שהוא נגד מכות כבודות. עכ"ל הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה: כעבדות לחרות. הוא נגד יציאת מצרים: מיוגן לשמחה. הוא על הים. כי אז היו כלם גדולים: ומאבל. הוא קודם קבלת התורה כסיני כמים וישמע הפס וגו' ולא שמו וגו': ליום טוב. הוא יוספים כמ"ש לא היו ימים טובים לישראל כע"ז כאב ויוס

גבורות ה'

זמר נאמר ספר תהלים בניגון בניגון כמזמור כשיר כהלל כמפלה כברכה כהודאה כאשרי כהללויה וגדול מכולם הללויה שכולל שם ושבה כתיבה אחת ע"כ. לפיכך אמר כאן ע' מיני שמים ינחמד לפניו הללויה. ואין יתיחסו אח"כ מעבדות לחרות כו' למשרה הלולים ע"י בגבורות ה' באורך:

אח טובדיהם. ונגד טובה"ב אחר מאכל ליו"ט. לפי שיה המיתה הוא יוס אבל לעולם. ועכ"ל שנית לנו טובה"ב יוס המיתה יוס והולו ללדיקים כנ"ל. ונגד הטובה אחר ומאכלה לאור גדול. שהחורב נקראת אור כמ"ס ותורה אור. ונגד א"י אחר ומשעבוד לגאולה. אף שגם עתה בגלות אהנו. אף אם לא היתה אז הגאולה לא היינו יכולים להיות בשבט ומן בא"י. כמ"ס ואלו לא הולו וכו' משעבדים היינו וכו' ועתה נקום להזמן בננוח כשחמה לארצנו כנ"ל:

מעשה נסים

הוציאנו מעבדות לחרות וכו'. חשב חמשה דברים. גאולת מצרים היא שורש לכל הגאולות. וכיון שהיה לנו ארבע גאולות מארבע מלכות חוץ מגאולת מצרים לכן חשב נגדן חמשה דברים. נגד גאולת מצרים אמר מעבדות לחרות. דאחר גאולת מצרים לא נקרא שוב על ישראל שם עבדים כמו שהאריך הגאון בעל יוסף לקח במגלת אסתר. וכיוגן לשמחה שבהורבן בית ראשון נאמר במגלת איכה כמ"ס פסטים לשון יגון. כי ה' הוגה וכיוצא בו הרבה. ולזה אמר על הגאולה מיוגן לשמחה ונגד מלכות פרס וכדי אמר מאבל ליו"ט שבמגלה נזכר שה' אכל גדול ליהודים ואח"כ נתהפך ליו"ט. שצ"ו להשיחם תורה ונגאלו מזה. לכן אמר מאפלה לאורה (כמ"ס בפיסקא דעבדים היינו) וכיון ששקיעים אחרון אמר משעבוד לגאולה. כי שעבוד הוא לשון מוחלט אנחנו זה זמן רב שנראה ח"ו כאלו מוחרשין אנהנו ואח"כ היתה איה גאולה שלמה ליה אמר משעבוד לגאולה:

לַיּוֹם טוֹב. וּמֵאַפִּלָּה לְאוֹר גָּדוֹל. וּמִשְׁעֶבֶד לְגִאֲלָה.
וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁירָה חֲדָשָׁה הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הִלְלוּ עִבְדֵי יי הִלְלוּ אֶת שֵׁם יי: יְהוֹ שֵׁם יי מְבוֹרָךְ
מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: מִמְּזִרַח שֶׁשֶׁשׁ עַד מְבוֹאֵי מְהֻלָּל
שֵׁם יי: רַם עַל כָּל גּוֹיִם יי עַל הַשָּׁמַיִם רְכוּרוֹ: מִי בִּי אֱלֹהֵינוּ
הַמְּגִבִּיהוּ לְשִׁבְתָּ: הַמְּשִׁפִּירִי לְרֵאשִׁית בְּשָׂמִים וּבְאַרְצָן: מְקִימֵי
מַעֲקָר הַיָּם מֵאַשְׁפַּת יָרִים אֲבִיוֹן: לְהוֹשִׁיבֵי עַם גְּדִיבִים עִם גְּדִיבֵי
עַמּוֹ: מוֹשִׁיבֵי עֶקְרַת הַבַּיִת אִם הַבָּנִים שִׂמְחָה הַלְלוּיָהּ:

פ' הגר"א

הַסְּפִירָה: וּמֵאַפִּלָּה לְאוֹר גָּדוֹל. פ' מַעֲדָנָה שֶׁהוּא אֶרֶץ
חֹשֶׁךְ וְלֵלָמֹת לֹאִיִּק שֶׁהוּא אֶרֶץ גְּדוֹלָה: וּמִשְׁעֶבֶד. פ'
כִּיִּי שְׁפֹטִים הֵיוּ מִשְׁעֶבֶדִּים: לְגִאֲלָה. כִּיִּי דוֹד וְשִׁלְמָה
שֶׁהֵיוּ אֵלֶּיךָ יוֹשְׁבִים לְכַעַם וְכִיתָה גְּדוֹלָה שִׁלְמָה:
מְקִימֵי מַעֲקָר דל. פ' דל שֶׁאֵין לוֹ כְּלוֹם. וְכִיִּין הוּא הַתֹּאכֵל
לְכָל דָּגָר וְכִיִּין לוֹ כְּלוֹת נֶפֶשׁ. וְכִיִּין נֶגֶד מִי שֶׁהוּא
פָּרוֹם מִן הַמָּוֶת וְכִיִּין דל. מְקִימֵי מַעֲקָר חוֹמְרוֹתָיו. וְכִיִּין
פִּיִּיו חֲתוּרָה וְכִיִּין מֵאַשְׁפּוֹת הוּא מִי שֶׁמְשַׁקֵּן כְּעִבְרִית
וְכִיִּין לְהַשְׁתַּלֵּק וְלַעֲלוֹת מִתָּן וְכִיִּין וּמִתְחַרֵּט עֲלֵיהֶן שִׁיִּית
יָרִים אוֹתוֹ לְהוֹשִׁיבֵי עַם גְּדִיבִים הֵם הַכּוֹתֵת. עַם גְּדִיבֵי פֶטוֹ
כֵּס הַכּוֹתֵת. פ' שֶׁכֵּס שְׁלוֹ ו' יִיב:

רשב"ם

הַלְלוּיָהּ. הִלְלוּ עִבְדֵי ה'. וְכִי עִבְדֵי פֶרַע: מִמְּזִרַח
שֶׁשֶׁשׁ וְכִי. כִי ע' יִצְיָא מִצְרַיִם גְּדוֹלָה
שְׁמוֹ בְּעוֹלָם: ע' הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ. עַד עֵתָה הֵיוּ
סְבוּרִים שְׁאִינוּ מְשַׁנֵּי עַל כָּל יוֹשְׁבֵי תְּבֵל וְעֵתָה רַם
עַל כָּל גּוֹיִם: מִי כִּי אֱלֹהֵינוּ. כְּלוֹמֵר כֵּשֶׁם שֶׁמְעַלְתוּ
גְּדוֹלָה כִּךְ עֲנִיתוֹתָיו גְּדוֹלָה שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ יוֹד
לַעֲשׂוֹת נִקְמָה בְּמִצְרַיִם. וְהוּא מְקִימֵי מַעֲקָר דל: עַם
גְּדִיבִים. זֶה מִשְׁחָה וְאֶרֶץ: עַם גְּדִיבֵי עַמּוֹ. אֵלֶּי
הוֹקֵנִים: מוֹשִׁיבֵי עֶקְרַת הַבַּיִת. שֶׁהֵיוּ הַמִּצְרַיִם סְבוּרִים
שֶׁהֵם בְּטָלִים מִפְּרִיָּה וּרְבִיָּה וּבִצְאָתָם רָאוּ כִי הֵיוּ
כִּיִּי אִם הַבָּנִים שִׂמְחָה. כִּי כִּמָּה חֲבוּרוֹת בָּנִים קָטָנִים
יִצְאוּ עִשְׁנוֹ. וְעַל זֶה יֵשׁ לְהַלֵּל הַלְלוּיָהּ. וּמִצְאָנוּ
בְּמִסְוֵר זֶה חֲמִשָּׁה יוֹדִין יְתִירֹת הַמְּגִבִּיהוּ הַמְּשַׁפִּילִי
לְהוֹשִׁיבֵי מְקִימֵי מוֹשִׁיבֵי. כְּבִגֵּר חֲמִשִּׁים סִבּוֹת שֶׁלֶקוּ
עַל הֵימָּה כִי ה' פִּעֲמִים יוֹדֵד הֵם חֲמִשִּׁים:

חתם סופר

הַמְּגִבִּיהוּ לְשִׁבְתָּ. הַעֲנִין נֶגֶד הַמִּתְפַּקְרִים וְאוֹמְרִים
שֶׁאֵין כְּבוֹדוֹ ית' לְהַשְׁנִית עַל הַתַּחֲמוּנִים
כֹּחַ לֹמֵר שֶׁהוּא מְסוּרָם לְאִשִּׁי נִכִּיחַ עֵינֵינוּ
הַשְׁנִיחָנוּ רַק בְּעִלְיוֹנִים גַּם זֶה שְׁפֹלֹת נֶגֶד שְׁמוֹ
יִתְבָּרַךְ כִּי מִי כִּשְׁחָק יִמָּה וְעֵרֹךְ לוֹ וְכִיִּין בְּמִקּוֹם
גְּדוֹלָתוֹ שֶׁסֶּע עֲנוּבָנוּתוֹ אִיִּין גַּם זֶה נִלְאִין שֶׁמְשַׁנֵּי
עַל שְׁפִלִּים וְזֶה הַמְּשַׁפִּילִי לְרִאשֹׁת בְּשָׂמִים וְכִיִּין
מִסְפָּר ט'. רִמּוֹ לט' יָמִים שֶׁל סוֹכֹת. אֵילֵּן גִּית מִסְפָּר
נִמְשַׁח חֲנוּכָּה דְּבָחָה ג' כִּיִּין מְשַׁלְמִין חֵלֶל. וְעוֹר סוֹר גְּדוֹלָה מִסְפָּר זֶה בְּכַתּוּבִים אֵתִי בְּסִפְרֵי מַחֲנֵה דן:
בְּצֵאָה

רודאי ראובן

רִיבִי יְחִידָה וְכוּלָּה הֵיוּ מִשְׁעֶבֶדִּים תַּחַת יד פֶּרַע
וְכִי הַטּוֹמָחָה וְכִיִּין הוֹלִיכֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם יִלְאוּ
כָּלִם לְחִירוֹת זֶה שֶׁשֶׁשֶׁ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים מִעֲבֹדוֹת
לְחִירוֹת וְכִי עַד וּמִשְׁעֶבֶד לְגִאֲלָה שֶׁהוּא כְּנֶגֶד
הַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים נֶפֶשׁ וְכִיִּין הַלֵּל וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁירָה
חֲדָשָׁה הַלְלוּיָהּ הִלְלוּ עִבְדֵי ה' שְׁכָל הַחִירוֹת
שֶׁנִּשְׁעָה לָנוּ הַתְּכֵלִית מִזֶּה הוּא. בְּעֶבֶר הַחֲמִשָּׁה
דְּבָרִים שֶׁכֹּתֵב נֶפֶשׁ וְכִיִּין וְהִיִּינוּ בְּמָה שֶׁהִיִּינוּ עִבְדֵי
פ' אֶשֶׁר אֵין הַלְלָה וְתְּכֵלִית לְמַעַל מִזֶּה:

אמרי שפר

וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁירָה חֲדָשָׁה. יֵשׁ לְכַנֵּן וְכִיִּין כָּלִם שִׁירָה חֲדָשָׁה
כִּיִּין אֵלֶּיךָ הַעֲנִין הוּא כְּמוֹ שֶׁאֵין אוֹמְרִים בְּנִכְרַת
עוֹתָה. שִׁירָה חֲדָשָׁה שֶׁכֵּחַ גְּדוֹלָה וְכִיִּין יִתְעַלֵּי לט'. וְגַם
פ' שִׁירָה חֲדָשָׁה אֵין לֹא כִיִּין. וְכִיִּין ע'פ' הַמְּכִילָח
בְּשִׁלָּה. רִיבִיג' אֵלֶּיךָ אֶמְרֵי יִתְבָּרַךְ ה' פֶּקֶד לט' לֹא כִיִּין
אֶלֶּיךָ מִשְׁעֶבֶדִּים כֵּס. אֵלֶּיךָ כִיִּין יִתְעַלֵּי לט' מִשְׁמַע מוֹד תִּגִּיעַ
שֶׁשֶׁ יִתְעַלֵּי לט'. וְכִיִּין אֵלֶּיךָ מִתְּפִלָּה וְתַמְלִיךְ אֶתִּי כִיִּין
וְכִיִּין כִּיִּין הַמְּשִׁיחַ וְלֹאִיִּין. וְכִיִּין מְקִימֵי שִׁירָה חֲדָשָׁה (כְּמוֹ
נֶגֶד חֲדָשׁ שֶׁל מִתְּחַשִּׁים כִּיִּין רַק לְאַחַר יָמִים רַבִּים יִשְׁתַּמְּשׁוּ
ט. מְקִימֵי תַּחֲדִי נֶגֶד חֲדָשׁ. כִּיִּין הַשִּׁירָה דְּלֹעַל. מוֹד לֹא
הַשְׁתַּמְשׁוּ יִתְבָּרַךְ כְּנֶגֶד חֲדָשׁ. רַק לְפָנָיו לט' פִּיכ
נִקְרָא שִׁירָה חֲדָשָׁה) וְגַם כָּלִי יֵשׁ כִּיִּין רִמּוֹ לְכָל כְּדוּרוֹת
(פ' סִפְחִים קִיִּית) דְּכִלָּל ז' כִּיִּין דְּכִרִים. יִמָּה. קְרִיעַת
יִת'. מִתָּן תּוֹרָה. תַּחֲתִית הַמִּתֵּס. וְכִיִּין שֶׁל מִשִּׁחַ. וְכִיִּין
דְּקָלִי גַם עַל לט' וְכִיִּין עוֹד עוֹדֵנוּ שִׁירָה חֲדָשָׁה:

חירושי נפלאות

הַלְלוּיָהּ הִלְלוּ וְגו'. בְּמִדְרַשׁ רַעֲיָלָם עַל כְּסוֹף שְׁנִים
שְׁנִים בָּאוּ אֵל גַּח אֶרֶץ הַחֲבֵה אֵתִי אֵילִין
חִינּוֹן יוֹמִין רַבִּישְׁלִימֹן בְּהוֹן הִלָּל. וְהִנֵּה הַקְּדוֹשׁ הַנָּאִין
בְּעַל כְּנֶגֶל עֲמוּקוֹת לֹא אִסֵּר עֲרִיוֹ פִּירוּשׁ. וְגַם
הַמְּקוֹבֵל סוֹיָה לִיב לֹא פִּירַשׁ עֲלֵיו כְּלוֹם. וְכִיִּין
לְפָנֵינוּ דְּלִימִים שְׁמִישְׁלִימִין הִלָּל סִימְנוּ בְּכַסִּית רִל
ב' יָמִים שֶׁל פֶּסַח. ב' יָמִים שֶׁל שְׁבוּעוֹת. ט' יָמִים
שֶׁל סוֹכֹת. ח' יָמִים שֶׁל חֲנוּכָּה. הֵיכָן רִמּוֹז וְזֶה
בְּאִירוּיָתָא. חִישׁ הַמַּהֲלִי שְׁנִיִּים שְׁנִיִּים (יִכְסֵּל קְרָא)
רִמּוֹ לִשְׁנֵי יָמִים דְּפֶסַח. וְלִשְׁנֵי יָמִים דְּשְׁבוּעוֹת. בְּאִיִּין מִסְפָּר ט'. רִמּוֹ לט' יָמִים שֶׁל סוֹכֹת. אֵילֵּן גִּית מִסְפָּר
נִמְשַׁח חֲנוּכָּה דְּבָחָה ג' כִּיִּין מְשַׁלְמִין חֵלֶל. וְעוֹר סוֹר גְּדוֹלָה מִסְפָּר זֶה בְּכַתּוּבִים אֵתִי בְּסִפְרֵי מַחֲנֵה דן:
בְּצֵאָה

בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז : היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו : הים ראה ויגם הירדן יסב

שמחת הרגל

בצאת ישראל (האנשים) ממצרים. בית יעקב (הנשים) כמעט לועז המצרים אשר לועזים על ישראל לאמר אם בנינו שלטו בנשותיהן לא כיש. אבל כל הפוסל פגום יצא. הכל יפצה. היתה יהודה לקדשו לשעבר. גדרים בעריות. רכל מקום שאתה מציא קדושה יש שם גדר ערוה. והראיה ישראל ממשלותיו. שוכו ישראל בו מלכים יסלכו ושרים ישורו ברכא דכלא ביה :

והשם הזה קדוש יותר ששמו הגדול משיהם בו ואפילו הכי עמד טעמו בנלות ההוא ולא שינו לשונם אמר בית יעקב היינו הגשים ודלת העם נס הם לא שינו לשונם ע"כ מזרים נגדם לועז פפירש"י שכל מי שאינו מדבר בזה"ק נקרא לועז וגם השלישי שהיו גדרים בעריות וידוע שז"מ שאתה מוצא גדר ערוה אמה קדושה ע"כ אמר היתה יהודה לקדשו ואמר יהודה כי הוא נבר באחיו אפי' בשעת גלותו לעולם יש לו יד ושם :

הלולא דרבנן

בצאת ישראל כו. ביאר עוד כי זאת השמחה בשפלים נהפךס ביציאת מצרים. וע"ז אומר בית יעקב מעם לועז והוא לשון לעז כי האומות היו מויליאים לעז על ישראל מה אחס מחיחסים על שנתכס אחס בנין שלטו בו וכו'. וע"ז הטיל הקב"ה שמו עליהם לדרשו חז"ל בספוק שבטי ית' עדות ישראל להעיד כי הם כולו קודש וע"ז אמר היתה יהודה לקדשו השניה הוא ית' להעיד כי הם קודש ישראל : הים ראה וכו' דמבואר במדרש ויבקע הים לא נאמר אלא ויבקעו המים מלמד שכל המימות שבעולם נבקעו בלאתו עת וכן הרים וגבעות רקדו בקריעת הים (ילדת חכמי הטבע כי בלאתם חלל הרים וגבעות שהוא קודם לאדם לזה אמר ראה ארצו של יוסף ומוכרח

חרושי הורה

הים ראה ויגם כו. איתא מדרש פליא מה ראה ברייתא דר' ישמעאל והוא פלא. ויגם דהנס איתא במדרש וירא אלקים את כ"י ויט אלקים ראה שעשו כל אחד תשובה בסתר ובזכות ששבו תשובה נגאלו והנה ככ"ל למ תשובה [דמלך שמח על כבודו אחימי ורק לנבי ישראל דלנו תשובה ככנים מהי תשובה דלך שמע"כ כ"ע] והנה הישראל היו אז קודם מ"ת וכתבו הספרים דלחר שימל אברהם נכלל הוא וזרעו מדין בן נח והר"י לנו מהא דלחז"ל דישמעאל פשה תשובה אפי"ג סה"י קודם מ"ת והנה שמעתי בשם הגאון ר' יונתן ז"ל דבר נחמד על כל דמבואר בנמי' דישמעאל פשה תשובה מדכתיב ויבקר אותו ויחמל וישמעאל מדחמק כבוד ויחמק ואמרין אין מוקדם ומאוחר בתורה וא"כ מיל' דחלן א"כ כבוד ויחמק דהנה קם בכרייתא דר' ישמעאל אומר כ"ג מדות בתורה נדרש כן (א) מה הלשון אומר וס"ל אמר ר"י. (ב) איך נקרא הוא בשם ישמעאל הלא אמרין בנמי' יומא דלא חסוקין בשמי' דלדס רשע משום דשם רשעים ירקב (ג) איך אפשר לומר דכל וסרש בשמים דינו שפסד וכלל הלא קי"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה ומתקן כל סקוד' כאחד דהנה בנמי' פסחים אמרין דדוקא בתרי ענינא אמרין אכל כחד ענינא מנ דמוקדם מוקדם דלילית ככא דקיייל כלל וסרש אין בכלל אלא כמה שפסד דילמא פסד וכלל הוא פ"ג וסוכה זוז דנמד ענינא ל"א אין מוקדם ומאוחר ולס"ז מוכח שפיר דישמעאל עשה תשובה מדאקדמי' ברישא דנמד ענין

חתם סופר

שהשנחתו בשמים לשפלות יחסב כמו השנחתו על יסבני ארץ ועיזו נחמין כי הוא מקומי מעפר דל ודוק :

בצאת ישראל ממצרים. יראה כי בשלם אלה נגאלו שלא שינו שםם כדרז"ל ראונו ושמענו בלקין ראונו ושמענו נחתנו וזהו בלאת ישראל שינא בשם ישראל זה כמו שכלל לשם והשם הזה קדוש יותר ששמו הגדול משיהם בו ואפילו הכי עמד טעמו בנלות ההוא ולא שינו לשונם אמר בית יעקב היינו הגשים ודלת העם נס הם לא שינו לשונם ע"כ מזרים נגדם לועז פפירש"י שכל מי שאינו מדבר בזה"ק נקרא לועז וגם השלישי שהיו גדרים בעריות וידוע שז"מ שאתה מוצא גדר ערוה אמה קדושה ע"כ אמר היתה יהודה לקדשו ואמר יהודה כי הוא נבר באחיו אפי' בשעת גלותו לעולם יש לו יד ושם :

ארץ החיים

בצאת ישראל ממצרים. בלית וכות. ואמר בית יעקב אלו הנשים שכות נשים לדקיות ילאו ישראל ממלרים שם עם לועז. היתה יהודה לקדשו במדרש ילקוט ר"ח בשפה שטמו ישראל על הים קפן נחשון בן עמינדב תחלה לים ואמר הושיעני אברהם כי כלו מים עד נפש בלאתה שפה אמר הקב"ה תהיה בני עומדים בלרה ואתה מרכב כחלה. אמר משה מה עני לעשות. א"ל ואתה הרים את מטר ומס אמרו על הים. ה' ימליך לעולם ועד וי"ב היתה יהודה היינו נחשון בן עמינדב נביא של שבת יהודה לקדשו שקידש סם ה"ש"ת ע"כ ישראל היו מחללותו שכלו על המלרים ע"ש. הים ראה ויגם. ובמדרש מה ראה ארצו של יוסף. ל"ל כי הנה מלינו במדרש שהים לא ראה לבקע בלואמו שהוא נכחד כיום ב' ואדם נכחד כיום ב' ויש לו חשיבות יותר. איך נכמת הלדקים קדמו לבריאת העולם. וא"י כוהר לדקיק נקרא המבשר בכיתו אס מעשה כל ידיו וכסה את ילדו הרע. ולכן נקרא יוסף הלדק. וא"י כוהר שאין לעשות ארון למת רק למי שיקרא לדק. ויש הכתוב הים ראה ויגם. וקם מה ראה לנוס הלא יש לו עשה

נצוצי אורות מהגאון אורלאי ז"ל

בצאת ישראל ממצרים כו. ב"ל הפי' עפ"י דא"י בזה"ק דרתי נקברה בפרשת דברים כרי להגין על ישראל מפני הקטרגים שטוענת להשי' אם שהיא בור' ורא נתקנה על אחותה כשכ"ב הקב"ה לצי' להתקנה על ישראל שעברו עיזו והנה גם במצרים טען שר של ים הללו עיזו בו' והי' קיטרגו גדול ונצולו בזכות רחל ולויא בצאת ישראל ממצרים באיזה זכות בית יעקב רמצינו ביתו של אדם זו אשתו ויא ע"י בית יעקב היינו ע"י רחל דכותה הנינה עליהם בים ור"ק :

**לְאַחֲרָיִם: הַהָרִים רָקְדוּ בְּאֵילִים גְּבֻעוֹת בְּבָנֵי צֶאֱן: מִה לָךְ הָיָה
כִּי תִגֵּס הַיִּרְדֵּן תִּסָּב רָאֲהוּר: הַהָרִים תִּרְקְדוּ בְּאֵילִים גְּבֻעוֹת
בְּבָנֵי צֶאֱן: מִלִּפְנֵי אֲדוֹן חִילִי אֶרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: תִּהְפְּכִי
הַצִּיּוֹר אֲנִים מִיָּם תִּלְמִישׁ רְמַעֲיָנוּ מִיָּם:**

ארץ החיים

מכאן שבו לדק. והנחת הדיק קודם להים: ההרים
רקדו כאילים כבעת מ"ת שכל אחד מהם שתינת התיי"ק
עליו. וז"ש מלפני אדון הקדש חילי ארץ (כי אם לא נתינת
וגו') הכופי כבוד שבו מזהיר אנוס מים שבה משנה
מים שבו כתיבת חכר:

הלולא דרבנן

תחתיהם מטיינות מים בהכרח והחר שכל המטיינות
ג"כ נחנקו נעת נבקע י"ם ממילא נהפסלו
הרים כו'): מוח לך הים כו'. ארבע שאלות, אל
הים, אל הירדן, אל ההרים, ואל הנבעות ונתניה
לכל אחד ואחד: מלפני אדון כו' כי נעת הנריאה

שגור הטי"ת יקו המים ותראה היבשה היה התנאי שהים יקרה ותראה היבשה לך חילי ארץ
ורגזה לשמור מלות האל שתראה לעת הלוך שישכרו ישראל ולכך אמר חילי ארץ ולא אמר
חילי ים כי עליה היתה הנזירה ביחוד ותראה היבשה שהתגלה חיקך כדי שישראל יטבירו עליה
ברגל ועל שאלת ירדן התשובה מלפני אלהי יעקב כי משת מבר יעקב במקלו את הירדן נהשטנד
הירדן לקרוע לפני בניו: ההופכי הלוך כו'. הוא תשובת הרים וגבעות כי בעברם נגזר הים
הוליא להם מים מתוקים מלורים נקרקע הים. ולזאת רקדו הרים וגבעות כי חמרו האל ית'
אשר הפך בים הלוך לאנוס מים כן יהפוך ג"כ במדבר תלמים למעינו מים:

גבורות שלמה להנאין מהרש"ק

מה לך הים כי חנוס כו' ההופכי כו' תלמים
למענינו מים ל"ל המשך הפסוק דכנה תשיטת
הקדש לישראל יתכן להיות כב' טעמים או
מזהבנתן של ישראל או מבגלתו לאה"ע והנה
מכלל האנשי נראה יותר דהיי משנחה העכו"ם
דהמחקרים הסכימו דאכנה ל"ש רק בדרכים
הדומים זליו אבל בדברים הפיכין היו בגלה
לא אכנה כמו מים ואש ומכ"כ בו יר"ש מה
דמיון לו ית' לאדם השפל והנפ"מ בין בני טעמי
דאש היו מחנכת ישראל חף אש יבואו חיה"ע
להתקרב להקב"ה לא ייעיל כיון ליבואו חיה"ע
אכנה ישינה והן קודמין להתקרב לו ית' אבל
אש הוא משנחה העכו"ם אש יתקרבו לו ית'

נמצי מים

מלפני אדון וכו'. י"ל לפרש דליתא במדרש רכס פ' בשלח
פכ"א רבי' בניה אומר נזכות אברהם אבינו נקט
לסם את הים שנאמר ויבקע עלי מולד. רע"ק אומר נזכות
יעקב אבינו קודם לזה את הים שנאמר ושראת ימם וקדש.
ולסמי ים למר מלפני אדון חילי ארץ מרמז נזכות אברהם
ע"פ מ"ש רז"ל בש"ק דברכות אמר ר' יוחנן מביס רבנן
מיום שנברא הקב"ה את העולם לא היה אדם בקראו להקב"ה
אדון עד שבא אברהם וקראו אדון שנאמר ויחבר אדני מה
תתן לי וגו'. ודרכו שם עוד דאף דליל לא נענה אלא
נזכות אברהם ודרכו הפסוק ויחבר פיר' על מקדשך בשמים
למען אדני למען אברהם בקראו אדון. והיינו מרמז מלפני
אדון חילי ארץ נזכות אברהם שקרא להקב"ה אדון נקדשו
פנים חילי ארץ שנזכותו קיים הארץ וכדעת רבי' ביום
במדרש כיל. גם מלפני אלהי יעקב מרמז נזכות
יעקב ג"כ נקדשו המים ונדרשת רע"ק במדרש
כיל:

יפסוק הבגלה ולא יושיע עוד לישראל וג"ל הוכחה דשייך אכנה למין הנומי דאנ"כ הו"ל נבחר בשמים
אובד הקב"ה לארץ יותר מן השמים מוכח דשייך אכנה למין הנומי דאנ"כ הו"ל נבחר בשמים
יותר דים לו משה יותר דמיון לו ית' וגם הם רואים יותר מן האדם דהוי קרץ מחמיר וכה
הוכחה שהוא ית' חפץ יותר בארץ מבשמים נראה ממה דבעט השמים ליתן מטר ומים יפגע הארץ
לגדל הנזואה וכה כשרגה הקב"ה שינה סדר העולם ונתן להם מן השמים ומים מן החיז' כך
נחזי אכן השינוי דאף שנתן להם מן השמים לא נתן רק מן דהיי נחמת להם שמים כש הו"ל
להם שמים שוכלין אבל לא נתן כח לשמים להוריד דגן וחמין בדרך הארץ מוכח דאין נשמים

חידושי הרמב"ם

התא' כש ימחשאל זה תגלה דבר כאלו ופס"ז יבואר
דורס חכמים אין לכך דין כ"ג ומהו לכן תשובה ופס"ז
א"ש דבר המדרש דכח כאלה ששן כד כל הים הלו ע"ז
וכלו פס"ז ולא רש נקוט והכס דשבו תשובה לא מהני
תשובה לבני יכיון שיהא כדמיתא דר' יוחנן דמכח מוס
דשמחאל פסח תשובה ומהו ל"י תשובה מוכח דורס אכנה
יאלו מדן כ"ג ונתקבל תשובת וזה נכ חיקך ודו"ק:
ברוך

יש מקומות ומתקן שפיר כדמיתא ר' ימחשאל וקשה כאך
נקרא בשמי' וזהם רשע וכו' דפסח תשובה ע"ל ואי
מחוס דנהיב ויקברו ויחזו יתח וימחשאל הא אין מוקדם
ומאחר בתורה כך אומר לתת וזה כ"ג מידת התורה
נדרשת הכלל לשר ויפסד לבלו וימחשאל דכח פס"ז
פס דמוקדם מוקדם מל"כ כוא ראי' כדורס דשמחאל פסח
תשינה מדמכחס התורה יתח כדמיתא ולכן שפיר נקרא

לוחו הכוס בידו עד נאל ישראל ולומר בשמחה טלומה:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר
גָּאֵלְנוּ וְגָאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם וְהִגִּיעֵנוּ
הַלֵּילָה הַזֶּה לֶאֱכֹל בּוֹ מִצֵּה וּמָרוֹר. כֵּן יִי אֱלֹהֵינוּ
וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יִגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדִים וּלְרִגְלִים אֲחֵרִים
הַבָּאִים לְקַרְאֲתָנוּ לְשָׁלוֹם שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירָךְ
וְשָׂשִׁים בְּעִבּוּדְתָּךְ. וְנֹאכַל שֵׁם מִן הַזֹּבְחִים וּמִן
הַפִּסְחִים (בְּמוֹצָ"שׁ מִן הַפִּסְחִים וּמִן הַזֹּבְחִים) אֲשֶׁר
יִגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבִּיחֶךָ לְרִצּוֹן. וְנוֹדֶה לָּךְ שִׁיר
חֲדָשׁ עַל גְּאֻלָּתָנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ: בְּרוּךְ אַתָּה יִי
גָאֵל יִשְׂרָאֵל:

הוּא מוֹכֵן וּמִמֶּנּוּ לְקִים מִצְוֹת כּוֹס שְׁנֵי מֵאֲרֵבַּע בִּיסוֹת לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא
שְׂכִינְתִּיָּה עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנִעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:

בְּרוּךְ אַתָּה יִי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן: וְשׁוּתִין בְּהִסְתָּה שְׂמֵחַ
רַחֲמֶיךָ נוֹסֵל הַיָּדִים וּמְכַבֵּד שַׁנִּי:

בְּרוּךְ אַתָּה יִי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל
נְטִילַת יָדַיִם:

מִצְוִיָּה יְקָה הַמֵּלִיט כְּסֹדֶר שֶׁהֵיחָם הַפְּרוּסָה בֵּין שְׁתֵּי הַשְּׁלִימוֹת וַיִּלְחֹזוּ שְׁלֹשָׁתָם בִּידוֹ שִׁיחָה לֶחֶם מִשְׁנֵה
וּפְרוּסָה מִשֵּׁם לֶחֶם עֹנִי וַיִּכְרֵךְ וּמִקּוֹדֶם וַיִּחַמֵּר:

הִנֵּי מוֹכֵן וּמִמֶּנּוּ לְקִים מִצְוֹת אֲכִילַת מִצֵּה לְשֵׁם יְחִיד קוֹדֶשׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתִּיָּה
עַל יְדֵי הַהוּא טָמִיר וְנִעְלָם בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל:

בְּרוּךְ אַתָּה יִי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמּוֹצִיא לָהֶם מִן הָאָרֶץ:

דְּבָרֵי שְׂאוֹל

גְּבוּרוֹת שְׁלֵמָה לְהַגָּאון מְהַרש"ק

אֲשֶׁר גָּאֵלְנוּ וְגָאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ. וְקִשָּׁה לְדָרֵךְ לְהַקְדִּים
לְגֻלְתֵּנוּ אֲבוֹתֵינוּ לְגֻלְתֵּנוּ. וְהִנֵּה עִירָךְ הַגֻּלְתֵּנוּ הוּא גֻלְתֵּנוּ הַגִּפְסָה
וְנִמְלֵא שְׂרָשׁוּיִים כְּכָר זָכָר שֶׁהִיוּ יְהוּדִים. וְכַפּוֹתֵיךְ מְדוּר
לְדוֹר יִמְעָטוּ וְנִמְלֵא גֻלְתֵּנוּ קוֹדֶם לְגֻלְתֵּנוּ אֲבוֹתֵינוּ שְׂרָשׁוּיִים
אֲשֶׁר הִיוּ זָכָרִים מִעֲשֵׂה אֲבוֹתֵיהֶם וְהִיוּ נְשִׁאִים בְּדָת. לֹא
כֵן מְדוּר הָאֲחֵרִין וְכַפּוֹתֵיךְ נִתְקַיֵּים כֵּן שֶׁבְּכֵינִים אֲשֶׁר יוֹלֵד
יִתֵּר גְּרוּפִים מִלּוֹחֶם כִּי אֲבוֹתָם עוֹד יִזְכְּרוּ מִלְּחֻמֵּיהֶם
שֶׁהֵמָּה הִיוּ עוֹד יְהוּדִים:

כֹּחַ הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ אֵךְ הָאָרֶץ נִתְּנָה מִים מִמֶּנּוּ כְּמוֹ
הַשָּׁמַיִם מִמֶּנּוּ וְהָאָרֶץ יֵשׁ לָהּ גִּי' כֹּחַ הַשָּׁמַיִם
וְהַשָּׁמַיִם אֵין לָהּ כֹּחַ הָאָרֶץ אִי"כ זֹכֶה הָאָרֶץ
תִּכְיֶי לֹא יֵת' יוֹתֵר מִהַשָּׁמַיִם וְז"ל הַכְּתוּב מִה
לֶךְ הַיָּם כִּי תִגֹּס אִם הוּא מֵאֲהַבֵּת יִשְׂרָאֵל אִו
מִשְׁנַת הַמַּזְרִים ע"ז אָמַר מִלְפְּנֵי אֲדוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ
דְּחֻלִּית כֹּחַ הַכְּרִיָּא הוּא הָאָרֶץ לֹא הַשָּׁמַיִם וּמוֹכָה
מִזֶּה אֲהַבֵּת הַקֶּבֶד"ה לְאָרֶץ וּמִמִּילָה הוּא מִלְפְּנֵי

אֲלֵקֵי יַעֲקֹב לְאֲהַבֵּתָם לֹא מִשְׁנַת הַמַּזְרִים כִּיֹּן דְּשִׁיךְ אֲהַבֵּת בִּינוּ יֵת' לְבִין הָאָרֶץ שִׁיךְ וְדִלִּי
גִי' אֲהַבֵּת בִּינוּ לְבִין הָאָרֶץ אֵךְ דְּמִנִּין דְּשִׁיךְ אֲהַבֵּת בִּינוּ יֵת' לְהָאָרֶץ ע"ז אָמַר וְהָאָרֶץ רִמִּי'
הַהוֹפְכִי הָאָרֶץ כֹּחַ הָאָרֶץ מִים מִמֶּנּוּ אֵךְ שֶׁהִיא חֲלָק הַשָּׁמַיִם נָתַן כֹּחַ הַשָּׁמַיִם גַּם לְהָאָרֶץ וְלֹא נָתַן
כֹּחַ הָאָרֶץ לְהַשָּׁמַיִם מִכֹּחַ דְּחֻלִּית הַכְּרִיָּא הוּא הָאָרֶץ לֹכֵךְ הוּא כִי"ז לְאֲהַבֵּת יִשְׂרָאֵל וְדו"ק:

מצה יניח מיד את המלה התחתונה מידו ויחזו בהעליונה והפרוסה ויברך על אכילת מצה (ויכין בכרכה זו על אכילה הכריכה ואכילת אפיקומן) ויבטע כזית מכל אחד ויאכלם ביחד בהסיבה ואם אינו יכול לאכול שתייה בבת אחת יאכל חלה כזית מהעליונה ואח"כ כזית מהפרוסה (שיעור כזית חצי בינה בינונית) וימחר באכילתו שלא ישהה יותר מכדי אכילת פרס ויזהר שלא ישיח בין הכרכה לאכילת הכריכה. וראוי להיות זהיר משיחת הולין עד אחר אכילת אפיקומן:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצה:

שובע שמחות

אנו אוכלין מצה זכר לגאולה וחת"כ חנו וברכין על המרור
היינו על העינוי שמהמתה בזה הישועה כנ"ל:

מעם על מה שאוכלין תחילה מצה ואח"כ מרור עס"י פי' הפסוק אורח כי פניתי וחסתי לי לישועה כ"ל הכוונה אורח אחר הישועה על הפניתי כי הפניתי לנחם הישועה וכן ה"י בגלות מלרים שמוצרכי בכור הכדול וגאלו בטעם לזה

טעם שאוכלין המלה ואח"כ המרור והלא המריכות ה"י קודם ואח"כ הגאולה להורות על בגלות האחרונות ולהתעלה שמוכס לגאולה במהרה אמן:

מרור יקה כזית מרור ויעבול בחרוסת וינער החרוסת מעליו ויברך ויכין לפטור זה המרור שבכריכה ומקודם יאמר:

הניי מוכן ומזמן לקיים מצות אכילת מרור לשם יחד קודשא בריך הוא ושכינתיה
עד ירי הדוא טמיר ונעקם בשם בר ישראך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מרור:

טעם שאנו עושין כהלא וואוכלין מצה ומרור ביחד להורות כי כמ' ומקל ירדו מן השמים יחד מברכים ויהיו דכפסח גדוהן על התבואה: (מספר שס טולס)

בורך יקה כזית מהמלה השלישית וכזית חורט וכורכן יחד וואוכלין יחד בהסינה וכלא ברכס ומקודם יאמר:

זכר למקדש קהלה בן עשה הלה בזמן שביית המקדש היה היום היה פורץ מצד ומרור ואוכל בגדר דקנים מה שנאמר עד מצות ומרורים יאבדהו:

דברי שאול

בשם הר' ר' יונתן

בורך כו' בן עשה הלה כו' על מצות ומרורים יאכלוהו. אימת במדרש הכשעני במרורים ביו"ט א' של פסח, הרווני לענר בלע חשטה באב דהנה אימת בנמ' פסחים לא נכרך אינש בזה"י מצה ומרור בהדדי מרור בזה"י דרבנן ומכיל למלה דאורייתא ומביאר מזה דדוקא בזה"י שנתנו הכהמ"ק מוכרחים הנו לאכול בשם מרור טיינו המקדש סני לאכול מרור בטעם אחת וז"ל הדרש הכשעני במרורים ביו"ט א' של פסח יטן כי הרוני לפנה בנ"כ בנחרז בהמ"ק ואין לנו קרבן

בנפ"י יונה

כן עשה הלה כו' טורח מצה ומרור ואוכל ביחד כו'. והנה בשם מפרש הפסח משום דמ"ז אין מבטלת זו את זו. ובכוונה דכבר אמרו דכלל מדא אחרת סתיה בו. שכל מעשיו לש"ס. וסבי אומר ברוך ב' יוס יוס. וביאור דשמי' ה"י מחשיב ספודת שבת יותר. וסבי אחר אחד כשכל לשבתא. אבל הלא שפחד כל ספודת אף כחול למחש וקרע להשי"ה וכמאמרס במדרש פ' בבה. שכל לגמול חסד פס אכסנאי. וכו' שאלץ לים וכי ככל פסס איח נך

מרור ע"י כריכה וגם מרור בפ"ט אבל בזמן הכשעני במרורים ביו"ט א' של פסח יטן כי הרוני לפנה בנ"כ בנחרז בהמ"ק ואין לנו קרבן

המוסין. דלמי דבריו שיקפה ט"ו. ואם לא קססה מנפלה מפורשת הניל דל"י ביה"כ מחזיק יותר משני ימים ששעורס ביחד כביס (פ"י מנ"א ס"י הפ"י בק"א). אך בלחת גם קושייתו לק"מ. דמפוטל לא שפענו דחיוכת לריך כזית. דכאי די כטיטול בעלמא. ואיכ לא ביו רק שני ימים מצה ומרור. ושני ימים ביה"כ מחזיק (דק יותר משני ימים אין ביה"כ מחזיק). ולפי"ו מיושב קושיית הלח"מ. דאין כימא דגם הפסח ב"י טורח. דאין ב"י ביה"כ מחזיק בלשה ימים. איכ"כ דק מלך ומרור ב"י טורח:

טעם

זכר למקדש כהלא כו' מצה ומרור. פ"י רמב"ם (פ' ח"ט פ"ה כ"ו) וגלח"מ שם שמתכ מדפס לא כתב כרמזים וי"ל בלדעת כהלא כי כורך פסח מצה ומרור ביחד עיי"ש. וי"ל דכפרדכי סוף פסחים הקשה דאין אפשר סבי' אוכל כזית מצה וכזית מרור וכזית חרוטת ביחד. דכא אמרו (כריתות י"ג) דאין כזית בגליסח מחזיק יותר מככילה. והנה לכאורס מאי מקשה. דליגאל באוכל מחזיק חצי זית מצה וחצי זית מצה דלא. (פ"י אורח ס"י הפ"י) אך משום דלנחלס לריך לאוכלס בשלמות. אכן כל דברי בערדכי וי"ל

החגיגה וכנס מהר"ל דנע"א רחמ"א פלן ופרקין:

מעשה רב

מעם שולח בילה וזכר לחגיגה להורות הלבם דלא כפיין **מעם** מה שקורין לחתיכת בשר שולחין בליל פסח וזרע
בשר ומה שנחרי דורא בילה ולא תכביל אחר מבוס **ע"ש** השסוף (יחזקאל ל') את זרע פדעה מלך
בדומה יותר לפניה לנעל חי ר"ל חגיגה שהוא בזה לזכרון **מזרים** שברתי וכנס מהר"ל כתיב פ"ש דכתיב וכזרוע נשוי:

שרחן עורך אה"כ יאכל וישתה כברכת ה' אשר נתן לו וינהיין לאכול תהלה בילים מבישלות. ויכב
בכל הסעודה ויכול לשתי יין בתוך הסעודה. ולא יאכל יותר מדי שלא תהא עליו
אכילת האפיקומן אכילה גסה ויזהר בעניים על שילחנו:

כתב מהרש"ך ז"ל וז"ל למד על השלחן הספור לפני ה' בלילה הזה ראוי להיות בפרק אכילת פסח אחר שנטפ"א א"א
לקיימן כסופל ז"ל דוגמא וזכר לדבר כאלו שפתינו. בדרך שאנו עושין בלילות בקריאת פסחיות קרבנות וסדרי
עבודות שפסלם קריאתנו ללחץ לפני ה' אלהינו על כן יזהר כן גם כנו ויזיל בשפתיו ויאמר כך:

אכילת בשר הפסח בליל חמשה עשר של חודש האביב מלית עשה מן התורה שנאמר ואכלו את
הבשר בלילה הזה לילי אש והלית על מרורים יאכלוהו. מלית מן המובחר לאכול בשר הפסח
אכילת שיב. לפיכך אם הקריב שלמי חגיגה בארבעה עשר אוכל מהן חתלה אה"כ אוכל בשר
הפסח כדי לשכנע ממנו ואם לא אכל חלה כזית ילא י"ח ושיניהן אינן נאכלין חלה ללי אש. ולריבין
ברכה לכל א' בפ"ט. על הפסח אומר אחר קדשנו במצותיו ולונו לאכול הפסח ועל חגיגה לאכול
הזבח. הפסח טעין הלל באכילתו וא"ר משום ר"ח כזיהא פסחא והלילה פקע איגרא. אין לולין את
הפסח על גבי כלי אבן או כלי מהכת ולא בשפוד של מהכת. כיצד לולין אותו מביאין שפוד של
רמון מוחבו מחוך פיו עד בית נקובתו והוחב כרעיו ובני מעיו בשפוד למעלה מסיו של טלה.
וחוליו לתוך התנור והאש למטה אין הפסח נאכל נא ומביא ולינו נאכל בשתי חבורות ואין מוציאין
מחבורה לחבורה ולא האוכל רשאי לאכול משני פסחים שאין נמנין על שני פסחים כאחת. ואינו
נאכל חלה לחנויו (בשעת שחיטה) ישראל מהול טהור בן ברית וכנס שמילת בניו ועבדיו מעבכתו
מלשחים הפסח כך מעבכתו מלאכול בו. השיביר עלם בפסח הספור לוקה ואפילו שלא בליל פסח
לפיכך שורפין עלמות הפסח בכלל הנותר מבשרו כדי שלא יבואו בהן לידי חקלה. אין רשאים לאכול
מגדי ה"ך חלה מה שנאכל בשור הגדול. הפסח אינו נאכל חלה עד חלית הלילה הזה. בשר חגיגה
שעלה עם הפסח על השלחן וכן כל התבשילין העולין עמו מתבשרין עמו ואינן נאכלין חלה עד
חלית כפסת. חלוק פסח דורות מפסח מזרים בנ' דברים שהוא היה מקחי מבטשיו וטעון הנעת
דס באגידה חלוק על המשקף ושתי המזוזות ושנאכל בחפזון זו היא מלית אכילת הפסח. הרחמן
יזכנו לאכלו בעיר מקדשנו במהרה בימינו, ויקוים בנו מקרא שכתוב כי לא בחפזון תלאו ובמנוסה
לא תלכו, כי הולך לפני ה' ומאכפכם אלהי ישראל, כימי לאתנו מארץ מזרים יראנו גפלות.
ודבר אלהינו יקום לעולם ימינו וזמנה עושה גורלות:

ותוב לקרות מאמר מס' הוזהר (פ' בת) מפניי ילאת מזרים אך יזהר לאכול האפיקומן קודם מלית:

קידוש של היין שלא יראה הפסח נכסחו אף כלי מה שמברכין
הפסח על הכרחה השני ומניה האחרת יחשב לס נכסחו
לכן מהלקין מעל השלחן ימכסין אותם:

בשם מעשה רב

מעם שחזיקין האפיקומן ומביאין אותו מהשלחן עד אחר
הכעודה ע"ד נכסחו הכוסקים שמכסין הפסח בשפת

צפין לאחר הסעודה יקח את האפיקומן ויאכל ממנו כזית, ויתן לכל בני ביתו לאכול ויזהר לאכול
קודם חלית לפי שקרבן פסח זמנו עד חלית ואם שכה ולא אכל אפיקומן ילא נזכר עד אחר
שבירך ברהמ"ז אם נזכר קודם שבירך בפה"ג יעול ידיו ויברך המזל ויאכל אפיקומן ויהייר ויברך
ברהמ"ז ובפה"ג וישתה הכוס ואם לא נזכר עד אחר שבירך בפה"ג לא יאכל אפיקומן ויסמוך על
חלה שאכל בתהלה (וי"א שלעולם חוזר ואוכל כזית ומברך ברהמ"ז על הכוס רביעי שנומר עליו
הלל והגאון חק יעקב פסק דלאכל אפיקומן ויברך בלי כוס) אבל במקום שברנו לשתי שימור
למלית מלית משעת קליטה אפי' לא נזכר עד אחר ההלל יעול ידיו ויברך המזל ויאכל אפיקומן
ויחזור ויברך על הכוס אף שהוא כוס חמישי ואין לחוש כמה שחסיף על הכיכות. אם נאכד
האפיקומן יאכל כזית ממלית שמורה אחרת ואחר אכילת אפיקומן אין לאכול שום דבר חלה יברך

דברי שאול

אכסתי מאמר לס' וז' הכנס דהיא אכסתי לתורה. ואיך
כבר אשרו דלץ אתם יודע מתן שברך של מלית. ואיך ככל
יום קים סמלום לשם השמית ולכן כל מעשיו לשם שמים
ולכן ס"ל ג"כ דלץ מלית מנכלות וז' את מ. ולא
שיך לומר דה חמורה וז' קל שאין אתם יודע מתן שברך של מלית ולכן כלל' הים כוכ מלית ומרור ביחד:

בשם הר"י יונתן

פסח ועי"ז המרור דרבנן ולכן מוכרחים אנו לאכול
מרור ב' פעמים ודוק:

באשר כזרע ארץ ה' שילא שנס באכילתו יוכל לפסד את ה' **פסח** וז' קל שאין אתם יודע מתן שברך של מלית ולכן כלל' הים כוכ מלית ומרור ביחד:

רחם יי אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל
ציון משכן כבודך ועל מרכות בית דוד משיחך ועל
הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו. אלהינו אבינו רענו
יוגנו פרנסנו וכלכלנו והרויחנו והרוח לנו יי אלהינו מהרה
מקר צרותינו. ונא אל תצריקנו יי אלהינו לא לידי מתנת
בשר ודם ולא לידי הלואתם כי אם לידך המלאה הפתוחה
הקדושה והרחבה שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד :

לשבת

רצה והחליצנו יי אלהינו במצותיך ובמצות יום השביעי השבת הגדול
והקדוש הזה כי יום זה גדול וקדוש הוא לפניך לשבת בו ולנוח
בו באהבה במצות רצונך ובמצות הניח לנו יי אלהינו שלא תהא
צרה ויגון ואנחה ביום מנוחתנו והראנו יי אלהינו בנחמת ציון עירך
ובבני ירושלים עיר קדשך כי אתה הוא בעל הישועות ובעל
הנחמות :

אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד
ויזכר זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד
עבדך וזכרון ירושלים עיר קדשך וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך
למליטה לטובה לחן ולחסד ולרחמים לחיים ולשלום ביום חג המצות
הזה וזכרנו יי אלהינו בו לטובה ופקדנו בו לברכה והושיענו בו
לחיים ובדבר ישועה ורחמים חסד וחננה ורחם עקנו והושיענו כי
אליך עינינו כי אל חנון ורחים אתה :

ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימינו : ברוך אתה יי בונה
(ברכתיו) ירושלים. אמן :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם האר אבינו מקדשנו אדירנו בוראנו
גואלנו יוצרנו מחדשנו קדוש יעקב רוענו רועה ישראל המקדש
הפזוב והמטיב לכל שבכל יום ויום הוא המטיב הוא מטיב הוא ייטיב
לנו הוא גמלנו הוא גמלנו לעד לחן ולחסד ולרחמים

שמחת הרגל

אפשר להתפלל שמחה לסיכך מתפלל של יום טוב
החביבא דאזיא מוסן לוסן ומזכיר בה שבת. אבל
בהזכרת ברכת מוסן אין צריך ברכה כי אם הזכרת
לכד לסיכך מזכיר שניהם כל אחד בפני עצמו :

לרוח

רצה והחליצנו וכו'. כתב מהריק"ש בהנהגותיו סימן
קס"ח ולא רמי לתפלה שמוכר שניהם שבת
יום טוב בברכה אמצעית. והאם שמעתי מפי מורי
רבינו ז"ל דבשבת ויום טוב מתפלל שבע לבד וא

וְלָרוּחַ הַצֵּלָה וְהַצִּלָּה בִּרְכָה וַיְשׁוּעָה נִחְמָה פִּרְנָסָה וּכְלָפָלָה וּרְחֻמִּים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם וְכָל טוֹב וּמִקֵּד טוֹב לְעוֹלָם אֵל יִחְסְרֵנוּ (*). הַרְחֵקֵנוּ הָרָחֵק יִמְלֹךְ עֲדֵינוּ דַּעֲוָה וְעַד : הַרְחֵקֵנוּ הָרָחֵק יִתְבָּרֵךְ בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ : הַרְחֵקֵנוּ הָרָחֵק יִשְׁתַּבַּח לְדוֹר דּוֹרִים וַיִּתְפָּאֵר בָּנוּ לְעַד וּדְנָצַח נִצְחִים. וַיִּתְהַדָּר בָּנוּ לְעַד וּקְדוּמֵי עוֹלָמִים : הַרְחֵקֵנוּ הָרָחֵק יִפְרִנְסֵנוּ בְּכַבֹּד : הַרְחֵקֵנוּ הָרָחֵק יִשְׁבּוֹר עָלֵנוּ מִעַד צוּאֲרֵנוּ וְהוּא יוֹלִיכֵנוּ קִיּוּמֵינוּ לְאַרְצֵנוּ : הַרְחֵקֵנוּ הָרָחֵק יִשְׁלַח לָנוּ בִּרְכָה מְרֻבָּה בְּפִת הַזֶּה וְעַד שְׁלַחַן זֶה שְׂאֵבֵנוּ עֲדֵינוּ : הַרְחֵקֵנוּ הָרָחֵק יִשְׁלַח לָנוּ אֶת אֱלֹהֵינוּ הַקָּבִיא זְכוּר דְּטוֹב וַיְבַשֵּׁר לָנוּ בְּשׂוֹרֹת טוֹבוֹת יְשׁוּעוֹת וְנִחְמוֹת : הַרְחֵקֵנוּ הָרָחֵק יִבְרַךְ אִם יֵשׁ לוֹ אֵב וְאִם יֵאמֹר אֶת אָבִי מוֹרִי בְּעַל הַפִּת הַזֶּה וְאֶת אָמִי מוֹרִתִי בְּעַלֹת הַפִּת הַזֶּה. וְאִם הוּא נִשְׁוִי יֵאמֹר אוֹתִי וְאֶת אִשְׁתִּי וְאֶת זֶרְעִי וְאֶת כָּד אֲשֶׁר לִי אוֹתָם וְאֶת בֵּיתָם וְאֶת זֶרְעָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר דָּהֵם אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ כִּמּוֹ שְׁנֵתִּבְרָכּוּ אֲבוֹתֵינוּ אֲבֹרָהֵם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב, בְּכָל מִלַּךְ כָּל, כֵּן יִבְרַךְ אוֹתָנוּ בְּלָנוּ יִחַד בְּבִרְכָה שְׁלֵמָה וְנֵאמַר אָמֵן.

בְּמִרוֹם יִלְמְדוּ עֲדֵינוּ וְעֲדֵינוּ זְכוֹת יִשְׁתַּחֲוֶה דְּמִשְׁמֶרֶת שְׁלוֹם וְנִשְׂא בִּרְכָה מֵאֵת יי וַיְצַדִּיק מֵאֲדָהּ יִשְׁעֵנוּ וְנִמְצָא חַן וְשִׁכָּר טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם :

לִשְׁנֵי הַרְחֵקֵנוּ הוּא נִיחְיֵקֵנוּ לְיוֹם שְׁכָלוּ שֶׁבֶת וּמִנּוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים :
הַרְחֵקֵנוּ הוּא נִיחְיֵקֵנוּ לְיוֹם שְׁכָלוּ טוֹב לְיוֹם שְׁכָלוּ אֲרוּךְ לְיוֹם צְדִיקִים יוֹשְׁבִים וְעִמְרוּתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם וְנִהְיִים מִצִּי הַשְּׂכִינָה וַיְהִי חֲלָקֵנוּ עִמָּהֶם :

הַרְחֵקֵנוּ הוּא יִזְכֵּנוּ לִימּוֹת הַמְּשִׁיחַ וְלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא : מְגִדֹּר יְשׁוּעוֹת מִדְּכּוּ וְעוֹשֶׂה חֶסֶד דְּמִשְׁיָחוּ לְדוֹר וּדְזָרְעוּ עַד עוֹלָם : עֹשֶׂה שְׁרוֹם בְּמִרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שְׁרוֹם עֲדֵינוּ וְעַד כָּד יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן :

יִרְאֵי אֶת יי קִדְשׁוֹ כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו. כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעִבּוּ דּוֹרְשֵׁי יי לֹא יִהְיֶה כָּל טוֹב. הוֹדוּ לֵי כִי טוֹב כִּי דַּעֲוָה חֲסִדוֹ. פּוֹתַח

קְדוּשַׁת לוי

יִרְאוּ אֵת ה' קְדוּשׁוֹ כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו. נִרְאֶה לְבַאֵר דְּלֵיהֶם בְּנִמְרָח דְּכִרְכִּית בְּכָל יוֹם בֵּת קוֹל יוֹלָאֵת מִהַר חוֹרֵב וּמִכִּזְרוֹת כָּל הָעוֹלָם כּוֹלֵנוּ כּוֹן בְּכִיל חֲנִינָה בְּנִי וְחֲנִינָה בְּנִי דִּי לֹא בְּכַב חֲרוּבִין מִעֲרַב בֵּת לַעֲרַב בֵּת. נִמְלֵא אֲנוּ לְמַדִּין שְׁהֲלִיק כּוֹדֵא חֲנִינוּ מְגִיעַ לוֹ שׁוֹם הַרוּחָה בְּעַה"ו שׁוֹם טוֹבָה כְּדִי שִׂיכִים לוֹ לַעֲה"ב טוֹבָה גְּדוּלָה

וְנִמְלֵא כְּשֶׁהֲלִיק רֹחֶה שִׁים לוֹ טוֹבָה בְּעַה"ו לֹא הוּא יִרְאֵה שֶׁלֹּא יוֹכֵחַ לוֹ מִזִּכְיוֹתָיו וּמִעוֹרֵר עֲלֵמּוֹ בִּירְאֶה גְּדוּלָה וּמִרְבֵּה בְּלִדְקָה וּשׁ"ה יִרְאֵה אֵת ה' דִּהִינּוּ שְׁהֲלִיקִים מוֹסִיפִים יִרְאֵה הוּא מִתְחַמֵּם אֲכַס רֹחִים כִּי אֵין מַחְסוֹר כּוֹ' דִּהִינּוּ שְׁמַנִּים לִכֵּס תַּעֲנוּג בְּעַה"ו כֵּלָּא שִׁים חֲסִדוֹן כֵּלָּל וּמוֹסִיפִים יִרְאֵה ע"ז :

את ידך ומשביע לקל חי רצון. ברוך הנגבד אשר יבטח בך והיה יי
מבטחו. גשר היותי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש קחם.
יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

הני מין וממן לקים מצות כום שלישי מארבע כוסות לשם יחוד קודשא בריך הוא
ושבינתיה עד ידי ההוא ממיר ונעלם בשם כל ישראל:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הנפץ: וישתה בהסיבת שמאל

הלל ימזוג כום רביעי ונוהגין לפסח הדלת להודיע ולזכור כי ליל שמורים הוא ובזכות אמנה זו
יבא גואל לדק כ"ב ונוהגין למזוג כום יפה לכבודו של אליהו הנביא שיבא לבשרינו:

מעם מה שקוראין ליום רביעי כום אלי ימן כי הוא מרמז על דוד המלך פ"ה רגל רביעי וחלי י"ה מנצח
הגאולה. (דברי טוסט):

ענין מה שאנו אומרים שפוך כו' שאנו מתפללין על אותן שיתקבלו על ה' ועל משיחו במלחמות
גוג ומגוג שיספיק ה' קובעת כום חממה עליהם ולכן אנו אומרים אח"כ לא לנו אף שאמרנו
כי אכל את יעקב און כוונתנו בשבילנו רק לשמך חן כבוד, על חסדך, על שגופרין כחסדך
שמלאה הארץ על אמתך על שגופרין כחורמך שנקראת אמת:

שפוך המתה אל הגוים אשר לא ידעוך ועל
ממלכות אשר בשמך לא קראו: כי אכל
את יעקב ואת נוהו השמו: שפך עליהם זעמך
וחרון אפה ישיגם: תרדוף באת ותשמידם
מתחת שמי יי:

אור ישרים

שפוך חמתך. מוסב על מחריבי הכית כמחולל בלגות
חלק מני בניו של נביוראלון נתגיירו. וכן מני
בניו של המן כו' וכן של סיפרא. והף מני בניו של כ"ג
קש קב"ט להכניס חמת כניי השכינה אמרו מלאכ"ש
את בניי השכינה חמת כניי השכינה. והיו דבתי רפאלו
אף את מחריבי הכית ותשמידם מתחת שמי ה' שלא ייה' להם שורש וענף להצדק ככניי השכינה:

מנחם ציון

שפוך חמתך כו' כשכבא יעקב לפני אביו לברך
אותו ה' ליל פסח ולכך הביא לו שני גרדי
עוים אחר לפסח ואי להגיגה ולכך ויבא לו יין
לרבות על ר' כוסות וכשכבא עשו ורצה לבנות לאביו
התחיל יצחק לומר שזוך חמתך ופתח יעקב את הדלת
ונכנס עשו ונשאר יעקב אחורי הדלת ואח"כ יצא
חיבך ולכך לא ראה אותו עשו כלל (ואפשר שזה
הטעם למנהגנו שפוחין הדלת בשעה שאנחנו
שומרים):

מהנאון ר' מרדכי בנעם

שפוך כו'. כ"ל טפ"ט הקדמונים דאטפ"י
שהקב"ה גזר על ישראל שיהיו משועבדים
ת"י האר"ט"ט אטפ"כ הוא מועניש את האר"ט"ט
לפניו בן אדם שהחריב את ביתך ושרף את היכלך והגלה
את ככל ולא נשפתה כו'. וע"י כמכר מקראות אלו שזוך חמתך
אף את מחריבי הכית ותשמידם מתחת שמי ה' שלא ייה' להם שורש וענף להצדק ככניי השכינה:

ביעשה מצרים

שפוך חמתך כו'. שלא מלך מה ענין אצירת השכוסים
כלל אלא כולל המצרי. ונראה שהצרי שהצרי סיפר
יציאת מצרים וכי ביאת ירושלים לשם ויציאתה משם ככוונה
מכוננת להרסם אלהותו ית' וסיפר כל השלמים והאחיות
ששבה. כזה הביא שני השכוסים האלה שכתבתי לומר
שהצרי שיהי כל רצונם הגדול הוא וכל זאת ים מתחזקים
האמות שלא כנסו ללכנס הפדוס. באופן שכוונת הצריה
הייתה להרסם אלהותו לכל העולם אפילו יציאת מצרים לא
הועיל ועדיין לא ידעו שמו ית' לכן אמר שזוך חמתך
עליהם. וכבר הבנו קצת מן האמות אשר הנהו גוים:

כלל אלה. שחזו איתנו מקללים איתם. ונאמרו מנחם ש"י ירמיהו הנביא שאיתנו מתחייבים להתפלל בשלום. ואם כן
היך יתכן שיתפלל לבד"ת כתי תפלות הפניות וגם הפדוסים כלל הנה לפדוס שאיתנו אומרים שיבין חמתך דוקא על
הגוים אשר לא ידעוהו. כסם מתחייבים יל"מ שלא כנסו אלהים ענין האמות והנפלות כסם. וזה מנחם מלך. ככנ
האמות האלה אשר גלות האמות הישראליות משורת כוונתם כלם גיעו אלהים יל"מ ע"י תורת משה הנפתקת ללבושן
ומאחזית הם ידעוהו ענין. כרי אנו מתארים שבידעוהו שמו חמתך לא תפדו ויכנו. ולחמתו נבחרו נפשו מתחנה
לפי שאין איתנו מקללים לידעוהו שמו. ולפי שהצרי כית החקש הדומים הקדמונים היו פוחדו גלולים ועשו מעשה

מוזגין כוס רביעי ונימרון הלל

לא לנו יי לא לנו פי לשמך הן קבור על חקדה עד אמתך : למה
יאמרו הגוים איה נא אלהיהם : ואדחינו בשמים כל אשר חפץ
עשה : עצביהם כסה וזהב מעשה ידי אדם : פה להם ולא ידברו עינים

אברבנאל

לא לנו ה' לא לנו. כלומר אע"פ שאין אנו
 ראויים עשה למען שמך ומקדשך החרב : כי
 לשמך כו' על הכרז על אמתך. רב' סבות הנוכחות
 עליהם טובב כל הזמור : למה יאמרו. בראותם
 שפלותנו : איה נא אלהיהם. שעשה עמהם לחסות
 עתה אספ כחו והם לא ידעו כי כל זה ההיפוך :
 ואלהינו בשמים. יכול לפקוד על צבא המרום במרום
 ובמלכי האדמה. כל אשר חפץ עשה. לא כן הגוים
 הקרמונים ההם כי עצביהם המעצבים אותם או
 שעמלים בערם : כסה וזהב. בכחכת מיוחדים לירח
 ולשמש כי רואים שאלה הפועלים יותר בנה"ו
 השפל ועכ"ז מעשה ידי אדם המה ואין להם שום כח :
 פה להם ולא ידברו וגו'. לא בא להודיע זה כי גם
 עובדיהם היו יודעים בכך אבל היו אסורים שהיו
 כלים להוריד בהם הרוחניות אבל ישראל הבושת בה'
 וכן בית אהרן כפי משפחותם ויראוי ה' הוא יתיה
 בעורם וסגנם ביכלתו וכחו הגדול. או דרך שני
 כבזמור זה שלא דבר דוד כהנסילים כ"א כרשעים
 בלתי יודעי ה' ולא קוראים שמו המשימים חבליהם
 בקנין העושר לבר. ואמר עצבי סחשבותם ועמלם
 הוא רק לאסוף כסף וזהב במעשה ידי אדם
 כחשתדליותם : פה להם ולא ידברו. בתהלותי ה' :

אנחנו שואלים הסדר אשר חפץ לא לידנו חפץ
 אותו. אבל תחנהו מיד ללכרי הגשואין. וזה כ"ל לשמך תן כבוד :

פה להם ולא ידברו כו'. הנה לכאורה לא ידענו השפת יסר. הלא די לומר לא ידברו לא יראו

מהגאון ר' מרדכי בנעט

ע"ז כיון שהם עשו זאת ללכרי עלמם יל לקייב
 גזירתו ית' וזש"ה שפוך חמתך על הגוים אשר
 לא ידעוך ואשר בשמך לא קראו ולא עבו מחמת
 גזירתך רק עשו כן לסוכת עלמם :

לכל עובדי כוכבים שלא הוסיפו לנו ייאת מלרים לפרסם
 חשש ס' עד שאינם יודעים כלל את ה'. אבל נאשרו בעבודת הכוכבים. ולא כותרו ישראל לכנוש ארץ כנען
 רק אחרי ייאת מלרים. שאפילו שנתפרסם להם אלסותו לא האמינו בו ולא קבלו אף שבע מלות :

הלולא דרבנן

כי אני ה' בהכבדי כפרתה. ב' מחמת חסדו
 יתברך. ג' מחמת האמת לאמת הנעשה שהבטיח
 לאברהם בבית בין הבתרים. הוא אשר אמר
 לא לנו כו' ככלל להורות כי כל הטוב שקבלנו
 ממנו ית' לא ה' בעבורנו אלא בנח' הגמול אס
 בנח' הברכות רק לשמך תן כבוד בעבור כבודו
 יתברך וכן על חסדך על אמתך : פה להם וכו'
 כמוהם יהיו עושיהם וגו'. ביאר הגאון ר"ט
 אשכנזי ז"ל כי זה לא ענין קללה הוא אלא הוא
 סיפור הענין שאותם שבוסחים בספילים נודאי
 לסוף

אמת ליעקב

לא לנו ה' לא לנו. הנראה בהכנת הכפל טעם
 משל לפני אחד שהיה לו כח בונרת. ובא
 אל אחיו העשיר לבקש מלפניו לחת בעבורה סך
 ידוע לגדוליא ויתן לו איזה סך וילך לביתו.
 ויהי הוא כל לביתו קרוב ליו"ט ויעט לעלמו
 איזה מלבוש והלשחם העניה וגם לבניו הלכים
 שאלכו ערומים. והוכרזה עוד הפעם לבוא אל
 אחיו העשיר אולי יתן לו נדן בתו. ויבא אליו
 איש חכם ויאמר לו סכל אס חלך עתה אל אחיך
 לא יתן לך מאומה. אבל ליענך לא והסתחן החלה
 והתקשר בקשר התנאים עם אשר תנחה. ואח"כ
 תקח החתן ותלך עמו אל אחיך העשיר ותבקש
 ממנו לאמר. לא בעבורי אכני שואל ממך. וגם
 מה שתתן לא לידי תתנוהו. אבל תן מידך ממש
 לידי החתן. וזהו ממש שאלת ישראל. כי בלאת
 הקב"ה מתחסד עמנו ומוותר בעבורנו בכל עת.
 אבל אנחנו בענינו אכלנו כל החסדים ההם
 להחיות נפשו העטופים ברעב. וזהו שאנחנו
 מבקשים עתה לא לנו ה'. כלומר לא בעבורנו

מעשה מצרים

לח ותעטופים נודאים. ולכן ביאר הכתוב שם אשר התרבו
 בית המקדש לא ידעו את ה' ואכלו את יעקב ואת נוסו
 ששמו. אבל פתם כהאומות הללו כן ביטאמאליס אף שלא
 קבלו את תורתנו ככל זאת יען שהם יודעים את ה' ומודים
 ביצ"ט חלילה לנו מלקבל מפאת דתנו או מרוע לב. ונאמר
 הוא כי נעל עלינו מפני דתנו הקדושה להחפול בשלמם
 וכשלוס המלך יר"ה ולכן המשיך הביאור שאין הנונה רק
 חשש ס' עד שאינם יודעים כלל את ה'. אבל נאשרו בעבודת הכוכבים. ולא כותרו ישראל לכנוש ארץ כנען
 רק אחרי ייאת מלרים. שאפילו שנתפרסם להם אלסותו לא האמינו בו ולא קבלו אף שבע מלות :

לא לנו. הנה המקבל טובה מחברו יש שתי בחינות.
 א' בחינת הגמול כי גמלו טובה או נתן לו
 ממון בעבור הטובה. ב' מחמת כי המקבל טובה
 הוא חסיד ולדיק ואנחנו כי קבלנו הטובות ממנו
 ית' אין בו שום בחינה. כי מלך הגמול שגמלנו
 לו יתברך איזה טוב הכתוב ואמר מי הקדימני
 ואשלים. ואם בנח' כי לדיקים אנחנו. הכתוב
 מעיד לא בלדקתך כו' וכל עיקר הטוב שקבלנו
 ביצ"ט ה' מחמת ג' בחינות. א' תקות הכבוד
 כי כבודו יתברך נחפרסם כן"ל וידעו מלרים

דָּהֵם וְלֹא יֵרָאוּ: אֲזִינִים לָדָם וְלֹא יִשְׁמְעוּ אֶף דָּהֵם וְלֹא יִרְחִיזוּ: יְדִיהֶם
וְלֹא יִמְיִשּׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְיֶה רֹא יִהְיֶה בְּגָרוֹנָם: בְּמוֹתָם יִהְיוּ עֹשִׂיהֶם
כֹּר אֲשֶׁר בִּטְחָה בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בִּטְחָה בֵּי עַזְרָם וּמִגִּנָּם הוּא: בֵּית אֲהֶרֶן
בִּטְחוּ בֵּי עַזְרָם וּמִגִּנָּם הוּא: יִרְאִי יְיָ בִּטְחוּ בֵּי עַזְרָם וּמִגִּנָּם הוּא:
יְיָ זָכְרֵנוּ יִבְרַךְ, יִבְרַךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְרַךְ אֶת בֵּית אֲהֶרֶן: יִבְרַךְ יִרְאִי
יְיָ הַקְטָנִים עִם הַגְּדֹלִים: יוֹסֵף יְיָ עֲדִיכֶם, עֲדִיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים
אַתֶּם רַבֵּי עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לְיָ וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם:
לֹא הִפְתִּים יִהְיוּ לָהֶם וְלֹא כָל יִרְדֵי דוֹמָה: וְאַנְהֵנוּ נִבְרַךְ יְיָ מִעַתָּה וְעַד
עוֹלָם הַקְדוּיָה:

אמת ליעקב

אברבנאל

וְלֹא יִשְׁמְעוּ. אֲבָל לְרַעְיוֹתֵינוּ הֵנָּה הַמֵּאֲמָר נִחְלַק לִבְּ
דְּבָרִים. כִּי הֵנָּה מִה שֶׁמִּנְחָל בְּמִקְרָא שֶׁמִּתְחַל עָלָיו
יִתְבָּרַךְ אֲבָרִים נִשְׁמָעִים פֶּה וְעֵין וְאָזְנוֹן וְכוּמָה.
כֹּלֵם הֵם לִשְׁכַּר אֶת הָאָזְנוֹן מִה שֶׁהוּא יוֹכֵל לִשְׁמֹעַ.
אֲבָל בְּאֵמֶת אֵינוֹ נוֹף וְלֹא יִשְׁנִיאוּ מִשְׁנֵי הַנּוֹף.
וְכַמֵּ"ס הַחֶפֶר (מֵאֲחָר כ"ב) שְׁמוֹת הַבְּרִיאָה יִת'
כֹּלֵם נִלְקָחוֹת מִפְּעוּלוֹת הַבְּרִיאָה. וְאִ"כ יִהְיֶה
מִעַתָּה הַאֲלֵלִים הַקְדֻמוֹת בְּשִׁמְיָם. א' בְּמֵה שִׁם
לֵהֶם פֶּה. כִּי לְמִי שֶׁהוּא אֵלֹהֵם הֵלֵךְ חֶרֶף גְּדוּלָה
לְהוֹיֹת לוֹ כֹּלֵם נִשְׁמָעִים. וְהֵ"כ כִּי גַם עַם הַפֶּה
לֹא יוֹכֵל לִדְבֹר. יֵשׁ לֵהֶם עֵין הוּא חֶסֶד א'.
וְגַם עַם הָעֵין לֹא יוֹכֵל לִרְאוֹת. וְזֶה פֶה לֵהֶם
וְגַם לֹא יִדְבֹר. עֵינִים לֵהֶם וְגַם לֹא יִרְאוּ כו':

וְגַם לֹא יִדְבֹר. עֵינִים לֵהֶם וְגַם לֹא יִרְאוּ כו':
וְגַם לֹא יִדְבֹר. עֵינִים לֵהֶם וְגַם לֹא יִרְאוּ כו':

הלולא דרבנן

לְסוֹף יִהְיוּ כְּמוֹתָם כִּי אַחֵר שֶׁנִּשְׁאָל לְהַעֲבִידִים
אֲחֵרֵי כִּי הֵם לֹא יוֹשִׁיעוּ אֶתְכֶם בַּעַת לָרֶכֶס.
מִה זֶה אֲשֶׁר תִּבְטְחוּ בְּעַן וְאֵבֶן הֵלֵךְ הַעֲבֹדִים
יִשְׁמְעוּ יִד לִפֶּה בְּאֵין מִשִּׁיב אוֹ לֹא יִרְאוּ כֹלֵם
לִשְׁמֹעַ הַשְׁאֵלָה אוֹ לֹא יִרְאוּ לִרְאוֹת כֹּלֵם מִה הֵם
עוֹבְדִים הֵרִי לְהַעֲבֹדִים בְּעִלְמָם פֶּה לֵהֶם וְלֹא
יִדְבֹרוּ כִּי יִחְרִישוּ בְּאֵין הַשֵּׁב. וְכֵן אֲזִינִים לֵהֶם
וְלֹא יִשְׁמְעוּ עֵינִים לֵהֶם וְלֹא יִרְאוּ ע"ש:

יִרְאֵת אֲחֵרֵי וְאֲלֵאִיָּה. וְכִנּוּת אֲלֵי בְּרִיתֵיהֶם וְיִזְרִיֵם כִּים
נִפְלָא. יִתְפַּל וְיִחַד מִה רֵם וְשֵׁם אֲחֵרֵי ה' אֲלֵאִיָּה שְׁכֵרָא
לִבְנֵי אָדָם לְהַשְׁתַּמּוֹת בְּגוֹרָת ה' שְׁכֵרָא כְּוֹנֵת (כְּתוּב) שְׁמִים
וְתַרְנוּמוֹ (הַיִּמְחַל אֲזֵר עֲרֵד וְיִד דַּעַם פִּתְכָּסָן
לִי כִיֵּל.

הפארה יצחק

אֶף. נִחַדְרָה מֵלֵךְ לֵסֵם. פֶּה לֵהֶם וְכִי לְדָרִיךְ שִׁיחַ אֲחֵרֵי
מִתְבָּרַךְ ע"י. אֲלֵמֵם בְּיָד וְכֵל כְּחִיב יִרְחִים וְלֹא יִמְשֹׁן
רַגְלֵיהֶם כו' לְרַמּוֹז דִּיד וְכֵל אֶף כֶּשֶׁן נִפְרָדִים. אֲחֵרֵי
מִפְּנֵי שֶׁיִּזְלָא כֵּן נִפְרָד:

אֲכֵתֵי

עֵינִים לֵהֶם וְלֹא יֵרָאוּ. נִפְלָאוֹתֵינוּ: אֲזִינִים לֵהֶם וְלֹא
יִשְׁמְעוּ. רַבִּי נִבְיָאוֹ: אֶף לֵהֶם. וְלֹא יִבְטְחוּ הַרְבֵּי
עַל אִמְתָּהֶם הַנִּקְרָא רִיחַ כַּמֵּ"ס וְהִרְחוּ בִּירְאֵת ה':
יְדִיהֶם וְלֹא יִמְיִשּׁוּן. לֹא יִעֲשֶׂה הַמְצוֹת הַתְּלִיּוֹת
בְּמַעֲשֵׂה: רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְלֹכוּ. לְדַבֵּר מִצּוֹת וְעִבּוֹת
ה': לֹא יִהְיוּ בְּגָרוֹנָם. בְּתַפְלָה וְשִׁכְחָה הַבְּרָא אֲבָל
בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְטְחוּ בִּה' מִשְׁפַּחַה וּמִשְׁפַּחַה וְהוּא
יַעֲזֹר וְיִגֵּן כְּעַד:

ח. כְּנֶגֶד הַסֵּכָה הַשְּׁנִית כִּי אֲבָר אֶת יַעֲקֹב לְחִסּוֹל
כַּפְּתֵי הַיּוֹתֵם עִמּוֹ וְנִחְלָתוֹ אֲבָר ה' זָכְרֵנוּ אֲשֶׁר
זָכַר אוֹתָנוּ בְּמַצְרַיִם יִבְרַךְ אוֹתָנוּ ג"כ בְּגוֹלְתָנוּ וּפִירֵשׁ
הַסְבֹּדִכִים בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָלֵל בֵּית אֲהֶרֶן כְּהֵנִים וְלִוִּים
קְדוּשֵׁי: יִרְאִי ה'. חֲסִידֵי דוֹר וְדוֹר: הַקְטָנִים. יִאֵין
לֵהֶם זְכוּת בְּזִכּוֹת הַגְּדֹלִים וְלִפִּי שְׁעָה אֲחֵרֵי תְּגִלּוֹת
הַבְּטִיחָם שֶׁלֹא יִכְלוּ בְּאִיִּסְרוֹ יוֹסֵף ה' עֲלֵיכֶם וְגו'
וְאִמֵּר בְּרוּכִים אַתֶּם לֵה' עֲצֻמוֹ וְלֹא מִשְׁרֵי מַעֲלָה וְגו'.
וְאִם תִּרְאוּ חֶסֶד בְּאֵרֶץ לֹא יִמְנַע תְּשׁוּעָתָה כִּי הָאָרֶץ
הוּא נָתַן אוֹתָהּ לִבְנֵי אָדָם וּבְשִׁירְצָה יִקְחֶנָּה כֹּהֵם וְלִמָּן
גְּדוּלָה נִפְלָאוֹתֵינוּ מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם. לְרַמּוֹז אֵל זֶמן הַנִּגְלוּלָה יִהְיֶה מִתִּי שִׁיחָה:

הכתב והקבלה

הַשָּׁמַיִם שְׁמִים לֵה'. שְׁמִים הַשֵּׁנִי הוּא לִשְׁוֹן הַשְׁתַּמּוֹת
וְכַפְּלָה (פֶּרֶשׁוֹטִינֵן) כְּמוֹ עַל יוֹמָה נִשְׁמָו אֲחֵרֵיִים.
וְכִדּוּמָה כִּי ה' בְּרָא אֶת הַשָּׁמַיִם לְפִנֵּי בְנֵי אָדָם לְהוֹיֹת
מִשְׁתַּמּוֹתִים וּמִתְפַּלִּים עַל גּוֹל כְּנֹד ה'. כִּי הַרְבֵּה מַעֲשֵׂה
ה' כְּגִדּוֹל וְהוֹלָא אֲבָר פֶּה בְּשָׁמִים תִּמְעַל. גּוֹלֵם גּוֹפִים
הַשְּׁמִיָּמִים. גִּבְעָן מִן הָאָרֶץ. חֻקוֹתֵינוּ. מִכְּלִיָּהֵינוּ וּמִרְוִתֵינוּ.
וּפְעוּלוֹת שְׁנֵי הַמַּלְאוֹת הַגְּדוּלִים אֵין יִשְׁמְעוּ מִשְׁתַּמּוֹת מִדּוֹם
מִעַמֵּד לְפִימֹךְ הָאָרֶץ מִתַּחַת. הֵלֵךְ יִשְׁתַּמּוֹת אֲדָם כֵּן תִּשְׁתַּמּוֹת
עַל הַעוֹן הַעֲלִיּוֹן וְהַשֶּׁבֶךְ שֶׁל הַיּוֹלֵךְ הַיּוֹלֵךְ הַגְּדוּלִים
הַאֲלֵה. הַשְּׁמִיָּמִים תְּלִיּוֹת וְנִפְלָאוֹתֵינוּ עַד אֵין תִּקְרָה. וְיִמְלֹא
יִרְאֵת ה' וְהִדְרָה גְּלוּתוֹ וְדוּמָמוֹת. וְכִי הָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם
כִּי יִבְטְחוּ בְּגַם שְׁמִים לֵה'. כִּיֵּנוּ כִּי בְּרָאוֹת אֲלֵהם פֶּה
וְכִיבֶשֶׁת קַעֲקֵיִם עַם הַגְּדוּלִים. שְׁכֵרָא הַיּוֹלֵךְ כֹּל כְּחִמָּה
כֹּל אֲלֵה יֵם מִזֵּץ. וּמִעֲרֵכַת הַקְּהָלָה כֵּן הוּא. הַשָּׁמַיִם (נָתַן)
לֵה' כִּיֵּל. וְהָאָרֶץ ג"כ נָתַן לִבְנֵי אָדָם לְהַתְּכֹנוֹן כִּי שְׁמִים

יְדִיהֶם וְלֹא יִמְיִשּׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְיֶה רֹא יִהְיֶה בְּגָרוֹנָם. וְהוֹלֵךְ לִמֹּד יִדִּים
לֵהֶם וְכו'. כִּי הִיכִי דִנְקֵט עַם לֵהֶם עֵינִים לֵהֶם וְכו'.
וְהוֹלֵךְ דִּקְיָל דְּכַפְרֵי ע"י שְׁרִי. אֲבָל תְּכִינֵי יִד וְכֵל אֲחֵרֵי
שְׁכֵרָא כֹהֵם שְׁכֵרָא וְכֵן כֹּל שֶׁל אֲחֵרֵים פֶּה שְׁמִים אֲזִינִים

אהבתי כי ישמע יי את קולי תחנוני : כי הטה אָזְנִי לִי וּבִימִי אֶקְרָא :
אֶפְפוּנִי חֶבְדִּי מִוֶּת וּמִצָּרִי שְׂאוֹר מִצְאוֹנִי צָרָה וַיְגוֹן אֶמְצֵא :
וּבִשְׁם יי אֶקְרָא אָנָּה יי מְלֻטָּה נִפְשִׁי : חֲנּוּן יי וְצַדִּיק וְאֶלְהֵינוּ מִרְחָם :
שׁוֹמֵר פְּתָאִים יי דְּרוֹתֵי דְרֵי יְהוּשִׁיעַ : שׁוּבֵי נִפְשִׁי דְּמִנוּחֵיכִי בִּי יי נִמְלֵךְ
עֲלֵיכִי : בִּי הִקְצֵת נִפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת עֵינִי מִן דְּמֻעָה אֶת רִגְלִי מִקְּדָחִי :
אֶתְהַלֵּךְ דְּפָנֵי יי בְּאַרְצוֹת חַיִּים : הֵאֱמַנְתִּי בִּי אֲדַבֵּךְ אֲנִי עָנִיתִי קֹאֵד :
אֲנִי אֶמְרֵתִי בְּהִפְנֵי קֵל הָאָדָם לִבִּי :

אברבנאל.

חסד לאברהם

האמנתי כי אדבר וגו' ה' אמרתי בחפזי וגו' וקצת
הכנת טפסוקים והסמך. וזה כי כלל דמיון
כל ספח שנת הרי"ו. נהגנו ל' כחלום פ' הכתובים האלה.
ועל זה מלאנו פ' חודש ל' יתקצר. הנה כחלום חסד
כמדבר אל עמנו כו' נפני למנוח. ומי ח' מרגוע
והקטן כי הלא עיניך רואות כי ה' גמל עליך כי חללת
וגו' ואל"כ אקוה כי תזכר ותתהלך לפני ה' באלוה חיים.
והנה מרגל כסומא דלויש. כי הכתוב יתור נקל שיהיה
עכ"ו ובשם ה' אקרא. ואמר אָנָּה ה' מְלֻטָּה נִפְשִׁי.
מרתה שתרם בדין ואני אומר לנפשי. שׁוּבֵי נִפְשִׁי.
הישועה לבוא כמו שעשה במצרים: כי חלצת נפשי.
הצלתני מסיו: את עיני מן רמעה. ולבבות עליה: כשגור
גם עתה אכטה להתהלך עוד לפני ה' בארץ ההיא
שמתיתי ימי חלדה לע"ל כפי ר"ל. וגם כי יאריך ח'ו
יבוא עוד ימן: כי אדבר. וכמו שלילה זה אני מספר
היגיון שסבלתי בגלות כשרים ובלל: אָנִי אֶמְרֵתִי בְּחַפְזִי.
הייתי אומר. שכל האדם כוזב. את הנביאים הקדושים כלם
שנבאו הישועה היו כוזבים ח"ו. כי עכר קציר
כלה קיץ ואנחנו לא נושענו. ועתה אני רואה שהם אמת
ורביריהם אמת:

הכתב והקבלה

הלולא דרבנן

היגענו עכשיו ל' ערשנו ענין חסד דען אללה (הערך) ח"כ שמים
ל' שגדלת ה' ויפת גם לפני. וכן נתן לבני אדם שגדלת
השני יפת גם לראשון כדרכי חסד. ועיין בעין חסד כסל
המלך שם שם"ן כ' ע"פ חוקי הקדוה והגיון. ואם נכר
המקרא ח"ו כפשוטו יש בו חן הדות הגדולה. דמלשון ופאך
נתן לבני אדם יי"י מנעומו כליל ח"ו עוב כי את חסד
היגענו עכ"פ שישמע את קולי בעת אחפלה וזהו
ההסיד דוד ע"ה להיות כל ימיו שרוי בלעז וירדפוהו אויביו וזה
פה להודות ולהללו ית' כאמרו אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי
טוב וחסד ממנו ית' כמה שירדפוני אויבי כל ימי חיי שכינן
לל ישינוהו כי המושג אינו נדקדק ולו ושכתי בנית ה' שחפלה
ויוגון כו' ר"ל כל תאותי ומנמתי להמלאני לרה ויגון כד
וכס ה' אקרא: אנא ה' מלטה כו' :

הורה חיים

פריין שביים

אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה' בְּאַרְצוֹת חַיִּים. הלשון לפני
ה' יתבאר ע"פ (מליה חידית) מלמרח
ז"ל כשהדרין. כי חסדו הקב"ה בגדו של ירבעם
ואמר לו חזר כך (מדרכך הרעה) ואני ואמתי
וכן ישי נשייל בנן עדן. חסד ירבעם ומי יטייל
בראש. חסד הקב"ה בן ישי בראש. נמלא דודו
מלכנו בקודש ילך כביכול בנ"ע בראש לפני
סכ"ס

האמנתי כי אדבר אני עתה מאד וגו' אספר לומר
כפשוטו דכונ א"ש עיני יחלש לפני ומדובר
לא יתחשך כזה העני כי יאמר אתה יש לך כל טוב ואני
עני ומדובר ואיך תנהמי ככל. אך מי יוכל לזה את העני
מי שיהיה ג"כ עני ומדובר וזה הוסיפו מתוך נדומו. זה
הנה יוכל לזה. ואמר כסם כפשוטו. א"י בן אלה חושב
במחשבה. ואל תעורר דין עליו. וקלל בלשנה כי סוף הכבוד
בזה. וזה הוא ספי' כלן נמי כי תחת האמנתי הוא שועל
יולל לשלש' אנוכי האמנתי את הכל כה"י ומפרש אחריו

מָה אָשִׁיב לִי כָּל תַּגְמוּלוֹתַי עָלַי : כּוֹס יִשׁוּעִית אֶשָּׂא וּבָשָׂם יי אֶקְרָא :
נִדְרֵי לִי אֶשְׁקֶה נִגְדָה נָא לְקֹדֶם עַמּוֹ : יִקָּר בְּעֵינַי יי הַמּוֹתָה לְחִסְדֵּיךָ :
אָנָּה יי כִּי אֲנִי עֲבָדֶךָ אֲנִי עֲבָדֶךָ בֶּן אֲמִתָּךְ פִּתְחָתָה לְמוֹסְרֵי : קִדְּ אֲזַכֵּחַ

אברבנאל

חסד לאברהם

אנה ה' וגו'. אחר שזכר אמונתו ובטחונו התפלל לה' בשם להושיע ואמר אנה ה' זכר נא כי אני עבדך ולא קניו כספך אלא ילד בית כבן האמה שאברהם תורה האמה וילדיה תורה לאדוניו. וז"ש אני עבדך בן אמתך. והיתה טענתו פתחת לסיסרי הלא כשהיינו אסורים בסצרים בכור הברול פתחת והוצאתני משם: כך אובח. כמו ששם זכרו גם כעת אשר דברתי אני עיני מאד והייתי כשפל המדרגה. פי' לזכור על דברי ע"ז התנצל אני אחרתי בחפזי. כלומר זאת היא לי מסכת היותי כבד וזס. והוא מוכרח כעכס להיות נחשו אל טובתו. כמאמר (תהלים ק"ט) כמה ימי עבדך מת' חפשה כדופי חפסתי. כי אין אדם יודע מה יהיה מחר. וזהו כל האדם כוזב. ביאור מלת כוזב ע"ד (ירמיה ט"ו) כמו אכזב. ויכנסו מימיו. וזהו כל האדם כוזב. כי כלל מין האנושי הוא ענין נפסק. מי נבד ית' וגו'. וא"כ יש בידו התנלות גדולה כי הנבדים אשר אחר תחלה לא אמר ח"ו מסכת שהוא נעדר כעטחון בלתי יתבדך. רק זה הוא מסכת חסרון כי כל מין האדם כוזב. דפשו ודבינו: מה אשיב וגו'. דהמע"ה העריך אל"ף ממש ע"ד אחד שלוש מחכירו סך ידוע על זמן ידוע. וכפניו זמן הפענן לקח את כסף הכלואה בידו וכל אדם המלוה. ויהי כהיותו בבית המלוה טרם נתן לו הכסף. וזכר את פלגיו מאיזה טעם טוב שהגידו לו אחתול השולה לך גדול. נחפשה וביקש מאת המלוה להוסיף עוד לו איזה סך על הלוואה

הלולא דרבנן

הייתי משלם והיה גלוי ונראה לכל עמו כי לבני עם ה' חבל המגיעה כי יקר בעיני ה' המוחסה כי כבר נגזר שלה יבנה ביהמ"ק רק אחרי מותו יאנים הוא ורחמנא פטריה. ועוד התנלות על הנדר כי אחר שהגדר הוא לשמו ית' והוא ית' בעלמו החיר הנדר באמרו ית' אליו רק אשה לא תבנה הבית בו' ע"כ אומר אנא כו' פתחת למוסרי. עוד התנצל אולי יש בו נדנדו הילול הנדר ומלך הדין חייב קרבן ע"ז אומר לך אזנח זכח תודה אביא קרבן ואחר אלה הנ' התנלות על נדר הבית שנדר. (ח) מלך אנוס כי יקר המותה. (ז) הותר הנדר כי פתחת למוסרי. (ג) קרבן. לך אזנח זכח כו' הוסיף עוד החסיד כי יש תקוה לי להשלים אחרי כי הוא רגל רביעי במרכבה ע"כ אמר נדרי לה' השלם כו' ואם אין הקיום בנאפשרות להיות בירושלים של משה אבל יהיה הקיום בירושלים של מעלה והוא אומרו בחלרות ביה ה' בתוככי ירושלים כי שם ישולם הנדר במעשי הטובים של הגדקים יפעלו פעולה רוחניות לכונן בית ה' ומרכבה העליונה על מכונה:

פרדיון שבוים

באיוס אופן כי אדבר אני עיני מאד. בספרתי להם גם אנכי הייתי מעונה מאד. וכ"כ הייתי מעונה עד שאמרתי בחפזי לזום מפני האל כל האדם כוזב. ח"ו נבואה במהלל שגיבא עלי לבית מלך גם הוא שקר מר. כי אין אדם נחפס על פסרו. ואעפ"כ הושיע לי ה'. וזה האופן דברתי על כל לב מעונה ומדוכא להאמין כהי:

זבח

תורת חיים

הקב"ה והוא ממש כדרך הרמים מעבדי המלך הנכורים העוברים לפני המלך לכבודו בעת כוואו העירה. וזה שאמר המשורר אהלהך לפני ה' בארלות החיים. שאני אלק יבראש בעיול נן עדן הנקרא ארץ החיים לפני הקב"ה כביכול:

זבח תודה ובשם יי אקרא: גדרו ליי אשלים נגדה נא לבר עמו:
בחדרות בית יי בתוככי ירושלים הללויה:

הללו את יי כל גוים שבתורה כל האמים: כי גבר עקיני חסדו ואמת יי
לעולם הללויה:

כי לעולם חסדו:

כי לעולם חסדו:

כי לעולם חסדו:

כי לעולם חסדו:

הודו ליי פי טוב

יאמר נא ישראל

יאמרו נא בית אהרן

יאמרו נא יראי יי

אברנבאל

חסד לאברהם

לך חג הפסח ואמרנו שירה גם עתה לך אוכה ובה
תודה ואומר שירה: ובשם ה' אקרא נדרי לה'
אשלים. ונוסף עוד כי הם אמרו שירה כמדבר ואמרו:
נאמר אותה נגדה נא לכל עמו בפרסום: בחדרות
בית ה'. בבחש"ק בירושלים. ובאה מלה נגדה בה"א
נוספת כי היו במקדש ה' חלקים עזרת נשים עזרת
ישראל ואולם והיכל ודביר. וסלת בתוככי כו"ר
נוספת לרמוז י' נסים שנעשו לאבותינו בבית המקדש
והורגם דבריו הללויה שואמר לכל הללו את ה'
על הנסים ועל הפורקן שעשה עמי:

הללו. לפי שבי"מ לא נתפרסם גדולת ה' רק בחור
ישראל עמו אמר שבגאולה העתידה כל
האומות יהללו ה' כי גבר עלינו חסדו נעבור
התשועה שיעשה לנו ונעבור אמת אמונתו שתתפרסם
לכל וזה אומר ואמת ה' לעולם הללויה:

הודו. אמר לישראל שהם ביחוד ראויים שיוזו
וישכחו ייהללו ה' מכל שאר האומות וזה שאמר
יאמר נא ישראל הודו לה' וגו' וזה סבי' בחינות.
הא' כי טוב שהוא השוב המוחלט הב' מצד חסדו
לעולם. ואמר יאמרו נא ר"ל בזמן הגאולה. יאמרו
נא בית אהרן הכהנים שבגלות אין להם לא עבודה
ולא קדושה ולא מתנות ואין ישיב להם הכל יאמרו
אז כל"ה וכן יראי ה' לא היה להם בגלות פנאי
והכנה להרבק באלהיהם ואין יאמרו כל"ה. ואשר
יזכוון באמרו כל"ה שכל שאר הגאולות היו זמניות
וישבו לשעבוד אכנס חסד שיעשה בגאולה העתידה
יהיה לעולם ועד ולנצח נצחים:

מפך. וכו' משם ענין כחשון אשר עשה דהמס' לאמר
מה אשכ"ל על כל הגאולות ועל כל הטיבות אשר הטיב
הטוב הגדול שזו ולכל הפחות אני מתחוק נדרי לה' אשלים

ההבטת מה שזכר לפסח זה. והבטת לו כי ימים עוד
שנעם יכלם לו את הכל ויאמר הגאולה לו יהי' כדנכר
ויהי' לבטת סינים לקח לצור כספו כידו וילך אל המלכה
לשכח מעותיו. ונתון כך נזכר עוד מלחמה עסק נחון ויכנס
עוד ספסס שוסיף לו המלכה על כך הקודם. הנה על דרך
זה משם עשה דהמס' חשון עם פניו ואמר מה אשכ"ל
לה' כלומר כמה אוכל להביא ושלם הקפתי. וכל הגמולו
עלי. ויאמר דבריו ואמר כוס יבשות האל ר"ל גם בלוחו
נפסס אשר אשכ"ל כוס יבשות לבוא לפניך בתורה של מה
שזכר וכנס כ' אקרא הנה גם אז אני קורא ומקנה על
הפסח כי הנה לך חסד לעונתי וכן תחזק עליה וא"כ
כנס אוק' לשלם כל הגמולו: נדרי לה' אשלים וגו'.
הפליא נשנס מה ראה המלך החסד לפני' שלא הזכיר
קשקש אחרת רק הנדריים. אשר ענין סודר הוא בלתי אהוב
נפסי כ' כמ"ס טוב אשר לא תדור וגו'. ויתבאר ע"ד איך
אחד אמר אל בנו מדוע אין אתה מחזיר לך את המגיע
לי עתה. כנס שמע את דבריו ובקח ואמר. אחשאל עליך
אני מה שאתה דורש ממני לשלם לך את המגיע ממני.
חשוב נא כמה שנים ביית מפרנס אחי' וכמה שנים ביית
מלכיש אחי' מי הוא מי הטיב בנתי' לשלם לאניו ככל
גמולתו אשר גמלו מלכה ומתכן לכן לא יודמן אכ החובט
כואת ולא יודמן כן ש"לם ויאמר אליו סאכ היפסל על
לכך כי אני תובע ממך מחיר הטיבות אשר גמלתך כי
זה ודאי בלתי אפשר לך לשלם. ולא כפר איני מאים לחנוט
כדבר כזה עמך. אבל אני תובע ממך ענין אחר אשר אהיה
נדרת וחייבת את עמך כמה כעת להביא יין לחתונת נחך
חטריה להביא כפונדיו איזה כדי יין לקדוש ולהנלה כמספר
יחפ ונכספי יבולם כלל זאת אין כנחך לך: נדרי מה

שאתה בעמך כעקחת לי וזאת רק עתה קטנה אדרוש
מה אשכ"ל על כל הגאולות ועל כל הטיבות אשר הטיב
הטוב הגדול שזו ולכל הפחות אני מתחוק נדרי לה' אשלים

בינה לעתים

יפסך כל הפנים שפס כדורו אחד לקרא כולם כי ופי'
יסי אחד לכל הפנים. עתה ראו כי' תועלת גדולה מזה.
כי הסודר אשר עד כיום לא ראו אור ידעת סקב"ס
ומשאו כלמילת השכל הגם יופיע להם הליך האמת. וזכו
כללו את כ' כי' ר"ל אחת הסודר כוכבים יכחו שמו
יפסך על הנכרת חסדו עלינו ישראל ופי' הסודר כזה
יתגלה לכם כי אחת כה"ח לשלם האמת כגדול כחמתי:
מאלה האמת ואין תועלת גדול לכם מזה ע"כ הללו
את ה':

הללו את ה' כל גוים שנחשו וגו' כי גבר עלינו חסדו.
וקשה איך יזכר לגוים ולאומום שיבחינו בעבור
החסד שגבר על פס כ'. והלא כי יסורר על תועלת נפלא
גיפ לנאומות באמצעות קבלת החסד שקבלו על ידי: וזו
כי נחשו אסירי פוני בגלות אין שבגלות ית' מתפרסמה
ולא יכיר כח אלהותו ית' גם אלו הפנים כרחוקים שסס
עד סיום טובני אלילים ותבי' החייתת פלגני נעדרת עסק.
אולם לעמ' ע"י גאולת ישראל תתפרסם גדולתו ויכלתו.
וכל השולם יכירו וידעו כי אחת מלכנו ואסם וזולתו. ואין

מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה: יי לי לא אירא מה יעשה לי אדם: יי לי בעוזי ואני אראה בשנאי: טוב רחמות ביי מביטות

יצאת מצרים

אברנאל

מן המצר. כי אחרי היותנו בלוי יבא מלחמת גוג כמבואר ביחזקאל או "כל גוים סבבנו" כי יאספו כל הגוים עם גוג וה' יעזרינו כי אמילם. ואז יהיה קול רנה וישועה. ואז "לא אמות כי אחיה" בתחיית המתים. ואז "אורך כי עניתי" מקודם שגדול העינוי כן גדל הישועה "מאת ה' היתה" ה' הוא מדת הרחמים. מאתו באו הנרות ואז חיה נסלחת בעינינו. ראינו גדול אהרית טוב הכא מזה או נגילם ונשמחה בו:

סניר מישרים

מן המצר קראתי וגו'. וראה ע"פ מה שאמרנו חז"ל ובשאלת מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום. ופירוש הדברים הוא דלנו מתפללים בתפלה יי ראה נא. ופירושו: ופירוש דברי הגוף. אבל בלחם מחייתם להיות עיקר תפלתנו על אשר וגלות השכינה. וכשיש לאדם חיזה אשר ח"ו כביכול השכינה מיללת קלני מראשי. ואל הארץ הזה של השכינה (אשר כפסענו שולחה אמתו השכינה כביכול בגלות) מחויב להיות כוונתו. וזכו כוונתם אל תעש תפלתך פי' דבר הנוגע רק לנוסף קבע. אלא רחמים ותחנונים לפני המקום בעבור אשר וגלות השכינה המבונה מקום. ולכן אמר דוד בקדשו מן המצר בשם דלתי קראתי יה. פי' עיקר קראתי בעבור כבוד הבית וע"ז אין שום קטרוג למעלה. כי מיעמוד לנגד אשר השכינה. וע"כ עני' במרחק וכו'.

שאלך שאני אראה בשנאי מפלתם יהיה לבי בטוח שה' לי בעוזי כי זכות רבים שאני:

מהנאון ר' חיים בצלאל

ד' לי בעוזי ואני אראה בשנאי. אינו ר"ל שהשי' בעוז שלי דא"כ הי' לו לנקוד בעוזי העין בסנ"ל והרישי בחיריק כמו עוזי מעב ד' כו' אבל עוזי משמע האנשים שהם בעוז שלי ומהם היו שונאים לדוד ונראים בעוזרים אותו ויכאזבים ובסתר הי' מחשבים עליו לרעה אותו וכלל להפך עתה ועל הכת שהיו שונאים בעצמי אוכל להשמר מהם ואוכל להלחם בהם:

משה משה

שום קטרוג כי מי יעמוד לנגד אשר השכינה וז"ש חז"ל אל תעשה תפלתך קבע בלא חיה' עיקר קביעות תפלתך לנורך הניפניי' אלא רחמים ותחנונים לפני המקום מקים נקרה הבוכה והיינו בעבור אשר וגלות השכינה ודפח"ח וזה הפי' מן המצר כו' כשיש ח"ו חיזה מלך ואין כוונות תפילתי עבד רב קראתי יה היינו שאני קורא בתפלה עבד השכינה אזי נכון לבי בטוח ביה שענני במרחב כו' ואין פולה פה ומקטרג ח"ו:

באדם

מן המצר. עוד בא לנחם את ישראל שלא יתיאשו חיו מתוקף הגלות. שהרי במצרים מן המצר וצרות מצרים: קראתי יה. קראו לה' וענה להם והוציאם למרחב. וכן יעשה לעתיד: קי' לי לא אירא. כי לא יוכלו לכלותנו. או ירצה שאם היינו קוראים לה' בכל עת כאשר קראו אבותינו במצרים. בצר היה סרחים לנו ולא היה לירא מב'ו. ולא זה כלבר כי ה' יעשה ששונאנו יהיו בעוזי עד ברצות ח' דרכי איש גם אויביו ישלום אתו: טוב לחסות

אין הסכים מדת רחמים לזה. אך זה היום אשר ונשמחה בו:

הלולא דרבנן

מן המצר. התחיל החסיד לנחם כני' בגולה העתידה שאז יהיה השם שלם וכסא שלם ואומר הדור ראו אם בעת מן המצר אשר רק קראתי יה שאין השם שלם ועכ"ז ענני במרחב כשיש לע"ל שה' לי בעוזי ששם הוי"ה בשלימות: ה' לי בעוזי ואני אראה. כי מדרך הנדיק אחרי ראו מפלת שונאיו נמשך לו היראה שמה נחמט וזכותיו כאשר מלינו באנדרה אחרי שנלח ארבעה המלכים נתיירא. וכן אמר דוד ע"ה סמוך לנו לא יירא עד אשר יראה בלריו. ר"ל אז כשיראה מפלת שונאיו נמשך היראה. אבל לעתיד הנטיח שאלך שאני אראה בשנאי מפלתם יהיה לבי בטוח שה' לי בעוזי כי זכות רבים שאני:

פי' הגר"א

טוב לחכות בה' מנחתו בנדיבים. הפנין הוא כי יש שני חלקי כעומן אי' שהקב"ה נכסיתו לתת לו הון רב ושומר כמו שמינו שהנפית לו כשי' לאכרסה שיעשירו וזה נקרא כעומן. וחלק הכ' הוא שהקב"ה אין נכסיתו אך האדם נעלמו שם כעומנו בה' וזה נקרא חסידן כמ"ס גור הכיז. שכלור הוא למחסה לאדם מורס וממער כאשר ינוח שם כעלמו כי הוצר לא הכסיתו: שיהיה לו למחסה. וז"ש ופי' התפלל דהמע"ה שהשי' יהי' לו לעוזר נגד אותו בגלוי אמר ואני אראה בשנאי כי אני

באדם: טוב להסות בפי מבטוח בנדיבים: קד גוים סבבוני בשם יי פי אמילם: סבוני גם סבבוני בשם יי פי אמילם: סבוני כדברים דעכו באש קיצים בשם יי פי אמילם: דחה דחיתני דגפל ויי עזוני: עזי זמרת יי ויהי די לישועה: חוד רנה וישועה באהדי צדיקים ימין יי עשה חיל: ימין יי רוממה ימין יי עשה חיל: לא אמות פי אחיה ואספר מעשי יי: יסור יקרני יי ולמנות לא נתנני: פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה יי: זה השער דיי צדיקים יבאו בו: אודך פי עניתני ויהי די לישועה: אודך אבן מאסו הבונים היתה קראש פנה: אבן

אמרות שהורות

בהי לכן בגלותנו יי: טוב לחסות ולהרבה בהי במצות ומעשים: מבטוח וכו'. לא באדם והוא הבון עם ולא בנדיבים והם הנכבדים: כל גוים סבבוני. אמר בזה די לשונות סבבי. היינו גוים סבבוני. סבוני גם סבבוני. סבוני כדבורים. האחד על סנהריב ואשור שבאו על ירושלים ונפלו שם וז"ש בשם ה' כי אמילם. הכי על ג' מלך בבל שבא על ירושלים פעמים רבות בימי יהויקים והיוכינן וצדקיהו לכן אמר על בבלים סבבוני גם סבבוני ואח"כ בשם ה' כי אמילם. הג' על פרס וסרי ויונים בזמן בית שני וז"ל סבוני כדבורים וסוף דרעכו וכו'.

אך על הגלות הארוך הזה אמר דחה דחיתני לנפילה ויעזוני להתקיים: עזי וזמרת יי. העזי והישועה שלא נעשה אתנו כלה. מהי היא לכה. כמ"ס גדולה כבשה וגדול הרועה וכו'. כול רנה. הרנה והישועה אשר באהלי צדיקים ומגודתם היא באה טימון ה' רוממה לא טכחני ועוצם ידינו. וחור ואמר ימין ה' רוממה לזכור למה לית' זה. כי ימינו רוממה על הסערכות לכן היא עושה חיל. הסתכל שהדברים האלה עזי וזמרת יי. ימין ה' רוממה. הם סדרי שירות הים. לומר כמו שעתה אנן גומרים ההלל על יציאת מצרים כן כדברים האלו עצמם שדיר יבטחו ה' לעתיד: לא אמות. דבר על לב ישראל שלא ייראו ח"ו פן יכלו בגלות זה. ואמר בשם לא אמות בצרות העזרות עלי. אלא אחיה עד אשר יהיה זמן לספר מעשי יי אשר יעשה עמי חסד: יסור יסרני ואע"פ שיסרני יסורין לא יהיו של בליה ולמות לא נתנני: פתחו לי. אך כי יהיו שערים ופתחים להכנס בהם לתורות להי: זה השער להי. כאלו השערים ישובו. כשהצדק עצמו במעשים טובים ותשוב להי הכנס בשער הזה של הודאה: אודך כי עניתני. אמר שאו ואמר ישראל להי. אודך

פי' הגר"א

טוב לחסות בה' הוא חלק כח' כלומר שנתנו יסוד ושלך יסוד על ה' אף שאל הכניח לו כי משה שמים נטחוני באדם אף לאח שהכניח האדם לו לעשות טוב וזהו משה אדם: לא אחות כי אחי וגו'. לא אחות כגיבור שהיא ללחם. כי אחיה. כחיות החיות כמ"ס ירמיה מביט אדמתו שפר יקול אלה להי עולם וגו'. ואספר מעשי יי לעו"כ כבוד כל הנושא חלל יי:

טמה אהרן

אבן מאסו הנונים היתה. להנין זה אקדים מה דמקשים צנח' דיבמות מהל דהקריב אליהו צהר הכרמל בשעת חיסור הבמות. ומשני כמ"ס דע"פ הדבור שאנו. לזה אמר אבן מאסו הנונים

כתונה פסים

המה ת"ח שנקראים בונים. היתה לראש פנה. ר"ל שהקריב עליהם אל הי בשעת חיסור הבמות (ומאות צמה פנת האמונה שהתקדש השי"ת על ידה) לזה אמר באה ה' היתה זאת. היינו שע"פ הדבור שאנו

מאת

טוב לחסות בד' כו'. נ"ל הפי' עפ"י שדקדק בדרך העולם כשאדם רואה איזה טובה מחנינו חזי משהל כל מה דאפשר למלאות נ"כ ראינו ודורס סלומי וטובתו לזה אמר הפסוק טוב להסות כו' ר"ל אם ראינו להסות בד' ולהיות בטוח שהש"י ימלא בקשתו לרין להיות נ"כ טוב לך' בכל יכולתו ויקח ראי' מבטוח בנדיבים נודחי יראה להיות טוב עמו כדי שיעשה בקשתו:

אך על הגלות הארוך הזה אמר דחה דחיתני לנפילה ויעזוני להתקיים: עזי וזמרת יי. העזי והישועה שלא נעשה אתנו כלה. מהי היא לכה. כמ"ס גדולה כבשה וגדול הרועה וכו'. כול רנה. הרנה והישועה אשר באהלי צדיקים ומגודתם היא באה טימון ה' רוממה לא טכחני ועוצם ידינו. וחור ואמר ימין ה' רוממה לזכור למה לית' זה. כי ימינו רוממה על הסערכות לכן היא עושה חיל. הסתכל שהדברים האלה עזי וזמרת יי. ימין ה' רוממה. הם סדרי שירות הים. לומר כמו שעתה אנן גומרים ההלל על יציאת מצרים כן כדברים האלו עצמם שדיר יבטחו ה' לעתיד: לא אמות. דבר על לב ישראל שלא ייראו ח"ו פן יכלו בגלות זה. ואמר בשם לא אמות בצרות העזרות עלי. אלא אחיה עד אשר יהיה זמן לספר מעשי יי אשר יעשה עמי חסד: יסור יסרני ואע"פ שיסרני יסורין לא יהיו של בליה ולמות לא נתנני: פתחו לי. אך כי יהיו שערים ופתחים להכנס בהם לתורות להי: זה השער להי. כאלו השערים ישובו. כשהצדק עצמו במעשים טובים ותשוב להי הכנס בשער הזה של הודאה: אודך כי עניתני. אמר שאו ואמר ישראל להי. אודך

אור פני משה

אבן מאסו הנונים וגו'. יתפרש עפ"י דאיתא במגילה ד' גשים יספיות היו בעולם. שרה ואביגיל רחב וחסתה. והקשו התוספות אמאי לא חשיב חוה. דהא חמירין פ' חוקת הבתים שרה לפני חוה בקוף בפני אדם. וי"ל דלא חשיב אלא חוהן הגולדות מאשה עכ"ל. וז"ש אבן מאסו

ארץ החיים

אבן מאסו הנונים היתה לראש פנה. פי' הגוף כי הפשי ויל דקמחל חשב ארבע יספיות בעולם ומקו כחוספות אמאי לא חשיב חוה. דהא אחזי חו"ל דכל העולם היו לפני חוה בקוף בפני אדם. ומתלים החוס כי אינו חושב אלא יספיות שנקראו מכר ודם. מחזיק חוה שהיא מעשה ה'

אבן מאסו הנונים וגו'. להבין זאת אקדים מה דמקשים בגמ' דיבמות אהא דהקריב אליהו בהר הכרמל בשעת חיסור הבמות. ומשני דע"פ הדבור שאנו. לוא אבן מאסו הנונים ר"ל אבני הכמה שראו ואסרו הנונים

מאת יי היתה זאת היא נקראת בעינינו: מאת זה היום עשה יי נגילה
ונשמתה בו: זה

אָנא יי הושיעה נא: אָנא יי הושיעה נא:
אָנא יי הצליחה נא: אָנא יי הצליחה נא:

ברוך ה' בשם יי ברכנוכם מבית יי: ברוך אר יי ויאר לנו אפרו חג
בעבותים עד קרנות המזבח: אל אר אמה ואורך ארזי
ארימך: אלי הורו ליי כי טוב כי לעולם חסדו: הורו

הורו ליי כי טוב
הורו לאלהי האלהים
הורו לאדני הארנים
כי לעולם חסדו:
כי לעולם חסדו:
כי לעולם חסדו:

יציאת מצרים

אברבנאל

ברוך הנא בשם ה'. כי הנאים מקודם לננות
הנהרסות ויסירו חמדת עולם מפני הכית
הקדוש מיד ברכנוכם מניה ה' כלאמר בילקוט
שיעשו מיד כמלאכים ויאמר להם משיח שזכו
לזה אך בעבור שהער נפשה לנזול ולא חסו
על מחנם עינים ובערס ראו יקר וגדולה בלרץ
ישראל המה בלזו ושנו אל הקודש:

כי עניתי ויסרתי בגלות. כיון שפוף חיית
לי לישועה. באופן שהאכן שהם ישראל וכמו כשם
רועה אבן ישראל) אם שכאכן הבונים נעשה עתה
לראש פנה. שבנין הובל וביח ה' יהיה מקודש
עליו: מאת ה'. והתשובה הוצאת תחיה לא כחיל
וכח אנושי. כי אם בכח יתברך: מאת ה' היתה
זאת. הפליאה בעיני כל: זה היום. שהוא יום וזמן
הנאולח יאמרו הכל כיון שבא מאת ה' גם אנחנו
נגילה ונשמחה בו. ע"ד מ"ש הללו את ה' כל נשים

כי נבר עלינו חסדו:

אנא עתה התפלל המשוור שיקים ה' דברו הטוב. ואמר אנא ה' הושיעה נא הצליחה נא ופורש
באחד כג' דרכים. האחד לפי שהתשובה תלויה בתשובת ישראל אמר אנא ה' הצליחה נא שיעלית
כידנו תשובה ומעשים טובים. הב' אנא ה' הושיעה לישראל והצליחה להם שיובאו לחסות תחת כנפיד
ה'. הושיעה לישראל לגאול אותם להצליחם במעשיהם וקנינם:

ברוך הבא. אשר לאומות הסתגירות ברוך הבא ואנו בניו מברכים אתכם בשם ה'. אבל האור תבואי לא
יחול רק בנו עם סגולתו. והברכה היא אסרו חג שתביאו קרבן לסוכת ה' ואנו נאמר להי אלי אתה:
הורו לה' כי טוב המסור הזה בקרא הלל הגדול. לפי שהוא כולל שבחי יתברך אס מצר הברואה והקיום.
ואם מצר שרור מערכת הטבע ופליאת הנסים שהן דרכי היריעה מסגור. ויען הוזכרה בו יציאת
מצרים וקיים נהגו לאיסרו בליל זה אמר: הורו לה'. כי כל אשר יעשה וקושה הוא טוב מאד.
ולעולם חסד ולא דין. ולעומת זה על כל דבר ודבר נוטל כליל: לאלהי האלהים. בורא המלאכים
שבתרצה שיקראו אלהים והם חסד לעולם: לאדוני האדונים. על סבות הרברים הסתמיכות שהם במדרגת

אור פני משה

ללא חשיב חלל אותן הנולדות מאשה. וז"ש מאת
ה' היתה זאת היא נפלאה בעינינו. כלומר חוה
מאת ה' היתה מעשה ידי יוצר ולכן לא נמנית
ולא מאסו בה. רק דשאי היה דהויה מעשה
שמים ממש בעלם ולא נולדה מאשה:

ארץ החיים

וס שאמר הכתוב אבן כהן חוה (פנת בעולם) מאמר
הבנינים. סיני כתיב (בזקנים בנינים) לא תבטו אותם
כן כשנים יפסיות. וקש כלל היתה לראש פנה. כי
כולם היו נגדס כקוף. ומתקן מאת ה' סיפה זאת. וחיל
לא הכנו רק בגללו מני' ולא חוה שמעשה ה' כיה:
היד:

מטה אהרן

ר"ל אכני הנמה שמאסו ואסרו הבונים המה ת"ח
שנקראים בנינים. היתה לראש פנה. ר"ל שהקריב
עליהם אליהו הנביא בשעת איסור הכמות.
לז"ל מאת ה' היתה זאת שט"פ הדבור שאני:

פִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ :
בִּי רְעוּלִים חֲסִדוֹ :
פִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ :
בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ :
פִּי לְעוֹדֵם חֲסִדוֹ :
בִּי רְעוּלִים חֲסִדוֹ :
פִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ :
בִּי לְעוֹדֵם חֲסִדוֹ :
פִּי רְעוּלִים חֲסִדוֹ :
בִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ :
פִּי לְעוֹדֵם חֲסִדוֹ :
בִּי רְעוּלִים חֲסִדוֹ :
פִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ :
בִּי לְעוֹדֵם חֲסִדוֹ :
פִּי רְעוּלִים חֲסִדוֹ :

כלי יקר על נביאים

אדון לסדר העולם: לעושה נפלאות. כי אם יוכל
למלך שר או אדם לקשת דבר מהיפה ומפלא.
אבל לא יהיה גדול ר"ל אמת וכלי לבר עושה
נפלאות יהיו גדולות באמת וכלי שוב כפוי:
לעושה השמים בהכונה. כוננו לשמים שהם בעלי
תבונה לדעת האומרים שהם היום שפילים נמו או
כבורה: לרוקע הארץ. שדרא רררא ונס שמש
וארץ וכים ואחר כך חור לשאורות ואמר שנס הארץ
הרים. שנס היתה גדולים ויקרים ישרתו ראון
האיר על הארץ: את השמש שנס היתה גדול
ותומם כים: את יורה וכוכים. לצנ ולהלור
נפלאות והתחיל מסכת כבורה חתימת סכת כצרים
הוא כבורים: והעקבי ישראל. נתן בלבם לכתור
היא קלת שאין אדם מרגיש או לרא שנקדם לכתור
בעד שרת: וקורון. סיחין ועונ וליא מלכים כי הוא

דברי חמודות

למכה מנכים גדולים כו' לסימון מלה האמרי כו' ונתן
תורם לנהלם נחלה לישראל עמו כל הכתוב אין
ולו כהנה וזה אשר מקודם למה מלכים ויהיו מלכים
כו' והחכי' לסימון הא' מלחמה כיתום וטוב ה'
ומקודם ואחרי' מלחמה שכל מלכים גם כאלו כלום ונתן
לנהלם נחלה לישראל עמו ויכל עמי' לעבדתי וכו'
לחמה עם עמון ומואב ולקחת מארצם עבדיו כיון שכל
כו' מנכים גדולים כו' לסימון כיון עמון ומואב לסימון כו'
לנהלם לסימון וטוב: תכלה כל זה ה' כדי נחלה לישראל
לכרז כו' עמון ומואב ודוק:

לכ"ה

כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ :
כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ :
כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ :
כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ :
כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ :
כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ :
כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ :
כִּי לְעוֹלָם חֲסִדוֹ :

לְסִיחוּן מִדֶּךָ הָאֱמֹרִי
וְלַעֲוֹג מִלֶּךְ הַבָּשָׁן
וְנָתַן אֶרֶצָם לְנַחֲלָה
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ
שֶׁבִשְׁפָּרְנוּ זָכַר קָנוּ
וַיַּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ
נֹתַן לָחֶם דָּבָל בְּשֹׁר
הוֹדוּ דָּאֵל הַשָּׁמַיִם

נִשְׁמַת כָּל חַי תַּבְרַךְ אֶת שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר תִּפְאֵר וְתַרְוִימָם
זָכְרָךְ מִלִּפְנֵי תָמִיד. מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אֲתָה אֵל וּמַבְלִיעֵרִיק

גְּנוּי נִסְתָּרוֹת

אֲבִרְכָנָאֵל

לְסִיחוּן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וְלַעֲוֹג מֶלֶךְ כּו'. הִנֵּה מְדַבְּרִי
תּוֹרָתִינוּ הַקְדוּשָׁה מִשְׁמַע שְׁתִּיירָא מִשָּׁה
מַעוֹג מְדַכְתִּיב אֵל תִּירָא אוֹתוֹ כו'. וְהַקְשָׁה בִּס'
כַּעַל ז"כ ח"כ פ' בִּלְק בִּלְק מ"ש שְׁתִּיירָא מִשָּׁה
מִסו"ע יוֹתֵר מִכָּל מַלְכֵי כְנָעַן וּפִי' הַעֲנִין לִפִּי
שֶׁהֵבִיאוּ הַמַּקְוִלִים סִיחוּן וְעוֹג אֲחִים הִ' בְּנֵי
שְׁמֹחוּזִי שֶׁהֵבִיאוּ לְבָנוֹת הָאֵרֶס וְשְׁמֹחוּזִי עָשָׂה
תְּשׁוּבָה וְתָלָה עַלְמוֹ בֵּין הַשָּׁמַיִם לָאָרֶץ לֹזֶה נִתְיִירָא
סָן בְּזִכְרוֹתָיו יֵבֶן עֲלֵיהֶם :

לְסִיחוּן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וְלַעֲוֹג מֶלֶךְ כּו'. הִנֵּה מְדַבְּרִי
תּוֹרָתִינוּ הַקְדוּשָׁה מִשְׁמַע שְׁתִּיירָא מִשָּׁה
מַעוֹג מְדַכְתִּיב אֵל תִּירָא אוֹתוֹ כו'. וְהַקְשָׁה בִּס'
כַּעַל ז"כ ח"כ פ' בִּלְק בִּלְק מ"ש שְׁתִּיירָא מִשָּׁה
מִסו"ע יוֹתֵר מִכָּל מַלְכֵי כְנָעַן וּפִי' הַעֲנִין לִפִּי
שֶׁהֵבִיאוּ הַמַּקְוִלִים סִיחוּן וְעוֹג אֲחִים הִ' בְּנֵי
שְׁמֹחוּזִי שֶׁהֵבִיאוּ לְבָנוֹת הָאֵרֶס וְשְׁמֹחוּזִי עָשָׂה
תְּשׁוּבָה וְתָלָה עַלְמוֹ בֵּין הַשָּׁמַיִם לָאָרֶץ לֹזֶה נִתְיִירָא
סָן בְּזִכְרוֹתָיו יֵבֶן עֲלֵיהֶם :

נִשְׁמַת כָּל חַי. אֲמָרוּ חו"ל שֶׁכָּל אֶדָם מִיִּשְׂרָאֵל
יֵשׁ לוֹ בְּשֶׁכֶת נִשְׁמָה יִתִּירָה. וְהַעֲנִין הוּא
כִּי הָאֵדָם כָּכָל יָמִי הַשְׁבוּעַ זָן וּמַפְרִיחַ אֶת חֶלֶק
הַבְּהֵמָה וְאוֹתוֹ מֵבִיט עַל נִשְׁמָתוֹ לְהַטּוֹת אֵלֶיהָ חֲסֵד
לְהַכִּין לָהּ מִזֶּן כַּחֲפָזָה כְּעִבּוּדֵת הַבֶּשֶׂם וְנִדְעָה
דְּרָכֵי אֱמֶת בְּשֶׁכֶת יָאוֹת לְכָל הִירָא לְהַתְעַנֵּג
עַל ה' לְבַלְתִּי יִפְנֶה אֵל הַרְהוּרִים רַעִים אֲשֶׁר

הִיא הַהוּרָג בְּכָחוֹ לֹא יִתְשַׁע : לְסִיחוּן וְלַעֲוֹג פִּרְט
אֵלוֹ הִב' מִן הַכֹּלֵל לְגִדּוּלָתוֹ יוֹרֵב מִשְׁרָתָם בְּאוֹפֵן
שֶׁהִקְשָׁה רוּחַם לְהַתֵּם בִּידֵינוּ : וְנָתַן אֶרֶצָם לֹא הַתַּחֲפֵק
כִּכָּה שֶׁהַתַּחֲפֵק נִתְּם מִלְּהוּתָהּ בְּלִבּוֹתָם לְבִנְיָהֶם. אֵלָּא
נָתַן אֶרֶצָם לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ לְנַחֲלָה. וְאִמָּר בְּלִשׁוֹן יִתִּירָה.
לְהוֹרִיעַ שֶׁהָיָה לְקִיָּם הַבְּשָׁחָה הַבְּשָׁחָה בְּפִרְט לִיעֲקֵב
אֲבִינוּ : שֶׁבִשְׁפָּרְנוּ לְהַגְדִּיל תִּפְאֵרָתוֹ לְקָנוֹ לַעֲמֵם.
וְעִישָׂה חֲסֵד יוֹתֵר לְיִשְׂרָאֵל וְיִוְדִים : וַיַּפְרְקֵנוּ הַבְּרִילֵנוּ
בְּמִסְרָק זֶה מִזֶּה מִצָּרֵינוּ וְאוֹיְבֵינוּ : נֹתַן לָחֶם. סָתָם
בְּחֶסֶד כְּלָלִי שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה לְעִיָּלָם לְהַתֵּם לְחֵם דְּהִינּוּ
מֵאֲכָל נְאוֹת כִּפִּי מִזֶּן כָּל כַּעַל חַי. וְכֹא עַל נִבּוֹן
אֲמִירָת הָלָל זֶה בְּלִיָּה הוּא אֲחֵר הַפְּעוּרָה כְּמוֹ
בְּבִהֲמֵי הוּן אֶת הָעוֹלָם כָּלוֹ : הוֹדוּ לָאֵל. סוּף דָּבָר מִכָּל סֵת שֶׁהַשָּׁמַיִם מוֹעִלִים בְּעוֹלָם הַשָּׁכָל הוּא חוֹרוֹ
לֹא יִתְבָּרֵךְ כִּי הוּא הָאֲדוֹן וְנֹתַן לָחֶם הַכֹּחַ לְפַעוֹל וְהַכֹּחַ לְטוֹבָה יַחֲסֵד הָעוֹלָם :

נִשְׁמַת כָּל חַי. יֵעַן קֵד הִנֵּה הַתַּחֲפֵק בְּלִיָּה הוּא בְּשִׁכְחוֹ שֶׁל מִקּוֹם כְּהִלָּל הַמַּעֲרִי. וְהַלֵּל הַגְּדוֹל וְכִרְכָּה
הַשִּׁיר. נִהְיָ הוּא גִּיל הַנֶּחֱלָה זֶה שֶׁל שְׁחָרִית שֶׁל שֶׁכֶת כִּי מִלְכָּךְ שֶׁהוּזָכַר. כִּכָּה כְּמַעֲרִים גִּלְתָּנוּ.
כָּל שֶׁכֶת הַהוּרָג רַבָּה לְהִי הָעוֹלָמִים. נִשְׁמַת. סָתָם הַשְׁמִיטָה שֶׁנִּקְרָאוּ לְנִפְשׁ יוֹדֵעַ הַיּוֹת שֶׁם נִשְׁמָה הַיּוֹת
מִשׁוֹכֵת לִבֵּן יוֹתֵם אוֹתוֹ לְצַדִּיקִים הַקְּרָאִים חַיִּים. וְשֵׁם רוּחַ לְכָל יָשָׁר כַּעַל בְּאוֹמְרוֹ שֶׁנִּשְׁמַת כָּל צְדִיק
וְרוּחַ כָּל בַּעַל תַּבְרַךְ וְתִפְאֵר לְה' מִן הָעוֹלָם וְכו'. בְּעוֹלָם הוּא וְהָעוֹלָם הָבָא כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ חו"ל מִשְׁקָלָהּ
הַיָּמִינִים וְאֲמָרוּ אֵין עוֹלָם אֵלָּא אֲחֵר הַתַּחֲקִינוּ שִׁיחָא

נִפְתָּה צוֹפִים

סָתָה אֲהָרֵן

נִשְׁמַת כָּל חַי כו'. יוֹבֵן עַס"כ מִהוֹר"ר
הֵיזָן בְּפִי סִידוֹר שֶׁלֹּא שֶׁכָּל לִילָה רוּחוֹ
שֶׁל אֶדָם יוֹאֲחַת וְעוֹלָה לְמַעְלָה וְשֶׁכָּה חֲלוּי בְּנִקְר
אֵלָּא הַנִּשְׁמָה הִיא קִיּוּמָה בְּאֶרֶס תְּדִיר וְיֵשׁ נִשְׁמָת

אין לנו מלך גואל ומשיע. פודה ומציל ומפרנס ומרחם בכל עת צרה וצוקה. אין לנו מלך אדא אתה. אלהי הראשונים והאחרונים. אלוה כל בריות. אדון כל תולדות. המקלל ברוב התשבות. המענה עולמו בקסד ובריותיו ברהמים. וי לא ינום ולא יישן. המעיר ישנים והמקיץ נרדמים והמשיח אדמים והמתיר אסורים והסומך נופלים והזוקק בפופים קד לבדק אנחנו מודים. אלו פינו מלא שירה פים ולשוננו רנה בהמון גדי ושתיתנו שבה במרחבי רקיע ועינינו מאירות בשמש וכירח וידינו פרושות בגשרי שמים ורגלינו קדוה באילות. אין אנחנו מספיקים יהודות קד יי אלהינו ואלהי אבותינו וקברך את שמך על אחת מאלה אלה אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים הטובות שעשית עם אבותינו ועמנו. ממצרים גאלתנו יי אלהינו ומבית עבדים פדיתנו. ברעב זנתנו

אברבנאל

אין לנו לומר הן בטובה גואל ומושיע כו' הן ברעה בכל עת צרה וצוקה אין לנו מלך אלא אתה: אדאי הראשונים. שמיחר שמו על אבות העולם ועל הבאים אחריהם: אלוה כל בריות. שליט על כל מה שגבר מקדם ועל כל תולדות הנולדים דור ודור: המהולל. שגם כי ירבו תשבות לא יחשב שים שבת כך כי אתה כבר מהולל בעצמך: המנהג. שכל הנהגות העולם היא חסד ורחמים: והי לא ינום. לשמור ישראל ולא יישן אחרים להתעורר ישנים כב"ש אותו כלך ספרד בספר שבט יהודה: לך לבדך. כי כל הפעולות האלו באו מאתך אחד הפעולות. לא כסברת העובדי כוכבים הקדמונים שיש ח"ו שתי רשויות בכל טוב ורע: אלו פיננו. השליג דרך הלצה לומר דא"א לסיים שבויה דמרגא ואמר עינינו וידינו כי גם הם צריכים למליך להקן עולם בקריעות ותנועות בדברים שירכר כדוע לבעלי חכמת הדבור. ואמר שלא יספיקו להודות על אחד אלהיך אשר הוצאתך מארץ מצרים מבית עבדים:

חסד לאברהם

אלו פינו מלא שירה כים כו' אין לנו מספיקים כו' ע"כ אכרים שפלתנו כנו. הנה סדכרים סומרים חת עלמן. כי תחלה אמר שאין נכללתו לסודות על אחת מאלף כו' ואח"כ אמר ע"כ אכרים כו' סן סס ידור. ומה נעמו לי דברי פי סכס הגלון מהכ"י ליטס ל"ו ג"י. כי הנה אם ינום סמלך לאחד מעדיו הנלתי עשיר לכסין נענורו סטורס לעת האחרים. סנה לא ימלט כי סדכר יגיס עד נפשו

זרע נד

את וכרו. כמו שפי' הרשכ"ס ז"ל זה שמי הוא שם העלם. וזה זכרי הוא שם האלדנות. ונגד זה הוא הרוח והנשמה. כי הנשמה היא היותר גדולה במדרגתה. והרוח קטנה ממנה והיא לא חביב שם העלם אפס שם המדות הוא שם האלדנות. אמנם הנשמה היא העולה למעלה ותשיג את שם העלם המרום והקדוש ביותר:

לקוטי נפלאות

הנה לא ינום ולא יכן סומך וסדכר. ניל פס"י מנשה שאלע בקיסר החד שפסס אחת סכס על מעטו הדנה שעות כלילס ולא כ"י יכול לכן ויקס מעטתו וילך לחון על סנג ורלה לאור סלכסו ארץ סערל אחד סובל על סמנו סדכו אחד וסכלסו לגיט יסדכל ויכרת וסוקסר רלה לאחיס. בית סנס סערל וסח"ס הך לכיתו ויכן כל סילס. סוקק אור סחלסו ססעורר רעס גדול על יסודי רחד ססרג ערל וסכסו אותו עד שילא פסס דינו לסכוג אלכנד ריל וסכלו סס ספס"ד לפ"י הקיסר לחתוס אותו וסכלו לקרוא חת רלכ"י סיסודיס וסכלו לסס ספי' סנה לא ינום וכו'. וכל אחד אחד כפי סכנתו ואמר לסס אכ"י אגיד לסס ספי' דספ"י לינו מעיט לכן את סיסמס של יסדכל כדי לסלילס ססלכר סכלס עליסס. וכן לא כ"י מניט אותו כלילס סנה לכן עד סללח"י לחון וסלח"י את כל סססכולות וסיסר לסס כל ססעסס וסערס לסלס וסכר את סערל אכר פסס חת סכלול סוס:

מאלף וכו' סמצרים. ליסנא דקרא נקיס אנכי ה' שמחת הרגל

והמשיח אלמים (והספענה נעלמים). אפשר כמ"ש בס' הישר דבאשר אסות סוסיפר הנירה לבעלה דיוסף רצה לאינפס וחמתו בערה בו להורגו. חיה אז ילך קטן בן מאיזה חרשים סוכל בקריסה. וספחת ה' את פיו ויספר כל סמעסס ארץ שהאשס הבריתית וסנסתו והוא לא רצה בשום אינן אז נכחלו סוסיפר וכל אנשי הבית. ועי"ז ניצל יוסף

עסס ועסס בכל ימי ססכסו. אמנס יססכל סכניד סורל"ו ויסכיל סמימותו ויסודו. סנה זלח אמרס"י סיס לו נססס יסירה. לניס כי סכסס הנסמה היא סעיקר וסיתרה נלדס. ואמנס לזה חכיו את ססיר סקוקסס ספלח נסמח סכססס וי"ס סכרך סכסס כל ח' את ה' ביתר סלח וסיתר עז סססעססר מעסר נסמיסיה וססדכק אל ילדס. ואמר סססססס סכרך את ססס. וסרה

ובשבע פלפלתנו. מהרב הצלתנו ומהבר מזמתנו ומחלים רעים ונאמנים
 דליתנו. עד הגה עזרנו רחמיה ולא עזבונו חסדיה. ואל תששנו יי
 אלהינו לנצח. על פן אברים שפלגת בנו ורוח ונשמה שנפחת באפינו
 ולשון אשר שמת בפינו. הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו וירוממו
 ויעריצו ויקהישו וימליכו את שמך מלפנו. כי כל פה לך יודה וכל
 לשון לך תשבע. וכל בך לך תברע וכל קומה לפניה תשתתה. וכל
 לבבות יראוך וכל קרב וכליות וזמרו לשמך. בךבר שכתוב בך עצמותי
 האמנה יי מי כמוך. מצייר עני מחזק ממנו ועני ואביו מגזילו. מי
 ידמה לך ומי ישנה לך ומי יעריך לך. האל הגדול הגבור והנורא אר
 עליו קונה שמים וארץ. נהלךך ונשפחת ונפאךך וגברך את שם קדשך
 באמור. לדור ברכי נפשי את יי וכל ברכי את שם קדשו:

האל בתעצמות עזה. הגדול בקבוד שמך. הגבור לנצח והנורא
 בגבורותיה. המלך היושב על כסא רם ונשא:

פי' הגר"א

אברנאל

עד כנס מזמור רחמין וכו' ללכת. כלומר מס עמד כנס
 מזמור כולל מזמור רחמין. ולא למענינו. ומה שלא
 מזמור כולל מזמור חסדיך. ולכן אלהו נוסחים שאל המעני
 ללכת. כי כנס כל זאת כשינוי הנינו מתחילים פן ינחוס
 חסות. אבל כאשר כולל למען חסדיך. אין לנו מתחילים
 כלל. כי חסדיך כמה קיימים לעולם:

עד כנס מזמור רחמין וכו' ללכת. כלומר מס עמד כנס
 מזמור כולל מזמור רחמין. ולא למענינו. ומה שלא
 מזמור כולל מזמור חסדיך. ולכן אלהו נוסחים שאל המעני
 ללכת. כי כנס כל זאת כשינוי הנינו מתחילים פן ינחוס
 חסות. אבל כאשר כולל למען חסדיך. אין לנו מתחילים
 כלל. כי חסדיך כמה קיימים לעולם:

ברעב. הזכיר כמה פן הצורה שעברו עלינו בגלותנו
 ועד הנה עזרנו ח' בכלם. והתפלל שכן יעשה לחבא
 על פן וכו'. אמר שלהיות שהבדיל ה' את האדם
 משאר הבע"ח בהבדלים אלו. ראוי שידה בס' לח'
 אברים שפלגת בנו. שעם היות לשאר בעלי ח'
 אברים כאברי האדם עם כיו הם חלוקים ופלוגים
 כאדם בכל עצמותיהם ורוח ונשמה שכלית שיש

לו ולא להם. ולשון. שהוא חי מדבר ולא הסת דכן
 סוף סוף משהיה אורח בס' לשון בך וקומה לבבות וקרב
 שמש עד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום וגוי: כדבר
 ועצמותיו וכו' משהיה אורח בס' לשון בך וקומה לבבות
 השבח שהציל עם עני ישראל חסיד מחזק ממנו. הן
 כי כן רבו עם כל הפרטיות להציל עני ואביו מגזילו:
 המיזור באומרו ה' מי כמוך. כי אין מי ידמה וישוה
 בשחק יערוך לה ידמה לה בכני אלים. ונאמר ואל
 שיעשה גבורות כמות אשר בהם אתה טוריע לכל
 גבור ונורא. והודעת ג"כ בגבורותיך אלה היותך
 כרצונם. ואם כן לטען גדול כח ועוצם עוז וגבורת
 וולת פעם אלה לעד ולנצח. ראוי הוא שנהלך ונשבחך
 ואבריו השפלים שיהיו נאים להלל ולשבח רוממות
 חבורא אמר אנו למרים מדוד עכרך ואהובך שאמר

שמחת הרגל

חסד לאברהם

חציון. אלא ששבורה במשמר מפני טראית העין.
 גם שמענו שאירע לימים ראשונים בתוככי ירושלים
 טובי בימי רבינו קלנימוס ז"ל הקבור שם
 שהישימאליים הרגו נער אחר ישמעאל. ובילולה
 השליכוהו בחצר בית הכנסת והיו רוצים לעשות
 כלית בשוואי ישראל. ורבינו קלנימוס עשה סח
 שעשה ע"פ קבלה והתפלל לה' והנער ההרוג פתח
 פיו ואמר כל המעשה וסי הרגו וסי השליכו. ושמענו
 כל הגוים והמושלים ונוצלו ישראל ולכך קורין לו
 רבינו קלנימוס בעל השם. ויש המעשה אלהים

ויעטור מלך. כי יכנו לנו לאמר. איכנס אוכל ללכת י"ח
 כעוד המלך כמחשפ נהאול לו. איכנס אם המלך כעלמו
 יקדם פניו ויסלח אליו מניית מלכותו מאלכים ומעטמים או
 ידיו רב לו להתנול לומר אדוני המלך אתה ידעת כי עמדי
 אין דבר. רק מס כעלמו לי מחזר סמלך. ועשה כנס מסלך
 אתן לך ולא יחוס אשך אדוני מלכי אם לא ינושמו לך.
 וזכו ממך מאמר אלו שית כו' אין אנו מספיקים כו'. על
 פן אברים שפלגת אתה בנו. ורוח ונשמה שמתת אתה
 באפינו כן הם יודו. והכן:

והמעפוח נעלטים שחש"ת ישרה דיבורך לאלם כמו ילד קטן מאד שכספר הישר או תרונ כמ"ה
 הג"ל לפענח נעלמים לגלות כסתורין להציל ישראל

שׁוֹבֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ. וּכְתוּב רָנְנוּ צַדִּיקִים בְּיָי לַיְשָׁרִים
נְאֻה תְּהִלָּה: בְּפִי יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלֵּל. וּבְדַבְרֵי צַדִּיקִים
תִּתְפַּרֵּץ. וּבְלִשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמֵם. וּבִקְרֹב קְדוּשִׁים תִּתְקַדֵּשׁ:
וּבִמְקַהֲלוֹת רַבּוֹת עִמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרָנָה יִתְפָּאֵר שְׁמָךְ מְלַכְנוּ בְּכָל
דּוֹר וָדוֹר שֶׁכֵּן חֻבֵּת כָּל הַיְצוּרִים. לְפָנֶיךָ יִי אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי
אֲבוֹתֵינוּ לְהַיְדוּת לְהַלֵּל לְשַׁבַּח לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדִּיר לְבָרֵךְ לְעֹלָה וּלְקַלֵּם
עַל כָּל דְּבָרֵי שִׁירוֹת וּתְשׁוּבָחוֹת דָּוִד בֶּן יִשִׁי עֲבָדֶךָ מְשִׁיחֶךָ:

יִשְׁתַּבַּח שְׁמָךְ לְעַד מְלַכְנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ.
כִּי לָךְ נְאֻה יִי אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וְשִׁבְחָה הֵלֵל וְזִמְרָה
עַז וּמְשִׁלָּה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וּתְשׁוּבָה קִדְשָׁה וּמְלָכוּת. בְּרֻכּוֹת
וְהוֹדָאוֹת מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם:

לדעת הנר"ם ז"ל חסם ברכה ישהבא בברכה וא"ל יהללך כלל:

יְהַלְלוּךָ יִי אֱלֹהֵינוּ (על) כָּל מַעֲשֶׂיךָ וְחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עוֹשֵׂי
רְצוֹנְךָ וְכָל עִמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרָנָה יוֹדוּ וַיְבָרְכוּ וַיִּשְׁבְּחוּ
וַיִּפְאָרוּ וַיְרוֹמְמוּ וַיַּעֲרִיצוּ וַיְקַדִּישׁוּ וַיְמַדְּיכוּ אֶת שְׁמָךְ מְלַכְנוּ כִּי
לָךְ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשַׁבַּח נְאֻה לְזַמֵּר כִּי מַעֲוֹלָם וְעַד עוֹלָם
אֲתָה אֵל: בְּרוּךְ אַתָּה יִי מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתְּשׁוּבָחוֹת:

אברבנאל

שֶׁבַח בּוֹרֵא. וְחִיּוּמָתָה הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי וּמִרָה מֶלֶךְ
אֵל חַי הַעוֹלָמִים. כִּי עִם הוּיָתוּ מֶלֶךְ וְאֵל בַּעַל
הַכֹּחַ וְחַי לְעַד שֶׁאֵין לוֹ צוּר לְהוֹכִיר שְׁמוֹ בְּשִׁבְחָה
אַחֵר הַטּוֹת כְּבִין אֲדוֹן כָּל הָעוֹלָמִית, עַכְ"ל יִקַּר
בְּעִינֵינוּ לְהוֹיָת מְהוֹלָל וּמְשׁוֹבָח מְחַסִּידֵינוּ וְעַבְדֵינוּ:
יְהַלְלוּךָ. בְּרַכַּת חֲשִׁיר שׁוֹכְרוֹ חוּ"ל בְּגִמְרָה וְעִנְיָנָה
בְּמִסִּים הוּא לְשִׁתִּי כוֹוֹנוֹת. הָאֵתָה לְהַכְרִיעַ אִם רָאוּי
לְהַרְכוֹת בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מֶמְקוֹם אוֹ לֹא. כִּי כְמוֹ בְּכַתְּוִיבִים
וּבְדַבְרֵי רַז"ל יֵשׁ פִּסִּים לְכָאֵן וּלְכָאֵן. וְהָאֵתָה הוּא
שֶׁלְצוּר הַמְשׁוֹבָח הוּא דְבַר כְּטָל כִּי הוּא יִתְבָּרֵךְ
אֵינוֹ צוּר לוֹ. כִּי אִ"ל לְשַׁבְּחוֹ כְּמִי שְׁלִיכוֹתֶיךָ. אֲבָל
לְצוּר הַמְשׁוֹבָח נְאֻה וְהַגּוֹן הוּא. כִּי סוּרָה עַל כּוֹוֵנָה
לְכוֹ וַיִּדְעִיתָ לָהּ וְהַכְרָתוֹ אוֹתוֹ וְהַכְרָתוֹ. וְהֵכֵן שְׁכַל
הַנְּבִיאִים יִיעֲדוּ כּוֹסֵן הַנְּאֻלָּה שִׁיכְנוֹסוּ בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים
וְכְמוֹ שֶׁבֵּא בְּתַלְמֵת רִיָּה וַיִּירָאֵיךְ כָּל הַמַּעֲשִׂים כִּי
בְּכִרְכָּה זוֹ: יְהַלְלוּךָ. הִי אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ.
שֶׁאֵין כּוֹסֵן הוּא יְהַלְלוּךָ כָּל שְׁאֵרֵי הָאוֹכּוֹת כְּעֵשֶׂת
יִדְּיוֹ עִם יִשְׂרָאֵל חֲסִידֵינוּ וְצַדִּיקֵינוּ וְעַכְ"ל וְכִי וְהִיתָ
הַחֲתִימָה מֶלֶךְ מְהוֹלָל בַּתְּשׁוּבָחוֹת. אִם לְכוֹנֵד הִיא
שֶׁהוּיָתוּ מְהוֹלָל הוּא לְצוּר הַמְהוֹלָל. וְאֵם לְשִׁנִּיתָ
שֶׁאֵין יִתִּית מְהוֹלָל מְכַל הַתְּשׁוּבָחוֹת הֵינּוּ מְכַל
הַמְשׁוֹבָחִים:

לפניך ברוך קדוש ברכי נפשי את ה' וכל קרבי
את שם קדוש ונעשה כן גם אננו: רננו צדיקים.
כמ"ש שלמה זכר רשעים תועבת ה' ותפלת ישרים
רצונו. שהשבח רוצה אתו ה' בברואיו הטובים
והצדיקים ולא סן הרשעים. כי להם לבדם יאתה
ונאות תהלה: כפי ישרים. סמך לזה תרזו זה שנעשה
ע"ש יצחק ורבהק כי ישרים צדיקים חסידים קדושים
ר"ת יצחק תת"רומם תת"כרך רת"קדוש תת"הלל
ר"ת רבקה"ל להזכיר זכותם אגב אורחיה: ובמקהלות.
אמר כי אחר כי כן הוא שלישיים ולצדיקים: לכד
נאות ויאתה תהלה לה' יתברך. להיות ישראל עם
סגולה ובחירי ה'. ועליהם נאמר ועמך כלם צדיקים
א"כ במקהלות ה' יתפאר שמו ביותר כמס"ה במקהלות
כרכו אלהים והוסיף ה' מסקור ישראל: שכן חז"ת
כאלו אמר אע"פ שחובת כל היצורים היא להודות
וכו' יותר עולה קלוסו מקהל ישראל המכלסים
בתשבות דוד עבר ה' ומשיחו:

ישתבח שםך. ברכה זו יש בה חשש עשר לשונות
של שבח. כנגד חמשת עשר שיר דמעלות
שאמר דוד. ולכן סיר אמתם למ"ש לעיל שיריה
ותשבות שאמר דוד בן ישי. ובכל שחרית אומר
אותה אתר הזמירות שרובם הם משרי דוד. ולכן
יש שאמר שתיבות "שםך ילעד" מלכנו יהא ר"ת
שלמ"ה רמו שה' בחר בשירי ומרה דוד אוהבו כמו

קודם שינכך יאמר כפה מלא:

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס רביעי של ארבע בוסות לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההיא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן: וישתה בהסיבה

ברכה אחרונה

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם על הגפן ועל פרי הגפן ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת לאבותינו לאכור מפרה ולשבע מטובה. רחם יי אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל מזבחך ועל היכלך. ובנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו. והעלנו לתוכה. ושמחנו בבנינה. ונאכל מפרה. ונשבע מטובה. ונברךך עליה בקדשה ובטהרה (בשבת ורצה והחליצנו ביום השבת הזה) ושמחנו ביום חג המצות הזה. כי אתה יי טוב ומטיב לכל ונודה קד על הארץ ועל פרי הגפן: ברוך אתה יי על הארץ ועל פרי הגפן:

אם שחה (מער) וכלר מסקין חוץ מיין אומרים צרכה זו:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא נפשות רבות וחסרונן על כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי. ברוך חי העולמים:

ואחר כוס ד' חסור לו לאכול ולשתות כדי שיסאר טעם המצה בפיו דכחו שהכילה מפיק טעמא מסיו כך הסתיה ג"כ ולא יקשה לך דבאלו הכי איכא ב' כוסות לאחר הכילה שאני האם דמלות הם וכן כוס חמישי (שים ניהנין לומר הלל הגדול כל כוס ה') בודאי יש בו מזה וכיון דהוי מזה שפיר דמי אבל שאר שתי אכור דהכל מפיק טעם המצה חוץ המים שהמים אין בהם טעם כלל וכיון שאין בהם טעם אינן מויליין טעם מזה ומותר וכן ספק רב אלפס שאסור לשתות יין ואין לומר דוקא אכילה מבטל הטעם ולא שתי דידאי אין הילוק דאם המסקה בר טעם הוא בודאי מבטל טעם המצה שכל טעם מבטל טעם וכן הוא המנהג וכן הוא רמזי: ומצוה גדולה לספר ביציאת מצרים כל הלילה ולעסוק בהנחות פסח כמו שעשו הזקנים בבני ברק שעסקו ביציאת מצרים כל הלילה עד זמן קצת של שחרית כך יש לו לעשות לכל אדם לעסוק ביציאת מצרים כל הלילה אם הוא אדם שאפשר לו להיות בלא סיבה ויהשיב בלבו כאילו הוא יאל ממזרים וכן כל הדברים אשר נעשו בליל זה יעשה בשמחה גדולה כאילו הוא יאל ממזרים ומכל שכן הלל וסירה ישורר לו יתברך בשמחה ובשפה צרורה על הנאולה שאלנו:

נרצה אם עשה כסדר הזה יהיה רצוי לפני האל וכן יהי רצון. וכל המקיים מצות פסח כהלכתו לעד עומדת לזקן ומנן ה' בעדומו. אמן:

חםל סדור פסח כהלכתו. פכל משפטו וחקתו.
כאשר זכינו לסדר אותו. פן נזכה לעשותו:
זך שוכן מעונה. קומם קהל עדת מי מנה.
בקרוב נהל נטעי כנה. פדוים לציון ברנה:
לשנה הבאה בירושלים:

אז רוב נפִים הפֵּלאת בַּלִּילָה. בראש אֲשִׁמּוּרוֹת זֶה הַלִּילָה.
גַּר צֶדֶק נִצָּחָתוֹ כִּנְחָלֶק לֹא לִילָה. וַיְהִי בַחֲצֵי הַלִּילָה: הִנֵּה
מֶלֶךְ גָּרָר בַּחֲלוֹם הַלִּילָה. הַפְּחִדָּה אֲרָמִי בְּאִמֶּשׁ לִילָה. וַיֵּשֶׁר
יִשְׂרָאֵל לְמֵלֶכֶךְ וַיּוֹכֵל לֹא לִילָה. וַיְהִי בַחֲצֵי הַלִּילָה: זָרַע בְּכוֹרֵי
פְּתוּרִים סְהִצָּה בַּחֲצֵי הַלִּילָה. חֵילָם לֹא מָצְאוּ בְּקוֹמָם בַּלִּילָה.
טִיסָת נָגִיד חֲרוּשֶׁת סִלִּית בְּכוֹכְבֵי לִילָה. וַיְהִי בַחֲצֵי הַלִּילָה: יַעֲזֹ
מִתְרָה לְנוֹפֶה אוֹרֵי הַבִּשְׁתִּי פִגְרֵי בַּלִּילָה. פָּרַע בַּל וּמָצְבוֹ

הארסי בתלום הלילה ולמד גו"ש מאבימלך; ישראל
יעקב ישר לאל ע"ש שנאמר וישר אל מלאך ויוכל
(רשע ע"ב); ויורכז לו לילה. ודבתיב לליל מניח
ונסם כלילה ואנו יעקב את מעבר יבוק וכתיב
ויותר יעקב לבדו ואיבא איש עמו עד עלות השחר
וזה היה ליל של פסח מגו"ש דלילה: פתרום.
מצרים שנאמר ומצרים ילד את לודים וגו' ואת
פתיונים: חילם. פירוש כחם או סמנים: ד"א מצאו
כ"י בני ישראל השאילו מהם כלי כסף וכלי זהב
ועסקות דבתיב וינצלו את מצרים: מיסת גנדי
חורשת. חיל ובהנה של סיכסא שהיה שר וגנדי
חורש כער ששמה חורשת שנאמר והוא יושב
בחרושת הגנים ושר צבא של יבין מלך כנען חיה
ומי' מיסת פריחת ועופות אשר חקף מי' דמיס
והוא כינוי לחילו ע"ד כאשר יראה הנשר או לשון
דלת שנים וסופת: סליח כסוכני לילה שנאמר סן
שמים נלחמו הכוכבים סמסולתם: מהרה. זה כנחריה
שלחל בבשקה לחקף אלהים הוי' לנפח אוויר.
היה כמאנה להנפח ידו עד ירושלים שנאמר ינפח
ידו הר בה ציון ואי יושלם בקרא איהו הובשת
סגריו כלילה. שנאמר ויהי סגריו הלילה ההוא ויצא
מלאך ה' ויד בפתח אשור וגו' וישימו בבקר והנה
כלם סגרים סתים ומי' הובשת כמו ובאש האמר
שהיו סגרים סתים: ויהי הוא לשון בושח כמו

אז רוב נכים הפלגה בלילה. שנאמר ליל שמורים
תוא לה' וגוי הוא הלילה לה' לילה המשומר
יובא משמרת ימי בראשית לצורך נאורות של ישראל
וההרכבה נסים נעשו לאבותינו בזה הלילה ואמר
וכונה והולך: **בראש** אבותינו קאי על ויהי
האשמות הקרי: נר צדק. אברהם נקרא גר צדק
ותיה מנחה את ממדוד שהיה צדקו מוכיחן האש
שנאמר אשר הוצאתיך מארץ כשדים: נצחתו. ע"ש
לשון המדרש אי אברהם טמא רבמר אמר וזה
נעשה כאותו לילה שדרך את המלכים ונחלק לו
הלילה שנאמר ויחלק עליהם לילה: ואמרין כמרדכי
כמי ויחלק ויצרו חלקו אחר הקב"ה אברהם פעל
כמי בחצי הלילה אף אני אפעיל עם בניו בחצות
הלילה ואמתי: כמרדכי: שנאמר נעשה בחצי הלילה
וגוי: וזה היה בליל ספדו וכן זה נעשה באותו לילה
כמי: כפסח נולד אברהם יליד: שנים הישקף לכבשן
האש ורמי שאז נעשה גר צדק חסם האי לישראל
או אמר נצחתו על הרגית המלכים וקטן גר צדק
ע"ה האלמ"א ביה"ט סדק גרר: זה אבינו: בחלום
הלילה: שנאמר ויבא אליהם אבישך בחלום
הלילה וזה היה בליל ספדו כי ענין זה כתוב בחר
הפסוק דרום: הפסוק סדום היה בפסח שכן כתוב
בלוט ומצות אפה וכמו: שאומר אח"כ: ארמי לבן
הארמי: באמשע לירד: שנאמר ויבא אליהם אל לבן

הפחדת אחרי כן ישר אל מלך כו' וקם מה סמריני
היטין כפי עמים יחד וכו' ודא' ליה כלה
אחד עין כעל מ' בהקם כו' וכזה סמריני
ויל' עפ' דכח' הנזכר' כחולד הספוק ויסי מקח
זה וד' מאזי בה ויסי פעם היום סוף כו' דכח' החול'
עמים מוכרם לעובד ועתה מוכרם לרעה ויטין בהקם
כמה ככרל העובד קם בו ככל יום ויחד ויטין עת
מיוחד ע' מהס כחול לעובד ע' מהס כחול לרעה וכעת

גלויות שאלו היה הכל בהמשך אחד לא היה שם יכולת לסבול ולעמוד מפני נודל קושי הדין וגם לא היה זורח קרן אמונה ואיר תורה כי אם כשנאמרו מעבדות היו מקבלין התורה והקדושה והמלכות ומזה כל חור עולם לכל יושבי חבל. וכן כתב הו"ה"ק על ורוח השימו בין עדר ובין עדר שרומז גוה שיהיה רוחה בין צה לצה לשויכולו לסבול ועי"ז נזכה לרב טוב האשון לאון קץ וחקר. ולזה היתה הגאולה דוקא בעלי היליה להירות שהלילה נחלקה שיהיה חלי גלות מזרים ומלי

ותלי

בְּאִישׁוֹן לַיְלָה. לְאִישׁ חֲמִידוֹת נִגְלָה רֵז חֲזוֹת לַיְלָה. וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה:
מִשְׁתַּכֵּר בְּכָרִי קָדַשׁ נִדְהַג בּוֹ בַּדְּלִיָּה. נוֹשַׁע מִכּוֹר אֲרִיזוֹת פּוֹתֵר
בַּעֲתִיתִי לַיְלָה. שֶׁנֶּאֱמָה נִטְר אֲנִי וְכַתֵּב סִפְרִים בַּדְּלִיָּה. וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה:
עוֹרֶרֶת נִצְחָה עָלָיו בְּגִדֵּי שְׁנַת לַיְלָה. פּוֹרֵה תִּדְרוּךְ לְשׁוֹמֵר מֶה
מַלְיָה. צָרַח פְּשׁוּמֵר וְשָׁח אֶתָּא בְּקֶר וְגַם לַיְלָה. וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה:
קָרַב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה. רָם הוֹדַע בִּי לָךְ הַיּוֹם
אֵף לָךְ הַלַּיְלָה. שׁוֹמְרִים הַפֶּקֶד לְעִירָךְ כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה.
תֹּאמֶר בְּאוֹר יוֹם חֲשִׁכַת לַיְלָה. וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה:

נָלִיל שְׁנֵי אֲזוּמִים זֶה וְזֶה וְאִמְרָתָם זָבַח פֶּסַח:

אֲזוּמִין גְּבוּרָתוֹתֶיךָ הַפְּלֵאָה בַּפֶּסַח. בְּרֹאשׁ כָּל מוֹעֲדוֹת נִשְׁאָת
פֶּסַח. גְּלִית לְאֲזוּרָחִי חֲצוֹת לַיִל פֶּסַח. וְאִמְרָתָם זָבַח פֶּסַח:

מברכנאל

גְּלוּת הַרוּמָה לַלַּיְלָה: צָרַח. צַעֲק: כְּשׁוֹמֵר. הוּא
הַקִּבֵּ"ה שֶׁהוּא שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: וְשָׁח. דָּבָר: אֶתָּא בְּקֶר
יְשׁוּעָה לְצִרִיקִים: קָרַב יוֹם. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר וַיְהִי יוֹם
אֲחֵר וְגו': שׁוֹמְרִים הַפֶּקֶד. עִישׁ עַל חוֹמוֹתֶיךָ יְרוּשָׁלַיִם
הַפִּקְדוֹת שׁוֹמְרִים כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה: כְּאוֹר יוֹם.
שֶׁשֶׁת יָמִי בְּרֹאשִׁית כֹּה תֹאמֶר עֲבָשׁוּ: חֲשִׁכַת הַנְּלוּת
אֲזוּמִין גְּבוּרָתוֹתֶיךָ הַפְּלֵאָה. לִאֲבוֹתֵינוּ בַּפֶּסַח: בְּרֹאשׁ
כָּל מוֹעֲדוֹת נִשְׁאָת פֶּסַח כִּי הוּא רֹאשׁוֹן
לְמוֹעֲדִים אַחֵר שֶׁבֶת הוּא נִתְּבַח בִּפְ' אֲמֹר וְהַטַּעַם
מִכּוֹב כָּל נִסִּים שֶׁנֶּשְׂעוּ בּוֹ: לְאֲזוּרָחִי אֲבִרָה שֶׁנֶּאֱמָר
מִשְׁכִּיל לֵאמֹר הַאֲזוּרָחִי: חֲצוֹת לַיִל פֶּסַח. שֶׁנֶּאֱמָר
וַיַּחֲלֶק עֲלֵיהֶם לַיִלָּה וְכָמוֹ שֶׁפִּירְשְׁתִּי לַעֲלִי וּפִירְשׁוּ

הַבּוֹשֶׁת הַיּוֹם אֵת שְׁנֵי כָל עֲבָרֶיךָ (שְׁמוּאֵל ב' י"ט):
לְאִישׁ חֲסוּדוֹת. דִּנְיָאֵל וְחֲזוֹת לַיִלָּה הַחֲלוּם שֶׁרָאָה
נִכְוֹדֵנָצִר: מִשְׁתַּכֵּר בְּכָלִי קָדַשׁ בְּלִשְׁאֲצֵר שְׁצוּה
וְהוֹצִיא כָּלִי כְּהַמֵּ"ק וְשִׁתָּה כְּהֵם נִהַרָג בּוֹ בְּלִיָּה
ע"ש. אֲמָר כִּיָּה בְּלִיָּה קָטִיל בְּלִשְׁאֲצֵר: נוֹשַׁע
דִּנְיָאֵר מִכּוֹר אֲרִיזוֹת הַפּוֹתֵר חֲלוּמוֹת שְׁרוּאִין בַּעַה
הַלַּיְלָה אוֹ פ' בַּעֲתוֹתִי חֲלוּמוֹת הַמַּכְהִילִים וּמַבְעִיתִים
אֵת הָאֵרֶס בְּלִיָּה: נִטְר. שֶׁמֶר אֲנִי הַמֵּן: עָלִיו. עַל
הַמֵּן: בְּגִדֵּי שְׁנַת לַיְלָה. שֶׁנֶּאֱמָר בְּלִיָּה הִיא גְּדוּרָה
שְׁנַת הַמֵּלֶךְ: פּוֹרֵה לִי גַת: לְשׁוֹמֵר לְוֹאֵת שֶׁנֶּאֱמָר
כֹּה מִשָּׁא רוּמָה אֵלֵי קוֹרָא וְגו' שׁוֹמֵר מֶה מַלְיָה
שׁוֹמֵר מֶה מַלְיָה אוֹ עִישׁ שֶׁהָיוּ אֲזוּמִים לַעֲשׂוֹת לָנוּ

יציאת מצרים

וְחָזִי גְּלוּת בְּחִמְרוֹת עַד שְׁתִּיהִי גְּלוּתָהּ שְׁלִימָה
ב"ב. וְזֶה נִרְמָז לְאֲבִירָהּ וַיַּחֲלֶק עֲלֵיהֶם לַיִלָּה
וְהֵבֵן. וְזֶה עֵלִין יַחַד שְׁכִינִין שֶׁהִמָּלֵךְ יוֹרֵה עַל
הַחִירוֹת וְהַגְּלוּתָהּ ע"כ נִחַלָּה לְשָׁנִים חָזִי רֹאשׁוֹנָה
עַל גְּלוּתֵי מַצְרַיִם וְחָזִי אַחֲרֹנָה עַל גְּלוּתֵי הַעֲתִידָה
וְע"כ כְּתוּבֵי הַמִּקְוִיָּלִים שֶׁאִפְקִימוּן יִהְיֶה חֶלֶק גְּדוֹל.
וְהִיא לְרִמּוֹז שְׁלֹשִׁי הַסְּעוּדָה שֶׁנֶּחֱמָז עַל גְּלוּתֵי
מַצְרַיִם הוּא חֶלֶק קָטָן וְלֵאחֲרֵי הַסְּעוּדָה עַל גְּלוּתֵי
הַעֲתִידָה הוּא הַגְּדוֹל. וְע"כ לְפָנֵי הַסְּעוּדָה אֲזוּמִים
חָזִי הַלֵּל שֶׁשֶּׁם גִּלְיָה גְּלוּתֵי מַצְרַיִם וְחָזִי הַהֵלֵל
הַשְּׁנִי יִדְבֵּר רַק מִגְּלוּתֵי הַעֲתִידָה וּמִלְחָמָהּ גּוֹ
וְחִנּוּ ע"כ אֲזוּמִים אֲזוּתוֹ חָזִי הַהֵלֵל בְּאֲחֲרֹנָה:

מהגאון ר' חיים יורא קלוגר

הוּא כְּמוֹל הַמַּשְׁמָח כַּעַת כְּמוֹל וְעַל כְּמוֹל יֵשׁ לַתַּפְלָה מִדּוֹת
רוּחָנִים מִיּוֹתֵדִין כְּמִאֲרִינִין עַל כָּל מִזֵּל וּמִזֵּל וְעוֹלָם הַנְּאֻלָּה
חָזִי רַק כַּעַת מִיּוֹתֵדִין לֵב לְעוֹבָה מַשְׁמַח יְמֵי כְּרֹאשִׁית
כַּעַת כַּעַת לָנוּ עֲנִיתִיךָ וְכִיּוֹם יְבוֹשֶׁה עוֹרֶתֶיךָ אֶךְ כְּהַקְדָּה
רוֹלָה יִדְלַע עַל הַקֵּץ הוּא מַחֲלִיף אֵת הַזִּמְנִים וּמַכְדֵּר אֵת
כְּכֹכְבִים וְלֹכֵךְ כַּעַת יֵלֵם כִּיָּה הַקִּבֵּ"ה אֲזוּתוֹ כַּעַת שֶׁהָיוּ
קָטָן לְעוֹלָם וְלִגְלוּתָהּ כְּמוֹל שְׁלֹשִׁים וְד' מִחוּת שָׁנִים וְכִיָּה
עֲבָשׁוּ כְּמוֹל רָדוֹ וְזֶה וְכִיָּה הַקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנִים וְכִיָּה
הַיּוֹם כְּמוֹל כְּמוֹל שְׁלֹשִׁים שָׁנִים וְכִיָּה לְכִיּוֹת כְּמוֹל שְׁלֹשִׁים
שָׁנִים וְכִיָּה עֲבָשׁוּ יְמֵים הַיּוֹם כְּמוֹל עֲבָשׁוּ ע"ש וְשִׁפְטוֹ פ' הַרְבֵּה
כִּיָּה דְכֹנֵה יֵשׁ לְדִיקָה עוֹד מ"ש הַפְּלֵאָה בְּלִיָּה וְהַלֵּל הַפְּלֵאָה
בְּלִיָּה אֶךְ לֵב כִּיָּה חָזִי דְכֹנֵה יְמֵי אֲחִירָה שֶׁשֶּׁם
הַקִּבֵּ"ה שֶׁאֵל יִסֵּס לְיִשְׂרָאֵל הוּא נִמִּי כַּעַת לִיָּה עַל יֵשׁ
אֶךְ לְיֵשׁ כִּיָּה מ"ש אֵת כִּיָּה הַקִּבֵּ"ה כְּמוֹל כָּל הַמַּצְרַיִם
בְּלִיָּה כְּמוֹ לֵב כְּמוֹל לְיִשְׂרָאֵל עוֹד זְכוּת מִן הַלֵּלָה הוּא
לְפָנֵי פֶסַח כְּמוֹל אַחֲרֵי אֲזוּת הַקִּבֵּ"ה חָס עַל יִשְׂרָאֵל וְכִיָּה
רַק כְּמוֹל מַצְרַיִם וְשֶׁאֵל כִּיָּה הַשְּׁאִיר לַעֲשׂוֹל פֶּסַח יִשְׂרָאֵל
וְכִיָּה בְּלִיָּה עַל יִסְטָן לִמּוֹן עַל אִזְ וְעַשֶׁה פֶּסַח כִּיָּה ח"ש
כִּיָּה נִסִּים וְכִיָּה בְּלִיָּה כְּכָלִי כִּיָּה הַאֲזוּרָחִי כִּיָּה נִסִּים
לִיָּה הֵן מֶה שֶׁכָּר אֵל מִלֶּאךְ אֶךְ דְּרִיָּה כְּמוֹלִים מִיָּה מ"מ כִּיָּה כְּכָל הַלֵּלָה עַל אִזְ שֶׁכָּל כָּל פֶּסַח לִאֲזוּת שֶׁהָיוּ וְכִיָּה

סוּבֹת תַּמִּיד וְלֹכֵךְ כַּעַת שֶׁשֶּׁם לֵפֶס נִסִּים הַרְבֵּה לֵפֶס כוֹמֵן
אִזְ רִבֵּי נִסִּים הַפְּלֵאָה בְּלִיָּה וְכִיָּה כִיָּה כִיָּה כִיָּה
פֶּסַח בְּלִיָּה לֵכֵךְ אֲחֵר כִּיָּה דָקָן פֶּסַח שֶׁכִּיָּה אֲחֵרִי כְּכָלִי
כִיָּה הֵן מֶה שֶׁכָּר אֵל מִלֶּאךְ אֶךְ דְּרִיָּה כְּמוֹלִים מִיָּה מ"מ כִּיָּה כְּכָל הַלֵּלָה עַל אִזְ שֶׁכָּל כָּל פֶּסַח לִאֲזוּת שֶׁהָיוּ וְכִיָּה
רַחֲמֵי

דָּלְתִּיו דְּפַקְתָּ כָּחוֹם הַיּוֹם בַּפֶּסַח. הַסֵּעִיר נִוְצָצִים עֲנֹת מִצּוֹת
בַּפֶּסַח. וְאַל הַבֶּקֶר רֵץ זָכַר לְשׁוֹר עֶרֶךְ פֶּסַח. ואמרתם זבח פסח:
זִוְעָמוּ סְדוּמִים וְלִוְהֵמוּ בָּאֵשׁ בַּפֶּסַח. חֲלֵץ לוֹשׁ מֵהֶם וּמִצּוֹת
אָפָה בִקֵּץ פֶּסַח. מֵאֲמָאֵת אֲדַמַּת מוֹף וְנוֹף בַּעֲבָרְךָ בַּפֶּסַח.
ואמרתם זבח פסח: יְהִי רֹאשׁ כָּל אוֹן מְחַצֵּת בְּלִיל שְׁמוֹר פֶּסַח.
כְּבִיר עַל בֶּן בְּכוֹר פִּסְחָתָּ בְּדָם פֶּסַח. לְבִלְתִּי תַת מִשְׁחִית דָּבָא
בַּפֶּתַח בַּפֶּסַח. ואמרתם זבח פסח: מִסְגֶּרֶת סִנְהָה בַּעֲתוֹתֵי פֶסַח.
נִשְׁמְדָה מִדֵּין בְּצִלְלִי שְׁעוֹרֵי עוֹמֵר פֶּסַח. שׁוֹרְפוֹ מִשְׁמַנִּי פוֹל
וְלוֹד בִּיקֵר יְקוֹד פֶּסַח. ואמרתם זבח פסח: עוֹד הַיּוֹם בְּנוֹב לַעֲמוֹד
עַד גָּעָה עֲזֹנַת פֶּסַח. פֶּס יָד כְּתֻבָּה לְקַעֲקֵץ צוֹל בַּפֶּסַח. צִפָּה
הַצִּפִּית עֶרֶךְ הַשְּׁלַחַן בַּפֶּסַח. ואמרתם זבח פסח: קָהַל כְּנֶסֶה הַדָּסָה
צוֹם לְשֵׁלֶשׁ בַּפֶּסַח. רֹאשׁ מִבֵּית רָשָׁע מְחַצֵּת בְּעֵץ חֲמִשִּׁים

אברבנאל

פול ולוד ביקר יקוד פסח. פול ולוד הם גבורי חיל
של מנחריב מלך אשור שנאמר בא פול מלך אשור
על הארץ (מלכים ב' ט"ו) וכתוב ישלח הארון ה'
צבאות במשמני רון ותחת כבורו יקוד יקוד כיקוד
אש (ישעיה י') וכתוב בתורה והיה אור ישראל
לאש וקדושו ללהבת. אור ישראל זה ליל ט"ו בניסן
שהוא שמור לנסי ישראל וכאנו לילה נשרפו.
וקדושו ללהבת זה אש של גבריאלי שנאמר והיו
כלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במתנה אשור:
עוד היום בנוב לעמוד וכו'. לפי שאכור לו חזיו
כוכבים שרו או אולה האיונה וכלתו לה ואי לא
לא יכלת להו מה עבר אורחא דבעי לסגוי בעשרה
יומין סגי כחר יומא כי מטא לירושלים אמר מה די
לטרוח על מקום קטן כזאת אמתין עד למחר ואכבוש
אותי כמו פת שחרית וכן אותו לילה בנוב מיד ויהי
כלילה ההוא ויצא מלאך ה' וגו' שהיתה כפלתו
בפסח ופי' געה הגיע: פס יד. כף היר: כתבה.
לכלשצר: לקעקע צול. לעקור שרשה של ככל
שנקרא צולה שנאמר האומר הצולה חרבי (ישעיה
מ"ד): צפה הצפית (שם כ"א). אמר ישעיה על
בלשאצר ערוך השלחן צפה הצפית אכול שתה
קומו השרים משחו מנן כלומר כשישב על השלחן
שהיה ערוך מכל מיני מערכים והיו מעמידים הצופה
דראות אם יראה אדם כא לפי שהיה ירא מכורש ודריוש
ובעור אוכל ושוחה וטוב לכו כיון עד שצוה להביא
כלי בהביק לשחות עם אלף גבוריו כמו שנאמר
בדניאל בלשאצר מלכא עבד לחם רב וגו' אמר
הצופה קומו השרים משחו מנן כי בעור שהיה אוכל
באו כורש ודריוש עליו ובכ"ר צפה הצפית סר
מנרתא אית ארתא דצווחין בלנרתא צפיתא: הדסה
אסתר: צום ללשצר בפסח. דכתיב ויעבור כרדכי מלמד
שעבר יו"ט ראשון של פסח בתענית: ראש מבית
רשע. זה המן:

גלית לאוריה מת לעשות לבניו כחצי ליל פסח
שנתידי לספות עליהם: דלתינו דפקת. שנאמר וירא
אליו ה' באלוני וגו' וזה היה בפסח: הסעיד נוצצים
האכלי המלאכים שכתוב בהן ונוצצים כעין נחשת
קלל (יחזקאל א') ע"ש שהם ניוצצי אש: זכר לשור
ערך פסח. שנאמר וזבחתי פסח לה' אלהיך צאן ובקר
מלמד שהחגיגה באה עם הפסח או רוצה לומר לכך
אנו קורין כיום שני דפסח שור או כשב אי עז כי
יוולד כרי לזכור לנו זכות אברהם שערך שור למלאכים
בפסח וכן יסר המיטין כיום ב' דפסח רץ אל בקר
אב כזה מועד ככן זכרון שור אהג כזה מועד:
ח"י: נפדה וסר מהצרה: מלאכת. ספק בישיעה
י"ד ימאטאמיה במטאמא השמר והוא הבלי שמכבדין
בו הבית ופירוש מטאמא הכבדת וענין זה נזכר
בנבואת יחזקאל: מות ונוף. שם ערים כארץ מצרים
ביתוקאל: ראש כל און כבור כמו ראשית אוני:
מחצת. זה פרעה שנאמר מחץ ראש על ארץ רבה:
כביר. הקב"ה שהוא כביר כח ועוד כביר ענין עוצם
זכרון: מסגרת יריחו שהיתה מסוגרת שנאמר ויריהו
סוגרת וסמסגרת מפני בני ישראל אין יוצא ואין בא
(יהושע ו'): סגרה בעתהי פסח. נספדה לישראל
בעת פסח דכתיב לעיל סיגיה ויעשו את הפסח ב"ד
יום לאחר בערב כערבות יריחו. סגרה לשון מסירה
כמו לא חסגיר עבד אל אדוניו. היסגורוני בעלי
קעילה: נשמדה כרין. ע"י גרעון בצליל שיעורי
עובד פסח בזכות העומר נצח גרעון את כרין שנאמר
וואמר הנה חלום חלמתי והנה צליל לחם שעורים
כהפך בכמתה כרין (שיפטים י') מהו צליל רבנן
אמרי הצליל עליהם אותו הדור כן הצדיקים לשון
מים צלולים ובזכות מה נצולו בזכות לחם שעורים
איו וז מצות העומר והעומר קרב ביום ב' דפסח
ופי' צליל עונת לחם שעורים ונקראת כן לפי שהיא
נאסית על גבי גחלים כמו הצלי: שורפו משמני

כִּי לֶחֶם אֶף לֶחֶם. לֶחֶם יִי הַמַּמְלָכָה. כִּי לֹא נָאָה. כִּי רַו יָאָה:
 מוֹשֵׁל בְּמְרוּכָה. נוֹרָא בְּהִלְכָּה. סְבִיבֵי יֹאמְרוּ לוֹ. לֶחֶם וְלֶחֶם. לֶחֶם
 כִּי לֶחֶם. לֶחֶם אֶף לֶחֶם. לֶחֶם יִי הַמַּמְלָכָה. כִּי לֹא נָאָה. כִּי רַו יָאָה:
 עֲנִי בְּמְלוּכָה. פּוֹדָה בְּהִלְכָּה. צַדִּיקֵי יֹאמְרוּ לוֹ. לֶחֶם וְלֶחֶם. לֶחֶם
 כִּי לֶחֶם. לֶחֶם אֶף לֶחֶם. לֶחֶם יִי הַמַּמְלָכָה. כִּי לֹא נָאָה. כִּי רַו יָאָה:
 קְדוֹשׁ בְּמְלוּכָה. רַחוּם בְּהִלְכָּה. שְׁנֵאנֵי יֹאמְרוּ לוֹ. לֶחֶם וְלֶחֶם. לֶחֶם
 כִּי לֶחֶם. לֶחֶם אֶף לֶחֶם. לֶחֶם יִי הַמַּמְלָכָה. כִּי רַו נָאָה. כִּי לֹא יָאָה:
 תַּקִּיף בְּמְלוּכָה. תּוֹמֵךְ בְּהִלְכָּה. תַּמִּימֵי יֹאמְרוּ לוֹ. לֶחֶם וְלֶחֶם. לֶחֶם
 כִּי לֶחֶם. לֶחֶם אֶף לֶחֶם. לֶחֶם יִי הַמַּמְלָכָה. כִּי לֹא נָאָה. כִּי רַו יָאָה:

אֲדִיר הוּא יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקִרְוֹב. בְּמַהֲרָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ בְּקִרְוֹב.
 אֵל בְּנֶה. אֵל בְּנֶה. בְּנֶה בֵּיתָךְ בְּקִרְוֹב: בְּחִיר הוּא. גָּדוֹל
 הוּא. גָּדוֹל הֵיא. יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקִרְוֹב. בְּמַהֲרָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ

אברבנאל

יציאת מצרים

עש"ה נאיר אחת אדיר (תהלים ע"ו) ובי"ט נורא:
 סביביו. מלאכים: צבאות ישראל: שנאמר. מלאכיו
 כמו אלשי שבאן (תהלים ס"ח):

או כעולם הבא. אך אם עושה מאהבה או שיך
 המעשה רק להשיי ולא נופל לעלמו. חמנה יראת
 הרוממות אם היא טהורה. או אינה נופלת ג"כ
 מל עלמו רק לו יתברך. וזה שנאמר לך עשינו
 רק לך היא המעשה ולא נופלת אל השכל או אל יראת עלמו רק לך. ואמר עוד "לך כי לך"
 הכל כולו שלך היא ונחנו מה שיהיה המעשה לפי רצוננו ושכלינו האנוש הלא אפס ואין הוא.
 ואמר עוד "לך אף לך" רצה לומר הלא אשר אנחנו עושין אף היא לך היא ולא לנו תחשוב
 כי כל מחשבותינו ורעיוננו אחת נחת לנו ומחך הכל מידך נחנו לך כי לו לבד נאה ויאה כל
 המעשה והמהשבה:

כסה אהרן

זכרון יעקב

מאמר ל"ל אמר ג"כ ויאמר כמו בשאר אמירות
 ופי' לפי שכל אמירה שילא מפי הקב"ה נכרה
 מלאך ואם ה' כתוב ויאמר ה' אל שבי' באת
 אמירה ובאמירת הקב"ה נכרה מלאך ואמירה
 נמדרש אר"י הכל מודים שלא נכרה ביום ראשון
 כלום מן המלאכים שלא יאמרו מיכאל מותה
 ולכך לא נכתב אמירה לרמוז שלא נכרה שום
 בבריאתו למה כבוד כהלכה שהוא גבור לבדו
 וא"ל לסיוע ומי מעיד ע"ז למדורו ע"ז יאמרו לו
 שהם יושבי תורה שהם יודעים שהתחיל
 התורה בבריאת ומה מוכח שלא נכרה ביום ראשון כלום ודו"ק:

אפור בר

אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב כו'. הענין שהמקדש הראשון
 וכן בשני נבנו בלחשות כו"ד. בית ראשון נבנו
 על ידי שלמה המלך. לוי' במלכים א' ח' כ' אמר לבני
 בערפל. ר"ל שער ה' בים נחמד בהלשאים. לואת אין
 הקוד שיקם לעד. וזה כיה בנימי בית וכול לך. ר"ל אין
 כו"ד

בארץ שיהי מקום דרש לתחיתים ואפס"כ אין מחילת
 מנדלת נדו יתי. ואם ב' כתי' מלדו ומלדו (ועמ"ש כזה
 הנאון מזהר"ח ז"ל מוולוז'ין כנפסיח שער ג') ורמו כזה
 ג"כ כמה שהזכיר ששה פעמים לך נכד ששה קלות של
 העולם והשכיפות הוא מ"ש לך כ' המעלה וכו' נקודת
 כיכל הקודש בלחש והוא כלל כל העולם וכמ"ש בפסר
 ייירה וכן:

נדרמו ונכריאל בלפגו והקב"ה מורד בלמיעתו
 מלאך וז"ש יחיד כמלוכה שהקב"ה ה' יחיד
 וא"ל לסיוע ומי מעיד ע"ז למדורו ע"ז יאמרו לו
 שהם יושבי תורה שהם יודעים שהתחיל
 התורה בבריאת ומה מוכח שלא נכרה ביום ראשון כלום ודו"ק:

סהגאון בעל כחצית השקל

אדיר הוא כו' במהרה בימינו בקרוב כו'. ג"ל
 עמ"י דלרז"ל במס' גיטין ס"ח מהרה
 דמרא עלמא הוה תהניב שנים כמו שדרשו
 וישקוד לשון וימחר והיא משום דיומו של הקב"ה

בְּקָרוֹב. אֵל: הָדוֹר הוּא. וְתִיק הוּא. וְפָאִי הוּא. חָסִיד הוּא. יִבְנֶה
בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל: מְהֵרָה הוּא.
יָחִיד הוּא. בְּבִיר הוּא. לָמוֹד הוּא. מֶלֶךְ הוּא. גּוֹרָא הוּא. סָגִיב
הוּא. עֲזוּזֵי הוּא. פּוֹדֶה הוּא. צָדִיק הוּא. יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב.
בְּמַהֲרָה בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל: קְדוֹשׁ הוּא. רַחוּם הוּא.
שְׂדֵי הוּא. תָּקִיף הוּא. יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב. בְּמַהֲרָה בְּמַהֲרָה
בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב. אֵל בְּנֶה. אֵל בְּנֶה. בְּנֶה בֵּיתֶךָ בְּקָרוֹב:
אֶחָד מִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ. אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׂפָשְׁפָשִׁים וּבְאָרְץ:

זרע גר

מועשה נסים

אחד מי יודע. ראיתי רבים מפרשים החידה
הזאת. אבל לא מעטין של פסח. על כן
נפרשהו כ"ה מעינא דיומא: אחד מי יודע.
ליתא במדרש ג' מכות היו ע"י אהרן. וג' ע"י
משה. וג' ע"י הקב"ה. ואחד היינו השחין היה
ע"י כולם. לפי שמה ואהרן לקחו פית הכנסן
וזרקו השמימה והפכו הקב"ה לשחין למעלה
ונפל על הארץ במצרים. וזה לאות שה' מלך
בשמים ובארץ כל אשר חפץ עשה. וע"כ הקשה
בעל המניד המופת האחד מהשחין מי יודע למה
היה דוקא ע"י כולם? ותירץ אני יודע להורוה
שה' ית' הוא מושל יחיד בשמים ובארץ. ובשחין
שמים וארץ נפגשו. שהם זרקו פית הכנסן השמימה
והקב"ה הפך השחין לארץ:

אחד מי יודע. השיר הזה תסוה הוא וחידה כגי
קדם. וז"ל לפע"ד כי מונה וחולך שלש עשרה
טובות רמות ונשגבות אשר הברילנו הקב"ה בה
בעובדי אלילים הקדמונים לטוב לנו. כי כבר כתב
הגאון במעשי ה' שיעקר ירדת מצרים היתה כרי
להוציאנו ביד חזקה ושויתפרסם אלהותו ית' על
ידנו. וזאת היתה כל חשקן של האבות הקדושים
שיפירסם אלהותו ע"י זרעם. וע"י אבותנו חייבים
להודות ולשבח לה' על אשר הגיענו לשלימות
הנכסף לאבותינו שתהיה זאת ע"י זרעם. וזהו אמרו
כאן אחד מי יודע. אחד אני יודע אחד אלהינו.
דהיינו פרסום האלהות שהוא יחיד באחדות שאין
ערך לו. מי היה היורע וסוריע זה וחלתי יאמר נא

מהגאון בעל כחצית השקל

אפור בר

אלף שנים ע"כ אנו מתפללים שיבנה הקב"ה
את ביתו במהרה והוא שתה' במהרה בימינו
לא כממהרה דהקב"ה ולו יהי בקרוב כי אם
ח"ו שתה' מהרה דקב"ה לא יהי בקרוב ודו"ק:

מאי אדרי. דקיימא לדרי דרי. ידענו שכרמנו יבנה בית
אך אנתו מנקשים שלא ימחין על מהרה דמארי עמיה
כ"ה כי אני מחמין (אחד אלהינו שבשמים ובארץ) שגמו
ח"ו מהרה דקב"ה לא יהי בקרוב. ולז"ל כה ביהר בקרוב. לא כממהרה דקב"ה:

בבחה אהרן

להבנתו ולא אנתו. והנה לפי דעתם הכתמה אנו יחיד
ח"ו רק כעובד"ו שאין שום ערך אליו. אבל לא בעליונים
וגמלא שהם אינם יודעים אמתות יחידו (אחד אלו
יודע) רק אני לבדי היודע אמתות האמונה בעולם יחוסו
כ"ה כי אני מחמין (אחד אלהינו שבשמים ובארץ) שגמו
שבו נקרא יחיד נגד יצורי מעט כך הוא יחיד ברוממותו
ונעלה גם נגד כל מדרס וכמרום כי הכל כאין נגדו והוא
אחד בכלל בשמים ובארץ. וכמחז"ל (חולין ט') הכולט לשם
מיחאל השר הגדול או לשם שאלו קטן שנים שמיטמו
מכילה:

ביד בניתי ומיין ידעתי שאין זה בית עולמים רק מכין
ויכוד הוא לשבתך עולמים היינו למקדש העמיד א"י. וכן
משה אמר ידעתי שתביאמו ותטעמו כבר נתלתך כתחלה זה
הבית המקדש של שלמה הוא רק כמו נטיעה והכנה ומכין
לשבתך עולמים שתפעל אלה ה' לע"ל שרק ידך יטוננו
ולא כלמאשות בידי וזה מקדש ה' שלע"ל כוננו ידך. וזה
אדיר הוא שהוא חי וקיים לדור דורים. כמחז"ל במס' יו"ט
נקרוב. בלא ימחין עד סוף קץ הנאולה. רק יקרב הקץ.
כל"א כמחרס במהרה בימינו לעינינו בקרוב. ואמת להמתין עד
ר"ל בעמך חננה לא כבית ראשון ושני. ואמת להמתין עד

אחד מי יודע נראה שכל למות כאן י"ג מעלות ועובות
שיכנו הקב"ה ע"י גאולה מצרים והתחיל מיתוד
שמו כ"ה כמה שוכנו בלמנותו הקדושה וביחודו ואתדמותו.
ואמר נאחד מי יודע) מי הוא זולתי שידע אמתות יחודו
כמנינו. שהרי העמים הקדמונים חשבו ושעו שאין כבודו
ית"ש נהשגית כעובד"ו מרוב רוממותו. ורק מסר ההנהגה
העולם למלות שם יבנהו כללום וידמו כללם כשזה
ינשאו וירוממו שמו כיה. כלמחרס שכתודו רק בשמים והם
לא יבנו כי בספק הוא כשזה ינשאו כללום. שהרי לפי
דעתם ית' אינם ערך בין לאל מעלה להקביה שם האיום

שנים מי יודע. שנים אני יודע. שני לוחות הברית. אחד אלהינו שבשמים ובארץ:

שלשה מי יודע. שלשה אני יודע. שלשה אבות. שני לוחות הברית. אחד אלהינו שבשמים ובארץ:

ארבע מי יודע. ארבע אני יודע. ארבע אמהות. שלשה אבות. שני לוחות הברית. אחד אלהינו שבשמים ובארץ:

זרע נד

מעשה נסים

ישראל וזאת השלימות והטובה שאין ערך לה נעשה רק ע"י ירדת מצרים והוצאתו. כרוך הנעלה בכל רעיון מהשיג טובותיו אלינו: שנים מי יודע שנים אני יודע שני לוחות. כי ע"י ירדת מצרים זכינו לקבלת הלוחות אשר המה מעשה אלהים וזה הוא תכלית הטובה אשר אין ערך לה וזאת לא זכינו רק מחמת יסורין של ירדת מצרים במאמרם ו"ל שלש כתנות טובות כיו וכולם ע"י יסורין ואחד מהן תורה. ומה שחזר ושנה הדברים לומר אחד אלהינו כי עיקר פרסום האלקות היה ע"י נתינת הלוחות בקלות וברקים אשר נשמע לכל העולם כאמרם ו"ל שהיו האומות נאספים אל בלעם ואמר להם ה' עוז לעמו יתן: שלשה מי יודע שלשה אני יודע שלשה אבות. מי כי על ידם זכינו לטובה שאין ערך לה שהאבות לא נקראו אבות רק לבני יעקב ולא לשאר בניו שיצאו מהם כדכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע. וזה זכינו מחמת שקבלנו התורה ושנתפרסם אלהותו ושהוא נודע לאחר נשמו אחר על ידנו חזר ושנה כי ע"י אהבתם: ארבע מי יודע ארבע אני יודע ארבע אמהות. שהאבות לא נקראו אמהות רק לבני יעקב. אף שרבה היה אם יעקב ועשו. ועיקר הנרם היו האבות: שירה אמרה גרש את האמה ואת בנה כי לא יירש וגו' והקב"ה הסכים על ידה וכן רבה גרמה הברכות

כלולים כל המכות. והיינו לפי שצטרו את ישראל שכלו מן ג' אבות ע"כ הביא עליהם מכות מהשלשה דברים הנ"ל וזה שלשה מי יודע וכו': ארבע. שם במדרש מלין מן ההרכים בזכות אמהות נגאלו ממצרים. ולדברי ר"ל למעלה כל מכה היתה של ד' מכות. והיינו בזכות ד' אמהות. ולזה אמר ארבע שהיו המכות של ארבע. מי יודע למה. והשיב אני יודע. שהיו הרבע אמהות. והם צטרו את צניהם לכן היתה כל מכה של ד' מכות:

מנחת אהרן

שלשה מי יודע. ידוע שעיקר התורה והמצוות נכללו בשלשה פעמים תורה עבודה וגמ"ח ובהם מלאנו בלכתם ארצם שהוא ידוע עמוד (גמ"ח) בעולם וכמחול (פסוק) כרש"י ד"ה עמוד (העמוד) ויטע אצל כו' אכילה ושתיה לוו' ויחזק תיקון עמוד (העמוד) כמה שנקט על גבי המכות וישקב תיקון עמוד (התורה) כמחול ע"ם יעקב איש חס ובב אהלים בלתי של תורה. ומכאן זכינו גם אהבה לקבל עלינו חלו העמודים בלכתם וזה ממש שלש אני יודע שלש: כיודע והשלם בני העמודים הללו. וכמה זכיתי להם (ג') אמת) שהנחתי מלכותי הקדושים אלו העמודים וזכיתם קבלתי את התורה בלכתם ואחרתי נעשה וגמ"ח:

ארבע מי יודע. איהל במדרש כוונת ד' דברים נגאלו ממצרים כשכל שלש שנו את שמם ולא שנו את לשונם וסמיתו פלגם יין הערוה ובלא היו נכס דלסורין ע"כ

שנים. במ"ר קהלת טובים השנים מן האחד. טובים השנים משה ואהרן שניהם ביחד מאחד מהן שני שניהם שרתה שכינה כו'. והטעם כמ"ש במדרש עקב. למה לוחות שנים כנגד שושביניו וכנגד חתן וכלה. והיינו שהי"ת בהולאם ממלרים היה כמו חתן וישראל ככלה. ומשה ואהרן היו שושביניו. וע"כ ע"י ה' שושביניו שרתה שכינה. ואמרו עוד במדרש טובים השנים וגו' פרשה שנאמר ע"י שניהם כמו המדרש הזה לכם. וכן כל מעשה יי"מ היה ע"י שניהם. והיינו חטעם הזה שני שניהם שרתה שכינה וזה מקשה. שנים מי יודע למה היתה מעשה יי"מ ע"י משה ואהרן גם שניהם. אמר אני יודע. שני לוחות שני ע"כ היו לוחות שנים שהיו ב' שושביניו וע"כ היו נלרכים שניהם:

שלשה. במדרש אי' האבות סי' לבנים. ועוד שם במ"ר משניה מן החלונות זה זכות אבות שבוכותם נגאלו ממצרים. ואמר למעלה ונחתי מופתים בשמים ובארץ דם וזה המרות עשן. והיינו כמ"ש במדרש ג' קדמו לעולם מים אש ורוח. ובהם הכה את מלרים עיי"ש ובהם שכלו מן ג' אבות ע"כ הביא עליהם מכות מהשלשה דברים הנ"ל וזה שלשה מי יודע וכו': ארבע. שם במדרש מלין מן ההרכים בזכות אמהות נגאלו ממצרים. ולדברי ר"ל למעלה כל מכה היתה של ד' מכות. והיינו בזכות ד' אמהות. ולזה אמר ארבע שהיו המכות של ארבע. מי יודע למה. והשיב אני יודע. שהיו הרבע אמהות. והם צטרו את צניהם לכן היתה כל מכה של ד' מכות:

שנים מי יודע. אחר ביאר מעלת הקב"ה ודומותיו בא פחה לבאר גם מעלת ישראל אחר שזכו לקבל מורחו הקדוש והוא דליתא (ש"ר פי מ"א) שני לוחות העדות מהו שני לוחות כנגד במים וארץ כנגד חתן וכלה כנגד עוב"ד ועוב"ד וכו' ע"כ מובא מזה שכתב שזכו ישראל לקבל הלוחות שנכלל בהם כל התורה והמצוות ובדליתא (ירושלמי בקלים) ולכן זכו לנחול שני עולמות עוב"ד ועוב"ד ובדליתא ב"ר ע"ם אין כאל יסורין ומי כאל יסורין מה הקב"ה מחיה מתים כך אליהו מחיה מתים. מה הקב"ה פוקד עקרות כך אלישע וכו' והוא ע"ד מחול ברכות ו' אהם עשיתיו חטובה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה וכו' וכמחול (מגילה י"ח) ע"ם ויקרא לו אל אלהי ישראל. הקב"ה קרא ליעקב אל. אני אלוה בעליונים וכו' מובא מזה שכתב שקבלו ישראל הלוחות וכו' לתכלית המעלה:

המשה מי יודע. חמשה אני יודע. חמשה חומשי תורה. ארבע אמהות.
שלישה אבות. שני לוחות הברית. אחד אלהינו שבשמים ובארץ:
ששה מי יודע. ששה אני יודע. ששה סדרי משנה. חמשה חומשי
תורה. ארבע אמהות. שלישה אבות. שני לוחות הברית. אחד
אלהינו שבשמים ובארץ:
שבעה מי יודע. שבעה אני יודע. שבעה ימי שבתא. ששה סדרי
משנה. חמשה חומשי תורה. ארבע אמהות. שלישה אבות.
שני לוחות הברית. אחד אלהינו שבשמים ובארץ:

יודע גד

מעשה נסים

חמשה. בולקין וכו' נתן קולו בזכות התורה
שניתנה בהמשה קולות ע"ש. ולעת
ר"ע היתה כל מכה ומכה של חמש מכות וזה
בעבור שחידוש ישראל לקבל חמשה חומשי תורה
ולכן אמר חמשה מי יודע. למה בזה כל מכה מחמש
מכות ואמר בעבור שיקבלו החמש חומשי תורה:
ששה. הנה אי' במדרש כי המכים ומה שלקו
בו היו ששה כי המכות היו ע"י מכה
ואהרן וקאב"ה ונלקו בשלשה היינו דם וחם
ותמרות עין. כאשר נאמר בנ' מי יודע. ואיתא
בחו"ל בזכות המשנה הגלויות מתכנסות ועוד
איתא שהמשנה הוא עיקר התורה והוא מסטירין
של הקב"ה אשר ע"כ אי' נגמרא בל יעמי'
והעמירין על ששה שכל התורה נכללה בששה
סדרי משנה. וכבר אמרנו שבזכות התורה נגאלו.
וע"כ אמר מי יודע למה היו המכים ומה שלקו
בם ששה. נגד ששה סדרי משנה שיקבלו ישראל:

ליעקב וע"י נעשיתו לכנסת ישראל וזכינו לכל הנס
לכן חזר וישנה הרברים: חמשה. ששה. חמשה
תורה שבכתב ותורה שבעל פה והיו עיקר והכלות
הטיבה אשר החר בנו מכל עם ונתן לנו את תורתו
שהי התורה שבעל פה אשר זכינו ע"י ירידת
כצורים והוצאתו: שבעה ימי שבתא. חמשה ששה
לשיבה בפני עצמה הוקי כנתינת התורה. כי שבת
נתנה בסדר קודם התורה כדכתיב שם שם לו הוק
ימשיט וזה נסח. ועוד כי אמרו חז"ל שבת לא
הורו הקב"ה לעובדי כוכבים כדכתיב לדעת כי
אני ה' מקדשכם וע"י שבת קדשנו וזכינו לקבלת
התורה ומהנה זו לא נתן ולא הורו. רק לישראל
כמו שתקנו בתפלת שבת ולא נתתו לגוי הארצות
וכו'. והישיבא אלו ששבתה יום ששי וכיוצא
ובולם לא בחרו ביום השבת וזאת ישראל ואמרו
במדרש כי שבת אמרה על ישראל כי בעמך ישראל
גוי אחד (וע' בהוספות פ"ק הדגיגה) כאת ה' היתה
ואת לשון תת לנו שארית בארץ לסגן וכחמה.
וישנה הרברים שעי' שנתן לנו שבת וזכינו בסה
שקרבנו להר סיני ונתן לנו תורתו ונתפרסם אלהותו:

שבעה. איתא במדרש ז' ימים היה בין מכה למכה שהמרה משה בם. והוא כנגד ז' ימים הג
הפסח. ואיתא למה ימי פסח שבעה ששבת מתקיימת אי' לו' ימים. וזה אמרו
שבעה מי יודע:

מנחת אהרן

שבעה כזה שאל מאין וכו' ישראל לאלו ארבע
המדות טובות הללו שזכו להגאל על ידם. וימי חמשי
(ארבע אמהות) ר"ל ע"י שאותי ע"י שמרו ארבעה דברים
הללו ומכאן יבטל לילך בדרכיהם כזה והוא בגדר פדיו
לזינו ככה אמת ע"י. ומכאן פ"ר שיה כחלם למאליס
גדרם עמם מן הערוה עמוד כל הנסים וגדרו עמם ג"כ
מן הפדיו. ע"כ. ובלא שני את לשון נמלא בדקה ע"י
והוא כחלום ע"י הקול קול יעקב הכבוד יתק קולו של
יעקב על שהוכיח את השם בזה כי הקדוש ה' לשון אמר
יתק אין דרכו של שם להיות שם שמים שגור נפיו ע"כ.
ודענו בדקה ע"י חקקה מזה שיוחו בדרכות על ראש
יעקב ע"י. וכפ"ל לא לזוה לו שיהיה גם את לשון כפשו
חיו. גם לשון בל יזכיר את השם בדבריו ולא שיהיה בו
רק מלכותו ומה נאמר שיהיה בל חמשה את לשון
כשם פנים. ובלא שיהיה בזה נמלא בלחם אמת ע"י שהרי
ארו"ל שיהיה יעקב מדבר אל' ורחל היתה משיבה לו מתחת
המטה ע"כ. ולמה לא הביא לזה בפסחם אלא על כרחך

חמשה מי יודע וכו' חמשה חומשי תורה. כזה פרט כיחוד
המשנה כזה שזכינו לקבל עלינו פסח בל תורה
שבתא:
ששה מי יודע וכו' כזה פרט המעלה כזה שזכינו גם לקבל
עלינו עול התורה שבע"פ:

שבעה מי יודע וכו' שבעה ימי שבתא. מה שפרט דוקא
מלות שבת נראה שהוא ע"י מחו"ל (כ"ל ע"י)
אשר ב"ל נמנה יתירה נתן הקב"ה בלחם בערב שבת כו'
ועוד שם נמנה יתירה לא אודיעהו וכתב כי אות היא
כ"י וזכירם וכו'. נמלא במעלה הנכונה יתירה לא זכו
ישראל רק בזכות שבת שבת וכן ארו"ל (בכת ק"ט)
תכלין אחד יב כ"י וזכר שבת וכו' פ"ט:
שמים

שמונה מי יודע. שמונה אני יודע. שמונה ימי מילה. שבועה ימי שבתא.
ששה סדרי משנה. חמשה חומשי תורה. ארבע אמהות. שלשה
אבות. שני לוחות הברית. אחד אלהינו שבשמים ובארץ:
תשעה מי יודע. תשעה אני יודע. תשעה ירחי לדה. שמונה ימי מילה.
שבועה ימי שבתא. ששה סדרי משנה. חמשה חומשי תורה.
ארבע אמהות. שלשה אבות. שני לוחות הברית. אחד אלהינו שבשמים
ובארץ:

עשרה מי יודע. עשרה אני יודע. עשרה הבריא. תשעה ירחי לדה.
שמונה ימי מילה. שבועה ימי שבתא. ששה סדרי משנה.

מעשה נסים

שמונה ימי מילה. היינו שהמילה לא נקראה רק
בישראל כדנהו בנדרים הנורא כמילים סותר כמיל
כוחים. וע"י המילה נקראים ישראל תמימים. אברהם
לא נקרא תמים רק ע"י המילה ולא בכל שאר מצות
כמביאר (בנדרים ל"א) וע"י שטל אברהם וזה
לירע ישראל ולכל הני לכן חזר ושנה הדברים:
תשעה ירחי לדה. כי הלה לא תתיחס רק
בבני יעקב השומרים נועם ומשפחתם כדכתיב
ותחילו על משפחותם ואין יחס אבות לבנים שייך
בעוברי כוכבים הקדמונים. ומח שנאמר בהם בן
הוא רק כפר בן בקר כמביאר בש"ס. רק ב"י נקראו
בנים לאבותיהם ובקן שייך ויתילדו. ומתחת שרק
אנחנו נחשבים לנולדים מאבות ובינו לכל הני לכן
חזר ושנה הדברים: עשרה הבריא. חשב עשרה
הדברות חזק מהתורה כי הדברות שטענו מפי
הקב"ה פה אל פה. וכו' ראינו כי ידבר אליהם את
האדם וחי כדכתיב (דברים ה' כ"א) ומוה נחפרם
עיקר אמונת הנבואה רבאל זה היתה אמונת ההירה

ורע גר

שמונה. איתח במדרש משה רבינו ח' שמות היו
לו והוליד ישראל ממזרים. שמעתי
קך בעלו יס"ל את המילה ואמרו נהיה
כמזרים לפיכך הפך הקב"ה את האהבה שלהבו
מזרים אותן לשנאה ונשתעבדו. ולזה הוליד משה
שהיו לו שמונה שמות לכפר על ח' ימי מילה
שנקלו. וזה אמרו מי יודע למה נלך דוקא
שהיה גואלם בח' שמות. ואמר לפי שה' ימי
מילה הם יום בעלות. ולכן בל וכפר עליהם:
השעה. איתח במדרש שבזכות חשעה נגאלו
ממזרים. ג' אבות. ד' אמהות. וז'
המים. דס פסח ודס מילה. והטעם הוא לפי
כשהיתה חשה מעוברת ט' חדשים נלעצרה שחל
יסילי את בנה ליתור. ט"כ פרט להם ה' ועמדו
כל דס' לזכותם לפדוהם. וזה אמר חשעה מי
יודע. בבאו כל דס' זכוחים לגואלין. כמה כחן גדול עד שמעמו להם כל דס' ואמר חשעה

עשרה. במדרש למה הביא על מזרים טבר מביח לפי שגאולתן היה בזכות התורה. והם עתידין

מנחת אהרן

שמונה ימי יודע. שמונה ימי מילה. מה שפרע מזה וז'
ביתור: הלא כהן מזהר כמ"ס (ויקרא י"ב)
גיוס הכהני ימול את בשר פגלתו ויתרן להנין העם לזה
ינראה שיבוע בנים לידתו כל אדם מולו עומד כעוס בשרי
ולא כו. מזה לפועל. ולכן המנהג אלל השרים לעבות את
יום לידתו ליום מזהה ומתחה וכמ"ס (בראשית מ') וז'
הולדת את פרעה. והוא כדי להיות ליתמן טוב לחוק ולחדש
את מולו כמו כיום לידתו ועדכ"כ (קהלת ז') כיום עונה
ה' בטוב והוא ע"ד מחול (שבת ס"ו) גד גדו וביק לא
ט"ו. ונראה בלך גור עלינו בני כרית לעשות נגד המול
גור והיינו שביום שיפוח היתוק הנולד לחזר ליום לידתו.
והוא יום ששנינו ללדתו. שמו לו טוב לו. גור הקב"ה
ביספור דמו וימול את בשרו כאשר המוליד כדי להודיענו
זה שאין אהבה חזק בליתם המולות כלל רק תחת ללו

שמונה ימי יודע. שמונה ימי מילה. מה שפרע מזה וז'
ביתור: הלא כהן מזהר כמ"ס (ויקרא י"ב)
גיוס הכהני ימול את בשר פגלתו ויתרן להנין העם לזה
ינראה שיבוע בנים לידתו כל אדם מולו עומד כעוס בשרי
ולא כו. מזה לפועל. ולכן המנהג אלל השרים לעבות את
יום לידתו ליום מזהה ומתחה וכמ"ס (בראשית מ') וז'
הולדת את פרעה. והוא כדי להיות ליתמן טוב לחוק ולחדש
את מולו כמו כיום לידתו ועדכ"כ (קהלת ז') כיום עונה
ה' בטוב והוא ע"ד מחול (שבת ס"ו) גד גדו וביק לא
ט"ו. ונראה בלך גור עלינו בני כרית לעשות נגד המול
גור והיינו שביום שיפוח היתוק הנולד לחזר ליום לידתו.
והוא יום ששנינו ללדתו. שמו לו טוב לו. גור הקב"ה
ביספור דמו וימול את בשרו כאשר המוליד כדי להודיענו
זה שאין אהבה חזק בליתם המולות כלל רק תחת ללו

שמונה ימי יודע. שמונה ימי מילה. מה שפרע מזה וז'
ביתור: הלא כהן מזהר כמ"ס (ויקרא י"ב)
גיוס הכהני ימול את בשר פגלתו ויתרן להנין העם לזה
ינראה שיבוע בנים לידתו כל אדם מולו עומד כעוס בשרי
ולא כו. מזה לפועל. ולכן המנהג אלל השרים לעבות את
יום לידתו ליום מזהה ומתחה וכמ"ס (בראשית מ') וז'
הולדת את פרעה. והוא כדי להיות ליתמן טוב לחוק ולחדש
את מולו כמו כיום לידתו ועדכ"כ (קהלת ז') כיום עונה
ה' בטוב והוא ע"ד מחול (שבת ס"ו) גד גדו וביק לא
ט"ו. ונראה בלך גור עלינו בני כרית לעשות נגד המול
גור והיינו שביום שיפוח היתוק הנולד לחזר ליום לידתו.
והוא יום ששנינו ללדתו. שמו לו טוב לו. גור הקב"ה
ביספור דמו וימול את בשרו כאשר המוליד כדי להודיענו
זה שאין אהבה חזק בליתם המולות כלל רק תחת ללו

חמשה חומשי תורה. ארבע אמהות. שלשה אבות. שני לוחות הקרית.
אחד אלהינו שבשמים ובארץ :

אחד עשר מי יודע. אחד עשר אני יודע. אחד עשר פוכביא. עשרה
דבריא. תשעה ירחי לדה. שמונה ימי מילה. שבעה ימי שבתא.
ששה סדרי משנה. חמשה חומשי תורה. ארבע אמהות. שלשה אבות.
שני לוחות הקרית. אחד אלהינו שבשמים ובארץ :

שנים עשר מי יודע. שנים עשר אני יודע. שנים עשר שבטיא. אחד
עשר פוכביא. עשרה דבריא. תשעה ירחי לדה. שמונה ימי
מילה. שבעה ימי שבתא. ששה סדרי משנה. חמשה חומשי תורה.
ארבע אמהות. שלשה אבות. שני לוחות הקרית. אחד אלהינו שבשמים
ובארץ :

ורע נר

מעשה נסים

לקבל עשרת הדברות. ולכן כנגדן הביא עשר
מכות וזה פ' עשרה מי יודע למה עשר מכות.
ותי' שיקבלו עשרת הדברות לכן הביא י' מכות
על מזרים :

אחד עשר. במדרש אי' שבטו של לוי לא נשתעבדו
היינו שלא נשתעבדו רק י"א שבטים. והם
נגד האחד עשר כוכבים שאמר יוסף והנה אחד
עשר כוכבים משתחווים לי. כי הכוכבים רמו
להשכנים. וע"כ לקו המזרים עשר מכות לבד
שנעטו בים שהיא המכה ה"א. וזה אמרו למה
לקו המזרים י"א כנגד י"א כוכבים שנשתעבדו
בהם היינו הי"א שבטים. ועי"ל במדרש :

שנים עשר. הדבר פשיט כי במדרש איתא לנוזר
יס סוף לנוזרים שי"ב גזרים נגזר הים
שילכו בו י"ב שבטים והיינו י"ב גזרים. מי
יודע למה. ומתוך שירדו י"ב שבטים לים :

הנהגה השגחית ער שיעקב בחשבו העדרת יוסף
לבוא לכל הטובות שחשב רק ע"י שהיינו שנים

רופפת ח"ו ומחמת ששטעני עשרת הדברות פ'י
הקביה ואמר למשה אתה פה עמוד עבדי נחתוק
אמנות התורה בירדנו ווכינו לכל הלא לכן חזר ושנה
הדברים : אחד עשר כוכביא. הוא ע"פ מ"ש
בעקידה שער י"ב בסוף גנון העולם כי לפי אמונת
השכר ועונש אשר תירטנו הקדושה היא ראשית
דרכה. כמבאר כי קשר גדול יש בין המעשים
התוריים שיעשו האנשים כמובן ורע. ובין הנהגת
טבע המציאות כי בצדקותיהן ויושר פעולותיהן
יתקיים ויתחזק טבע המציאות. ובקלקולם והפסדם
יתקלקל גם הוא ע"ש שהארץ וכן כתב החוכמה
הלבבית במדרגת העולם כמדרגת העבר
מאדוניו. והוא כאמרו כאן אחד עשר כוכביא שהוא
הנהגה השמייםית אני היא היודע הדיינו שאני
שכרתי התורה ומצותיה ובה תלייה ההנהגה
השמייםית הכוללת. והו לא נעשה רק ע"י קבלת
התורה וע"י כל הדברים שוכניו להם. לכן חזר ושנה
הדברים : שנים עשר שבטיא. זהו טובה גדולה
שאין ערך לה שבבה שחלק אותנו לשנים עשר
שבטים יש קשר ויהם להנהגה השגחית עם הנהגה
השמייםית כמבאר כמה פעמים בעקדה בכ"ס ודבר
הכרתי הוא עד שבהערך שבט אחד ח"ו א"א לחול
אמר כי ארד אל בני אבל שאולה ולא היינו יכולין

מנחה אהרן

אחד הוא עומד. ואיתא (ברכות ו') מאי כי זה כל האדם
כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זש. פ"כ מנחם
שחוב איש ישראל כיחוד הכוכבים והרקיע וכמחול (תנינא)
(י"ב) על עמוד אחד העולם עומד ולדק שמו שנאמר ולדק
יסוד עולם :

שנים עשר שבטיא וכו'. ונראה שהמלה כהו הוא ימה
שקראו בני האבות בשם שבטים פ"ס ענפים
וספיס היואלים מהאין וכך נקראו כל ישראל כנחית
ענפים ושבטים מאבותיהם אברהם יצחק ויעקב בהמה היו
כמו הברבים שלהם. נמצא בזכות האבות יגון של בנייהם
כמו שהענפים מפסיקים ויקטעו מהברבים שלהם. וגם פ"י
נמצאו כהו כמה מעלות ומדות טובות מה שרצנו חס
וכפי ברמז חז"ל (במז"ר שה"ב) כשיקם הקב"ה ליתן להם
אח

להנחלות ולמזכור מקרת (דברים כ"ט) כי את אשר ישנו
סה עמנו עומד היום וגו' ואת אשר היינו סה עמנו היום
ואו נאחז מעמד הקודש קבלו כל הנפשות כל מה שזכו
להביא אח"כ בעת שיוולדו וגם אשר ישנו כעוה"ב ונחתיהם
סכל כאשר לכל ככל קבלוהו בסיו כששמעו עשרת הדברות
שכללו בהם כל התורה כולה מבורח מזה כנעת מתן תורה
כששמעו כל הנפשות העשה"ד זכו כל ישראל להשיג מה
שישנו אח"כ. וגם כנול היות מכל אחד ללכת לעולם וזה
ג"כ להשיג בעת שהיא נעמי אמו כל חלק התורה הביין
לנשמתו. יזכר יס פמיות ובה שחשב מעלת ירחי לדה
ואח"ז מעלת עשרת הדברות :

אחד עשר מי יודע וכו' אחד עשר פוכביא דאית
(ספחים ל"ד) ה' העולם כולו תחת כוכב

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ. שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִדִּיא.
שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבַטִיָּא. אֶחָד עָשָׂר כּוֹכְבִיָּא. עֶשְׂרֵה דְבָרִיָּא. תִּשְׁעָה
יְרֵחֵי לָדָה. שְׁמוֹנֶה יְמֵי מִילָה. שִׁבְעָה יְמֵי שְׁפָתָא. שֵׁשׁ סְדְרֵי מִשְׁנָה.
חֲמִשָּׁה חֻמְשֵׁי תוֹרָה. אַרְבַּע אֲמֵרוֹת. שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת. שְׁנֵי לוֹחֹת הַבְּרִית.
אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׁמִים וּבְאַרְצֵי :

טעמים לאמירת אחד מי יודע

(א) אֵיחָא בְּמַדְרֵשׁ שִׁלְמִי בִי בִּזְכוּת שִׁקְלוּ יִשְׂרָאֵל הַתּוֹרָה וְעִשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת וְגַם מֵינֵי בְּמַדְרֵשׁ שְׁעוֹר בְּמַלְרִים שְׁעוֹר יִשְׂרָאֵל
אֵת הַכֶּתֶב וְגַם זִכּוֹת וְזֶה הוּא כֹּהֵל לֵהֵם וְגַם מֵינֵי כַּח דֵּם מִדְּלֵג עַל הַדְּבָרִים בִּזְכוּת הַהִימִים הֵם הַכֹּהֲנִים מִקְּדָשׁ עַל הַבְּנֵי
בִּזְכוּת אֲמֵרוֹת וְזִכּוֹת י"ב שְׁבַטִים וְגַם מֵינֵי בְּמִדְיָן ח"י וְזֶה דֵּם מִלֵּה שְׁמֵלֵי כָל יִשְׂרָאֵל וְגַם זִכּוֹת הַאֲמוּנָה בְּהַאֲמִינוּ כִּי
וַיֵּצֵא אֶחָד כְּחָצְרוֹ אֲדִיר הוּא יְכֵנֶה כו' אֵינוֹ מִחֲבָטִין כָּל הַזִּכּוּת אֲשֶׁר בִּזְכוּת יִשְׂרָאֵל גְּאֻלִּין וְגֻלִּין אֶחָד מִי יוֹדֵעַ
כִּי־זֶה זִכּוֹת אֵינוֹ גְּאֻלִּין וְשִׁבְעִין אֲחֵינוּ שְׁלֹשׁ כְּלִימָה זִכּוֹת וְשִׁנּוּי וְהוּלֵךְ כָּל הַזִּכּוּת וּמִנְקָשִׁים בִּכְעַת יוֹסֵף לֵנוּ הַשִּׁי
גִּיד כָּל הַזִּכּוּת הָאֵלּוּ וּמִסִּימִים בִּינָם שֶׁל נְחֻמִּים שְׁלֹשׁ מוֹכְעִים שְׁלִיחֵי חוֹדוֹת רִיקָם אֲמֵן :

(ב) עוֹד טַעַם (פי) בְּמִדְרֵשׁ הַסֵּדֶר לִסְפֵּר בִּלְמִי יֵשׁ לְחַם שִׂיחָא הַאֲמֵר מִה הָרִיתָנוּ בִּזְכוּת אֵינוֹ מִסְתַּרִּים בִּלְמִי וְיִלְאֵנוּ
לְחִירוֹת אֵם כַּעַת אֵין אֵינוֹ כְּרֻשׁוֹת עֲלֵמָנוּ וְאִרְלָנוּ זִים שְׂכִים בִּה וְאֲחֵינוּ נְכוּסִים וְשִׁפְלִים לֵבֵן כַּחךְ הַמְגִיד פִּסְקָא ש
לְפָרֻחַת וְהַזִּכּוֹת לֵנוּ כָּל הַמַּעֲלוֹת וְזִכּוּתֵי שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בִּזְכוּתֵם יֵלְאוּ מִמֵּרִים לֵבֵן כָּל יִתְיָחֻוּ מִהַגְּאֻלָּה כִּי תִלֵּי יֵשׁ
לֵנוּ גַם כַּעַת בְּמֵה לְכַוֵּת זִכּוֹת הַאֲמוּנָה בְּאֲמֵרוֹת הַשֵּׁם וְזִכּוֹת הַתּוֹרָה וּמוֹנֶה וְהוּלֵךְ כָּל הַזִּכּוּת וּנְקוֹם לְדִי לְגַלְלָנוּ
בְּמַהֲרָה אֲמֵן :

טעמים לאמירת חד נריא

(א) כִּזְכַּב כְּחֲבָטִין כִּי הַמַּחֲנֶה הֵלֵךְ כַּחךְ הַשִּׁיר הוּא בְּדֶרֶךְ חִידָה בְּמַשָּׁל נִסְתָּר וְנִסְתָּר כְּדִי שֶׁהַכֹּהֲנִים אֲחֵרֵינוּ יִשְׁתַּמְחוּ פ"ו וְגַם
אֶחָד יִתֵּן אֵל לֵנוּ לְהַתְנַחֵן בֵּה וּלְפַתּוֹר הַחִידָה וַיֵּצֵא כָּל אֶחָד יִפְרֵשׁ שִׁיתּוֹ כִּדֵּי ה' הַטּוֹבָה עֲלֵינוּ וְעִינֵי יִכְנֵם לִסְפֵּר
בִּלְמִי כִי פַס"י רֹב כִּי־אֵל יִלְכֵּה לְפָתוֹר הַחִידָה :

(ב) עוֹד טַעַם אֶחָד בְּכַפִּיטָה הוּא מְרוּמוֹ הוּא סֵדֶר הַתְּלוּכוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל מַעַת כִּי לְנוּ עַד כִּי־אֵת הַגּוֹאֵל כְּנִי־אָה פַס"י מַשָּׁל כָּל
פְּנֵי תְּלוּכוֹת הַכֹּהֲנִים וְהַאֲמֵרוֹת וַיֵּצֵא שְׁבַטִים וְעִינֵי כְּהֻמָּ"ק כְּרִאשֹׁן וְהַשִּׁי וְתוֹרֵכֵם וְהַשִּׁי מַלְכוּת וְכִי־אֵת טַעַם
וְתִמְחַת הַמַּתִּים שִׁה"י כִּי־ב וְשִׁאחֵ"כ יוֹסֵף הִי־אֵל מִן הַעוֹלָם :

מעשי נסים

עֶשֶׂר שְׁבַטִיָּא לֵבֵן חוֹר וְשִׁנָּה הַרְבֵּרִים : עֶשְׂרֵה
עֶשֶׂר מִדִּיא. כִּי כִד הִי"ג מְרוֹת אֵינֵן רַק לְבִנֵי יַעֲקֹב.
וְאִילּוּלֵי עוֹר הִי"ג מְרוֹתֵינוּ יִתְבַּרְךְ וְרִיאֵי דִלָּא הִי"ג
וּזְכִין לְשׁוֹם דְּבִר מִכָּל הַטּוֹבוֹת הַנּוֹכְרִים וְהַכֵּל גַּמְלָנוּ
בְּרַחֲמֵינוּ וְחֲשִׁדּוֹ הַגְּדוֹלִים ע"פ מְרוֹתֵינוּ יִתְבַּרְךְ וְיִתְעַלֶּה
וְאִפִּי הַאֲבוֹת הִיוּ צְרִיכִין לְמְרוֹתֵינוּ וְלֵבֵן חוֹר וְשִׁנָּה
הַרְבֵּרִים שְׁעִי מְרוֹתֵינוּ זְכִינוּ לְכָל הַרְבֵּרִים. וְיִהִי רַצוֹן
שִׁיעוּרֵר מְרוֹתֵינוּ וְיִזְכְּנוּ לְכָל הַטּוֹבוֹת הַנּוֹכְרִים וְיִתְפַּרֵּס
אֲלֵחוֹתוֹ עֲלֵינוּ מַחֲדָשׁ. וְנִמְסֵר לְפָנֵינוּ שִׁיר חֲדָשׁ :

כְּשִׁילָאוּ מַלְאָכִים. וְהֵם כְּנָגֵד נַעֲשֶׂה וְנַשְׁמַע. וְהַשִּׁנִּין הוּא שִׁיתָא בְּמַדְרֵשׁ נַעֲשֶׂה הוּא מְרוֹת טַעַם.
וְנַשְׁמַע הוּא מִלִּית. וְאֲמֵר שֶׁם בְּמַדְרֵשׁ וְאֲתָן לְמִידִים עַל יָדֶיךָ זֶה שְׁנֵי לוֹחֹת כו' זוֹ תּוֹרָה
שֶׁבַע פֶּה שֶׁבַעלָה כָּל הַמ"ע וְהַמִּלִּית וְכָלל הַתּוֹרָה שְׁבַע"פ הִיא הַגְּלַמֵּד מִי"ג מְרוֹת וְזֶה נִכְלָל
בְּנַעֲשֶׂה וְנַשְׁמַע. נִמְאָל נַעֲשֶׂה וְנַשְׁמַע בְּהֵם נִכְלָלִים י"ג מְרוֹת וְנָגֵד נַעֲשֶׂה וְנַשְׁמַע שֶׁבַעלָל בִּי"ג מְרוֹת
נִתֵּן לֵהֶם י"ג תְּכַשִּׁיטִין. וְזֶה אֶחָד י"ג מִי יוֹדֵעַ לֵמָּה י"ג תְּכַשִּׁיטִין וּמַחֲרָךְ י"ג מִדִּיא לְתוֹרָה וְכַנְגֵּד
נִיתָן י"ג תְּכַשִּׁיטִין :

מנחת אהרן

וְלִדְבָקָה טו וְכִי אֲפָשָׁר לֵאמֹר לִדְבָק בְּכִינֵה וכו' אֵלּוּ הַדְּבָק
כְּמִדּוֹתֵינוּ מַס הוּא רַחוּם וְחַנוּן אֵל אֶתָּה רַחוּם וְחַנוּן פִּיכ
מְבַרֵּךְ מִזֶּה שִׁמְאֵל בְּלִדְקִים שְׁלֹשׁ כַּח לְהַתְּמַת לְכָל הִי"ג
מְרוֹת הַנִּמְלִיחִים אֵלּוּ כִּי־ה :

אֵת הַתּוֹרָה אֵלּוּ הַכִּי־אֵל לְפָנֵי מַרְבִּים אֵלּוּ אֲבוֹתֵינוּ מַרְבִּים
לֵנוּ וְיִפְרֵשׁנוּ שֶׁהַטּוֹבָה בְּהַלֵּל אֲבוֹתֵינוּ נְכוּסִים אֲחֵינוּ שְׁמוֹכָה
גִּידִי לְקִים הַתּוֹרָה :

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ וכו' שֶׁלֵּבֶשׁ פֶּסַח פְּדִיא. נִרְאֶה
שֶׁהוּא עֵיד מַחֲוֵל (כְּתוּבוֹת ק"א) פ"ה

חד גדיא. חד גדיא. דובין אבא בתרי זווי. חד גדיא. חד גדיא :

חתם סופר

פי' הגר"א

חד גדיא. במאמר הזה פירש בעל מטה מסו דבר המתייבש על הלך דובריו ראויים למאמר אך לא גילה טעם מדוע נחר בעל הגדה לסדר זה המאמר בלשון תרגום ולא בלש"ק כמו שחיבר כל ההגדה בלש"ק חוץ מהפתיחה כהא לחאז וברבה טעמים נאמרו בזה וכלם לא ידקרו במאמר התמוה הלו. גם קשה מה בלע כי נדע אותן דברים שכתב הוא וז"ל שגרמו במאמר הזה ורובן כבר נכתבו בהגדה הקודמות ומ"ע כפל אותן דברים בהסתר. לואת אענה גם אני לחאז וז"ל שזה המאמר יסדו אחר שגלו מא"י פסח זכרו ימי ענים אשתקד ישנו בחצורה אחת והארץ ועתה קינה. והנה יש לתת טעם באכילת מלה מפני שהיו במזרים אוכלין מלה כי כן דרך העבדים שמאכלין אותם דברים ולחם שלא מתחמץ כל לרוב כדי שלא יתעבלו מהרה. עוד יש טעם זכר לחירות ע"ד משארוסם לירות ועתה בעבור"ר כיון שהיו וגלו התחילו לקונן ודמעתם על לחים הא כלחאז עניא די אכלו אנהנא בארעא

פי' מהגאון יעב"ץ

חד גדיא [שיר נכחד היה. הוא שיר קדום לא נודע מחברו ונוסד בלשון ארמי. להוציל גם להמון עם שסודגלו בלשון זה. לפי שילי פסח זמן חירות הנמור. וכל איש שורר בנפשו כשר נכחד ושמח ביותר. וכן תאכל ושנחת ורם בנפשו. ליראה את השם הגדול והנורא] :

מעשה נסים

חד גדיא. אי' במפרשים שביט המקדש נקרא גדי ע"ש הכתוב בברמי עין גדי. ואיתא בירושלמי שדוד בן נבון הגויז סארגוה היבוס גבה גרבות מכל שבט שני ותובים להשתחף כ"א במצות. וזהו חד גדיא (ביהמ"ק) דובין אבא (דוד המע"ה אבי החסידים) בתרי זווי שגבה בטל שבט : ואתא

אור ישראל

חד גדיא. הפיוט הזה יסודו נכחד קודם כתי' ע"פ פירוש חז"ל (בתרגום שני ריש אחרת) (פסח מלכין די מלכו ועזרין בעלמא ואלין אינון עסר מלכין מלכותא קדמיתא דמלך מלכותא די לבנות דענגלא תנגלא מלכותא פלן חנינא דממור. תליתא דפרעה מלכא דמלכין. רביעא דישאל. חמישא דנבוכדנצר מלכא דנכל. שיתא דאחאבזבז שביעא דמקדוניה. תמינא דרומי. תשיעא דתנגלי מלכותא פלן ועל כל דיירי ארעא. ע"כ מקבילים המעשים יבין ידוע מ"ס (אבות פ"ב) באגדה נחמך

פירוש אחר מהגר"א זצ"ל

חד גדיא. הוא הנכורה שלקח מעשו ונתן ליוסף כמ"ס ואני נתיי לך וכו'. ושנורא סה השבטים שמכרו ליוסף בשביל הנכורה כמו שאמרו רז"ל כי אין נדמת הקנאה כמו השנורא שמקנא בחברתה

חד גדיא דובין כו'. פי' כלל גדול אללנו בכל הכחות שבו וביהיו עוד בין כחות"ו וכן כחות"כ את כלם ידעו מאבותינו כעת שדך יתח את יתק. ולוא הכרעות חכמו את כל הכוח הכל לעשו. והסבה להכרעות היו שני גדיי עוים. ובמאמר אחר וכן מאכלו של יתק היו שני גדיי עוים. אלא אחד לפסח ואחד לתגינה. ודבותינו דרבו קח לך שני גדיי עוים טובים טוב לך שהיה את הכרעות ועוד לבניך שיזכו להביא שני שיערים לכפר עויהם ביהמ"ס אחד לה' ואחד לעזאזל. והנה דהא כהא תליא כמו ששעירים של יוסף"ס אחד כל לכפר ואחד כל לעיים את הכטן שלא יקטרו כן השעירים כו'. וידוע כי הכרעות מסר יתקב אצטו ע"ה לבנו ליוסף. גם הכרעות נתן לו. וכשניקן

הלקי בהקדם מ"ס בעל מעשי ה' בפי' כהא ובפסח ראשון שישנו בחוץ לארץ לסדר סדר של ואכלו פסח בהלל והודות לה' ולאו שמחו השמים והארץ ועתה קינה. והנה יש לתת טעם באכילת מלה מפני שהיו במזרים אוכלין מלה כי כן דרך העבדים שמאכלין אותם דברים ולחם שלא מתחמץ כל לרוב כדי שלא יתעבלו מהרה. עוד יש טעם זכר לחירות ע"ד משארוסם לירות ועתה בעבור"ר כיון שהיו וגלו התחילו לקונן ודמעתם על לחים הא כלחאז עניא די אכלו אנהנא בארעא

זרע גר

חד גדיא. פה ספר המעשה איך משה מקטנותו התחיל לגאול את ישראל. והשטן עשה כל התאחלות לבדתי יניח לו. והוא נלחו וגאלם וגדי לכנן וגו'. ע"כ יסד מחברו לאמרו בלילות אלו לשכר שמחת ונחלת לנס. ליראה את השם הגדול והנורא] :

ברכת השיר

חד גדיא. רמזו על יוסף עולה במספר קטן חד גדיא גם נמכר פי' שני עוים כמ"ס וישתחו שני עוים ויסכלו הכחות נדס וגמלא שני' שני עוים ערב לנס למורכו כי דמו דומה לנס אדם כמו שפירש"י כי כואת חבנו לרמות את אביהם שחאמר חיה רעה אלתהו. גם יוסף בטנו של פשו איש שניר איש שניר במס"ק גדיא

מגן דוד

חד גדיא כו'. רמז לישראל כמ"ס ורטי את גדיותיך. וישראל הוא גוי אחד בארץ : דובין אבא. הוא הקב"ה. כמ"ס הלא הוא אביך : בתרי זווי. הוא מהלך השקל. כי שקל הקודש הוא ארבע זווי. ומהלך השקל הוא תרי זווי. וישראל

דן דוד משיחא. עבריתא דמלך מלכותא די לבנות דענגלא ליה העברה חרוון של הפיוט. אך בלשון חכמה נוסד אשר

מים יחזקאל

חד גדיא דזיא בתרי זווי הוא יוסף שהוא י' לשנשים כי לוי הוא חלק גבוה ולואה כמין השבטים וידוע ד"כ שפטים הם נגד י"ב מנחות אי"כ יוסף שהוא שפיר הוא נגד טבת שמונו גדי שמכר בשביל כחות שפטים שה' שם מבקל כי שפטים עשה לי אצט ורש"י פי'

ואתא שוּנְרָא, ואֶכְלָה לַגְדִּיא. דּוּבִין אַבָּא בַתְרִי זוּזִי. חַד גְּדִיא חַד גְּדִיא :

חתם סופר

פ' הגר"א

יעקב לבניו ככל הכתובים לא נאמר לשון ברכה ובזמן
חתימת ברכות אבין כו' תהיו נכבדים ונכבדים כו' וכן
הכתובים בברכה קצת כתיבה ונכבדים אוחו לאזכור כדי
לכַּל הברכות והכבוד והתגלות הדבר וירדו אבותינו
לאזכור ונכבד ואלו הכתובים הוה חתם בידך אשר תעשה לו
אלו האותיות. וכן יבואר שהיו מחתמים המעשה וכן ענין כבוד
וכל העונות שהיו נכבדים עד חורבן ב"ד וקרא על שם
המעשה. כמו בברכות המעשה נעשו יומי משה ומשה משה
אלו המעשים ליושע. וזה שמרנו בעל הגדה אף נתגלה
הדבר כנזכר למזכיר. ונאמר וזאת הנזכר. וזה שהיה
מראש ועד סוף וז"ל חד גדיא : ואתא שוּנְרָא כו' פ'י
ונתפלל להשי"ת להשיב לנו ולגאולנו עכ"ל. ועד"ו
אומר חז"ל נ"כ שנתקן גם מאמר הלז לקוין על אכילת פסחים ועלייה לירושלים כרגל למען ישוב
ה' ונחם לקבץ נדמינו מארבע כנסות הארץ לחוסף לזה מה דקיי"ל כל העוסק בפורת עולה
כאלו הקריב עולה לכן נאמר לנו לעסוק בדברים אלו החורים על אכילת פסח וחגיגה ועליית רגל
ונשלמה פרים שפתינו ע"כ פסח ואמר חד גדיא חד גדיא שהיו ישראל מקריבין בכל ע"פ חד
לפסח וחד לחגיגה ביד"ב כמבואר בפסחים. דובין אבא בתרי זוּזִי שהיו רגילים אבותינו לקנות
בתרי זוּזִי דקיי"ל בחגיגה דף ו' ע"א ככ"ה דחגיגה בשמי כסף. חד גדיא חד גדיא וזה
האחרון הכביר הענין בלשון קינה אף אכדנו שני גדיים טובים :

ואתא שוּנְרָא ואֶכְלָה לַגְדִּיא. ע"פ דאמרו חז"ל בברכות הרואה חתול בחלום באתרא דקרו ליה
שוּנְרָא נעשה לו שירה נאה ויש לנו לפרשו נמי שורה נאה כמ"ס ר"ל בשבת למה נקרא

ורע גר

נקראים ישראל. כמ"ס במדרש ע"פ ורפי את
גדיותיך. וקנאם הקב"ה להיות לו לעבדים בשני
לוחות הם הנקראים זוּזִים. כסף וזהב. כמ"ס
במדרש ירדו גלילי זהב : ואתא שוּנְרָא. זו מזכיר

הזהב : חד גדיא כו'. דרך המקור ובזמן לקצו יום בשביל
דברי קנינו להפליג היגון וכן מקור ובזמן בקול נהי ובני
תמורות על רוב פני הכתוב המזהב. בשמתי וזוהו הורידה
מעילת לתחתית. ואומר חד גדיא כו'. בשמתי בשמה.
שהיה יתיר לאכילת ופסח אתה יתיר בשמתי האפלים.
אף נסלת בשמתי ארץ. ואתא שוּנְרָא. ונאמר לשם אכילה
הם של הכתוב. אם אכילת מכה להודיע יקרת כבוד בשמתי. ואילו רעה תשיג הכתוב להכרות עליה מדרש
ע"ז משיב. אף לא אכילה וכך אכילה. כי הכרה והענינה יושבת נוגה. ודעתימה מאין השונה. כי לא די שפלה משמית

ברכת השיר

ויחודה היו סבה להוריד ליוסף למזכיר יחודה עולה ג"כ
במספר חד גדיא וזמנה ג"כ כנדי עוים כמבואר בפסוק :
דובין אבא. י"ס למרש לשון מכירה כמו זון וזוּזִין היינו
שמכרו יעקב בגרם המכירה כשכל משקל שתי סלעים מלת
למזכיר פסחים עולה כמס' י"ע כמנין גדיא פס הבולל
וזו רמזו בתרי זוּזִי. זוּזִי בנימטית חד גדיא :

ואתא שוּנְרָא. ירמזו כי יעקב אמר חס רעה אכלתהו ופירש"י בגלגל כי רוח הקודש אשת פועלם שהיה הים
רעה אשת הוימה ואיחא במדרש רב פ' וישב כתיבה אותו מחדר לחדר עד שהעמידה אותו על מעשה

מעשה נסים

שוּנְרָא. וזה נבוכדנצר כמ"ס במדרש שוּנְרָא זה
מלך בבל שונא רע. (פ'י שהיו שונא לכל. ורע
לעולם) והחריב את בית מקדשנו בעווננו : ואתא

שעש יעקב נאח בן הכתובים כחונת פסים ירדו אבותינו
וזו רמזו בתרי זוּזִי. זוּזִי בנימטית חד גדיא :

ואתא שוּנְרָא. ירמזו כי יעקב אמר חס רעה אכלתהו ופירש"י בגלגל כי רוח הקודש אשת פועלם שהיה הים
רעה אשת הוימה ואיחא במדרש רב פ' וישב כתיבה אותו מחדר לחדר עד שהעמידה אותו על מעשה

אור ישרים

קנינו של פסחים. אחד כי אכרסה שביר לזת כורחו
והקטנו שנים וארץ. הוא יסוד עולה ותכליתו. ולפי שאלו
הדבר הנתח הוא זהב ומזנים הכרה יש בו וזניטת פה
אשר"ל (גיוסן כ"ח) חרתי מקלי איתכתי פוזא נחתו
לעלמא (וידוע כי איתכתי כן זוּזִי בלשון חממים) והעולם
כמלכות שמים שהקדש ית' בעולמו : חד גדיא. רמז לח"ה וללדוק מקודש מלי עין גדי ובכ"ס גדיים נעשו כו' כידוע :
חד גדיא. לשונות הפיוס כפולים כידוע : דובין אבא בתרי זוּזִי. חד גדיא חד גדיא :

ואתא שוּנְרָא. ידוע מאמר חז"ל למה נקראת ככל בער שהעמידה שונא ופר להקבילה. ולד"ק מוסב על

מים יחזקאל

יבטי' על פסוק יתרה פשה שמשאל ה" כפוי טובה
שהקבילה העל לו כבאר וכו' ילא לקראת ישראל כנודות
ופיחם ואיחא כנמי מ"מ בלב מכיר את קונו ותחול

קליטת

ואתא כלבא. ונשך לשונא. דאכלה לגדיא. דזבין אבא בתרי זמין. דר גדיא דר גדיא :

חרם סופר

פי' הגר"א

כי טעם שגורא היא קלא וזהו קלחת הכנים בקלא
ביוסף: ואתא כלבא. זה פירוש כדאיתא במדרש: ואתא
נחא שהיו מנויים על הפסח ואכלה לגדיא שהיה
ולכן לא חמר ב' פעמים לגדיא משום דחגיגה לא היה טעין הלל באכילתו:

ואתא כלבא ונשך לשונא. ידוע שהפסח אינו נאכל חלא עד חציה והטעם לזה משום דשלש
משמרות היו הלילה משמרה ראשונה חמור נוצר וזה ג' יקן ביציאת מצרים אכן משמרה
שניה כלבים וטקס עדיין לא נחקק כ"א משמרת לעתיד לבא אך במצרים כתיב לא יחרץ כלב
לשונו ואותו לילה משמרת ובאה מן המזיקים ומ"מ לא נעקרה הקליפה ממקומה וכתיב לא
תחסים שור בדישו ע"י במדרש הנעלם מחמר השנה הלילה כו' ומסיים וזה אינו כ"ע היו
בשלוש בנין אחר דא כלבין נכחין כו' וכלבין לווחין לתהא ע"ש המונין כנ"ל והיינו דמסדר
סדר אכילתם אחר שקנה ב' גדיים ואחא שורה נחא ואכלה לגדיא ואתא כלבא ונשך לשונא
שורה נחא היינו חצית לילה שלישת כלבא הוצרכו להפסיק אכילתם ולכן חמר ונשך ולא חמר ואכל
כמה דאח תימר ואכלה לגדיא וה"ט שלא יפול כאן לשון אכילתו. אך שמפסיד זמן אכילתם וזהו
נקרא נוסך כמו נשך ומרביית ופירשו רז"ל ר"פ א"כ דקא נכית ופירש"י נוסך מהסרו וה"כ ואתא
כלבא ונשך ומסר לשורה נחא דאכלה לגדיא:

פי' מהגאון יעב"ץ

זרע גד

אין. אך פחה נפלה עוד משה נחת. כי ואתא שגורא כו'.
השכיל תחת יד היולד לחיות השגורא לכל מהלך. ואם
יסתו בני אדם דעתם ממנה: תטרף ותפסיד כמאכל.

כן נפר קטן חזק לכל מהלך שרואה. ואם יסיתו סוריו דעתם ממנו. ידעל בתאוות ומדות רעות ורוע המון. וזה
יאלל וישחית השמה וע"ז קובץ כמר. חד גדיא כו'. אין פתאום נלכדם ביד כחול ליתול: ואתא כלבא. ואת
כלא שחוק כנערים. לא נחשב למעשה ורס. והנער תמאה ודגש יאלל כחאות נפשו בערס ידע פתאום ברע ובחור

מעשה נסים

ברכת השיר

כלבא. זהו כורש שישק טב ב'תא כדאיתא בחז"ל
תולדתו. וכורש זה מלך פרס הרג אח"כ את בלשצר

וביתם ע"ז שלם חקוקה למעלה מעל מטתה ונטלה סדין
ובסתה פניה אל ימות הדין אל" כס"י מי נכתבו בו
י"י ה' משפעות בכל הארץ על אחת כמה וכמה וזהו
דומה לשגורא חתול אינו מכיר קונו כדאיתא בסודיות:

ואתא כלבא. הוא פירוש שהיה לו מכיר את קונו שאמר אחרי כדוע אלבים אותך את כל זאת ואתה נרכש ע' מקן נכ
במלכותו נולד רב במלכותו של יוסף נולד רשמו של פועל פוע' ב"פ שיקס נקמתו של יוסף מפועל שיהיה
פשוט ורעון חללו:

אור ישרים

מן דוד

נמרוד שהמריד העולם. ונכל ביתא ראשית מעלכתו. לכן
כנס אותו שגורא נאון ביא רע בהתלפות האותיות כדוע
[וע' ברכות כ"ו הריבא חתול נחלים כאתרא דקרי לה
שגורא כו']: ואכלה לגדיא. שהפיל את אכרסם למאכלות
אב ואלא בדרך נס ובזיה"ק שאלו נחשב אכרסם כר'
חדש כו'.

ואתא כלבא חמר וזה יתבאר ע"פ דברי שהטעם שאמר
כלבא שג על קאי ככיל שניה כחולתו. ואין לך

כלבא כלבא. ואהא כלבא. מלכותא תליתא דרשכ
והפסחא מלכות נמרוד כנכל ונשך לשונא:

פירוש אחר מהגר"א וצ"ל

במחברתה וז"ש כי בן זקנים הוא לו ועשה לו
בשכיל העבירה בה נח ככ"ס וכמ"ס הכתוב ולבני
אחרן תעשה כהנית לכן יפשיטו אם יוסף את
כחנתו: ואהא כלבא וכו'. כלבא הם המצרים
בשכיל חטא זה נשתעברו למצרים כמ"ס נז"ח
ובנתיק

ה' ועשו את העגל. זה יתנו מחלית השקל לגדבת
המשכן ובתכפר להם ע"ז על מעשה העגל
ושיכן השי"ת שבינתו בתוכם וחזרו להקרא גוי
אחד בארץ. ונמלא פי' של ארמו"ר הקדוש על
כל חד גדיא שם. ומפני ירחת האריות הדפסנו
רק מעט מזער:

שום כחולתו יותר מפרשה שקלה ובה וכן על קיאו. לכן תיאר אותי השיטן: ואהא כלבא. מלכותא תליתא דרשכ
שנתפסטה בכל העולם. כמו שאמר במדרש

מים יחזקאל

קליפות חמור ובתמכרו את יוסף למצרים וזונו שור וחמור
כי יוסף נקרא שור ובתנו המקובלים כשיזונו קליפות שור
וחמור ילידו קליפות כלב לז"א ואתא כלבא זה מצרים
ונשך לשונא זה יתמלא שפשו רפה ליטמאליס שיקחו
ממס את יוסף כי כל הטובה בא למצרים בשכיל יוסף
ואתא חמורא זה מעשה משה שהראה לנילוס וכו' וזהו כזה

ואתא חומרא. והבה לכלבא. הנשך לשונא. האכלה לגר. דנבין אבא
בתרי זוני. חד גרין חד גרין :
ואתא נורא. ושרה לחומרא. והבה לכלבא. הנשך לשונא. האכלה
לגר. דנבין אבא בתרי זוני. חד גרין חד גרין :

פי' הגר"א

חתם סופר

חומרא. זה המטה שהיה לפרעה : ואתא נורא. זה יוסף.
שנשך בית המקדש כעון יוסף של פ"ו : ושרה לחומרא.

ואתא חומרא והבה לכלבא. איתא במדרש הנעלים
ובבב"מ דאנשים ופדרים שהיה זמן כל

הלילה העשן העולה ממנו סתם פי כל הכלבים שלא יוכלו לנבוח ולהרע ח"ו וכלפי שאלו"ל בשבת
בשנין מזונות שניתן לכלב משה אורחא וחומרא אכתייהו והנך אנשים ופדרים הן מקלור לאותן
הכלבים ועוד שנים אש המזבח גרם שהם מעלים שנקראים חומרא ובפרט כספה שחל בשבת או
באחלצ שבוט שאלו ליכא אנשים ופדרים דעולת חול לא קרב ביו"ט ח"ל כשחל ע"פ בשבת ואז
יכתמו פי משקיניו בעשן המערכה למוד שהוא עלים ועוד שהעשן מחמך ועולה כמקל הוא סימן
סוב כמזכור ביומא והעשן להורות שהוא מקל רודה כעשן לעינים של אותן הקליפות להושיבם
בחוץ וידמו לנלח וזהו ואתא חומרא דאנשים ופדרים או עני המערכה והבה לכלבא אטע"י
שלא היה בידיו כח עדיין לעוקרם מן העולם עד לע"ל אי"ה בעולם החיקון מ"מ הכונה הבה
ופלוג לכלי' חת להם כח לבוא אל מקדשי אל הא כינר מזכר והולך :

ואתא נורא ושרה לחומרא. הוא אש המזבח אש של מעלה וממנו לא היה עשן כלל כי היה כולו

זרע גר

פי' מהגאון יעב"ץ

ואתא חומרא. והבה את המלרי שגשה הרגו
במטה האלהים אשר בידו : ואתא נורא. נקרא
הי"ה"ר והרשעים הנכרים למשמעתו כמ"ס נגמרא
חיי דאתי נורא כו' והיינו שרתן ואכזרים הלשינו
עליו בעלת הי"ה"ר ירלו להרגו. והיינו דשרף

בשוק. וכאשר יגדל יגרש כח החזונו מלכו. ע"י משיב.
ואתא כלבא ט"ל לא קן הוא. כי הנפש המתאוו יגדל ממנו.
עד שיהיה לכלב עו נפש לא ידע שבע לגסו המתאווה.
ופי' כפי כלב לנשך ולאכול ולשכר עשן הנשמה : לנורא.
נוכף על השוגר (ובבב"מ פלג נוסף. וכן כולל) כח
המתאווה שעימא את הנשמה. כל הכלב עו הרע הזה.
ונוכך וחולל הנשמה במדות רעות. כעוזה וסגר וכדומה.

בשמה נשמה האלוהי מטה עליו. איך נתחברת למתן
וכליון : ואתא חומרא. ואתא למה תרדת על הנשך על פשטו פעולות ודעות. איך זה כ"א מעשה נפרות כי הוא
עוד כך בשנים וכלי חמסה וכלי חמסן עד שיגדל ויכא בלשנים לפרות ככל בחירה כחמסה ויראה. ואלו כחמסותיו
יתגבר והכלל והחמסן שאלו יתחבר. פי' משיב. האם לא ידעת כי ואתא חומרא כו'. הוא אות ברית. כי
אם הנשך המנוער יגדל וירגל הרע כושו לעשות הרע כפי' ה' בהתגבר עליו נפש כחמסות. כחמסות דור המנוער.
המקל הזה שיקד לרעה. יכא ויטבר את הנשמה כעוזה נוספת על הכלב האכזרי. כעמאוי הנשמה רמה כחמס קרי
כ"ל. וע"י לנשך מרס. חד גדיא כו'. נשמה נשמה. איך נפלת ביד שלשה פסטי ישראל. כוללת ניתקם מנבוכד
לנפול לפני בני עולם מעי מפלס : ואתא נורא. ואתא חף שחיל בדימו לרתיחת הנשמות. סממן עד יטבר ימי העליה

המורגלים הנפרים אכזרים. ופי' קוק. חד גדיא כו'.
וכליון : ואתא חומרא. ואתא למה תרדת על הנשך על פשטו פעולות ודעות. איך זה כ"א מעשה נפרות כי הוא
עוד כך בשנים וכלי חמסה וכלי חמסן עד שיגדל ויכא בלשנים לפרות ככל בחירה כחמסה ויראה. ואלו כחמסותיו
יתגבר והכלל והחמסן שאלו יתחבר. פי' משיב. האם לא ידעת כי ואתא חומרא כו'. הוא אות ברית. כי
אם הנשך המנוער יגדל וירגל הרע כושו לעשות הרע כפי' ה' בהתגבר עליו נפש כחמסות. כחמסות דור המנוער.
המקל הזה שיקד לרעה. יכא ויטבר את הנשמה כעוזה נוספת על הכלב האכזרי. כעמאוי הנשמה רמה כחמס קרי
כ"ל. וע"י לנשך מרס. חד גדיא כו'. נשמה נשמה. איך נפלת ביד שלשה פסטי ישראל. כוללת ניתקם מנבוכד
לנפול לפני בני עולם מעי מפלס : ואתא נורא. ואתא חף שחיל בדימו לרתיחת הנשמות. סממן עד יטבר ימי העליה

מעשה נשים

ברכת השיר

ואתא חומרא. היינו משה משה וסכה לכלב כאשר פיר
בו פרעה ואמר פי' ואנך מדרגת הכלב שיהיה
לו חמלה שיהיה מכיר את קונו ויקס מלך חדש אשר לא ידע את
יוסף והתחנן נזירותו לכן הכינו משה כעס כמו שפירש
לכלב כדליתא בפירוש :

ואתא נורא. רמז כנעל דפי' כדליתא בזהא פי' פי
עפרים כחמסו אנשי כמ"ס נשך כי נורא דנורא

אור ישרים

ואתא נורא. מפרש שלח אש ואת כליון כאשר חמלו
ישראל כמק"ר עור את נגי מלכא חמסיה להחריב
מקדשו וארצו. ונסי' כאלו מולל משריה דאתא נורא ואמר

מים יחזקאל

את יוסף מפרשטס וספרד שור מחמור וכו' בסס לכלב
שיטל כוס קליפת כלב ואתא נורא העגל שהשליט יוסף
וישכחם סס של סס לאש שכתוב כס פלג שור ואלא העגל

כו' והבה את הארץ : ואתא נורא כו' שנשך
כמק"ר

סלך בבל : ואתא חומרא. וזה מלך יון בדויתא
במדרש זה יון שרירה במלך : ויהבה לכלבא. פי'
שנצח למלך פרס כנורע : ואתא נורא. זהו
החשמונאים כדורי כח כדמ"א בפי' ש שהכהנים
קראים אש. וע"י נעשה הכס של גרות שאנו מרליקין
בחנוכה לזכרון הגס. והכהנים החשמונאים נצחו את
אנשיכום סלך יון. וזהו ושרף לך מרא כנ"ל :

ואתא חומרא. משה אלמים שחמסר למשה וכו' דרו ישראל
וסכה מלכות רביעאל להם : והבה לכלבא. ומתן
ראש פרעה. וישראל קטנו כנתין מקדש ראשון :

פירוש אחר מהגר"א וצ"ל

ובפרק קמא דשבת : ואתא חומרא וכו'. המקל
הוא המטה שבו נגאלו והבה לפרעה ולמלכיה
ונשחממו בו עד חורבן בית ראשון וכמ"ס
בהקדמת הוזהר ויגזלו את הארץ מיד המלרי

ואתא מ"א. וכבה לנורא. דשרף לחוטרא. דהבה לכלבא. דנשך לשונא. דאכלה לגרנא. דזבין אבא בתרי וזי. חד גרנא חד גרנא :

פירוש הגרנא

חתם סיפר

מ"א זכות המטה שהכה בו : ואתא מ"א וכבה לנורא. מ"א
הם נהג"ג שחפלתם כבו לנורא שלא ילכ"ר מבית ק"ק
ע"ה שכתו מן ההדיוט הם המעלי ע"ן להכות
הכלבא ולכן מלוא להביא אש מן ההדיוט:

ואתא מ"א וכבה לנורא. כי העבודה הראשונה שקודם עלות הכהן היה תרומת הדשן וצבגלים
שער שלא קרא הנזיר היתה העזרה מלאה מישראל להקריב קרבנות ולרלות אשתי עין
ראתה כל אלה ולא היה פנאי לכהנים ע"כ היו משכימים עוד קודם להקים לתה"ד ומי שזכה
לתה"ד נטל ידיו ורגליו מן הכיור ונטל מלא מחתה של גחלים מן המאלכות הפנימיות והוריקן
לארץ במזרחו של כבש ואח"כ נטלו אותן אברים שלא שלט בהן האור כל לרכן וסדרו באמצע
המדורה שהרי עכשיו יש מקום פנוי שהרי נטל מלא מחתה והוא שאמר בסדר העבודה אחר
שאמר ואחא נורא כו' שכל הלילה היו דולקין האברים ופדרים ואחא מ"א שרחן ידיו ורגליו
מן הכיור וכבה לנורא שהמה גרמו כביית האש שכלי ספק כאשר הרים הגחלים מן האש כבו
ועל זה אמרו חז"ל שנבלעו במקומן ע"ש שגם זה גרם להקטרת האברים ופדרים שהרי ע"י
זה לזכרים האברים שלא שלט בהן אור כנ"ל לכן מסדר זה לכאן ופולה הרמז במי כוור שרוקן
בהן הכהן משום דשייכא התליה שהמים מכבים האש וכה"ג מלינו בדברי נביאים בכמה פעמים:

זרע גר

פ"י מהגאון יעב"ץ

ועמוד שכלו בקו היסוד. וישוב לו. וסנו כנים לגבולם.
ולמה זה חילול מר על הגדי המזכר. פ"י משיב אלה
ילד חומר. למה תאמר שגור. והן שגר וסגר גבר. כי
כשיגדל האב פרה יבחר לו דעות כוננות ורעיונות מזוהמות.
ומילין לגד ענבים ימלא. לומר ח"ו אין רואה וסומר. ולא
ואחא נורא כו'. יעלה כאש רוח הזדון. ויפסור עליו רוח
קדש והאור וגאון וכבוד מדומה. הכלים מהדס הנמשל
ליסוד האב. שהוא משכן הניסב. שהיא משון הנשמה. וכן
ואבא מתלקחת עד שתשדוף יחד הכסף והנכסף. נוסף על
טומאת החטא. ומש ישר עוד תקוה. וע"י כוסף כפיו וקורא בקול מר חד גדיא כו'. אך אבר גנן ס' היתם
יובנת. הוא בעצמו ועלנו מוכנת. כי בלוח המזוזה. ומעצמה נוחה. ואביה שורה לנכסד האדמה : ואתא מ"א.
וא"ת אף שגלה האב בימי העליה ושדף בימי השמירה. המתן עד ימי הירידה והקוסה. ולא תעלה הנשמה ממקור
טומאתה וסתר. ולמה לא למכסד ולתנוור שק על הגדי המזכר ע"י משיב. אדם חושב. אך תחנך רעיון תחומי
הכל. האם לא ידעת שההרגל טבע שני. ואם יוקן הבורש נחש. יתגברו טבעים רעים וחשאים כנפש החוטאת. ויעלו
מים הירדניים כחל כוסף לנכות נר ס' נשמת אדם (כמים העולים נגד טבעם. כהתגבר עליהם רוח ספרה) נוסף על

לחוטרא שרפה השטן שלא יהיה כח למסרה.
ולנכסל קדושתו ח"ו קודם. לכל יפרח מטה האלהים
בידו : ואתא מ"א. הוא נכריאל המלאך כח"ש
באדר"ן מקול מים רבים וכן נכריאל. ואמרו
במדרש ירד גבריאל וגדמה להם כדמות משה
ובין כך ברח משה. וע"כ כבה מ"א הוא גבריאל

הוא האב ומלאה קולים מדות רעות תעלה השלכת חללים.
טומאת החטא. ומש ישר עוד תקוה. וע"י כוסף כפיו וקורא בקול מר חד גדיא כו'. אך אבר גנן ס' היתם
יובנת. הוא בעצמו ועלנו מוכנת. כי בלוח המזוזה. ומעצמה נוחה. ואביה שורה לנכסד האדמה : ואתא מ"א.
וא"ת אף שגלה האב בימי העליה ושדף בימי השמירה. המתן עד ימי הירידה והקוסה. ולא תעלה הנשמה ממקור
טומאתה וסתר. ולמה לא למכסד ולתנוור שק על הגדי המזכר ע"י משיב. אדם חושב. אך תחנך רעיון תחומי
הכל. האם לא ידעת שההרגל טבע שני. ואם יוקן הבורש נחש. יתגברו טבעים רעים וחשאים כנפש החוטאת. ויעלו
מים הירדניים כחל כוסף לנכות נר ס' נשמת אדם (כמים העולים נגד טבעם. כהתגבר עליהם רוח ספרה) נוסף על

ברכת השיר

מעשה נסים

ואתא מ"א. זהו מלכות אדום. כמ"ש במדרש קול
מים רבים ירו אדום. שיקולו הלך אז כסוף העולם
וכו' : וכבה לנורא. שלח הגדולה אח"כ סן

לפ"ו גילוי פניות וב"ד. הכלל הוא ככה האש ומימיו של ילכ"ר :

ואתא מ"א. היינו אבא כהנא שביטלו ילכ"ר דפ"י. דליתא כיומא כפ"י שני שמיים וכוונת תורתם סקדשה שנמשל
למים כי המים מכנין אש סילכ"ר כמ"ש כגמלא כרלתי ילכ"ר כרע כרלתי לו חורה חללן :

אור ישרים

ואתא מ"א. מלכו בתחלה מדי שעלו והסריטו את ככל.
אמר ירמיה (י) עליכם קולס כיס ירמיה וכו'
עליך כח ככל. כה יאמר כפיו. ואתא מ"א. כי עלו כיס
יכבה לנורא :

פ"י אחר מהגרנא וצ"ל

ההמ"ק בעון ע"ו שילא מבית קדשי הקדשים
בימי כנסת הגדולה והוא הנורא : ואתא מ"א
וכו'. הכ אש שכל"ר הכ כמים שכוור ונלולוהו :

א

מים ויהקאל

ושדף לחוטרא שביטל החיזק טבעה משה כמשה והסריט
קליפה לקלקל כהנאן ואתא מ"א כדתיב ירד על פי
המים ואחא במדרש קול מים רבים זה ארוב שקולו מוסף
העול ועד כוסף ו"ש ואחא מ"א וכבה לנורא וכן אלה

יֵאָתָא תוֹרָא, וְשַׁתָּה לְמִיָּא. דְּקִבְּהָ לְנוֹרָא. דְּשַׁרְףָּ לְתִישְׁתְּרָא. דְּהִקְהָ לְכַלְפָּא. דְּנִשְׁךְ לְשׁוֹנְרָא. דְּאִקְלָה לְגִדְיָא. דְּזִבִּין אֲבָא בְּתָרֵי זַוְיָ. חַד גִּדְיָא חַד גִּדְיָא :

וְאֵתָא הַשְׁוִיטָה. וְשַׁחַט לְתוֹרָא. דְּשַׁתָּה לְמִיָּא. דְּקִבְּהָ לְנוֹרָא. דְּשַׁרְףָּ לְחוֹמְרָא. דְּהִקְהָ לְכַלְפָּא. דְּנִשְׁךְ לְשׁוֹנְרָא. דְּאִקְלָה לְגִדְיָא. דְּזִבִּין אֲבָא בְּתָרֵי זַוְיָ. חַד גִּדְיָא חַד גִּדְיָא :

פ'י הגר"א

כמו נורא : ואתא תורא. זכ ארוס : ושתה למיא. זכ כנסת ישראל : ואתא השוחט. זכ משיח בן יוסף : ושחט של זכב שממלאין מן הכיור וסתם חגיגה היה ואחז"ל בקר לחגיגה שכן הדרך להביא חגיגה

ירע נר

לנורא לאש של השטן : ואהא תורא. הם מלאכי הטומאה אף והימיה שרלו להרנו בהיותו בדרך והיונו שתא למיא ר"ל רלו לבטל כח גבריאל : ואתא השוחט. הוא רעיון הקדוש של לפורה שכתתה ערלת גנה. וע"כ שחט לתורא שנמלה

יעיד לו על אשר כחדר מוכני מעלתו. ע"ז משיב אהם הכהוס ואחוס על לוח לנר. וגם הילך ודון. איש ריב ומדון. תחת כי חשכתו לרע לאמן. והסך לך למבטח חומן. ועד עתה היה לך חושב מהבטח יוצר. ובזקנתך והסך לך לבטן המיזר. ונחשל לבור המועד. וחומן ללמן ולבטח כל דמי בשמתך. נשם בשולה ומשקן על כל מעשיך. ויעד עליך לבטל כנמולך. והוא נוסף על העים המאדריס בכבר בלו כמסבך לבבות כטן ולגיל יקר הנשמה. ואך תלמד אין שוטט ציוס רע ומר. ועזי מקון. עד אלה חסי כינוס חמה. לבית ובמה. חד גדיל כ"ו. נשמה נשמה. איך נפלת מהדמה. אל האכל טמא. האתה מעט לא רוחמה : משיד ומקפני פליס. ביחשוב המלך הקדוש מלאכת נכזה וחמא. מעשה ידי אדם נכבד דמה. ע"ז משיב. כיו מוכר פון כחבלי הכלי שוא. האם לא ידעת שמהעני נכדא מלאך

ברכת השיר

וְאֵתָא תוֹרָא. הִיא בְּאִתְּהָ שְׂטֵיטְלָה הַתּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל וְזוֹתוּ וְכֵהָ לְמִיָּא שְׂטֵיטְלָה הַתּוֹרָה :
וְאֵתָא הַשּׁוֹחֵט וְכֵהָ לְתוֹרָא. יִרְאֶה בִּי הַדִּין מִשְׁחִין מִשִּׁית כִּי וְמִשִּׁית כִּי וְמִשִּׁית כִּי לִרְךְ לִכְנִיעַ שָׂרוּ שֶׁל שָׂרוּ שֶׁהוּא תוֹרָא כִּי כִי לִכְנֹה וְהוּא שְׁטֵטוּ שֶׁל שָׂרוּ וְגַם

אור ישרים

ישראל והסן והס המלכו שטיטל כבש את פרס ומד. ואתא תורא ושתה למיא :
וְאֵתָא הַשּׁוֹחֵט. אֲחִישֵׁר חוֹלִי : כּוֹף בִּרְחָה הִיא מֵאֵן דְּכַאֲרִיִּים יִכָּא כִּר אֲחִישֵׁר דְּמָא. בִּרְחָה לֹא עֲנָה כִּי. רִמּוֹ

מים יחזקאל

אך ישמעאל ואח"כ במדרש דבס תור וגול תור זכ ישמעאל והמדרש מבס תור מלכין שור ז"ל ולתא תורא וכתה למיא ומן ישמעאל יקת לעמיד מבית בן יוסף כדאחא ביוסף ויוסף מבנה נשם שחט ע"פ ועבות טבת וז"ל ואתא השוחט וכתה תורה ומבית בן יוסף יסרע ע"י

קליפות שבה למפרע וכנגד ד' מלכויה והרב בית נגד העבירה הראשונה בעיקר המורכב היה כשכיל בית ראשין לאש ויורבן בית שני לשור : ואהא

הבית

ההם סופר

ואהא תורא ושחט למיא. אז"ל שהיתה העורה מלאה מישראל כרגלים להביא קרבנותיהם וידוע שהיו משקין הקרבנות קודם שחטו ככוס שור כדכתיב וזכתה פסח לה' אלהיך לאן ובקר

פ'י בהגאון יעב"ץ

האב הנורא. והמים המאדריס ישפוך ועברו על נשך. ולא תפאור עוד כח להמלט. התחלל פתח חקיק להביא שותף צימי ביבתך. ע"כ יאות לי עשות הספד ולהיות אח לעמים. והנות קינס תחור טונג ומינים. על אפליס הושמה מהעודנים. כמולת מים הודוים. חד גדיל חד גדיל דובין אבא זכ פידן עידיס : ואתא תורא. ואס יאמר נכל בלבו. אף כי עברו על נשף המים הודוים. וכל הדעות עבית.

הלא אין כבוד ה' להשניח ולהכניס כמעט בפליס. ומי יאמר חומר. סעס תדע שהמנגינה לבטח מחפיל לראות ומדון. תחת כי חשכתו לרע לאמן. והסך לך למבטח חומן. ועד עתה היה לך חושב מהבטח יוצר. ובזקנתך והסך לך לבטן המיזר. ונחשל לבור המועד. וחומן ללמן ולבטח כל דמי בשמתך. נשם בשולה ומשקן על כל מעשיך. ויעד עליך לבטל כנמולך. והוא נוסף על העים המאדריס בכבר בלו כמסבך לבבות כטן ולגיל יקר הנשמה. ואך תלמד אין שוטט ציוס רע ומר. ועזי מקון. עד אלה חסי כינוס חמה. לבית ובמה. חד גדיל כ"ו. נשמה נשמה. איך נפלת מהדמה. אל האכל טמא. האתה מעט לא רוחמה : משיד ומקפני פליס. ביחשוב המלך הקדוש מלאכת נכזה וחמא. מעשה ידי אדם נכבד דמה. ע"ז משיב. כיו מוכר פון כחבלי הכלי שוא. האם לא ידעת שמהעני נכדא מלאך

מעשה נסים

החשמונאים : ואתא תורא. זו מלכות ישמעאל כדא' במדרש תור זה ישמעאל כי מאדום לקה אח"כ ישמעאל את המלוכה ביה"ק : ואתא השוחט. והו משיח בן יוסף שישחט ויכלה כליל. כי לעתיד יקח משיח ב"י שרבים המלוכה מישמעאל על ידי מלחמה

וְאֵתָא תוֹרָא. יָדוּעַ מִתְחַלֵּל כְּמַדְרֵשׁ מַלְכוּת מוֹקֵדִים נִרְמָז בְּחֶפֶץ. הַחֲמֹר כְּרִאשְׁתָּא הַבְּרִיאָה. וְחֻמּוֹהָ שֶׁל שׂוֹר (פ' ס' ערכי הכנויים) לכן אחריו חו"ל בלחז את ישראל כתב לנס על קרן השור. וכן לנס חלק כלאלי

פ'י אחר מוהנר"א זצ"ל

ואהא תורא וכו'. שח"כ החריבו חותו ארוס והם התורה (כי עטו שם שרו שהוא סמאל גימטריא שור) כמ"ס בעגלי עמים כי ובהמ"ק חרב כשכיל ג' דברים. הבער עבודת כוכבים. מבנה ג"ע. ובפסוקים דמים בור. בית שני כשכיל שנאלח חסם שור. ללמדך בשקולה כיו והס ד' שני כשכיל הרביעי ובהמ"ק ראשין ע"י הראשונה ע"י כמ"ס בהרבה עקומות ולכן נחשל חריבו

ואתא מלאך המות. וישחט לשוחט. וישחט לחורא. וישחט למינא. וקבה
לגורא. וישחט לחורא. וקבה לכלבא. וישחט לשונגרא. וקבה
לגורא. וזבין אבא בתרי זמין. חד גורא. חד גורא :
ואתא הקדוש ברוך הוא. וישחט למלאך המות. וישחט

פי' הגרמא

חתם סופר

לתורה כמובן : ואתא מלאך המות כו'. כי משיח בן יוסף
יסרג : ואתא הקב"ה כו'. לכך חזר לראש ככל פסס. כי
לפסח יאחד לחגיגה ולא חד גורא וחד תורא אפשר כמאן דאמר לחגיגה הכאה עם הפסח אין
באה אלא מן האלן כפסח עלמא משא"כ בחגיגה פ"ו דאירי ביה עתה ועוד דלעיל נקט לישנא
דקרא גבי רבקה שני גדיי עזים ופירש"י ז"ל א' לחגיגה וא' לפסח ויש ראה מן הפייטן שהיה
דרכם להקריב בע"פ שני גדיים מן הכבשים וביו"ט הקריבו פר לקיים שור או כשב או עז
כו' וזה שאמר ואתא תורא היינו קרננות שהיתה עזרה מלאה מהם ושחה למיח מי הכיור שבו

זרע גר

פי' מהגאון יעב"ץ

נמשך. ושחט. אין ושחט אלא ומכר. כי ימאך הכהן
בחלי שוונות. והגיסה לפני ה' לדבר אלה משפט. ושלם
כגמול לענפה בעוה"ז כיכורין קשים ומרירי. והוא ירפה
את הגדי על ארץ חשך. כמחבר חשך הכהנים כספר
וע"ז מקוון חומת. למע תביה אצורה שגנון ועורון. שיש
זאת לזכרון. חד גורא חד גורא דוכין מן : ואתא מלאך
המות. וא"ת שאמר מריקת כיכורין שאמר נקי מכתמי
הבשר. א"ך רמזון רעיון. והשתן וממין. הלא יוס כמיתה
נגד פניו. ואתא מלאך המות ושחט ומכר הגשמה לכפירות מהגוף. ולפי שגמול ילך הלכת כחלוצות אחרי תפוח.
ותעבכ כגמול כהאל טמא היסודות העכורים בחלית הכיור. תקשה פירושם כמות אסכרה. והמלאך ימאך
כגמול מהגוף. כמובן למר כדכרך בקוים. שיאמר חלקי למר בקוים וחלקי קוים כלמר. ולא יוכל לנקות כ"א
בכלים מכלים שונים והמות יתיר. והפירוש קשה מכל מה שיהיה לפניו. וע"ז מקוון קול ברמה כשם. חד גורא
כו'. נשכר כשם. תחת כי היתה נפש הכהנים ועמיהם. אל תקרא לפי שור ועמיהם. ונפשה מרד לפי כי כלו אחיה
במרמס. וא"ך נפלא מהרשם. לאדם להכל דמם : ואתא הקב"ה. וא"ת אחרי שהמות חלית כל גורא. וכור מלך
לכיר הכהנים וזני הכפירות מהכרנכס האנושיות. ופירי הגוף יפזר ברוח וירם כגמול לשמי רומם. והוא עת

ברכה השיר

מעשי נסים

גורא : ואתא מלאך המות. כי ידוע ברז"ל שמשיה
ב"י יהרג. לא ע"י יבין רק ע"י מלאך המות ימות :
ואתא הקב"ה וישחט למלאך המות. כי בימות

יוסף קרא שור בקדושה נגד שור שמרכבה ושם נקרא
שור בטומאה שהוא חטא עגלי ירכס ומשיח כ"י בא
לשחוט לשם שחף תורה אך שיהרג גם משיח כ"י לכפר

אור ישרים

לכית דוד. פי' באורך (בליקוט ישי"ע פ' ט"ג) כי ישי"ע
שם מלכותו היה. ר"ל מהם ובהם חיה המלכות.
שור מלאך המות יאכידנו : ואתא מלאך המות ושחט (לשחט).
וא"ת תלמיח מלכות חשיפה מלכות בית דוד :
ואתא הקב"ה ביום כזה גוג יתגלל ויתקדש שמו בעולם
ואת רוח הטומאה יעזיר מן הארץ : ושחט למלאך

פי' אתר מהגרמא וצ"ל

השוחט כו'. הוא משיח בן יוסף כי הוא השוג'
בקדושה בכור שורו הדר לו הגאמר עליו ואח"כ
יתלבש סמאל בארמיליוס ויהיוג משיח בן יוסף.
ואח"כ יבא הקב"ה עם משיח בן דוד וישחוט
לכמאל יחזור העבודה וכל מה שהפסיד בכל

לישראל וכן בכל פעם שהפסידו חזרו הכל לאחרים ובכל פעם שחזרו העבודה חזר הכל לישראל לכו
חזר בכל פעם לראשונה חד גורא ולכן שחטו שער עזים וכן בברכה ועיקר קיערונם כשגיל
שני השעירים דיום הכפורים ונשא השעיר את כל עונותם וא"ת היה לקחת הכרבות ויהי אך
יאל יאל וכו' ואמרו מישראל דסכינא היא עשי על חרנג החיה וא"כ א"ך יכול ליהרג ואח"כ
קקרה

מים יחוקאל

מלאך המות וז"ל ואתא מלאך המות ושחט לשחט : והקב"ה
יהרג לאחור רוח שיהרג למשיח בן יוסף כדאיתא במדרש
בפסוק בחרנו כרסה על חתניו כו' וז"ל ואתא הקב"ה
ושחט למלאך המות לעמיד לטא ודוק כי נכון וקרוי
לאמת לעמיד :

לתורה. השתה למי. דבבה לתורה. השתה לתורה. דבבה לתורה.

פירוש הגר"א

מיד שנכנס יד יצא חזר לו כל הנכנסות ולכנסו יחזק
לנו כל הנכנסות במהרה בימינו אמן :

אור והנה בלי ספק שתמיד של שחר הקרינו קודם אלו הקרבות :הקרבת היה כשם ולא שוב
אכן לא הזכירו בכלן כי זה נוהג בכל יום והזכיר קרבן חגיגה שהיה טוב גורם לו להביאו :

זרע גר

המות. היינו את השטן שיצטק מחשבותיו ויקפד
כאורג חיי שר הטומאה הזה. ועלו מושיעים
להר ציון מרום הקודש. וישראל ישכנו בו ויבולע
המות. ויכתבו לחיים בירושלים אמן :

ובאמת הוא קשה מכל שלפניו ונקל מהבא אחריו. יען
באמת יבא ה' באלו. ויוסף של מיתת הבעית. יושך הגדי
למקד עונה ולשכינה למקורה. כי לא ירח ממנו דת.
וע"כ מר אקוקן. חד גדיא חד גדיא :

ברכת השיר

על ירכסם וזועם שמשי כ"י זמר ירכסם לכן עדיין ים
למלאך שליטה בחרבו לשחוט למית כ"י ואז תמך כסרתן
של ישראל ואז יעלו מושיעין תרין משיחין בית יעקב ובית
ועבר רוח הטומאה מן הארץ ויבולע המות לנצח ועלו
מושיעים כ"י והיתה לה' המלוכה ככ"א :

אור ישרים

אותה לפניו שאף כי זכת לה' כנדרס וגוי. ומתח' מ'
אלהים דמשה מפל כל פנים ולו תשובי פמלכס ואז לאלה
ושמחה אכ הכנים. אמן :

פ"י אחר מהגר"א זצ"ל

מה אעשה וכו' כאשר תריד ופרקת עולו אז
הנכנסות שלא ברכו אלא כאשר תריד אכל אז
אנדע תרוממה קרנות לדיק וירם קרן משוחו
והם הד' חרשים שבאו על הד' קרנות והוא
מ"ש שילא קרן אחד וכפלו לפניו ג' קרנות
והם ג' הראשונים שהשפילו לפניו אכל מ"מ כולן
קיימות עד ימות המשיח במהרה בימינו אמן :

מהגר"א זצ"ל

והנכנס ויפקד השיג ממנו שפיר אחד והוא הנכנס שקנס
ממנו והוא חד גדיא דובין אכא הכניס בחר זוי לחם
וידע פדשים אכל הנכנס שלקח ממנו ע"י שפיר עדיין חין
סומן גרמא רק לפתיד לנא יקום כנו כוודע וזו שלמר
וכפל דכריו ח"ג ח"ג כלו' חד גדיא לנו וחד גדיא לשא
עדיין בשאר תחת ידו והוא גורל אחד כ"י ודורק והנכנס
פתחים :

ומ"ש נפנים כלכלה הם המלרים הוא כמו שכתבו הקדמונים
שעבוד זרע שלהם ככל לטון גימטריא כלל רש
והיה חקוק עליו דמות כלל רש וכן שבו כשפיהם כלנים
פל פתח שמדינה כמו שאתרו ולכל בני ישראל לא יחרץ
כיו כלכלה דקשוס לא נכתין וכן אמרו כווכר אורחא דכלכלה
למחאה לים כחוסרלא וכן כווכר בשלח דף מ"ה אורחא
דכלכלה כ"י כן פרשה ומ"ש שאנטי כה"ג הם מ"ה שחורו
וכנאוהו היינו שכנו את הנורא (דנורא) כשעלוהו כמ"ש
דו"ל ובנו את בית השני מה ידיות משכנותיו ר"ת מ"ש :

דנשך

חהם סופר

מכנים לגורא ואל תחמה שאמר לשון יחיד תורא
שכן פירש"י ויהי לי שור שורים הרבה קורין
אור והנה בלי ספק שתמיד של שחר הקרינו קודם אלו הקרבות :הקרבת היה כשם ולא שוב
אכן לא הזכירו בכלן כי זה נוהג בכל יום והזכיר קרבן חגיגה שהיה טוב גורם לו להביאו :

פ"י בהגאון יעב"ץ

האכף תרפ"י ולכפר אמת. עד שאמרו טוב מאד זה
המות. כי בו יתקן המעוות להסיר הוהמא מהנשמה דמה.
אם כן למד זה הלכת קדונית והאכלת על הכהה אכל
הכל זה ימים רבים. אם ה' ביקש לה מנוחה. למד תרבה
עליה אמת. ועל הנכנס למד תרבה לוותה. פ"י משיב.
אי הכל נכל. השכנתה שהאכל בית מנוס להולך מעדות.
התקף כל מנוח בין קרן וחוה שוא קרלת למות טוב.
שכנוה"ז וכל עוד לתקן המעוות. ולא כן אחר המות. ואז יבא ה' באלו. ויוסף של מיתת הבעית. יושך הגדי
למקד עונה ולשכינה למקורה. כי לא ירח ממנו דת.
וע"כ מר אקוקן. חד גדיא חד גדיא :

מעשה נסים

המשיח יבוא הקב"ה בכבודו ובעצמו ויגאלנו. ומן
צרוהונו יגאלנו. יבלע המות לנצח. אמן :

יוסף ואז אלא הקב"ה ושתם למלאך המות הוא כמ"מ
מושיעים כ"י והיתה לה' המלוכה ככ"א :

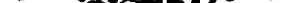
המות. הוא כמסור (פוכה נ"כ) שלתמיד יבוא הקב"ה
ליס"ר (הוא המלאך המות כידוע) ושחטנו. ויכפ"תא
(הוכה בל"ק פ' חקת) פרה אדומה כ"י והוא אלא
מחון למתנה מלמד שהוא עתיד לדחוף שרה כ"י וישחט

נקרנא דחמרא הוא משיח כנ"ל שהוא יקח מידו
הנכנסות שלא ברכו אלא כאשר תריד אכל אז
ורב יעבוד לעיר ואת אחיך תעבוד ומי אית
קרנא לחמרא הא נגדע כל קרן ישראל שעשר
קרנות והוא לישראל חזרו לארום כמ"ש וקרנין
עשר כ"י והשיב וכי כל מה שקנה עבד קנה
רבו וכמשי"כ הן גביר שמחיו לך ולכה אפוא

פ"י לפירושו מכ"י הלמידו החסיד

מש"כ תחתיה חד גדיא הוא הנכנסות שלקח ממנו כי פשו
איש שפיר הים הכבוד כבוד עיזי מחגי כריסא
וקליטה קדמה לפני וחשובא קדמה לנהורא וכן כבורה כמ"מ
גימטריא גדי לכן כשפה אהא השגורא ואכלה לגדיא היינו
כשמה שמכרו השכנים את יוסף היה כן שבע פשרה שנה
גימטריא גדי. ואיתא כווכר חולדות וז"ל וקח לי משש שני
גדי. פנים סוכים הכיז ומאז עבד פתח כ"י כל חד לטעריה
דלילא פ"י נגד הקדושה יעקב וחד לאכפיה סמרים דעשו
ע"כ בלריכות יכזוה יוכן אחרו דגדיא הוא נגד יעקב חד
גדיא לאכפיה סמרים דעשו כתמים בשלחא חד גדיא לאכפיה
סמרים דעשו שפיר כי הוא נקרא גדי ומתקד ואומר דובין
אכל פירוש קוב את הנכנסות המנוח כשם גדיא לכן קנה
להיות גי"מ נקרא גדיא כבוד אכ"י פשו כווכר וכן : דובין
אכל כחרי זוי הם לחם ונייד פדשים. מלאחי כשמו של
המתקד ו"ל במקום אחר וז"ל והוא סוד גדול שמתחלה היה
לשר של עשו שני שפירים תחת ידו והוא הוא הנכנסות

חד גריא :

לאומרו כליל שני של פסח. ע"ש ונשלמה פרים שפתינו:

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם וקצרתם את קצירה והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הבית: והניף את העמר לפני יהוה דרצונכם מן חרת השבת ויניפו הבית: ועשיתם ביום הניפכם את העמר כבש תמים בן שנתו לעזה ליהוה: ומנחתו שני עשרונים סלת גדולה בשמן אשה ליהוה ריח ניחח ונסכה יין רביעית התין: ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת עולם לדורתכם בכל משבתכם:

מצות העומר להקצר כליל ששה עשר בניסן. בין בחול. בין בשבת. מצוה לראש מן הקטת ומן הלח. ואינו בא אלא מארץ ישראל. ומן המובחר. עומר זה מן השעורים. בערב יום טוב יוצאין שלוחי בית דין. ועושין כריפות במחובר לקרקע כדי שיהא נוז לקצור. כל העירות הסמוכות לשם מהכנסין לשם כדי שיהא נקצר בעסק גדול. וקוצרין שלש סאים שעורין בשלשה אנשים. ובשלש קופות. ובשלש מגלות. כיוון שחשבה אמר להם הקוצר לכל העומדים שם בא השמש. אומרים לו הן (ג"פ). מגל זה. אומרים לו הן. מגל זה. אומרים לו הן. מגל זה. אומרים לו הן. קופה זו. אומרים לו הן. קופה זו. אומרים לי הן. קופה זו. אומרים לו הן. (בנפת אומר הקול) שבת היום. אומרים לו הן. שבת היום. אומרים לו הן. שבת היום. אומרים לו הן. אקצור. אומרים לו הן. אקצור. אומרים לו קצור. אקצור. אומרים לו קצור. הביאותו לעורה וחממהו. וזורין אותו ובורדיין. ולוקחין השעוריין ומטהביין אותו בארבע מנוקה שנאמר אחיך קליי באש. אחר כך שומטיין אותו בעירה. שתהא הרות משכתה בו. וגוהנין אותו ברחיים של גרוסה. ומותנין את השלש סאין ומציאיין מן הסל עשרון מטפה בשלש עשרה נפה. והוא מצות קצירת העומר לבית אללהינו. יהי רצונ שיבנה במרה בימינו אם: